

Adam Doležal, Tomáš Doležal

KAUZALITA V CIVILNÍM PRÁVU

se zaměřením na medicínskoprávní spory

KAUZALITA V CIVILNÍM PRÁVU

se zaměřením na medicínskoprávní
spory

Adam Doležal
Tomáš Doležal

PRAHA
2016

Vzor citace:

DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, 262 s. ISBN 978-80-87439-27-2

Edice Kabinetu zdravotnického práva a bioetiky

Publikace vznikla s podporou GA ČR v rámci grantového projektu P408/12/2574.

**Kauzalita v civilním právu
se zaměřením na medicínskoprávní spory**

Autoři: Adam Doležal, Tomáš Doležal

Recenzenti: doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.
JUDr. Petr Bezouška, Ph.D.

Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i., Národní 18, 116 00 Praha 1, www.ilaw.cas.cz

Všechna práva vyhrazena. Bez předchozího písemného souhlasu nakladatele je zakázáno jakékoliv další rozmnožování, přetištění, či další šíření obsahu této knihy nebo její části.

ISBN 978-80-87439-27-2

Obsah

1. Úvod	8
2. Moderní přístupy ke kauzalitě ve filosofii a vědě – shrnutí	15
2.1. Historické teorie kauzality	15
2.2. Moderní teorie kauzality	19
2.2.1. Redukcionistické teorie	19
§ 1. Teorie pravidelné následnosti (teorie regularity)	20
§ 2. Singulární teorie	21
§ 3. Příčiny, nutné a dostačující podmínky	22
§ 4. Kontrafaktuální teorie	24
§ 5. Pravděpodobnostní teorie (teorie probability)	25
2.2.2. Kauzální realismus	27
2.2.3. Kauzální fikcionalismus, pragmatismus a pluralismus	27
2.3. Shrnutí	29
3. Teoretické přístupy ke kauzalitě v právu	31
3.1. Kontinentální teorie	31
3.1.1. Individuální teorie kauzality	32
3.2. Kauzální skepse	33
3.2.1. Hans Kelsen a ryzí nauka právní – přičitatelnost a kauzalita	33
3.2.2. Skepse v <i>common-law</i> a <i>duty risk theory</i>	34
3.3. Moderní teorie	39
3.3.1. Hart a Honoré – <i>Common sense</i> kauzalita	39
§ 1. Analýza běžného jazyka a běžného smyslu příčiny	40
i. Příčina jako abnormální podmínka	44
ii. Volní lidské jednání	45
§ 2. Kauzální zobecňování (generalizace individuálních kauzálních výroků)	46
§ 3. Určování následků a limitace odpovědnosti	47
§ 4. Příkladové studie	48
§ 5. Kritické ohlasy na dílo Harta a Honorého	51
3.3.2. Wright – <i>NESS</i> systém	52
3.3.3. Epstein – kauzální paradigmata	55
3.3.4. Moore – odpovědnost a singulární kauzalita	56
4. Kauzalita v právu	60
4.1. Faktuální kauzalita (<i>Cause-in-fact</i>)	60
4.1.1. <i>Conditio sine qua non</i> (<i>but-for</i> test)	61
§ 1. Vymezení <i>conditio sine qua non</i> v římském právu	65

§ 2. <i>Conditio sine qua non</i> – 19. století	67
§ 3. Bedingungstheorie	68
§ 4. Obecné paradigmatické případy <i>csqn</i> , specifické případy <i>csqn</i> a soudní praxe	69
§ 5. <i>Conditio sine qua non</i> v české judikatuře	75
§ 6. Některé medicínskoprávní případy	77
§ 7. Úskalí <i>conditio sine qua non (but-for)</i> testu	77
4.1.2. <i>NESS</i> test	78
§ 1. Účel <i>NESS</i> testu	78
§ 2. Představení systému <i>NESS</i> na jednoduchém elektrickém oběhu	79
4.1.3. Test substanciálního faktoru	80
4.1.4. Jiné testy faktuální kauzality	81
4.1.5. Přerušení kauzálního řetězce – <i>Novus actus interveniens</i>	82
§ 1. Pojem přerušení kauzálního řetězce	82
§ 2. Soudní případy	84
4.2. Právní kauzalita a omezení rozsahu odpovědnosti	86
4.2.1. Teorie adekvátní příčinné souvislosti (teorie adekvátnosti)	87
§ 1. Pojem	87
§ 2. Vznik a využitelnost teorie	88
§ 3. Současné vymezení teorie adekvátnosti	90
§ 4. Problematické aspekty	94
§ 5. Adekvátnost jako pohyblivý systém	95
§ 6. Situace, v nichž se teorie adekvátnosti neuplatní	96
4.2.2. Proximate cause	96
4.2.3. Ochranný účel normy	99
§ 1. Pojem	99
§ 2. Význam teorie ochranného účelu normy a její vztah k teorii adekvátnosti	104
4.2.4. Nexus protiprávnosti	104
4.2.5. Běžná životní rizika	106
4.2.6. Predispozice poškozeného	107
5. Problematické typy kauzality v právu	109
5.1. Souběžná kauzalita	109
5.1.1. Paradigmatické případy	111
5.1.2. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace	113
§ 1. <i>Csqn</i> – silná verze	113
§ 2. Modifikované <i>csqn</i> – slabá verze	114
§ 3. Modifikované <i>csqn</i> specifikací času, způsobu a následku (<i>fine-grained</i> test)	114
§ 4. Substanciální faktor, esenciální podmínka	115
§ 5. Test kauzální kontribuce na následku	116

§ 6. <i>NESS</i> test	117
§ 7. Zákaz zohledňování hypotetických kauzálních průběhů	119
§ 8. Politická rozvaha	120
5.1.3. Soudní případy	121
5.1.4. Medicínskoprávní případy	124
5.1.5. Souběžná kauzalita a odpovědnost	124
5.2. Kumulativní kauzalita	125
5.2.1. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace	126
§ 1. <i>Csqn</i> – silná verze	126
§ 2. Substanciální faktor, esenciální podmínka	127
§ 3. <i>NESS</i> test	127
5.2.2. Právní odpovědnost v případě kumulativních příčin	128
5.2.3. Soudní případy	129
5.3. Hypotetická (preemptivní) kauzalita	130
5.3.1. Paradigmatické případy	133
5.3.2. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace	135
§ 1. <i>Csqn</i> test	135
§ 2. <i>Csqn</i> : test individualizace případu (the <i>fine-grained</i> theory of event-individuation)	136
§ 3. <i>Csqn</i> : test kontribuce ke kauzálnímu řetězci (the <i>step-wise</i> counterfactual dependence)	137
§ 4. Substanciální faktor, esenciální podmínka	137
§ 5. <i>NESS</i> test	137
§ 6. Teorie analogického „možného světa“ bez hypotetické příčiny	139
§ 7. Zákaz zohledňování hypotetických kauzálních průběhů v trestním právu	140
5.3.3. Problematika zohledňování hypotetických kauzálních průběhů v civilním právu	140
5.3.4. Jednání v souladu s právem	145
5.4. Alternativní kauzalita	146
5.4.1. Paradigmatické případy	147
5.4.2. Přístupy k řešení případu a jejich aplikace	148
5.4.3. Souběh protiprávních jednání, u nichž nevíme, které způsobilo následek	149
§ 1. <i>Conditio sine qua non</i>	149
§ 2. Odpovědnost za újmu	149
§ 3. Princip solidární odpovědnosti (potenciálních) škůdců – Německo, Rakousko, ČR	150
§ 4. Princip osvobození od odpovědnosti (potenciálních) škůdců – Švýcarsko	152

§ 5. Princip proporcionální odpovědnosti (kauzální proportionální odpovědnost) – PETL	152
§ 6. Přístup v <i>Restatement of Torts</i> – USA	153
5.4.4. Modifikované případy alternativních příčin – protiprávní jednání a náhoda	153
5.5. Psychická kauzalita	154
5.5.1. Test <i>conditio sine qua non</i>	157
5.5.2. Soudní případy	158
5.5.3. Medicínskoprávní případy	159
5.6. Kauzalita a <i>omise</i> – opomenutí jako příčina?	161
5.6.1. Právní problematika	165
5.6.2. Paradigmatické případy	166
5.6.3. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace	167
§ 1. Test <i>conditio sine qua non</i>	167
§ 2. <i>NESS</i> test	168
5.6.4. Soudní případy	168
6. Příčinná souvislost a její prokazování	171
6.1. Využití pravděpodobnosti při stanovení příčinné souvislosti v konkrétním případě	172
6.2. Míra přesvědčivosti důkazů o existenci kauzálního nexu	174
6.2.1. Doubling of the risk doctrine	177
7. Odklony od prokazování příčinné souvislosti	180
7.1. Odklony v rámci systému: presumce kauzálního nexu, odlehčení nebo otočení důkazního břemene	182
7.2. Odklony mimo stávající systém – odpovědnost založená na pravděpodobnosti	184
7.2.1. Probabilistická proporcionální odpovědnost	184
7.2.2. Ztráta šancí a využitelnost této doktríny v ČR	186
8. Zvláštní aspekty pojetí kauzality v medicínskoprávních sporech	192
8.1. Pacient jako black box (černá skříňka) a problematika multikauzálnosti	192
8.2. Kauzalita ve specifických medicínských případech	194
8.2.1. Informovaný souhlas a kauzální nexus	194
§ 1. Povaha souhlasu, rozsah poučení a problematika újmy	196
§ 2. Příčinná souvislost	199
i. Přípustnost argumentu jednání v souladu s právem v případě nedostatečného poučení	201
ii. Hypotetický souhlas pacienta a jeho prokazování	202
§ 3. Požadavek rozumnosti požadavků kladených na poučení	203
8.2.2. Korelace a kauzalita v případě <i>toxic torts</i>	204

8.2.3. Kauzalita a očkování	207
8.2.4. Příčinná souvislost při <i>wrongful birth</i> a <i>wrongful life</i> žalobách	215
§ 1. Skutkové okolnosti některých případů <i>wrongful life</i> a <i>wrongful birth</i>	216
i. <i>Wrongful life</i> případy	216
ii. <i>Wrongful birth</i> případy	217
§ 2. <i>Wrongful birth</i> případy a příčinná souvislost	217
i. Problematika kauzálního nexu při tzv. <i>omisivních deliktech</i>	219
ii. Problematika přerušení kauzálního řetězce v důsledku následného chování matky (rodičů) – <i>novus actus interveniens</i>	219
§ 3. <i>Wrongful life</i> a příčinná souvislost	220
i. Problematika faktické kauzality – aplikace <i>but-for</i> testu (<i>conditio sine qua non</i>)	221
ii. Další problémy spojené se stanovením kauzality	222
8.2.5. Kauzalita a rozhodnutí na konci života (end-of-life-decisions)	223
§ 1. Typy zkoumaných jednání	223
i. Aktivní vyžádaná eutanazie	223
ii. Pasivní eutanazie	224
§ 2. Teoretické problémy – odlišení zabití a ponechání zemřít z čistě kauzálních hledisek	225
i. Nezhájení nebo upuštění od život udržující léčby v případě, kdy se jedná o „čisté“ opomenutí	225
ii. Případ odpojení od přístroje	227
iii. Případ zkrácení života v důsledku dávkování bolest utišujících léčiv	229
§ 3. Soudní praxe – aplikace a interpretace příčinné souvislosti	230
i. Faktuální kauzalita (<i>but-for</i> test)	232
ii. <i>Novus actus interveniens</i>	233
iii. Předvídatelnost	235
§ 4. Nestabilní kritéria a soudní manipulace s pojmovou aplikací	235
9. Závěr	238
Summary	241
Literatura	243
Monografie	243
Odborné články a jiné zdroje	254
Věcný rejstřík	260

1. Úvod

Motto:

„Piji,“ odpověděl pochmurně pijan.

„A proč piješ?“ zeptal se malý princ.

„Abych zapomněl,“ řekl pijan.

„Nač abys zapomněl?“ vyzvídal malý princ a už už ho začínal litovat.

„Abych zapomněl, že se stydím,“ přiznal se pijan a sklonil hlavu.

„A zač se stydíš?“ vyptával se dále malý princ, protože by mu byl rád pomohl.

„Stydím se, že piji!“ dodal pijan a nadobro se odmlčel.¹

Pátrání po příčinách jednání a událostí je odvěkou součástí lidské přirozenosti. Často je to prostá zvědavost, která nás vede k tomu, že se ptáme: *„Proč nastalo zrovna toto?“* nebo *„Proč nastane právě toto?“*. Potřeba vysvětlení určitých dějů nebo jejich predikce je nezbytnou součástí naší existence. Se vzta- hem příčiny a následku jsme konfrontováni v každodenním životě, přesto běžní lidé o kauzalitě uvažují jen výjimečně – většinou v situaci, kdy se střetávají s něčím zvláštním, neočekávaným. Rovněž v právu jsme nuceni se zabývat existencí příčinného spojení nejčastěji ve výjimečných situacích, kdy dojde k porušení práva. Kauzální nexus má ale v právu ještě jednu významnou funkci – spojuje jednání osoby s odpovědností za toto jednání. A právě tato funkce je klíčová.

Stanovit existenci kauzálního nexu mezi příčinou a následkem je někdy složité; a ještě složitější je to v situacích, kdy tento úsudek činíme s vědomím, že někdo bude za tento následek odpovědný. Jsme si vědomi, že pojem kauzality je pojmem velmi složitým, ale doufáme, že následující řádky pomohou objasnit některé problémy při stanovení existence příčinné souvislosti v právu.

Tato monografie se zaměřuje na zúženou oblast právní kauzality. To nijak nezjednodušuje výchozí pozici, pouze upřesňuje záměr publikace, který by se měl odrážet i v jejím základním konceptu. To neznamená, že bychom se ne-

¹ SAINT-EXUPÉRY DE, Antoine. *Malý princ*. Praha: Albatros, 1994, s. 46

museli zabývat vnímáním příčiny např. v běžném jazyce, ve vědeckém diskursu nebo v diskursu filosofickém. Naopak. Aby vlastní pojem kauzality i jeho interpretace odrážely pragmatické potřeby práva, je nutné znát teorie a koncepce z jiných odvětví. Interdisciplinární přístup je nikoliv přístupem nadstavbovým, ale spíše nutným pro náležitou vědeckou analýzu. Interdisciplinarita je tedy zároveň i vodítkem pro zvolení metodologického přístupu.

Tato monografie je výsledkem dlouhodobějšího bádání nad tématem kauzality v medicínskoprávních sporech. V několika člancích² zabývajících se právní kauzalitou jsme nastínili, že metodologické přístupy ke zkoumání kauzálního nexu v právní teorii existují v podstatě dvojího druhu. Jednak druh zkoumání postupující od obecného ke konkrétnímu, tj. nalezením obecných východisek a jejich potvrzováním či vyvracením na základě metody falzifikace při řešení konkrétních případů, nebo přístup od konkrétního k obecnému, tj. nejprve se zaměřit na případy platného práva a z nich vyvozuje obecné principy a dovozuje i to, jaké by mělo být právo *de lege ferenda*. Přístup druhý je v současné české literatuře zabývajícím se fenoménem právní kauzality jednoznačně převládající. Toto metodologické pojetí jsme se pokoušeli zachovat v konkrétních typech právní kauzality zabývajícím se konkrétními medicínskoprávními instituty v 8. kapitole.

Dovolíme si ovšem tvrdit, že specifíkem této monografie je spíše využití metodologického postupu, který vychází z obecných teoretických koncepcí a aplikuje je na právní praxi. Celá monografie proto kromě zabývání se platnými právními úpravami zahrnuje teoretické bádání nad pojmem *kauzalita*, analyzuje příčinnou souvislost v kontextu vědy, filosofie a konečně i lingvistiky. Tento přístup je zcela běžný a dá se říci, že je i přístupem dominujícím. Všechna zásadní světová díla zabývajícím se právní kauzalitou se tak či onak vypořádala i s filosofickým chápáním příčinné souvislosti.³ Proto i my se v první kapitole poměrně obsáhle zabýváme filosofickými odkazy, které tak či onak ovlivnily i právní jurisprudenci v tematickém vymezení problému.

V československé právní vědě má tento přístup také tradici, a to v některých dílech autorů první republiky zabývajícím se příčinnou souvislostí v civilním

² Zejména se jedná o následující články: DOLEŽAL, Adam. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2012, Vol. 2, No. 3, s. 1–16, DOLEŽAL, Adam. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? Část druhá. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, Vol. 3, No. 2, s. 1–12, DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Kauzalita jako nutný prostředek pro uchopení právní odpovědnosti? *Právník*. 2014. Vol. 153, No. 5, s. 353–379.

³ Činí tak Hans Kelsen, Hart a Honoré, Richard Wright a konečně i Michael Moore.

i v trestním právu. Jedním z průkopníků vědeckého uvažování o právní kauzalitě v civilním českém právu byl Emanuel Tilsch, který velmi erudovaně cituje a zasazuje do kontextu díla Johna Stuarta Milla a Immanuela Kanta. U modernějších autorů však takovouto multidisciplinární nadstavbu nevidíme, což může v konečném důsledku být v některých případech i důvodem k matení pojmů a k jejich dezinterpretaci. Byť se může pro některé právníky jevit sonda do filosofické nauky jako nesnesitelná a zdoluhavá, domníváme se, že je pro jasnější vnímání tohoto pojmu užitečná a přínosná.

V monografii, která se jako jedna z prvních v českém jazyce snaží přinést prvky interdisciplinarity pro řešení příčinné souvislosti, vystává jeden zásadní problém. Při studiu dostupné české literatury týkající se tohoto tématu se objevují značné problémy s využitím předkládaných termínů. V dostupné filosofické a právní literatuře totiž často existují určité rozdíly v překladu a zavedených termínech souvisejících s oblastí příčinné souvislosti. Tak kupříkladu filosofická literatura rozlišuje termíny *účinek*, *následek*, *důsledek* a *výsledek*, přičemž *následek* je používán spíše v etických teoriích, *důvod* a *důsledek* v pojmově logických operacích. U kauzálního nexu mluví filosofická literatura někdy o vztahu mezi *příčinou* a *účinkem*⁴, přičemž ovšem v teorii trestního práva má *účinek* specifický význam⁵. Podobný problém vyvstává např. u pojmu *událost*, ve filosofické literatuře pojem *událost* zahrnuje i *lidské jednání*, v literatuře právní by tomuto vymezení odpovídal spíše termín *právní skutečnosti*.⁶ Jemnou distinkci je třeba také vnímat při pojetí intence ve filosofické a právní literatuře. Vypořádat jsme se také museli se situací, kdy filosofická literatura mluví v souvislosti s pojmem *cause in fact* o faktuálním vztahu, a tedy i o *faktuální kauzalitě*, zatímco v právu se více objevuje termín *kauzalita faktická*. Oba termíny je přitom možné vnímat jako synonyma. Konečně filosofická literatura rozeznává rozdíl mezi *jednáním*, kdy má člověk intenci jednat určitým způsobem, tj. má *důvod*, *záměr* a *cíl*, a mezi *chováním*, které je čistým pohybem neintencionálním. Pouze *jednání* ve filosofickém

⁴ Např. WRIGHT, Georg Henrik von. *Vysvětlování a rozumění*. Praha: Filosofia, 2013, 231 s. Základní filosofické texty, sv. 12. ISBN 978-807-0074-053, s. 75, překlad Petr Urban a kol. HUME, David. *Zkoumání lidského rozumu*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1972, 223 s., v překladu Vojtěcha Gají. V překladu některých jiných filosofických prací se ovšem mluví o následku. RUSSELL, Bertrand. *Mystika a logika a jiné eseje*. Překlad Antonín Otáhal. Praha: Academia, 2015. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2356-8, s. 123.

⁵ Účinkem v trestněprávní doktríně se rozumí porušení předmětu útoku, případně možnost takového porušení (např. možnost nebezpečí výbuchu), pokud je taková možnost znakem skutkové podstaty. Srovnej ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 162 a násl.

⁶ BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří. *Teorie práva*. Praha: Codex, 1997. ISBN 80-859-6338-8., s. 98 a násl.

smyslu může být základem pro právní/protiprávní jednání, přesto mezi těmito termíny není vztah synonymity, ale pouze vztah podobnosti.

Zcela specifickou kapitolou pracující s obzvláštní terminologickou nejasností a různorodostí nejen mezi filosofickým a právním diskursem, ale i mezi jednotlivými zahraničními jazyky, ale konečně i mezi jednotlivými autory, byla kapitola pátá, zabývající se specifickými kauzálními případy. V konečné verzi publikace jsme použili nejvíce zaběhnutých termínů *souběžná kauzalita*, *kumulativní kauzalita*, *hypotetická kauzalita* a *předstižná kauzalita*. Vzhledem k uvedeným problémům jsme ale zároveň v úvodech oddílů uvedli odkazy na v zahraničí nejčastěji používanou terminologii.

Samostatným problémem, který souvisí se sémantikou, je pak úprava pojmu příčiny v zákonné úpravě. Civilistika v českých zemích tradičně kauzální souvislost vyjadřuje slovem *způsobit*. Tento termín byl užit již v ABGB, používal ho občanský zákoník č. 40/1964 Sb., používá ho i současný občanský zákoník. Kromě tohoto slovního spojení se kauzální vztah v právních normách objevuje „ukryt“ v kauzálních slovesech, která nesou vztah příčiny a následku, např. sloveso zabít nese kauzální informaci ve formě „způsobit smrt“.⁷ Sloveso *způsobit* má širší význam než sloveso *zapříčinit*, protože v sobě zahrnuje i interpersonální působení jedné osoby na druhou, aby ta určitým způsobem jednala. Z toho důvodu je používán termín *způsobit* i v této publikaci, termín *zapříčinit* je používán pouze tam, kde se jedná o působení člověka na objekt (ve smyslu fyzické manipulace) nebo jednoho objektu na objekt jiný (ve smyslu fyzikálního nebo chemického působení). V těchto případech je ovšem taktéž používán termín *způsobit*.

Poměrně obsáhlou kapitolu druhou, týkající se jednotlivých pojetí kauzality ve filosofické literatuře, jsme zařadili do našeho textu nikoliv jako pouhou ekvilibristiku, ale z několika podle našeho názoru podstatných důvodů. Zahraniční literatura týkající se právní kauzality ve valné většině případů takovými „filosofický background“ taktéž obsahuje. To by nebyl ještě důvod k slepému následování takového kroku, nicméně tento obyčej signalizuje, že taková sonda do filosofických vod má své hlubší opodstatnění. Domníváme se, že tomu tak skutečně je.

Současné rozhodování soudů často pracuje s pojmy, jako je *teorie podmínky*, *ekvivalence příčin*, *teorie adekvátnosti*, *přičitatelnost*, *podmínka*, *bez níž by ne-*

⁷ Pro detailnější lingvistickou analýzu kauzality v běžném jazyce lze odkázat na samostatné oddíly zabývající se teorií Harta a Honorého či Michaela Moora. Pro ještě podrobnější analýzu doporučujeme články Philipa Wolfa nebo Ada Neelmana a Hanse van de Koota. Viz WOLFF, P. *Direct causation in the linguistic coding and individuation of causal events*. *Cognition*. 2003, vol. 88, s. 1–48, NEELMAN, A. – VAN DE KOOT, H. *The Linguistic Expression of Causation*. UCLWPL, 2010, n. 1, s. 78–100.

nastalo, hypotetické průběhy, konečně pak i omisivní akty. Všechny tyto termíny mají svůj původ v původních filosofických textech, ze kterých byly do právní teorie a následně právní praxe implementovány.

Teorie podmínky a ekvivalence příčin jsou přitom úzce spjaty s Millovou teorií nutných a dostačujících podmínek. Z probíhajících debat okolo nutnosti zvolit jednu příčinu z řady podmínek, která se objevila u Milla, začala krystalizovat teorie adekvátní podmínky. Angloamerickou obdobu teorie adekvátnosti spočívající v tzv. bezprostřední příčině (*proximate cause*) pak zase ovlivnila filosofie Collingwoodova, navazující na Milla a Huma. Přičitatelnost jako prvek právní kauzality má svůj původ ve scholastické filosofii modifikované do právní teorie Puffendorfa, v moderní době pak přičitatelnost odrážela Kantův filosofický postoj, který explicitně v právní teorii zpracoval Hans Kelsen. Konečně základní prizma, jímž je v současné době v platném právu téměř všech demokratických zemí zkoumána faktuální kauzalita, je podmínka *sine qua non*. Ta má sice svůj původ v právní teorii, nicméně tzv. kontrafaktuální závislost odrážející právě *conditio sine qua non* rozpracoval zcela novým a zásadním způsobem David Lewis. Jeho moderní filosofický argument možnými světy rozšiřuje možnosti při zvažování hypotetických průběhů. Otázku fiktivních možností rozpracoval filosof Hans Vaihinger. Konečně výše zmiňované *omisivní akty* jsou velmi podnětně rozpracovány v díle Jeremy Benthama, který je morálním filosofem i právním teoretikem. V řadě případů se konečně implicitně v kauzálním rozvažování projevuje i teorie finality v aristotelovském pojetí, která modifikuje čistě mechanisticky vědeckou kauzalitu, což má široký dopad při hodnotovém „zabarvování“ kauzality v soudních rozhodnutích na konci života.

Jednotlivé filosofické přístupy jsme uvedli i z toho důvodu, že se spolu s určitou skupinou filosofů domníváme, že kauzalita je termín vícevýznamový⁸ a je jej třeba aplikovat v daném kontextu. Také v právu se objevují různé kauzální vztahy, odlišit je třeba zejména příčiny spočívající ve sféře lidského jednání a příčiny v čisté přírodovědě⁹. Pragmatický přístup má svou opodstatněnost také pro přezkoumání morální intuice o specifických paradigmatických kauzálních případech. Tento přístup jsme již načrtli v jiné publikaci¹⁰ a domníváme se, že může pomoci při posuzování vhodnosti použití testů kauzality (resp. jejich vzorců) na určité problematice kauzální situace.

⁸ Srovnej např. WRIGHT, Georg Henrik von. *Vysvětlování a rozumění*. Praha: Filosofia, 2013, 231 s. Základní filosofické texty, sv. 12. ISBN 978-807-0074-053, s. 78.

⁹ Např. v případě objektivní právní odpovědnosti mající svůj původ v nahodilé protiprávní události.

¹⁰ DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Kauzalita jako nutný prostředek pro uchopení právní odpovědnosti? *Právník*. 2014. Vol. 153, No. 5, s. 353–379.

Třetí kapitola se zabývá rozvojem právních teorií zabývajících se kauzalitou. Nejprve je nastíněn stručný historický přehled, včetně pohledu na kauzální skepsi v kontinentální i angloamerické literatuře. Následně se věnujeme nejvýznamnějším současným koncepcím spojeným s význačnými právními teoretiky. Jedná se zejména o koncepci Harta a Honorého, přelomový *NESS* systém Richarda Wrighta a konečně brilantní dílo Michaela Moora. Všechna uvedená díla nebyla v české literatuře důsledněji analyzována, byť mají v současné literatuře o právní kauzalitě zásadní dopad.

Kapitola čtvrtá se zabývá specifiky právního přístupu ke kauzalitě. Podobně jako vědecké zkoumání v sobě právní zkoumání obsahuje dva hlavní aspekty – objevování faktů (*deskripce*) a vytváření hypotéz a teorií (*teorie*). Teorie jsou tu podle Von Wrighta od toho, aby pomáhaly *předvídat* výskyt událostí nebo *vysvětlovat* fakta již známá.¹¹ Kauzalita tak má buď funkci dopředu hledící, nebo dozadu hledící, podle Honorého je specifickou funkcí ještě funkce arbitrátní. Všechny tyto funkce se prolínají do funkce kauzality v právu. Je totiž nutné si uvědomit, že zatímco škůdce v momentě rozhodování¹² se o tom, zda provede nebo neprovede určité jednání, vychází z predikativního rozvažování, soudce při aplikaci právních norem takové jednání zkoumá nazpět. Kromě *vysvětlování* se při takovém zpětném hodnocení faktů objevuje i prvek *rozumění*, který je spjat s intencionalitou jednajícího. Při aplikaci práva ovšem toto „čisté“ rozlišování bývají často směřováno, mísí se v něm čistě faktuální, empirické rozvažování a rozvažování normativní, obsahující v sobě hodnotové hledisko. Z tohoto důvodu byly v právní praxi vypracovány určité testy kauzality, které jsou odlišné v případě testu kauzality faktuální a testu kauzality právní. Popis základních z nich je předmětem zabývajícím se právě účinností takovýchto testů v právní praxi.

Na vytyčené testy kauzality navazuje kapitola pátá, kde jsou tyto testy aplikovány na problematické případy souběžné, hypotetické, předstížené, alternativní kauzality a kauzality při *omisích*. Specifika testů jsou u jednotlivých případů rozebírána a znázorněna na jednotlivých soudních případech, českých i zahraničních.

Šestá kapitola se zabývá problematikou prokazování příčinné souvislosti, přičemž pracuje s využitím probablistické teorie pravděpodobnosti. Poukazuje na možnosti využití pravděpodobnosti v konkrétních případech, zejména s ohledem na medicínskou oblast. Konkrétně případy spadají do oblasti epide-

¹¹ WRIGHT, Georg Henrik von. *Vysvětlování a rozumění*. Praha: Filosofie, 2013, 231 s. Základní filosofické texty, sv. 12. ISBN 978-807-0074-053, s. 33.

¹² Pokud se jedná o subjektivní odpovědnost.

miologických studií a možnosti jejich využití v konkrétním případě. Zabýváme se také stanovením míry přesvědčivosti důkazů o existenci kauzálního nexu.

Většina právních řádů vychází z premisy, že určitý subjekt je možné učinit právně odpovědným jen v případě, kdy je prokázán kauzální nexus. Aplikuje se doktrína „vše nebo nic“. Existují ovšem situace, kdy je takový přístup považován za nespravedlivý, protože prokázání příčinné souvislosti je ne-li nemožné, pak vysoce obtížné. Typickým případem jsou medicínskoprávní spory. V kapitole sedmé jsme se pokusili nastínit jednotlivé odklony od klasického průběhu prokazování příčinné souvislosti.

Konečně poslední kapitola se zabývá kauzalitou ve zvláštních, medicínskoprávních případech. Zabývá se problematikou průběhu příčinné souvislosti u typických medicínských případů, kde je pacient jako *black-box*, kdy známe vstup a výstup, ale neznáme kauzální průběh. Dále se zaměřuje na problematiku případů nedostatečného informovaného souhlasu, očkování, problematiku případů souvisejících s aplikací léčiv. Kapitola se věnuje i velmi specifickým případům *wrongful birth* a *wrongful life* a konečně medicínského rozhodování na konci lidského života.

Tato monografie by tedy měla posloužit jako průvodce ve složité a odborně náročné oblasti kauzálního nexu spojeného s medicínskou tematikou. Vzhledem k tomu, že kniha není tištěná, nelze se řídit radou Arthura Schopenhauera. Ten pro nečtenáře doporučuje rozličné návody, jak knihu použít jinak – darovat ji sečtělé přítelkyni nebo jí zaplnit mezeru v knihovně, kde se ve vázaných deskách bude dobře vyjímat. Takové rady jsou u elektronické publikace nerealizovatelné. Použít ovšem lze poslední Schopenhauerův návod pro své nečtenáře – doporučuje jim, aby knihu recenzovali.

Nezbývá než si přát, aby ti, kteří se k naší publikaci záměrně dostanou, se stali i čtenáři tohoto dílka. Právě těm přejeme, aby poznatky uvedené v knize pro ně byly přínosem.

Přejeme příjemné počtení a doufáme, že budeme *příčinou* erudovanějšího přístupu právníků k problematice kauzality!

2. Moderní přístupy ke kauzalitě ve filosofii a vědě – shrnutí

2.1. Historické teorie kauzality

Kauzalita je častým předmětem filosofických bádání již od antiky¹³. V obyčejné řeči je kauzalita či příčinná souvislost chápána jako vztah mezi jednou či více příčinami a následkem. Často ovšem mluvíme pouze o jedné příčině, např. že zapálením sirky se rozhořel oheň, byť je zřejmé, že kromě této události musí být přítomen vzduch, hořlavé látky apod. Již John Stuart Mill poukazoval na to, že často mluvíme pouze o poslední nebo nejdůležitější podmínce jako o příčině, nikoliv o veškerých podmínkách, které vedou k následku¹⁴. Je zřejmé, že právě tento náhled bude potřeba mít při zkoumání právní roviny kauzality neustále na paměti, neboť při úvahách o právní odpovědnosti je to často pouze jedna událost (zejména jednání), kterou s případným nástupem odpovědnosti spojujeme. V právní praxi tedy dominují teorie, které chápou příčinu jako nutnou nebo dostačující podmínku pro vzniklý následek. Nicméně tato teorie je jen jedna z možných a ve filosofickém diskursu existuje celá řada jiných přístupů. Ve stručnosti proto představíme jejich shrnutí, protože se domníváme, že některé z nich mají dopad na konstituování právních teorií o kauzálním nexu.

Základní historické východisko k pojímání kauzality se nachází již v antické filosofii, kromě ontologické podstaty kauzality řešené již u přírodních filosofů

¹³ K podrobnějšímu historickému zkoumání odkazujeme jednak na své články uvedené v poznámce 2, případně na shrnutí v těchto publikacích: BEEBEE, H. – HITCHCOCK, CH. – MENZIES, P. CH. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, c2009, xv, 790 p. Oxford handbooks in philosophy, nebo v shrnující publikaci Johna Loseeho – LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J: Transaction Publishers. V českém prostředí se filosofickou kauzalitou podrobněji zabývali autoři v následujících publikacích: PEXIDR, K. – DEMJANČUK, N. *Kauzalita*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 266 s. či MACHULA, T. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. 92 s. Scientia; sv. 3.

¹⁴ „It is seldom, if ever, between a consequent and a single antecedent, that this invariable sequence subsists. It is usually between a consequent and the sum of several antecedents; the concurrence of all of them being requisite to produce, that is, to be certain of being followed by, the consequent. In such cases it is very common to single out one only of the antecedents under the denomination of Cause, calling the others merely Conditions.“ MILL, J. S. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive, Being a connected view of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. Citováno z: <<http://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf>>, pdf dne 14. 9. 2013, s. 402.

se jí podstatně zabýval také Platón, když v dialogu *Timaios* tvrdí, že vše, co vzniká, vzniká nutně z nějaké příčiny¹⁵. Aristoteles následně definoval příčinu zcela specifickým způsobem, který byl po dlouhou dobu považován za základní přístup ke kauzalitě vůbec. Současné teorie vymezují dokonce *aristotelovský* způsob nazírání kauzality v protikladu k novějšímu nazírání v tradici *galileovské*. I když je toto dělení nepřesné, vystihuje dva specifické typy myšlení o kauzálním spojení. To je vysvětlováno buď mechanistickým způsobem, nebo způsobem teleologickým zohledňujícím finalitu.¹⁶ Druhý způsob nazírání odvozuje svůj původ právě od Aristotelova učení. Ten rozlišoval čtyři druhy příčin – formální, látkovou, účinnou (nebo působící) a cílovou, které musí působit společně.¹⁷ Podle většiny autorů není vliv aristotelovské tradice na moderní teorie právní kauzality příliš velký¹⁸, obdobně jako podle nich nemá velký vliv ani teorie týkající se kauzality v podání Tomáše Akvinského¹⁹. S těmito teoretiky se zcela neztotožňujeme, protože se domníváme, že se teleologický přístup odráží zásadním způsobem v modifikacích zkoumání čistě mechanistického pojetí kauzality. V právní praxi tento finalistický přístup k vysvětlování faktů do jisté míry vyvěrá v tzv. právní kauzalitě, kdy dochází k přizpůsobování faktuální kauzality prostřednictvím intencí, cílů a účelů kauzality normativní.²⁰ Zkoumání pomocí myšlenkových experimentů by v řadě případů tuto implicitní přítomnost teleologického přístupu ke kauzalitě jistě prokázalo.

Pro současné teorie kauzality je klíčovým momentem filosofické pojednání Davida Huma, s jehož pojetím kauzality se řada odborníků vypořádává. I v sou-

¹⁵ PLATÓN. *Timaios; Kritias*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. 137 s. Oikúmené. Platónovy spisy; 17. ISBN 80-86005-07-0, s. 28 a násl.

¹⁶ Blíže k tomuto problému např. WRIGHT, Georg Henrik von. *Vysvětlování a rozumění*. Praha: Filosofia, 2013, 231 s. Základní filosofické texty, sv. 12. ISBN 978-807-0074-053, s. 34 a násl.

¹⁷ Podrobněji porovnej např. BROADIE, Sarah, The Ancient Greeks. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, c2009, xv, 790 p. Oxford handbooks in philosophy. ISBN 01-992-7973-X, s. 21 a násl.

¹⁸ „But although Aristotle’s approach was the dominant one in philosophy for almost 2,000 years, and although it contains useful distinctions and insights, it is rarely referred to in present-day discussions. There are various reasons for this. One is that Aristotle’s conception of causation, and, in particular, his idea of final causes, has a strongly teleological orientation. Another is that Aristotle did not think of causation, as present-day philosophers do, as a relation between events or states of affairs. Perhaps the most important reason, however, is that Aristotle was apparently unaware that there are very serious difficulties concerning the concept of causation.“ SOSA, Ernest – Michael TOOLEY. *Causation*. New York: Oxford University Press, 1993, viii, 252 p. ISBN 01-987-5094-3, s. 31.

¹⁹ Podrobněji, MARENBNON, The Medievals. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, c2009, xv, 790 p. Oxford handbooks in philosophy. ISBN 01-992-7973-X, s. 41 a násl.

²⁰ WRIGHT, Georg Henrik von. *Vysvětlování a rozumění*. Praha: Filosofia, 2013, 231 s. Základní filosofické texty, sv. 12. ISBN 978-807-0074-053, s. 38 a násl.

časné době na něj odkazují zastánci některých moderních teorií kauzality, protože není zcela jasné, zda Hume považuje kauzalitu za prvek realistický, či pouze za prvek fungování naší mysli. Je zřejmé, že kauzální spojitost je podle jeho teorie možné odvodit pouze ze subjektivního prvku, na základě zvyku.²¹

Je to tedy právě zvyk, podle něhož věříme, že se jisté situace budou opakovat, byť to podle Huma není možné racionálně předpokládat. Není zřejmé, proč by se měly koule na kulečnickovém stole od sebe odrážet, nicméně protože se tak děje opakovaně, lidská mysl předpokládá obdobný následek jako ve stejných případech, které se již udály.²²

Hume se pokusil rozložit tradiční metafyzické chápání kauzality jako vztahu mezi vnějšími jevy a nalézá kauzalitu jako jakýsi typ „kauzálního smyslu“, podle něhož rozeznáváme kauzální spojitosti. Tento „kauzální smysl“ je nalezen u Huma v souladu s empirickým principem, který předpokládá, že ideje jsou odvozeny z přímých vjemů. Idea nutné spojitosti nemůže být nikdy odvozena z individuálního případu, ale na základě opakování a analogie, jehož prostřednictvím dochází ke spojení v mysli, které je chápáno jako nutnost. Hume tak odmítl tradiční chápání kauzality a vyvrátil náhled racionalistů (zejména Descartesův), kteří zastávali názor, že zde existuje elementární prvek a priori rozvažování v kauzálním vztahu. Podle Huma ovšem kauzální spojitost není logicky nutná, a proto nemůže být poznávána a priori, je poznávána a posteriori, protože nutně musíme mít empirické zkušenosti o podobných jevech.

Své pojetí kauzality předložil ve dvou definicích, jedna je považována za definici externí²³, druhá za definici interní²⁴, tj. definici, která odkazuje na

²¹ Hume konstatuje, „že při stálém spojení dvou věcí – tepla a plamene, tíže a hmotnosti – jsme samotným zvykem přiváděni k tomu, že čekáme existenci jednoho z existence druhého. [...] Ale žádný člověk, který viděl jedno těleso, jak se pohybuje na popud druhého, by nemohl usuzovat, že každé těleso by se na podobný popud dostalo do pohybu. Všechny závěry, odvozené ze zkušenosti, jsou tedy následkem zvyku, nikoliv rozumové úvahy. [...] Hlavním vodítkem lidského života je tedy zvyk. Tento princip působí, že naše zkušenost je nám užitečná a že pro budoucnost čekáme stejný sled událostí, jaký jsme zažili v minulosti.“ HUME, David. *Zkoumání lidského rozumu*. Praha: Svoboda, 1972, s. 22.

²² HUME, D. *An enquiry concerning human understanding: a critical edition*. New York: Oxford University Press, 2000, cvii, 344 p., s. 51.

²³ „We may define a cause to be ‘an object precedent to and contiguous to another and where all the objects resembling the first are placed in like relations of precedence and contiguity to those objects that resemble the latter’“. HUME, D. *A Treatise of Human Nature*. Reprinted from the Original Edition in three volumes and edited, with an analytical index, by L. A. Selby-Bigge, M.A., Oxford: Clarendon Press, 1896, citováno z:

<http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=342&Itemid=28> dne 18. 10. 2013.

²⁴ „A cause is an object precedent and contiguous to another, and so united with it, that the idea of the one determines the mind to for the idea of the other, and the impression of the one to form a more lively idea of the other.“ Tamtéž.

vnímající mysl. Kauzalitu pak ve svém díle postavil na těchto základních bodech²⁵: 1. Příčina a její následek musí být ve spojitosti časově a prostorově. 2. Příčina musí předcházet následku. 3. Mezi příčinou a následkem musí být trvalé spojení, které nelze odstranit. 4. Stejnou příčinu následuje stejný následek a stejný následek nikdy nevznikne jinak než ze stejné příčiny. Tento princip je odvozen ze zkušenosti a je zdrojem pro většinu našich filosofických odvozování. 5. Pokud skupina odlišných objektů (událostí) vyprodukuje stejný následek, musí to být na základě určité vlastnosti, která je mezi nimi obvyklá²⁶.

Právě Humův přístup bývá klíčový pro moderní teorie kauzality, kterými se budeme zabývat níže. Specifický přínos pro právní teorii kauzálního nexu má pak i Immanuel Kant. Jeho vliv byl zásadní pro formování německé právní doktríny.

Kant sám přiznával vliv Humova učení na východiska pro svoji kritickou filosofii. Poukazuje na Humovu námitku příčiny a účinku, která je jen následkem zvyku a víry v ně. Kant tento přístup odmítá. Podle něj lze nalézt rozvažovací schopnosti mysli *a priori*, které nejsou odvislé od zkušenosti.²⁷ V tom nachází Kant základ metafyziky.²⁸ Co se týče kauzality, Kant ji ve shodě s Hudem odmítá chápat jako součást vnějšího světa. Na rozdíl od něj ovšem mluví o vztahu příčiny a účinku jako o syntetickém principu *a priori* (na rozdíl od Huma a empiriků, kteří kauzální princip vidí jako syntetický princip *a posteriori*, či předchozích racionalistů, kteří jej považují za analytický princip *a priori*).²⁹ Kant uvozuje, že „všechny změny se dějí podle zákona spojení příčiny a účinku“.³⁰ Nalézá objektivní posloupnost dějů, která činí pořadí vjemů nutným. Pojem

²⁵ Humeova definice kauzality: Událost *c* je příčinou události *e* tehdy a jen tehdy, pokud i) *c* předchází v čase *e*, ii) *c* a *e* jsou události typu T1 a T2 tak, že každá událost typu T1 je následována událostí typu T2. Citováno podle STRAWSON, Galen. *The secret connexion: causation, realism, and David Hume*. New York: Oxford University Press, 1989. ISBN 01-982-4853-9.

²⁶ HUME, David. *An enquiry concerning human understanding: a critical edition*. New York: Oxford University Press, 2000. ISBN 01-982-5060-6.

²⁷ „Nejprve jsem se tedy pokoušel, zda si Humovu námitku nelze představit všeobecně, a brzy jsem shledal, že pojem spojení příčiny s účinkem není zdaleka jediný, pod nímž si rozvažovací schopnost myslí *a priori* spojení věcí, ba co víc, že metafyzika sestává jen z takových pojmů... přistoupil jsem k dedukci těchto pojmů, o nichž jsem si byl nadále jist, že nejsou odvozeny ze zkušenosti, jak se obával Hume, nýbrž že pocházejí z čisté rozvažovací schopnosti.“ KANT, Immanuel. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Praha: Svoboda, 1972, s. 44.

²⁸ Hlavní rozdíl mezi Kantovým a Humovým zkoumáním rozumu je v pojmání nutnosti, zatímco u Kanta je tato nutnost objektivní, u Huma subjektivní. „Chtít vymačkat ze zkušenostní věty nutnost (*ex pumice aquam*) a spolu s ní chtít zjednat soudu také pravou obecnost (bez níž není možný žádný rozumový úsudek, a tedy ani úsudek dle analogie, která je přinejmenším předjmanou obecností a objektivní nutností, a tyto tedy vždy již předpokládá), je přímý protimluv. Podsouvat místo objektivní nutnosti, která se vyskytuje jen v apriorních soudech, subjektivní nutnost, tj. zvyk, znamená upírat rozumu mohutnost soudit o předmětu, [...]“ KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Bratislava: Spektrum, 1990. 180 s. ISBN 80-218-0051-8, s. 20.

příčiny je čistou představou *a priori* (obdobně jako prostor a čas), na základě a pomocí níž se zkušenost teprve vytváří.³¹

Kant specificky rozlišuje dvojitý typ kauzality – kauzalitu na základě přírody nebo kauzalitu ze svobody. První z nich je kauzalita jako spojení jednoho stavu s nějakým předcházejícím stavem ve smyslovém světě podle určitého pravidla. Kauzalita ze svobody vychází z ideje spontaneity, kdy člověk jedná sám od sebe a není určen jinou příčinou v kauzálním řetězci, není ovlivněn donucováním ze strany smyslovosti. Tato svoboda je východiskem pro Kantovu teorii praktického rozumu, právě jí překonává determinismus.³² V tomto kontextu pak Kant vytváří pojem přičitatelnosti (*Zurechnung*)³³, který je specifický pro praktický rozum, na rozdíl od empirické kauzality.

2.2. Moderní teorie kauzality

2.2.1. Redukcionistické teorie

Z Humovy kauzální teorie nejčastěji vycházejí tzv. redukcionistické teorie, tj. teorie spatřující v kauzalitě nikoliv reálný vztah, nýbrž pouze náš konstrukt, a odkazující na jinou podstatu těchto relací³⁴. Sem bývá řazena např. tzv. teorie pravidelné následnosti, podmínkové souvislosti či explanačního vztahu a další.

²⁹ Podle Kanta „pojmem, který obsahuje nutnost syntetické jednoty, může být jen čistý rozvažovací pojem, který není ve vnímání, a tím je pojem vztahu příčiny a účinku, z nichž příčina určuje účinek v čase jako následek, a nikoli jako něco, co by mohlo v pouhé fantazii předcházet (nebo dokonce vůbec nebyť vnímáno). Jen díky tomu, že podřizujeme poslušnost jevů, a tedy všech změn, zákonu kauzality, je tedy možná zkušenost sama, tj. empirické poznání jevů; ony samy jsou tudíž jako předměty zkušenosti možné jen na základě právě tohoto zákona.“ KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Praha: Oikoyemnh, 2001, 567 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 36. ISBN 80-729-8035-1, s. 163.

³⁰ Tamtéž, s. 162.

³¹ Ale „logická jasnost této představy o pravidle určujícím řadu událostí, jako je tomu u pojmu příčiny, je ovšem možná jen tehdy, když jsme ji použili ve zkušenosti.“ Tamtéž, s. 166.

³² „Snadno zjistíme, že kdyby veškerá kauzalita ve smyslovém světě byla pouze přírodního typu, byla by každá událost určena v čase podle nutných zákonů nějakou jinou událostí, a protože jevy, pokud určují libovůli, by musely činit každé jednání jako svůj přirozený následek nutným, zničilo by zrušení transcendentální svobody veškerou praktickou svobodu.“ Bytost pak může být v rámci kauzálního nahlížení jednak bytostí senzibilní (v rámci působení vnější příčiny na ní, z hlediska jejich účinků jakožto jevu ve smyslovém světě), zároveň však může být i příčinou jevů, bytostí inteligibilní (jakožto jednajícím o sobě), jednání začíná v ní samé. Takto chápe Kant mohutnost svobody jako počátku kauzality. KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Praha: Oikoyemnh, 2001, 567 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 36. ISBN 80-729-8035-1, s. 338.

³³ Blíže k tomu např. v monografii Claudie Blöser. BLÖSER, Claudia. *Zurechnung bei Kant Der Zusammenhang von Person und Handlung in Kants praktischer Philosophie*. Berlin: De Gruyter, 2014. ISBN 31-103-7044-1.

³⁴ MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-7394-208-3, s. 27.

§ 1. Teorie pravidelné následnosti (teorie regularity)

Nejtypičtější teorie vychází z principu pravidelné následnosti (*regularity theories*). Podle této teorie:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud události typu e pravidelně následují po události typu c .

Problémem těchto teorií pravidelné následnosti³⁵ je to, že nerozlišují mezi pravidelnou následností jakýchkoliv dvou dějů (událostí) a kauzální spojitostí dvou dějů (událostí)³⁶. Zároveň se tato definice obtížně vyrovnává se singularními kauzálními výroky, které neumožňují generalizaci. Podle této definice je „kauzální vztah *de facto* konstantní sekvenční konjunkcí“³⁷, ačkoliv jedna událost nemusí být příčinou druhé. Podle Karla Pearsona není možné říci, že jedna událost způsobuje druhou (je její příčinou), lze pouze poukázat na opakované sekvence našeho vnímání. Potud navazuje na Huma, nicméně kauzální vztah definuje specificky tak, že kdykoliv „*sekvenci našich percepčí D, E, F, G bez výjimky předchází percepce C nebo percepce C, D, E, F, G se vždy vyskytují v tomto pořadí, což se stává naší rutinní zkušeností, pak se říká, že C je příčinou D, E, F, G, které jsou následovně popisovány jako její následky.*“³⁸ Ačkoliv Hume veškeré kauzální spojitosti jednoznačně odkazoval na zkušenost plynoucí z opakování impresí, kdy jedna impresie vyvolává pravidelně impresi druhou, tj. na zvyk, není v jeho teorii jisté, zda ve skutečném světě kauzální spojitost existuje, či nikoliv. Oproti tomu Pearson jednoznačně mluví o *intelektuální koncepci*. Kauzalita je spojením v lidské mysli a vzniká na základě myšlenkové následnosti, vědecky se objektivní kauzalita nedá prokázat³⁹. Oproti tomu Moritz Schlick jako jeden z dalších zastánců regularitního přístupu ke kauzalitě

³⁵ Po Humeovi je možné zmínit např. Karla Pearsona, který definoval příčinu takto: „*Karl Pearson defended a regularity view of causality. In agreement with Hume's 'official position', he insisted that there is no necessity involved in causality. Causes do not produce their effects. There is only the experience of a repeated sequence of perception.*“ LOSEE, John. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, c2011. ISBN 978-141-2818-322, s. 57.

³⁶ Klasický případ, na který bývá poukazováno, je např. tento: den pravidelně následuje noc, ale to neznamená, že noc je příčinou dne.

³⁷ „*On this reading, Hume defines 'causal relation' to be a 'de facto constant sequential conjunction.' This position will be referred to henceforth as Hume's 'official position' on causal relations.*“ LOSEE, John. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, c2011. ISBN 978-141-2818-322, s. 29.

³⁸ „*Whenever a sequence of perception D, E, F, G is invariably preceded by the perception C, or the perceptions C, D, E, F, G always occur in this order, that is, form a routine of experience, C is said to be a cause of D, E, F, G, which are then described as its effects.*“ PEARSON, K. *The Grammar of Science*. Adam & Charles Black in 1911, 3. Ed., s. 130.

³⁹ „*Science in no case can demonstrate any inherent necessity in a sequence, nor prove with absolute certainty that it must be repeated. Science for the past is a description, for the future a belief; it is/ not, and has never been, an explanation, if by this word is; meant that science shows the necessity of any sequence of perceptions.*“ Tamtéž, s. 114.

hledal objektivní náhled na kauzální spojitost. Proto by základním bodem fyziky mělo být spíše měření kvantity než popis událostí. Z toho důvodu změnil definici kauzality tak, že na místo událostí odkazoval na následnost věcných stavů⁴⁰. Podle něj tak kauzální spojitost je věcí stejnoměrnosti sekvencí a jejich následnosti, a to mezi stavy relativně izolovaných systémů⁴¹. Nicméně takováto definice není vhodná pro běžné užití ani pro užití v právním prostředí.

§ 2. Singulární teorie

Curt Ducasse v roce 1926 poukázal na tuto nevhodnost regularitního pojetí kauzality v běžném společenském diskursu. Pokud mluvíme o kauzalitě, pak podle Ducasse nechceme hledat vědeckou následnost stavů, ale mluvíme o individuálních příčinách (událostech), které dávají vznik následku. Ducasse využil některých typických příkladů. Pokud nám selže motor auta, neptáme se podle něj po souslednosti stavů ani pravidelné následnosti všech událostí, ale zajímá nás pouze rozdíl mezi původními okolnostmi, za nichž vůz běžel, od okolností, kdy neběží. Definuje tedy příčinu jako konkrétní a jedinečnou změnu v okolním prostředí, která se udála přesně před vznikem konkrétního následku, který v dané věci zkoumáme. Ducasse rozlišuje mezi domněnkami, které mají vysvětlit zákony, a domněnkami, které osvětlují pouze průběh jednotlivých událostí⁴², přičemž kauzální vztah vzniká pouze mezi jednotlivými událostmi, při změně mezi jedním stavem a stavem druhým.⁴³

⁴⁰ Podle Schlicka se dá na námitku odlišnosti kauzality versus pouhé pravidelné souslednosti odpovědět tak, že kauzalitu odlišuje od pouhé souslednosti to, že kauzalita se dá vyjádřit nějakým přírodním zákonem či výroky, které z přírodních zákonů vyplývají.

⁴¹ LOSEE, John. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, c2011. ISBN 978-141-2818-322, s. 63.

⁴² Obdobnou myšlenku vyslovil i Popper. Ten ovšem pro kauzální vysvětlení předpokládal spojitost obou druhů usuzování. „Máme tudíž dva různé druhy tvrzení, které oba jsou nutnými přísadami komplexního kauzálního vysvětlení. Jsou to (1) universální tvrzení, tj. hypotézy, mající povahu přírodních zákonů, a (2) singulární tvrzení, která se vztahují jen na určitou zkoumanou otázku a která budu nazývat ‚počátečními podmínkami‘. Z universálních zákonů ve spojení s počátečními podmínkami dedukujeme singulární tvrzení [...]“. POPPER, Karl R. *Logika vědeckého bádání*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené. ISBN 80-860-0545-3, s. 42.

⁴³ „The next thing to consider is the important difference between conjectures explanatory of laws and conjectures explanatory of particular events. The latter are conjectures as to some other particular event. For example, the particular event that this wax has melted is tentatively explained by the conjecture that the wax was exposed to heat, and by mention of the empirically known law that exposure of wax to heat causes it to melt. But a law, for instance the one just mentioned, is not an event, and since only an event, viz., a change or a ‘non-change,’ can strictly speaking be a cause or an effect, the conjecture explanatory of a law cannot, as with an event, be that a certain event occurred, which stood to that law as cause to effect. Rather, what explains a law is always something standing to it in the relation of conceptual implicans to implicate; and a theory, in the sense we are essentially concerned with here, is always something standing in that relation to what it explains.“ DUCASSE, C. *Philosophy as a Science*. 1941, kapitola 11, oddíl 5, citováno z: <<http://www.ditext.com/ducasse/duc-cont.html>>, dne 9. 10. 2013.

Ducasse pak stanoví příčinu následovně:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když následek e se objevil na základě jedinečné změny c , která se samostatně odehrála v bezprostředním prostředí a čase před výskytem e .

Tímto diagramem chce Ducasse odstranit tradiční odkaz na opakující se sekvence, které následují po sobě a odkazuje na jedinečný (singulární) vztah mezi událostmi c a e . Ducasse si je vědom problematičtějšího úskalí při držení se striktní definice singulární teorie kauzality. V bezprostředním prostředí a čase může totiž být více změn, ale jen některé způsobí následek, přičemž člověk si dokáže intuitivně z těchto změn vybrat tu, která je příčinou⁴⁴. Jenže právě v tomto intuitivním výběru se odráží nejistota a mnohoznačnost singulární teorie. Zároveň nelze vytvořit obecnou teorii, ze které by v individuálních případech mohlo být najisto rozhodováno.⁴⁵

§ 3. Příčiny, nutné a dostačující podmínky

John Stuart Mill ve svém díle *A System of Logic*⁴⁶ tvrdí, že „*příčina je, filosoficky řečeno, souhrn všech podmínek, pozitivních i negativních; tedy souhrn všech eventualit jakéhokoli druhu, které, pokud se realizují, jsou bez výjimky doprovázeny shodnými následky.*“⁴⁷ V tomto teoretickém východisku by bylo možné spatřovat jeden závažný nedostatek, neboť tato definice dovoluje zahrnout do okruhu příčin i podmínky, které nejsou podstatné pro následek, tj. pokud podmínky C , F a G dohromady způsobují E , pak i A , C , F a G způsobují E , ačkoliv podmínka A je pro výskyt E zcela irelevantní. Nicméně Mill zahrnuje do svého *antecedentu* pouze minimální souhrn podmínek, které jsou pro následek opravdu rozhodující.⁴⁸ Podle Milla tak je událost c příčinou, pokud se jedná o minimálně dostačující podmínky (*minimal sufficient conditions*) pro

⁴⁴ Ducasse poukazuje na příklad cihly, kterou někdo hodí do okna. Zároveň vedle zpívá kanárek a zvukové vlny jeho zpěvu dopadají na sklo taktéž. Podle jeho názoru je ovšem zřejmé, která z událostí je příčinou následku rozbitého okna, neboť dokážeme intuitivně usoudit podle naší zkušenosti, že se jedná spíše o cihlu než zvukovou vlnu.

⁴⁵ „*From the ordinary meaning of singular causal statements we cannot draw any conclusions about what causation is. They are simply neutral on this matter.*“ BEEBEE, Helen – HITCHCOCK, Christopher – MENZIES, Peter Charles (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 15.

⁴⁶ MILL, J. S. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive, Being a connected view of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. Citováno z: <<http://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf>>, dne 14. 9. 2013.

⁴⁷ „*The cause, then, philosophically speaking, is the sum total of the conditions, positive and negative taken together; the whole of the contingencies of every description, which being realized, the consequent invariably follows.*“ Tamtéž.

vznik následné události e . Nicméně i tady je problém, protože podmínek předcházejících události e je nekonečné množství a určovat z nich ty, které mají a nemají vliv na událost e , není realizovatelné vědecky objektivním způsobem, resp. pouze tehdy, pokud by suma podmínek byla omezena na malý počet⁴⁹.

Mackie proto přišel s novou teorií, kterou do jisté míry modifikuje teorii Johna Stuarta Milla a její dopady, když vytvořil tzv. teorii INUS podmínek (podle anglického názvu *Insufficient but Necessary part of a set of conditions that is itself Unnecessary but Sufficient for the result*). Podle Mackieho je tak příčina nedostačující, avšak nutnou částí z množiny podmínek, která je sama nikoliv nutná, avšak postačující pro výsledek.⁵⁰ Tedy, podle Mackieho

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost c je alespoň INUS podmínkou události e ⁵¹.

Zároveň Mackie zavedl také kritérium tzv. kauzálního pozadí (*causal field*)⁵², když podle něj jsou kauzální tvrzení vždy relativní vůči nějakému kauzálnímu pozadí. Podle některých autorů, jako například Michaela Scrivena, ovšem pojem příčiny jako INUS podmínky je v případě Mackieho opět odvozován z pojmů, které v sobě implicitně obsahují kauzalitu, byť skrytě. Nutná a dostatečná podmínka jsou totiž termíny, kterými u pojmu kauzality stvořil definici kruhem.⁵³ Mackie také, obdobně jako Mill, nerozlišuje mezi okolnostmi

⁴⁸ „The cause then, philosophically speaking, is the sum total of the conditions positive and negative taken together; the whole of the contingencies of every description, which being realised, the consequent invariably follows. The real cause is ‘the whole of these antecedents’ (ibid. 214), namely, the full sufficient condition.“ PSILLOS, S. Regularity Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 139.

⁴⁹ LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, s. 96.

⁵⁰ MACKIE, J. L. *The cement of the universe: a study of causation*. Oxford: Clarendon Press, 1980. Clarendon library of logic and philosophy. ISBN 01-982-4642-0.

⁵¹ Zajímavá je i jeho analýza nutných a postačujících podmínek. Výrok „ x je nutnou podmínkou události y “ analyzuje „pokud by nedošlo k x , nedošlo by k y “. A „událost x je postačující podmínkou události y “ jako „Protože se událo x , událo se i y “. Protože to není humeovská nemodalitní analýza, pokračuje v analýze výroků dále. První: „předpokládejme, že nedošlo k x , potom by nedošlo k y “, druhý: „došlo k x , tudíž došlo k y “.

⁵² „In all such cases, the cause is required to differentiate, within a wider region in which the effect sometimes occurs and sometimes does not, the sub-region in which it occurs: this wider region is the causal field.“ MACKIE, J. L. Causes and Conditions. *American Philosophical Quarterly*. 1965, Vol. 2, No. 4, s. 255.

⁵³ „Pojem příčiny lze odvodit pouze z jednoduchého příkladu, který lze demonstrovat, ale který nemůže být definován pomocí pojmů neobsahujících aspoň skrytě kauzalitu. Snaha definovat příčinu nekauzálně by byla jako snaha definovat morálku amorálně.“ MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-7394-208-3, s. 28.

jevu a příčinou tohoto jevu. V neposlední řadě⁵⁴ pak jeho teorie nefunguje v některých vědeckých disciplínách, zejména v procesech ovládaných statistickými zákony.⁵⁵ Pro právní teorii má ovšem své uplatnění, protože podobným směrem se při svém uvažování vydali i Hart a Honoré a následně i Richard Wright, o nichž bude pojednáno níže.

§ 4. Kontrafaktuální teorie

Kontrafaktuální teorie vychází opět z Davida Huma, tentokrát ovšem z jeho druhé definice uvedené v Enquiry: „*Kdyby nebylo prvního objektu, druhý by nikdy neexistoval*“.⁵⁶ Nejvýznamnějším představitelem této teorie je David Lewis, který právě z Humovy druhé definice kauzality vychází⁵⁷. Podle něj je vhodnější považovat tuto definici za samostatné východisko, nikoliv za alternativní teorii k teorii pravidelné následnosti, jak je tomu u Huma. Je tak nutné vycházet ze základní konstrukce kontrafaktuální teorie⁵⁸, která říká, že „*kdyby se nebylo stalo c, pak by se nebylo stalo e*“.⁵⁹ Podle této teorie tedy:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost e je kontrafaktuálně závislá na události c , tj. dojde k c a e , přičemž kdyby nedošlo k c , nedošlo by ani k e .

⁵⁴ Kromě toho je možné také zmínit námitku Davida Lewise. Předpokládejme, že příčina a má dva důsledky: b a c . B nemá žádný další důsledek (je to kauzální slepá ulička), c má důsledek d . Potom platí, že navzdory faktu, že je b kauzální slepá ulička, je nedostatečnou, ale nutnou součástí množiny faktorů (a , b , c), které jsou dostatečné, ale ne nutné pro existenci d . Čili: b je kauzální slepá ulička a zároveň je příčinou d . Druhý problém, na který poukazuje Lewis, je následující. Mějme události a a b , které každá může způsobit c . Pokud všek dojde současně k a i b , událost a zabrání události b v tom, aby způsobila c , takže jedinou příčinou c je událost a . Protože platí, že pokud by a nezabránila b , b by způsobilo c , je b nedostačující, ale nutná součást „trsu“ faktorů, které jsou postačující pro c , ale nejsou nutné. B je tedy pod INUS kauzou c a zároveň není.

⁵⁵ „*The INUS interpretation is useful in many causal contexts. However, this modified sufficient-condition analysis fails to account for causal relations in processes governed by statistical laws.*“ LOSEE, John. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, c2011. ISBN 978-141-2818-322, s. 99.

⁵⁶ „*if the first object had not been, the second never had existed*“. HUME, D. *An Enquiry Concerning Human Understanding*. Harvard Classics, Volume 37, Copyright 1910 P.F. Collier & Son, citováno z: <<http://18th.eserver.org/hume-enquiry.html>>, dne 18. 10. 2013.

⁵⁷ „*A promising alternative is not far to seek. Hume's 'other words' – that if the cause had not been, the effect never had existed – are no mere statement of his first definition. They propose something altogether different: a counterfactual analysis of causation.*“ LEWIS, D. *Causation, The Journal of Philosophy*. 1973, Vol. 70, Is. 17, s. 556.

⁵⁸ Lewis používá kontrafaktuální analýzu, ovšem snaží se o její reduktivní chápání bez použití modálních pojmů, tj. kauzalita u něj není chápána jako modální pojem.

⁵⁹ „*True, we do know that causation has something or other to do with counterfactuals. We think of a cause as something that makes a difference, and the difference it makes must be a difference from what would have happened without it. Had it been absent, its effects – some of them, at least, and usually all – would have been absent as well.*“ LEWIS, D. *Causation. The Journal of Philosophy*. 1973, Vol. 70, Is. 17, s. 557.

I tato teorie ovšem má řadu sporných míst. Zejména se jedná o tzv. problém epifenomenálních účinků (*problem of effects*)⁶⁰, problém souběžné kauzality (*overdetermination*)⁶¹ a předstihující kauzality (*causal pre-emption*)⁶². K těmto problémům se ještě vrátíme v části zabývající se praktickými problémy v právu. V těchto případech ovšem nutně vstupuje do hry opět intuitivní předporozumění kauzálnímu vztahu.

§ 5. Pravděpodobnostní teorie (teorie probability)

Někteří filosofové, vycházející z Humovy skeptické pochybnosti a z následného Popperova poukazu na nemožnost zdůvodnění univerzální pravdivosti indukce na základě samotné indukce⁶³, se spíše než na kauzální vztah upínají na metodu pravděpodobnosti. Trvají na teorii, že událost *c* vždy zapříčiní událost *e*, není možné prokázat, je možné ji pouze empiricky testovat a na základě toho vyjádřit v pravděpodobnostní formě. Podle prvních zastánců této teorie je pak událost (věcný stav) *c* pravděpodobnou příčinou *e*, pokud výskyt události (věcného stavu) *c* zvyšuje pravděpodobnost výskytu události (věcný stav) *e*:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud výskyt události *c* zvyšuje pravděpodobnost výskytu události *e*.

Salmon⁶⁴ pak následně tuto variantu upravil. Nejprve kritizoval klasické regularitní teorie teorie kauzality v tom smyslu, že pokud propojujeme následnost jevů, pak jev B následuje jev A v kauzálním vztahu pouze v případě, kdy je zde vysoká pravděpodobnost, že druhý jev nastane v případě objevení jevu

⁶⁰ MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-7394-208-3, s. 30.

⁶¹ Případy tzv. souběžné kauzality se objevují při multiplicitě kauzálních procesů. Jedná se o situaci, kdy existují nejméně dvě nezávislé současné působící příčiny, z nichž každá by sama o sobě byla způsobilá vyvolat daný následek. Srovnej PAUL, L. A. Counterfactual Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 177.

⁶² Případy tzv. preempce jsou takové případy, kdy *C* způsobí *E*, ovšem pokud by *C* nebylo způsobilo *E*, jedna nebo více tzv. potenciálních (záložních) příčin by *E* tak jako tak způsobilo. PAUL, L. A. Counterfactual Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 173.

⁶³ „Neboť princip indukce musí sám být univerzálním tvrzením. Pokusíme-li se tedy pokládat jeho pravdivost za známou ze zkušenosti, pak se objeví přesně týž problém, který vedl k jeho zavedení. Abychom jej zdůvodnili, museli bychom znovu použít induktivní inferenci; a abychom zase zdůvodnili je, museli bychom předpokládat induktivní princip vyššího řádu a tak dále. Tudíž pokus založit princip indukce na zkušenosti selhává, neboť musí vést k nekonečnému regresi.“ POPPER, Karl R. *Logika vědeckého bádání*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené. ISBN 80-860-0545-3, s. 5.

⁶⁴ Salmon vychází z objektivně vědecké explanace řádu světa, nicméně odlišuje pravděpodobnost od kauzality. Srovnej SALMON, Wesley C. *Causality and explanation*. New York: Oxford University, 1998. ISBN 978-0-19-510864-4, s. 58 a násl.

A. Na druhou stranu, pokud je pravděpodobnost nízká, např. 5 procent, pak se v tomto smyslu bude tvrdit, že objevení se jevu A pravděpodobně nezpůsobí jev B, tj. není zde kauzální spojitost.⁶⁵ Salomon poukazuje na to, že takové pojetí je nesprávné, protože zde jsou kauzální spojitosti, které se objevují pouze s nízkou mírou pravděpodobnosti. Jako příklad uvádí problematiku radiace: „*Máme přesvědčivé důkazy o tom, že expozice byť i nízké míry radiace může způsobit leukémii, ačkoliv pouze nepatrné procento těch, kteří byli vystaveni slabému radioaktivnímu ozáření, onemocněli leukémií.*“⁶⁶ U pravděpodobnostní kauzality by se tedy neměla počítat hodnota pravděpodobnosti *per se*, ale statistická relevance pravděpodobnostních hodnot. Podle Salmona⁶⁷ by tedy bylo lepší kauzální vztah na základě pravděpodobnostní teorie postavit takto:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud výskyt události *c* je statisticky významný pro výskyt události *e*.

Většina pravděpodobnostních teorií kauzality je motivována následující intuicí:

1. Změna příčiny vytváří změnu jejích účinků.

2. Tato změna se projeví v pravděpodobnostní závislosti (vztahu) mezi příčinou a účinkem.⁶⁸ Pravděpodobnostní teorie kauzality, která výpočet kauzality odkazuje na matematické mody, je v současné době nesmírně vlivná.⁶⁹ Z kalkulu pravděpodobnosti musí být ovšem vyčleněny logicky nutné podmínky (např. že manželství je příčinou rozvodu, není správná argumentace, byť je tomu ve sto procentech případů – manželství je v tomto případě logicky nutná podmínka, která není považována za příčinu).

Podle Salmona má pravděpodobnostní pojetí kauzality odraz i v běžném každodenním životě a také ve vědě. V právní teorii se zásadním způsobem promítla do teorie tzv. adekvátní kauzality,⁷⁰ dopad má i na spory v medicínskoprávní oblasti, zejména pokud akceptujeme teorii probabilistické proporcionalní odpovědnosti⁷¹.

⁶⁵ LOSEE, John. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, c2011. ISBN 978-141-2818-322, s. 106.

⁶⁶ SALMON, W. Probabilistic Causality. In: SOSA, Ernest – TOOLEY Michael (eds.). *Causation*. Oxford: Oxford University Press, 1993. Oxford readings in philosophy. ISBN 01-987-5094-3, s. 137.

⁶⁷ LOSEE, John. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, c2011. ISBN 978-141-2818-322, s. 169.

⁶⁸ WILLIAMSON, J. *Probabilistic Theories*. In: H. Beebe, s. 187.

⁶⁹ Grafické znázornění výskytu probabilistických teorií kauzality viz WILLIAMSON, J. *Probabilistic Theories*. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 195 a násl.

⁷⁰ Viz kapitola 4, oddíl 4.2.1. Teorie adekvátní příčinné souvislosti (teorie adekvátnosti), s. 87.

⁷¹ Viz kapitola 7, oddíl 7.2.1. Probabilistická proporcionalní odpovědnost, s. 184.

2.2.2. Kauzální realismus

Pozice kauzálního realismu neredukují kauzalitu na jiný vztah než kauzální, ale snaží se tomuto vztahu dát význam. Obecně předpokládají, že v kauzálním vztahu se odráží reálný ontologický vztah kauzality, a tedy není pouhým myšlenkovým konstruktem, nemůže být redukována na zvyk, jak činí Hume, dokonce ovšem nemůže být odvozována pouze z logického systému podmínek. Podle tohoto pojetí je kauzální vztah vědecky objektivní a lze tedy najít objektivní hledisko pro jeho hodnocení. Jedná se o novoaristotelovské, potažmo novotomistické teorie, které vytvářejí alternativu k dominantnímu humeovskému spektru. Všechny vycházejí z přesvědčení o existenci reálného vnějšího světa, který jsme schopni svými smysly a rozumem vnímat.⁷² Ve filosofickém diskursu o kauzalitě se znovu objevuje princip účinné příčiny a pojmání substance a její změny. Podle některých pak problematika kauzálního realismu spočívá v tom, že spíše odkazuje na kauzální intuitivismus⁷³.

2.2.3. Kauzální fikcionalismus, pragmatismus a pluralismus

Naopak v protikladu ke kauzálnímu realismu se teorie kauzálního fikcionalismu, pragmatismu a pluralismu shodnou v jednom – koncepcí kauzality není zatím definitivně a jednoznačně vyřešena, z tohoto důvodu nemůžeme reflektovat na objektivní pravdu, ale musíme zkoumat, co je vhodným nástrojem v jednotlivých oblastech lidského života. Pravá podstata kauzality není zřejmá; podobně jako řadu jiných základních problémů ji filosofové dosud nedokázali vyřešit konsensuálně.⁷⁴

⁷² Srovnej HARRÉ, R. – MADDEN, E. H. Conceptual and natural necessity. In: GROFF, R. (ed.). *Revitalizing causality: realism about causality in philosophy and social science*. New York: Routledge, 2008, ISBN 02-039-3263-3, s. 60. „The natural necessity in the world is reflected in a conceptual necessity in discourse about the world. Predicates are bound into ensembles by virtue of the joint origin of the properties they ascribe to things, in the natures of those things. When we think there is a natural necessity between manifested properties and hypothesised dispositions, that is, a real connection via the nature of the thing, then we are entitled to make a conceptual link, incorporating the power or tendency to manifest the property within the concept of the thing or substance.“

⁷³ Např. v díle Michaela Scrivena či u Strawsona, který jednoznačně doporučuje, aby pojetí filosofické a vědecké bylo v souladu s každodenním chápáním zdravého rozumu. (Srovnej MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-7394-208-3, s. 40).

⁷⁴ Srovnej citát: „V určitém okamžiku si filozofové museli uvědomit prostou, mrzutou, ale nepopíratelnou skutečnost a vyrovnat se s ní: mezi otázkami, které drží evropskou filozofii při životě už více než dva a půl tisíce let, nebyla nikdy žádná z nich vyřešena způsobem, který by všechny uspokojil. Všechny buď zůstávají i nadále kontroverzní, nebo je filozofové zrušili.“ KOŁAKOWSKI, Leszek. *Metafyzický horor*. Praha: Mladá fronta, 1999, 132 s. ISBN 80-204-0767-7, s. 8.

Fikcionalistická teorie má svůj předobraz v monumentálním díle Hanse Vaihingera *Die Philosophie des Als Ob*. Vaihinger popisuje principy fikcionalismu následovně: „*Idea, jejíž teoretická nepravdivost nebo nesprávnost, a tudíž i její chybnost je uznána, není z tohoto důvodu prakticky nehodnotná a nepoužitelná; pro takovou myšlenkový konstrukt, i přes jeho teoretickou neplatnost, může mít významnou praktickou důležitost.*“⁷⁵ Podle Vaihingera je kauzalita psychologickou součástí našeho vědomí. Tvrdí, že „*kauzalita je vyhovující fikce, která musí být zachována pro svůj užitek*“⁷⁶.

Pragmatická teorie naopak akceptuje učení Jamese, že filosofie by se vzhledem k nejasnostem ohledně gnoseologických a ontologických otázek měla zaměřit na řešení praktických otázek.⁷⁷ V otázce kauzality pak má pragmatický přístup nesporné výhody při hledání odpovědi na otázky praktického rázu, protože „*pragmatický přístup bude mít obvykle daleko méně problémů při řešení problémů předstihující a souběžné kauzality a dalších seriózních sporných otázek, které vznikají v případě nepragmatického přístupu.*“⁷⁸ Podle této teorie např. nemá vliv rozlišení mezi myšlenkovou konstrukcí kauzality jako součástí našeho nazíracího poznávání světa a mezi reálně existující ontologickou kauzalitou ve světě. Výsledek pro běžné porozumění kauzalitě je totiž shodný – je nutné naše nazírání brát jako základní element pro posuzování kauzálních řetězců, neboť jiné možnosti v tomto případě nejsou. Buď je náš náhled na kauzalitu objektivní a odráží skutečnost, a tedy je správný, anebo neodráží skutečnost, ale pouze fenomény, nicméně tyto fenomény jsou intersubjektivní (na základě analogie pak lze usuzovat na obdobnost kauzálního nahlížení všech lidských bytostí). I tento intersubjektivní model je v tomto případě použitelný, protože odpovídá principům spravedlnosti a je jediný možný, byť i nesprávný. Poslední možností je to, že náhled na kauzalitu je zcela subjektivní,

⁷⁵ „*An idea whose theoretical untruth or incorrectness, and therewith its falsity, is admitted, is not for that mason practically valueless and useless; for such an idea, in spite of its theoretical nullity may have great practical importance.*“ VAIHINGER, H. *The philosophy of 'as if': a system of the theoretical, practical and religious fictions of mankind*. Mansfield Center, CT: Martino Pub. 2009. 370 p. ISBN 15-789-8825-X, s. viii.

⁷⁶ VAIHINGER, Hans – OGDEN, C. *The philosophy of 'as if': a system of the theoretical, practical and religious fictions of mankind*. Mansfield Center, CT: Martino Pub. 2009, 370 p. ISBN 15-789-8825-X, s. xxxvii.

⁷⁷ „*Pragmatická metoda je primárně metodou řešení metafyzických problémů, které jsou jinak neřešitelné. [...] Pragmatická metoda v takových případech spočívá ve snaze o interpretaci těchto pojmů prostřednictvím nalezení jejich praktických důsledků.*“ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-732-5022-5, s. 38.

⁷⁸ „*[...] pragmatic accounts will usually have a much easier time handling problems with pre-emption, overdetermination, and other serious difficulties for non-pragmatic reductive analyses.*“ PAUL, L. A. *Counterfactual Theories*. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 163.

tj. není možné usuzovat ani na základě analogie, ale i v tomto případě je jediný možný, který lze použít. Nicméně v takovém případě odpovědnost za činy vede k morálnímu relativismu.⁷⁹

Kauzální pluralismus pak je teorie, která tvrdí, že „*kauzalita není jedním druhem vztahu či spojení mezi věcmi ve světě. Naopak. Podle všeho jednotný termín příčina je pouze maskováním skryté diverzity.*“⁸⁰ Kauzální pluralismus tak využívá více přístupů ke kauzalitě, poukazuje ovšem ale i na hermeneutickou rozlišnost významů, byť zůstává shodný jejich název.⁸¹ Někteří autoři pak považují konceptuální diverzitu pojmu kauzalita za základní problém současného filosofického i vědeckého diskursu.⁸² Podle Petera Godfrey-Smithe tak rozdíl mezi nazíracím konceptem kauzality a kauzalitou v ontologickém pojetí spočívá v odlišných pojmech, které se pouze shodují v názvu. Poukazuje na nutnost najít shodné pojmosloví a sjednocení užívání termínů, např. na základě paradigmatických případů, tak jak to doporučoval Gallie⁸³.

2.3. Shrnutí

Ačkoliv v této kapitole byly ilustrovány filozofické teorie přístupů ke kauzalitě, je zřejmé, že tyto teorie měly a mají zásadní vliv na rozvažování o kauzalitě v právu. Svě teorie na podkladě filosofického pojetí kauzality vystavěly

⁷⁹ Více k tomu viz DOLEŽAL, Adam. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? Část druhá. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, Vol. 3, No. 2, s. 1–12.

⁸⁰ „*Causal pluralis mis the view that causation is not a single kind of relation or connection between things in the world. Instead, the apparently simple and univocal term ‘cause’ is seen as masking an underlying diversity.*“ GODFREY-SMITH, P. Causal Pluralism. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 326.

⁸¹ „*The causal pluralist, on the other hand, does not believe that one can refer to a single relation R to define causation, but that causation is a generic term for a (finite) number of relations R1, R2, R3, ..., and that again, for some reason which the causal pluralist has to provide, it is better or more convenient to refer to these notions (or certain combinations of these notions) as ‘causation’ instead of using their specific names R1, R2, R3, ...*“ FROEYMAN, A. – De VREESE, A. Unravelling the methodology of causal pluralism. *Philosophica*. 2008, Vol. 81, s. 74.

⁸² „*Perhaps ‘cause’ is a generic term whose application to the world is parasitic on the semantic properties of a range of terms (such as ‘burn’ and ‘scrape’) that pick out specific kinds of physical connection.*“ GODFREY-SMITH, P. Causal Pluralism. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 327.

⁸³ „*As Gallie originally conceived them, ECCs are used to appraise human activities and achievements. There are accepted paradigm cases that exert influence on how the term is used, but the complexity and changeability of the domain is such that there will be no obvious and undeniable rules for extending the application of the term to new cases.*“ Tamtéž, s. 335.

německy píšící autoři 19. a počátku 20. století, kteří se problematikou příčinné souvislosti v právu zabývali⁸⁴. První odkazy na scholastickou a aristotelovskou filosofii vystřídaly postupně odkazy na filozofické koncepce Kantovy, Humovy, Millovy a Vaihingerovy. Obdobně tomu bylo i v jiných zemích, i československá právní literatura na začátku 20. století se vyrovnává s filozofickými názory.⁸⁵ I v dalších zásadních pracích o kauzalitě v právu publikovaných v průběhu 20. století a na počátku 21. století⁸⁶ je filozofickým koncepcím věnována velká pozornost. Rovněž i my se domníváme, že bez základního přehledu o filozofických teoriích kauzality nelze problémy spojené s kauzalitou v právu patřičně analyzovat.⁸⁷ Taková analýza totiž dokáže pomoci nejen v pochopení různých současných teoretických pozic autorů píšících o kauzalitě v právu, ale napoví více i o možnostech užití samotného institutu příčinné souvislosti v právním kontextu.

⁸⁴ Např. Buri, Bar, Rümelin, Köstlin, Hess, Radbruch, Traeger, von Kries a Kelsen.

⁸⁵ Srovnej TILSCH, E. O příčinném spojení v právu soukromém. In: *Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904*. Praha: Bursík & Kohout, 1904.

⁸⁶ Hart a Honoré, WRIGHT, R., MOORE, M. S.

⁸⁷ Viz další kapitola.

3. Teoretické přístupy ke kauzalitě v právu

3.1. Kontinentální teorie

Na kontinentě, speciálně v německy mluvících zemích, se problém kauzality řešil v teoretických koncepcích daleko dříve, než tomu bylo ve Spojeném království a Spojených státech amerických. Právě němečtí právní teoretici systematizovali základní přístupy ke kauzalitě v právu. Nejprve se problémy s příčinnou souvislostí konstruovaly v teorii trestního práva, postupně se přidala i právní civilistika. Systematický německý přístup spočíval také v tom, že autoři vycházeli z filosofických a vědeckých koncepcí kauzality a snažili se je uplatnit i v právní rovině.⁸⁸ Dopad měla zejména kantovská teorie a následně i teorie Johna Stuarta Milla, která zaujala signifikantní místo, když německý právník Von Bar zařadil do své monografie dlouhou citaci z Millovy Logiky. Tato část, zabývající se ekvivalencí podmínek,⁸⁹ se brzy stala druhým základním východiskem pro právní teorie. V teoreticky bohatém prostředí ovšem nutně vznikla i určitá skepse k tomu, zda lze bez dalšího převzít chápání kauzality ze systematické filosofie. Podle Tarnowskiho se totiž právo primárně nezaměřuje na vysvětlování, ale spíše na nastavení limitů právní odpovědnosti.⁹⁰

V kontinentálních právních teoriích lze, podobně jako ve filosofické rovině, rozlišit dvě základní koncepce vnímání kauzality. Existuje rozdíl mezi tzv. generální a individuální kauzalitou.⁹¹ Toto rozlišení mělo důsledky pro vznik odlišných právně-kauzálních škol. První, generální teorie, předpokládají, že každý partikulární příčinný vztah je implicitně generální (obecný) v tom smyslu, že vypovídá o určité konstantně se opakující sekvenci obecných

⁸⁸ Hart a Honoré upozorňují na to, že zde existuje velký rozdíl mezi „německou“ školou, která již od svých počátků řeší problémy spojené s filosofickou a vědeckou koncepcí kauzality a „angloamerickou“ školou, která se zejména z počátku soustředila pouze na praktické aspekty jednotlivých případů. HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 432.

⁸⁹ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 444.

⁹⁰ TARNOWSKI, H. *Die systematische Bedeutung der adäquaten Kausalitätstheorie für den Aufbau des Verbrechensbegriff*. Leipzig, 1927, s. 70 a násl.

⁹¹ K rozlišení těchto dvou teorií z hlediska filosofického a filosoficky-právního podrobněji rozebráno např. v MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 471 a násl.

příčin.⁹² Spočívá tedy v subsumpci jednotlivých případů pod hypoteticky pojaté obecné případy kauzální zákonitosti.⁹³ Druhá teorie tuto obecnou teorii odmítá a uvažuje vždy pouze o konkrétní individuální příčině.

3.1.1. Individuální teorie kauzality

Individuální teorie vycházely z aristotelovských základů uplatňovaných i ve středověkém myšlenkovém pojmání, které kauzalitu chápe primárně jako ideu vnitřního spojení. Jedná se o účinnou kauzalitu (*causa efficiens*). Existuje určitá kvalita *byť účinnou příčinou*, z níž se dovozuje kauzální vztah.⁹⁴ V právní teorii tyto filosofické základy vykristalizovaly ve dva hlavní přístupy k individuální teorii kauzality – tzv. teorie nutné příčiny a příčiny eficientní.

Teorie nutné příčiny považuje atribut *byť příčinou* za vnitřní atribut událostí a jejich kauzálního sepětí. Základ se objevil v trestním právu, v rozlišení smrtelného zranění a zranění, které není smrtelné. Smrtelným zraněním se rozumělo takové zranění, které samo o sobě mělo smrtelný charakter a vedlo přímo k úmrtí oběti. V takovém případě se jednalo o příčinu smrti. Pokud na druhou stranu pachatel způsobil oběti pouze zranění, které nemělo smrtelný charakter, nejednalo se o vraždu, i když oběť následně zemřela např. následkem nesprávného léčebného postupu. V podstatě se vycházelo z příčiny obsahující v sobě atribut „smrtelnosti“, který nutně působil na následek. Některá zranění tento atribut „smrtelnosti“ obsahovala, a jiná sama o sobě nikoliv.⁹⁵

Tato teorie byla napadena v první polovině 19. století Stübelem a Köstlinem. Köstlin dokonce poukázal na to, že nelze mluvit pouze o jednom atributu nutnosti, ale o sumě všech subjektivních i objektivních podmínek, které dohromady vystupují jako příčina určitého následku.⁹⁶

S ohledem na problém určení jedné podmínky z řady všech dostačujících podmínek přišel s novou teorií Karl von Birkmeyer. Navázal na aristotelovské učení o účinné, nemechanické kauzalitě, která je zdrojem změny. Příčinou je

⁹² Následek humovské regulatorní filosofické koncepce.

⁹³ WRIGHT, Georg Henrik von. *Vysvětlování a rozumění*. Praha: Filosofie, 2013, 231 s. Základní filosofické texty, sv. 12. ISBN 978-807-0074-053, s. 38

⁹⁴ Blíže k tomu MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-7394-208-3, s. 9 a násl.

⁹⁵ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 436.

⁹⁶ KÖSTLIN, C. R. *Neue Revision der Grundbegriffe des Criminalrechts*. 2. vyd. Tübingen: Prof. d. Rechte, 1863, s. 453.

podmínka s nejvyšší mírou účinnosti na následek. V přístupnější terminologii pro současnost – příčinou je ta z podmínek, která je spojena s nejvyšší kvantitou energie a která má nejvyšší podíl na vznik následku. Nicméně kvantita energie nemůže být přesně změřena, a soud tak musí rozhodovat na základě vlastního volného uvážení.⁹⁷ Ze zkušenosti ovšem dokážeme míru účinnosti pro následek snadno zvážit.⁹⁸ Po Birkmeyerovi se někteří autoři snažili termín *nejvíce účinné příčiny* nahradit jinými adjektivy – mluvilo se o podmínce, která nejvíce změnila balanc mezi jednotlivými silami, podmínce obsahující potenciální energii či o podmínce měnící směr událostí. Nicméně nakonec byly všechny tyto teorie opuštěny a postupně nahrazeny teorií podmínky (*Bedingungstheorie*) a teorií adekvátní podmínky (*Adäquanztheorie*). Obě tyto teorie mají spíše generální charakter. Zároveň mají význačný vliv i na současné právní chápání faktuální a právní kauzality a jsou proto tématem v dalších oddílech tohoto textu.⁹⁹

3.2. Kauzální skepse

V kontinentální i angloamerické právní literatuře došlo po období tzv. tradičního chápání kauzality k určitému obratu, který souhrnně nazýváme obdobím kauzální skepse. Protože v kontinentální Evropě a zejména v Německu je historie zkoumání kauzálních jevů podstatně staršího data, tak i období kauzální nejistoty předcházelo tomuto období v *common law*. Skepse vůči užití faktuálního, a tudíž empirického kauzálního nazírání má svůj původ v tzv. Humově tezi, která v souhrnu tvrdí, že normativní závěr nelze vyvodit z čistě faktuálních premis. Na základě této teze Kant rozlišuje dvojí nazírání lidského intelektu, kauzální a normativní (*Sein a Soll*, tj. to co jest a to co má být).

3.2.1. Hans Kelsen a ryzí nauka právní – přičitatelnost a kauzalita

Na kantovskou filosofickou linii navazuje Hans Kelsen, jehož ryzí nauka právní přinesla významný přelom pro právní teorii i v chápání vztahu příčiny a následku. Podle Kelsena lze ve společenských vědách stanovujících společ-

⁹⁷ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 438.

⁹⁸ V moderní teorii se mluví spíše o tzv. esenciální podmínce (*wesentliche Bedingung*), resp. o esenciálním faktoru.

⁹⁹ Teorie podmínky v kapitole čtvrté, v oddíle 4.1.1. *Conditio sine qua non (but-for test)*, pododdíle § 3. *Bedingungstheorie* na s. ..., teorie adekvátní příčiny v kapitole čtvrté, oddíle 4.2.1. Teorie adekvátní příčinné souvislosti (teorie adekvátnosti) na s. ...

čenský zákon mluvit o principu přičitatelnosti¹⁰⁰ – tak lze rozumět spojení mezi podmínkou normy a sankcí jako následkem, na rozdíl od kauzality, která je přítomna v přírodních vědách. Sepětí u kauzality vyjadřuje modální sloveso „muset“, zatímco v rovině právní (či morální) je tímto modálním slovesem sloveso „mít“. Taktéž v normativním systému mluvíme o platnosti norem, nikoliv o jejich existenci.¹⁰¹ Kelsenovo rozdělení přičitatelnosti jako právního vztahu a kauzality jako vztahu faktického nastolilo otázku po rozlišení faktuální (faktické) a normativní kauzality. Právní teorie a praxe tak nyní při chápání kauzality zahrnuje příčiny o sobě (*cause-in-fact* řešené na základě podmínky *conditio sine qua non*) a jiné normativní aspekty (např. ochranný účel normy, teorii bezprostřední a adekvátní příčiny, omezení rozsahem a účelem právních norem). Podle Kelsena tak

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud události typu e pravidelně následují události typu c ,

$c \rightarrow e$ je vztah přičitatelnosti tehdy a pouze tehdy, pokud skutečnost c je podmínka následku e .

Ryzí nauka měla význačný dopad na formování německé a rakouské právní doktríny kauzality a spolu s teorií podmínky a teorií adekvátní příčiny zásadním způsobem ovlivnila současný diskurs v německy mluvící jurisprudenci. Termín *přičitatelnosti* je podstatným prvkem i pro současné chápání právní odpovědnosti.

3.2.2. Skepse v *common-law* a *duty risk theory*

V angloamerickém prostředí se debata o kauzalitě v právu oproti německy mluvícím zemím na kontinentu opoždila. Tradiční judikatura a jurisprudenc

¹⁰⁰ V právní rovině lze původ termínu přičitatelnosti (*imputatio*) zřejmě přiřknout významnému teoretiku trestního práva 17. století baronu Samueli von Pufendorfovi. Ten rozlišoval *imputatio facti* a *imputatio iuris* (*legis*). Faktická (nebo kauzální) přičitatelnost se pak zabývá otázkou, zda někdo způsobil určitý stav (událost), zatímco právní přičitatelnost se zabývá otázkou, zda osoba, která způsobila existenci určitého stavu, může být za tento stav odpovědná podle určitého právního předpisu.

¹⁰¹ „[...] kauzalita a přičitatelnost jsou, jak se poznamenává, dva různé druhy funkčního vztahu, v němž jsou vzájemně spojeny dvě skutečnosti, jako podmínka a následek. Rozdíl mezi oběma je v tom, že přičitatelnost (tj. vztah mezi určitým chováním jako podmínkou a sankcí jako následkem) je popsána v morálním nebo právním zákoně, je zřízena volním aktem, jehož smyslem je norma, zatímco kauzalita (tj. vztah mezi příčinou a následkem, který je popsán v přírodním zákoně), je na takovém zásahu nezávislá. Jiný rozdíl mezi kauzalitou a přičitatelností je v tom, že každá konkrétní příčina musí být posuzována jako následek jiné příčiny a každý konkrétní následek (účinek) jako příčina jiného účinku, takže řetěz příčin a následků, odpovídající podstatě kauzality, je v obou směrech nekonečný. Zcela jiná je situace v případě přičitatelnosti. [...] Řada přičítání nemá jako řada kauzality neohraničený počet členů, nýbrž zásadně jenom dva členy.“ KELSEN, Hans. *Všeobecná teorie norem*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2325-2, s. 39.

vytvořila dva koncepty kauzality, kauzalitu faktuální, která byla založena na tzv. *but-for* testu (obdoba *conditio sine qua non* na kontinentu) a kauzalitu legální, založenou na konceptu *proximate cause*. Na začátku 20. století nicméně začalo docházet k proměně přístupu ke kauzalitě. Výrazný vliv na to měla škola tzv. právního realismu.¹⁰² Jedním z nejvýznamnějších představitelů v oblasti nového přístupu ke kauzalitě v právu byl Leon Green¹⁰³, který bývá považován za zakladatele tzv. *duty-risk* teorie. Spolu s jinými právními realisty se pokoušeli přezkoumávat dosud udržované tradiční právní instituty, které podle nich už více nemají cenu a měly by být přehodnoceny. Leon Green podrobil ostré kritice doktrínu bezprostřední příčiny (*proximate cause*).

Podle jeho názoru je kauzální problematikou pouze otázka kauzality reálné, aktuální (*causation-in-fact*), tj. zejména otázka vedoucí ke zjištění, zda jednání/opominutí škůdce fakticky přispělo k vzniku újmy poškozeného. Green poukázal na to, že většina soudních případů, v nichž byla prováděna kauzální analýza, je řešena pod zavádějícím označením *bezprostřední příčiny* či *právní příčiny* (*legal cause*). V kombinaci s použitím formule předvídatelnosti (*forseeability formula*) slouží pak jako kouřová clona pro politická rozhodnutí soudů, zahrnující morální intuici o zavinění žalovaného.¹⁰⁴ Tradiční literatura dokonce vykazovala určitou skepsi i vůči faktuální kauzalitě a jejímu užití v odpovědnostních sporech.

Leon Green z důvodu nejednotnosti terminologie požadoval přesné rozložení obou konceptů. Kauzalitou je podle něj pouze kauzalita faktuální, tj. jedná se o jediný skutečný kauzální jev zkoumaný v právním systému. *Proximate cause* (bezprostřední kauzalita) je výsledkem nekauzální politiky soudních rozhodnutí, ve které se odráží limity faktuální kauzality. Odpovídá společenské morálce, morální intuici, ochrannému účelu normy apod., tedy nejedná se o kauzální, ale právní fenomény. Green navrhoval, aby se upustilo od pojmu *proximate cause* a namísto toho byla využívána analýza povinnosti a souvisejícího rizika (*duty-risk analysis*). Kauzalita by měla zůstat pouhým vědeckým

¹⁰² VIATOR, James E. When Cause-in-Fact is More Than a Fact: The Malone-Green Debate on the Role of Policy in Determining Factual Causation in Tort law. *Louisiana Law Review*. 1984, Vol. 44, No. 5, s. 1520.

¹⁰³ Ačkoliv není zcela zřejmé, zda ho lze řadit do školy právních realistů. Blíže k této problematice VIATOR, James E. When Cause-in-Fact is More Than a Fact: The Malone-Green Debate on the Role of Policy in Determining Factual Causation in Tort law. *Louisiana Law Review*. 1984, Vol. 44, No. 5, s. 1520 a násl.

¹⁰⁴ GREEN, Leon. *Rationale Of Proximate Cause*. Kansas City: Vernon Law Book Company, 1927, s. 11 a násl.

poznáním, politicky neutrálním (*policy-neutral causation*)¹⁰⁵, rozsah normy (*scope of duty*) a analýza povinnosti a souvisejícího rizika pak čistě právně-politickým soudem.¹⁰⁶ Tento politicky zaměřený soud by se měl koncovat pouze na hodnotový a normativní výklad chráněné povinnosti.

Další význačný autor „kauzální skepse“, Wex Malone, postoupil ve své úvaze ještě dále než Green. Stejně jako Green poukazuje na současně aplikované teorie kauzality, přičemž faktuelní kauzalita podle něj má v empirické rovině řešit otázku „*co se stalo?*“, zatímco *proximate cause* má odpovídat hodnotově na otázku „*co by s tím právo mělo dělat?*“.¹⁰⁷

Zatímco pojem *proximate cause* po Greenově ataku byl od 20. let 20. století středem pozornosti kvůli čistotě jeho pojmového použití, faktuelní kauzalita byla kritického přezkoumání ušetřena. Malone se proto rozhodl přezkoumat právě tuto faktuelní kauzalitu.

Upozorňuje na to, že hodnocení primární faktuelní kauzality je ponecháno na úvaze poroty. Té soudce pouze podá instrukce, jak má přistupovat k posouzení průkaznosti důkazů a jejich váhy. I když se právě v této rovině často využívají znalecké posudky, které mají zajistit empirická fakta, posouzení faktuelní příčiny nakonec zůstává normativně ovlivněné. Malone tvrdí: „*i v případě problému jednoduché příčiny (,cause-in-fact') vystupuje do popředí mysteriózní vztah mezi politikou (,policy') a faktem.*“¹⁰⁸ Problém spočívá v tom, že slovo „příčina“ je převzato z laického prostředí a není uzpůsobeno právnímu prostředí. Pro prokázání příčinné souvislosti musí být nejprve lidským aktérem uspořádána fakta tak, aby poukazovala na kauzální vztah. Nejprve tedy musí být mentálním úkonem uspořádán sled aktů, z nichž je uvažováno na kauzální spojitost.

„*Můžeme říci, že právník činí dedukci z prokázaných faktů. Tato operace se neodhraje sama od sebe. Do hry musí vstoupit celá řada intelektuálních funkcí, které jsou příznačné pro právníka jako jednotlivce. Jsou to právě tyto funkce, které hrají rozhodující roli při hledání odpovědi. Je tedy jasné, že nejsou integrální součástí ,syrových' faktických dat, nad nimiž celá operace probíhá.*“¹⁰⁹ Tato mentální transformace skutečnosti vzbuzuje jisté pochybnosti, a to nejen o prokazování příčiny, ale vůbec o všech úkonech dokazování. Pouhé důkazy¹¹⁰

¹⁰⁵ VIATOR, James E. When Cause-in-Fact is More Than a Fact: The Malone-Green Debate on the Role of Policy in Determining Factual Causation in Tort law. *Louisiana Law Review*. 1984, Vol. 44, No. 5, s. 1525.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 1524 a násl.

¹⁰⁷ MALONE, Wex S. Ruminations on Cause-in-Fact. *Stanford Law Review*. 1956. Vol. 9, No. 1, s. 60.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 61.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Malone říká výslovně „syrové důkazy“, srovnej MALONE, Wex S. Ruminations on Cause-in-Fact. *Stanford Law Review*. 1956. Vol. 9, No. 1, s. 61.

vyžadují interpretaci, tato interpretace je však už sama hodnotícím úkonem. Od čistého empirického faktuálního zkoumání (*matters of fact*) přecházíme k hodnotícím soudům (*matters of judgment*). Navíc samotné hodnocení bude „ovlivněno účelem, kterému má sloužit“.¹¹¹ Malone sice přímo nepoukazuje na princip finality v Aristotelově učení o příčinách, ale zdá se být při jeho uvažování implicitně přítomný.

K prokázání svých úvah uvádí následující příklad: Po cestě jede vysokou rychlostí auto, které řídí nezodpovědný mladík. S autem jede po cestě, která byla v nedávné době pokryta velkými kusy štěrku. Kolo auta nabere jeden kus kamene a vymrstí jej do tváře chodce. Co je příčinou? Komentáře, které se budou týkat této události, se mohou zásadním způsobem lišit, a to podle typu pozorovatele. Rodinný známý si pomyslí, že od rodičů mladíka bylo nezodpovědné půjčovat mu auto a že toto svěřením auta do rukou mladistvého bylo příčinou nehody. Silniční inženýr si pomyslí, že silnice byla zkonstruována ze špatného materiálu a že tato chybná konstrukce je příčinou nehody. Učitel fyziky bude mluvit o rychlosti, objektech, váze a působení rychlosti na objekt, příčinou je působení jedné síly na druhou atd. Každý z pozorovatelů posuzoval podle Maloného pojem příčiny jiným způsobem, pro vlastní účel, každý měl přítom z jistého úhlu pozorování pravdu.

Analogie tohoto případu mnohosti pozorovatelů a posuzování příčiny je ovšem možná i u soudu, sám Malone poukazuje na odlišné posuzování příčiny pracovního úrazu u lékaře a soudce. Podle Maloného by se předešlo mnoha nedorozuměním mezi lékaři a právníky, kdyby bylo členům obou stran zřejmé, že faktuální příčina není pouhým abstraktním faktickým konstruktem, ale že výsledek kauzálního zkoumání leží ve velké části na účelu, pro něž se příčina používá.

Malone, který vychází z Humova regularitorního přístupu ke kauzalitě dovozuje, že „vše, co můžeme říci alespoň s určitou jistotou, je to, že fakta předložená jako důkazy, vzbuzují v mysli sekvence mezi událostmi, které byly dříve pozorovány, nebo že důkazní fakta odkazují na obecné vzorce poznání, které jsme si vytvořili z předchozích pozorování“.¹¹²

Nevyhnutelná sekvence minulých událostí není ovšem dostačujícím důvodem domnívat se, že se i v daném případě jedná o příčinu a následek. Z důvodu této nejistoty byl soudy vytvořen tzv. *but-for* test. Jedna skutečnost nebo událost je příčinou jiné, pokud první skutečnost nebo událost je nepostradatelná

¹¹¹ Tamtéž, s. 62.

¹¹² Tamtéž, s. 65.

pro existenci druhé. Žalovaný nebude shledán odpovědným za újmu vzniklou poškozenému, dokud můžeme dovodit určitou mírou jistoty, že by újma nemohla nastat při absenci jednání žalovaného.

Tato kontrafaktuální úvaha je ovšem už výsledkem právní politiky. Samotný *but-for* test je pouze politickým, nikoliv faktuálním prostředkem při hledání kauzality a poukazuje na minimální požadavky pro přičtení odpovědnosti. Teprve když dospějeme k tomuto bodu a nalezneme faktuální příčinu prostřednictvím *but-for* testu, přistupujeme k dalšímu testu bezprostřednosti příčiny a účelu právní normy (*proximate cause*).

Malone se nechce přít o tom, že by *but-for* test nebyl vhodným nástrojem pro posouzení kauzálního vztahu. Dokonce tvrdí, že je nejvhodnějším testem, který často odpovídá veřejnému mínění o kauzalitě. Nicméně ani to neznačí, že by poukazoval na skutečné, empirické kauzální spojení. Běžně chápaný pojem kauzality je spojen s „účelem“ posuzování, proto bude kauzalita běžně posuzována následovně: „*Jednání A je relevantní pro vznik újmy B, pokud to odpovídá účelu, který má hodnotitel na mysli. But-for test jen těžko nahradí tento zažitý vzorec myšlení, který je hluboce zakořeněn v našem přístupu ke každodenním problémům.*“¹¹³

Problém *but-for* testu je zjevný – druhou, hypotetickou možnost „*pokud by se A neodehrálo*“ není myšlenkově možné doplnit, domyslet do konce. U této myšlenkové domněnky si nikdy nemůžeme být jisti hypotetickým následkem. Z toho podle Maloneho plyne, že čistě empirický faktuální soud je v soudních případech vždy beznadějně propojen s „politickým“¹¹⁴ soudem. Výsledek sporu ovlivňují politické (společenské) faktory. Pravidla chování (ať už legislativní, nebo judikatorní) existující pro určitý účel, „*jsou vytvořena k ochraně určitých lidí za určitých okolností proti určitým rizikům.*“¹¹⁵

Malone dochází při porovnání faktuální kauzality a legální kauzality k následujícímu závěru: podle něj není rozdíl v druhu kauzality, ale spíše ve stupni, každopádně jsou obě politickými (společenskými) rozhodnutími. Malone pak tvrdí, že ve snaze učinit z práva vědu jsme rozlišili právní kauzalitu a kauzalitu faktickou, ale toto dělení není vědecky korektní. Proto nám nezůstává než posuzovat kauzalitu na základě našich implicitně přítomných morálně-politických úvah. Nejvhodnější je pak zvažovat míru ochrany a rizika porušení povinnosti, tj. kauzální vztah má být řešen na základě *duty-risk* testu.

¹¹³ Tamtéž, s. 66.

¹¹⁴ Termín „*policy*“ je rozsáhlejší, jedná se spíše než o politický soud o soud, který je ovlivněn společenskými a morálními kritérii.

¹¹⁵ MALONE, Wex S. Ruminations on Cause-in-Fact. *Stanford Law Review*. 1956. Vol. 9, No. 1, s. 73.

Tato kauzální skepse a *duty-risk* teorie byla předzvěstí pro zakomponování institutů vypracovaných na základě ekonomické analýzy práva (*Law and Economics* systém). Ta odmítá stavět svou teorii na intuitivních etických soudech zahrnujících spravedlnost a snaží se vypracovat ekonomickou analýzu na základě alokace zdrojů¹¹⁶, která je podstatná pro maximalizaci benefitů ve společnosti a minimalizaci celkových nákladů z protiprávních jednání. Účelem deliktčního práva podle *Law and Economics* je minimalizace nákladů ze škodních událostí. Příčinná souvislost není z tohoto hlediska nutným elementem přičtení odpovědnosti pachateli. Systém ekonomické analýzy práva se snaží spíše využívat teorie přiměřeného riziku,¹¹⁷ který přičítá odpovědnost tomu, kdo mohl škodě snáze zabránit. Již samotné jednání riskující možný vznik újmy někoho by se v takovém případě stalo základem pro odpovědnost, samotná kauzalita by na právní odpovědnost neměla vliv. Každý z jednajících, který by zvyšoval riziko, by i v případě, že újma nevznikne, přispíval do obecných fondů, ze kterých by se hradily eventuální vzniklé újmy.¹¹⁸ Jak ovšem poukazuje Bydliński, pokud by oběti byla přislíbena kompenzace bez jakýchkoliv jiných požadavků, pak by masivně narostl počet nárokových náhrad ze škodních událostí.¹¹⁹

3.3. Moderní teorie

3.3.1. Hart a Honoré – *Common sense* kauzalita

Zdrcující skepse Leona Greena k tradičnímu konceptu zahrnujícímu teorii bezprostřední (*proximate*) kauzality pod „faktickou“ otázku a k navazujícímu útoku Wex Maloneho na samotnou faktickou kauzalitu (*cause-in-fact*) vyvolaly v angloamerické jurisprudenci otázky po samotném smyslu institutu kauzality. Pokud jsou kauzální teorie postaveny na pouhém sporném konceptu „politického zvažování“ (*politic consideration*), neměly by být

¹¹⁶ CALABRESI, Guido. Some Thoughts on Risk Distribution and the Law of Torts. *The Yale Law Journal*. 1961, Vol. 70, No. 4, s. 499–553.

¹¹⁷ „Jak již bylo zmíněno, korektivní spravedlnost je jedním ze dvou dominantních teoretických přístupů k teorii současného deliktčního práva. Druhým přístupem je tzv. přístup zákona a ekonomiky (*Law and Economics*). Každý z nich má řadu argumentů, které mají ospravedlnit svou nadřazenost nad druhou stranou. Ve prospěch korektivní spravedlnosti mluví zejména argument, že tato teorie poskytuje patrně přesvědčivější vysvětlení pro požadavek kauzality, než dokáže teorie *Law and Economics*. [...] Pro teoretiky korektivní spravedlnosti, se nabízí přesvědčivější obrana pro kauzalitu, neboť ta je přetrvávajícím požadavkem deliktční odpovědnosti skrze století. Nutí nás spatřovat kauzalitu jako integrální součást jednoduché normativní koncepce, která zahrnuje žalobcovu újmu a žalovaného zavinění...“ SCHROEDER, Ch. H. Corrective Justice and Liability fo increasing risks. *UCLA Law Review*. 1989, Vol. 37, s. 439.

¹¹⁸ Např. MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 22.

¹¹⁹ BYDLIŃSKI, F. Causation As A Legal Phenomenon. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 12 a násl.

zcela odstraněny a nahrazeny systémem, který bude objektivnější? Zdálo se, že zastánci tradičního přístupu ke kauzalitě musí po zdrcující Greenové a Maloneho kritice ustoupit nové škole vědeckého pojetí práva, založené na analýze zvažování povinnosti a rizika (*duty-risk analysis*)¹²⁰, která ovšem odmítne přijmout ospravedlnění užití kauzality v právu. Tak se však nestalo – ba právě naopak.

Na obranu účelnosti a užitečnosti kauzálního rozvažování sepsali Herbert L. A. Hart a Tony Honoré monumentální a převratné dílo, které zásadním způsobem ovlivnilo debaty o kauzalitě nejen v právu¹²¹, ale i ve filosofii¹²².

Hart a Honoré jednoznačně odmítli pokusy zpochybňující existenci kauzálních principů. Naopak kritizovali následovníky Maloneho a Greena: „*Je extrémně snadné tvrzení, které se dnes stává čím dál tím běžnější, že komplexní slova jako ‚příčina‘ nemohou mít a nemají jedno skutečné mínění. Toto tvrzení, původně snad osvěžující objev, přechází k chybnému závěru, že nemají žádný význam, pro nějž by bylo třeba se jimi zabývat, protože jsou používána pouze jako pláštík zahalující svévolná rozhodnutí a soudní politiku. To je ovšem příšerný omyl...*“¹²³

§ 1. Analýza běžného jazyka a běžného smyslu příčiny

Podle Harta a Honorého je možné uvažovat o změnách v *tort law* a uvažovat o případném nahrazení kauzálního nexu např. *duty-risk* teorií. Nicméně to neznamená, že bychom měli samotnou kauzalitu odmítnout jako právní institut, který v praxi vůbec neexistuje.¹²⁴ Nespokojili se ovšem s klasickým přístupem tzv. kauzálních minimalistů v právu, kteří za použitelný typ kauzality pova-

¹²⁰ VIATOR, James E. When Cause-in-Fact is More Than a Fact: The Malone-Green Debate on the Role of Policy in Determining Factual Causation in Tort Law. *Louisiana Law Review*. Vol. 44, n. 5, p. 1519–1543.

¹²¹ Lze bezpochyby tvrdit, že kdokoliv dnes píše komplexní monografii o „příčinné souvislosti v právu“ v angloamerickém prostředí, nutně se musí vypořádat s pojetím Harta a Honorého. Jejich vliv má význam nejen pro moderní teorii *NESS* stvořenou Richardem Wrightem, která je přímým následovníkem jejich pojetí, ale i komplexní teorii Michaela S. Moora. Neméně významní jsou však i pro moderní kontinentální autory zabývající se příčinnou souvislostí v právu.

¹²² Základní teoretická východiska koncepčně rozpracoval John Leslie Mackie v publikaci *The Cement of the Universe*, viz MACKIE, J. L. *The cement of the universe: a study of causation*. Oxford: Clarendon Press, 1980. Clarendon library of logic and philosophy. ISBN 01-982-4642-0.

¹²³ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 3.

¹²⁴ „jednou věcí je požadovat nahrazení kauzálního institutu institutem legální politiky, druhou je tvrzení, že zde neexistuje žádný kauzální institut a tedy není co nahrazovat: první je možná žádoucí, druhé však může být nepravdivé...“ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s.

žovali pouze užití *but-for* testu a podmínky *sine qua non*,¹²⁵ ale přišli s novou teorií, vycházející z metodologické analýzy běžného jazyka, a snažili se prokázat, že pojetí kauzality v právu i v běžném jazyce nezahrnuje jeden koncept kauzálního spojení, ale více koncepcí¹²⁶. Pojetí kauzality v právu ovšem podle nich neodráží filosoficko-vědeckou kauzalitu, ale spíše běžné předporozumění kauzality v běžné řeči a běžném smyslu. Takové pojetí je pak relevantní pro aplikační praxi soudů, potažmo pro zákonodárce. Kauzalita je tedy více empirickým než analytickým či logickým vztahem.

Princip kauzality v právu má odpovídat běžně chápaným (*common sense*) principům kauzality – autoři dokonce mluví o „pojetí příčiny prostého člověka“ (*plain man's notion of causation*).¹²⁷ Nicméně v jejich rozboru se nejedná o jeden, ale o mnoho kauzálních konceptů, které odpovídají běžnému lidskému diskursu v této věci. Co ale v běžné řeči znamená, že *A způsobil B*?

Prostý člověk na tuto otázku zřejmě nedokáže podat jasné vysvětlení. Stejně jako u jiných pojmů ovšem většina lidí intuitivně chápe jeho smysl, aniž by jej dokázali explicitně vysvětlit. Podle Harta a Honorého neznamenají přetrvávající komplikace při objasňování pojmu kauzalita to, že sám o sobě určité principy, na základě nichž se vysvětlit dá, neobsahuje. Jedná se totiž o všeobecně známý fenomén, u kterého je třeba pouze nalézt přijatelnou definici.¹²⁸

Při jejím hledání vycházejí Hart a Honoré zejména z anglické empirické filosofické školy – odkazují na Humovu regularitní teorii, ale zejména na Millovu analýzu kauzality jako analýzu komplexní množiny podmínek, které mohou být všechny nazývány kauzou (příčinou). Mill, jak již bylo zmíněno, definuje příčinnost jako vztah, kde existuje antecedent nebo řada konkurujících antecedentů, k nimž je daný fenomén neměnným a nepodmíněným následkem.¹²⁹

Pro Harta a Honorého je základním odrazem pro jejich vlastní teorii Millovo poukázání na chybné pojetí kauzality v obecném smyslu v běžné řeči. To, co bývá nazýváno jako příčina určité události, je často pouze částečná příčina,

¹²⁵ Např. BECHT, Arno C. – MILLER, Frank W. *The Test of Factual Causation in Negligence and Strict Liability Cases*. St Louis: Washington University, 1961, 224 s.

¹²⁶ „[...] the concept of causation, as we use it in ordinary life, is not a unitary one. There is rather a central concept of physical manipulation or intervention round which cluster a whole group of concepts, which can in a broad sense be termed causal, and which are related in different ways to the central case.“ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. XXXIII.

¹²⁷ Tamtéž, s. 1.

¹²⁸ Tamtéž, s. 26.

¹²⁹ „the antecedent, or the concurrence of antecedents, on which [a given phenomenon] is invariably and unconditionally consequent“. MILL, J. S. *On Nature*. Watts & Co., 1904, citováno dne 15. 3. 2016 z: < www.lancs.ac.uk/users/philosophy/texts/mill_on.htm >, s. 245.

a nikoliv příčina jediná. Často tak spíše než o příčině mluvíme buď o poslední podmínce, která byla naplněna, než nastal následek, nebo o podmínce, jejíž role je zdánlivě nejpodstatnější. Tato obecná idea příčiny je však podle Milla mylná. Příčina je suma všech podmínek, pozitivních i negativních, sebraných dohromady, které musí být naplněny, aby nastala následná událost. Nicméně v jazyce, *zcela nahodile*, nazýváme jako příčinu pouze některé (některou) z těchto nutných podmínek.

Hart a Honoré s touto myšlenkou nesouhlasí. Millovo lpění na úplném výčtu veškerých podmínek jako příčiny následku jsou v právní teorii i praxi neudržitelné, neboť jsou *kontraintuitivní*. Tuto definici lze možná užít ve vědě, ale v rovině běžné řeči se takto příčiny nedobíráme. Podle nich existuje odpověď na otázku, proč o některé z podmínek nebo některých z podmínek konkrétního následku mluvíme jako o příčině, zatímco u jiné jako o *pouhé podmínce*.

V návaznosti na anglického myslitele Collingwooda se snaží zjistit důvod, proč některé z nekonečné řady podmínek nutných pro následek říkáme příčina. Zatímco u Collingwooda je tímto kritériem „*možnost konkrétního člověka následek způsobit, nebo naopak následku zabránit*“, ¹³⁰ Hart a Honoré nalézají dvě odlišná kritéria. Podle nich totiž „[...] *při rozlišování příčiny a podmínky mají zásadní význam dva rozdíly. Těmito rozdíly jsou rozdíly mezi normálními a abnormálními relacemi a rozdíly mezi svobodným volním jednáním a všemi ostatními podmínkami.*“ ¹³¹

Pro přehlednost níže načrtáváme krátké schéma návaznosti teorií pracujících s nutnými a dostačujícími podmínkami:

Mill – všechny podmínky, které jsou nutné pro vznik následku, jsou příčinou. V běžném jazyce zcela nahodile o některých mluvíme jako o příčině.

Collingwood – nejedná se o nahodilost ani svévoli, příčinou nazýváme ty podmínky z množiny nekonečného množství podmínek, u kterých existuje možnost jejich manipulace.

Hart a Honoré – nejedná se o nahodilost ani svévoli. Spíše než „manipulativnost“ je kritériem pro užití pojmu příčina její „abnormalita“.

¹³⁰ COLLINGWOOD, R. G. On the So-Called Idea of Causation. *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series*. 1938, Vol. 38, s. 89 a násl. Nutno podotknout, že takto chápaná příčina je jednou ze tří typů příčin, o kterých Collingwood mluví. Kromě síly manipulovat jinými objekty mluví ještě o příčině ve smyslu „ovlivnění jednoho člověka druhým nebo vnějšími okolnostmi,“ tj. jako něco, co přimělo člověka změnit názor a konečně i funkcionální vymezení příčiny, nezávislé na lidské vůli a nepodmíněné, pevně spjaté se svým následkem. COLLINGWOOD, R. G. On the So-Called Idea of Causation. *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series*. 1938, Vol. 38, s. 85–112.

¹³¹ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 33.

Kromě tohoto přístupu k příčině nalézají Hart a Honoré ještě dva další lingvistické přístupy k využití pojmu příčina v běžném jazyce. První se týká interpersonálních působení (*interpersonal transactions*), kdy jednání jednoho člověka způsobí jednání jiného, tj. například ho donutí k takovému jednání, zláká ho k takovému jednání, zmanipuluje jej, či přímo vyvolá jeho jednání (v právním jazyce typicky návod, pomoc, příkaz apod.). V tomto případě by se mělo podle autorů spíše užívat pojmu důvod (*reason*) než příčina (*cause*). Druhý přístup pak zahrnuje situace, kdy jednáním jedné osoby je osobě druhé nabídnuta příležitost (*opportunity*) k vykonání dobrého nebo zlého. Hart a Honoré dospívají k tomu, že se zdá být zjevné, „že nejen jazyk soudů, ale i jejich myšlení byly ovládnuty některým z konceptů ze skupiny kauzálních konceptů, které se vyskytují v obyčejných neprávních myšlenkových schématech.“¹³²

Shrneme-li, podle Harta a Honorého nalezneme tři latentní přístupy k pojmu příčina obsažené v běžném jazyce, které mají svůj odraz v právní teorii. Schematicky je lze shrnout takto:

1. nepředvídaná událost

Jedná se o událost, nejčastěji lidské jednání, které iniciuje sérii fyzických změn v prostředí, jež ilustrují generální spojitost mezi určitými typy událostí. Hart a Honoré rozlišují:

- a) *abnormální událost,*
- b) *volní lidské jednání.*

Příčinami jsou podmínky zahrnuté v bodech a) a b), ostatní podmínky jsou „pouhé podmínky“ (*mere conditions*). Pokud pátráme po příčině, pak hledáme mezi abnormálními událostmi a dobrovolným lidským jednáním. Pokud jsou zde dvě nebo více takových podmínek, které by samy o sobě naplňovaly výše uvedené znaky pojmu příčiny, pak je příčinou poslední z nich, tj. podmínka, která časově přímo předchází následku. Pokud takovou nalezneme, není potřeba již pátrat dále dozadu.

2. interpersonální působení osoby na jinou osobu

Jedná se o dvě jednání odlišných osob, přičemž osoba A působí svým jednáním x na osobu B, aby učinila jednání y. Jako příklad jednání x uvádí Hart a Honoré například uplácení, radu, názorové přesvědčení, návod, příkaz, povel apod.

3. poskytnutí příležitosti k dobrému nebo špatnému

Jako příklad uvádí Hart a Honoré následující situaci: Osoba A vyrazí z domu, ovšem ponechá dům nezamknutý. Toto zanedbání může vést k způsobení následků v podobě jednání jiného, např. zloděje.¹³³

¹³² Tamtéž, s. 5.

¹³³ Tamtéž, s. 81.

i. Příčina jako abnormální podmínka

Určité úskalí způsobuje Hartovi a Honorému rozlišování pouhé podmínky od příčiny v případech, kdy poukazují na určitou abnormální událost. Otázka totiž zní – co lze považovat za abnormální událost?¹³⁴ Ve vědeckém diskursu bývá „příčina“ vysvětlením určitého „typu“ následků, které obyčejně nebo normálně nastanou, nikoliv vysvětlení příčiny v individuálním konkrétním případě. I ve filosofickém diskursu se nejvíce diskutovalo o zobecněné příčinné souvislosti, o obecné teorii následnosti, a to až do koncepce zaměřené na singulární kauzalitu v teorii Curta Ducasse.¹³⁵ Jeho teorie ovlivnila i Harta a Honorého, které předmětný postřeh přivedl k odlišení vědecké a *common sense* kauzality. V běžném jazyce totiž nehledáme obecné typy případů kauzality jako je tomu ve vědě, ale je tomu přesně naopak. V obyčejné mluvě je příčina vysvětlením individuálního případu, který vybočuje z normálního, běžného nebo rozumně očekávaného běhu událostí.¹³⁶

Běžné, typické „vědecké příčiny“ budou v obecném jazyce chápány jako „pouhé podmínky“. Např. přítomnost kyslíku ve vzduchu je pro vznik požáru budovy nutnou podmínkou, podobně i sestavení budovy z hořlavých materiálů atd. Bez těchto podmínek by sice událost nenastala (jsou tedy „nutnými“ podmínkami), ale nejsou charakterizovány jako „příčiny“. I přes svou nutnost jsou to stále „pouhé podmínky“. Tyto podmínky – např. zmiňovaná přítomnost kyslíku – jsou ale typické pro dané prostředí a danou situaci, jsou normální. Za příčinu ale bývá považováno to, co je abnormální, tj. to, co „činí rozdíl“ mezi vybočením a běžným chodem věcí. Jedná se o zásah do běžného prostředí, narušení běžného stavu věcí. Právě to je příčina na rozdíl od pouhých podmínek, ačkoliv i ty mohou být nutné pro vznik následku.

Autoři díla ovšem připouštějí, že to, co je normální a co je abnormální, je relativní a vztahuje se vždy ke kontextu poznávání. To bývá ovšem napadáno jako určitý nedostatek koncepce. Hart a Honoré se této výtce brání a uvádí různé případy na obranu. Například již zmiňovaná přítomnost kyslíku ve vzduchu bude typicky normální podmínka, proto ji budeme v praxi považovat za pouhou podmínku. Na druhou stranu můžeme mít např. vědecký pokus, při kterém má být prostředí izolované od kyslíku. Jeho nečekaná přítomnost, která způsobí reakci hoření, je v takovém případě považována za abnormální podmínku, a tedy i příčinu požáru.

¹³⁴ FOOT, Philippa. Hart a Honoré: Causation in the Law. *The Philosophical Review*. 1963, Vol. 72, No. 4, s. 506.

¹³⁵ Srovnej kapitola druhá, oddíl 2.2.1. Redukcionistické teorie, pododdíl § 2. Singulární teorie, s. ...

¹³⁶ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 34.

Za abnormální podmínky nepovažují Hart a Honoré ani tzv. *dostačující průvodní podmínky*. Tyto podmínky považují za zvláštní případ, kdy se sice nejedná o normální podmínky, ale jedná se o běžné podmínky pro určitý typ případů. Ani tyto nebývají v běžné mluvě považovány za příčinu.

K tomu uvádějí následující hypotetický případ: John zastřelí Mary. Příčinou její smrti v běžném smyslu je jeho střelba, nikoliv ztráta kyslíku v krvi. Ztráta kyslíku v krvi je dostačující podmínkou pro následek smrti. Rozhodně se nejedná ani o běžnou záležitost, nicméně ptáme-li se na příčinu, ptáme se na výstřel a toho, kdo střílel. Neptáme se totiž na to, co obecně způsobuje smrt, ale na to, co způsobilo smrt „za okolností vyžadujících naše vysvětlování“.¹³⁷

Tyto odlišnosti spočívají v odlišném přístupu vědeckého a běžného poznávání kauzality. Zatímco v experimentální vědě zní otázka „Co jsou obecné podmínky následku?“, běžný lidský zájem (*common sense interest*) odrážející se i v právu se zrcadlí v otázce: „Proč se to a to stalo, když se to normálně neděje?“

ii. Volní lidské jednání

Předpoklad, že samotné voluntární lidské jednání, je považováno za příčinu, má svůj původ v kauzálních teoriích manipulovatelnosti. Je důvodné domnívat se, že tuto koncepci přijali autoři pod vlivem filosofické koncepce R. G. Collingwooda, na jehož text často odkazují.

Prostým manipulováním věcí dochází k určité změně ve stavu prostředí, přičemž při normálních podmínkách stejné jednání (manipulace věci) způsobí shodný následek. Zde se odráží i regulatorní teorie, jedná se totiž o neměnnou konjunkci mezi komplexní množinou podmínek a vzniklou událostí.

Hart a Honoré opět apelují na „běžný význam“ slova příčina. Lidská intervence totiž bývá v „běžné řeči“ tradičně považována za příčinu, aniž by se zkoumaly veškeré další podmínky, které spoluzpůsobily následek. Věta „pokud A jedná určitým způsobem X, pak vznikne následek Y“ bývá považována za „jednoduchý kauzální výrok“.

I jednání, které není činěno se svobodnou vůlí (nonvoluntární jednání), může být příčinou, ale jedná se o příčinu, kterou řadíme do kategorie abnormálních podmínek (srovnej viz výše). Naopak – volní jednání je vždy příčinou. Volní jednání vždy přerušuje kauzální řetězec, od něj se odvíjí „nový“.¹³⁸

¹³⁷ Tamtéž, s. 39.

¹³⁸ Tamtéž, s. 42 a násled.

§ 2. Kauzální zobecňování (generalizace individuálních kauzálních výroků)

Hart a Honoré upozorňovali na to, že kauzální uvažování v běžném jazyce je uvažování o singulárních kauzálních jevech. Nicméně abychom mohli dovozovat jakoukoliv teorii, je nutné určitým způsobem zobecňovat singulární kauzální výroky do obecných kauzálních výroků, obecně platných kauzálních zákonů. Už David Hume ale upozornil na základní problém induktivního zobecňování kauzálních singulárních výroků. To, že po A nastane B, nelze nijak logicky dovést, je to pouze následek našeho subjektivního „zvyku“, našeho očekávání.

Podle Johna Stuarta Milla se obecný kauzální zákon dá dovést na základě nalezení „neměnných a nepodmíněných sekvencí podmínek a událostí, které, pokud se objeví, objeví se i následek.“¹³⁹ Problém této generalizace spočívá v její nerealizovatelnosti – není možná ani v praxi, ani principiálně. Šlo by ji uskutečnit za předpokladu konečného množství podmínek a okolností; ve světě je jich však nekonečné množství a nelze je všechny prozkoumat, pokud zrovna nejste Laplaceho démon¹⁴⁰. Millův náhled, že vybereme příčinu z komplexní množiny podmínek identifikovaných předem, u nichž potom předpokládáme, že budou neměnně následovány účinkem, je proto podle Harta a Honorého zavádějící, protože při hledání kauzálního následku vychází z předpokladu detailní a precizní znalosti antecedentních podmínek.

Ve skutečnosti totiž není žádná situace ve všech podmínkách shodná. Pokud v běžném životě hledáme příčinu a zobecňujeme ji, pak nejprve hledáme některou abnormální podmínku (výjimku z běžné rutiny), a pokud se tato abnormální podmínka opakuje spolu se shodným následkem, pak ji považujeme za obecnou příčinu.

Výhodou tohoto typu abstrakcí je to, že i při drobných odlišnostech jednotlivých případů je lze obecně posuzovat shodně na základě analogie. Pokud analogický úsudek selže, potom se nejedná o totožný typ případů, které je možné podřadit pod jednu shodnou kauzální operaci.

Hart a Honoré upozorňují na to, že tento typ generalizace individuálních kauzálních výroků (s pomocí analogie) vyžaduje určitou záruku, tou je podle

¹³⁹ MILL, J. S. A System of Logic Ratiocinative and Inductive, Being a connected view of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation. Citováno z: <<http://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf>>, pdf dne 14. 9. 2013, s. 401.

¹⁴⁰ Laplaceho démon vyplývá z představy absolutně deterministického vesmíru, analogického kolosálnímu stroji. Osoba (démon), která by znala všechny rovnice a počáteční podmínky by byla schopna vypočítat veškeré další události, které se v daném okamžiku v deterministickém vesmíru odehrají. Laplace uváděl tento případ jako případ *ad absurdum*, jeho model vesmíru naopak pracoval se systémem pravděpodobnosti.

nich „obecná zkušenost“, přičemž i přes to nabádají k opatrnosti. Uvedená generalizace selhává u dvou, již zmíněných, typů případů – interpersonálního jednání a poskytnutí příležitosti.

§ 3. Určováním následků a limitace odpovědnosti

Po teoretickém vymezení pojmu kauzality v běžné řeči se Hart a Honoré zaměřují na propojení kauzality a právní odpovědnosti. Jejich cíl je stále shodný – vymezit se proti teoretikům, kteří vidí v odpovědnostních rozhodnutích na místo prvku příčinné souvislosti pouhé politické a intuitivně morální zvažování spravedlivého.¹⁴¹ Obhajují tak tezi, že odpovědnost v morálním smyslu i právním smyslu je nutně propojena se *způsobením následku*, tj. s kauzalitou. Na druhou stranu poukazují i na to, že odpovědnost je kromě faktuální stránky ohraničena i normativně. Toto normativní omezení vidí jednak v účelu normy, druhé ohraničení spočívá v teorii *proximate* příčiny. Uvedená omezení spatřují v použití pojmu příčina v běžné řeči.¹⁴²

Podle Harta a Honorého jsou v právním jazyku ukotveny dvě základní jazykové propozice:

1. Počet následků ve světě je neomezený.
2. Každá událost, která by se neuskutečnila, kdyby se nebyla uskutečnila předchozí, je následkem této předchozí události.

Tyto dvě propozice vyúsťují v širokou teorii „nutných podmínek“. Pokud se díváme do minulosti každé události, předchází takové události nekonečná řada jiných, které jsou její nutnou podmínkou, a jsou tedy, stejně jako ostatní podmínky, její příčinou. V anglické teorii se mluví o „kuželu“ příčinné souvislosti, který se neustále rozšiřuje při hledání nutných podmínek směrem dozadu. Jeden následek vyplývá z druhého, jedna nutná podmínka z předchozí nutné podmínky a tak dále ad infinitum. Hart a Honoré se neztotožňují s touto teorií „nutných podmínek“. Naopak poukazují na to, že legální teoretici považující teorii „nutné podmínky“ za faktickou kauzalitu, a tím i kauzalitu objektivní a vědeckou, se mýlí. Odmítají tezi některých morálních filosofů o tom, že následky každého činu jsou nekonečné, a tedy i jeho příčiny.¹⁴³

¹⁴¹ HART, Herbert L. A. – HONORÉ, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 69.

¹⁴² Richard Wright z toho důvodu dovozuje, že Hart a Honoré zařazují bezprostřední příčinu (*proximate cause*) a účel normy (*scope of norm*) pod zkoumání ve faktuální rovině, nikoliv v morálním normativním zvažování. Tak tomu ovšem není. Srovnej HONORÉ, Tony. *Necessary and Sufficient Conditions*. In: David G. OWEN (ed.). *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4, s. 369 a násl.

¹⁴³ Jedná se o problém, na který upozorňoval např. Ross, když odůvodňoval kritiku utilitaristické morální teorie. ROSS, W. D. *The Right and the Good*. Oxford: Oriol College, 1930, s. 36.

Takto pojímaná teorie následků je ovšem hrubým pochybením proti našemu „běžně akceptovanému vnímání“ termínu následek. Vždy je potřeba rozlišovat „následky“ a „související jevy“. Ve skutečnosti, když hledáme následky určitého jednání nebo určité události, nepátráme po všech skutečnostech, které nastanou. Je tomu přesně naopak. Následek je koncept, který je „limitovaný“, a to řadou základních přerušení příčinného řetězce.

Chceme-li někomu přičíst odpovědnost na základě kauzálního posouzení, pak hledáme právě tento limitující bod, událost, která přerušuje kauzální řetězec. To je limitace v kauzální rovině. Při zobecňování tohoto limitujícího bodu Hart a Honoré opět docházejí k obdobným paradigmatickým situacím.

U tradičního typu kauzality, kdy kauzalita spočívá čistě v souvislosti mezi jednáním, událostí a *způsobením újmy (causing harm)*, se přerušuje řetěz příčinné souvislosti v okamžiku:

- kdy se objeví další „svobodné volní jednání“,
- nebo se objeví „abnormální událost považována obecně za náhodu“.

Události následující po takovém svobodném jednání nebo takové náhodné události se již nepovažují za *následky*, i kdyby se událost bez nich nebyla stala (*csqn*).¹⁴⁴

§ 4. Příkladové studie

Protože se Hart a Honoré pohybují ve vysoce teoretických a abstraktních rovinách, svou teorii podporují jednotlivými hypotetickými příklady. Vzhledem k tomu, že pro vysvětlení jejich teoretické práce je považujeme za klíčové, uvádíme některé z nich s krátkými úvahami.

1. příklad:

Dojde k lesnímu požáru. Pozdější vyšetřování prokáže, že těsně před požárem A odhodil nedopalek cigarety do kapradí nedaleko lesa a to se následkem toho vzňalo. Zafoukal vítr, takže lehký oheň přeskočil směrem k lesu. Je jednání A příčinou ohně?

Abychom toto prokázali, musíme prozkoumat alternativní hypotézu, že nedopalek nezpůsobil požár, jeho následkem nebyla škoda, zatímco škoda v podobě požáru vznikla jiným jednáním. Bude nutné prozkoumat detailně proces postupu ohně od kapradí k lesu, pokud se prokáže, že se jedná o kontinuální proces ohně, pak můžeme potvrdit, že jednání A je příčinou požáru, bez ohledu na jeho zavinění.

¹⁴⁴ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 71.

Kauzální rozvažování:

Vánek nebyl následkem odhození, ale nezávislou událostí. Nicméně jednalo se o běžný a opakující prvek v prostředí, a proto není považován za intervenující událost (událost přerušující kauzální řetězec). Jedná se o pouhou podmínku, součást okolností, nikoliv příčinu. To je implicitní dopad našeho úsudku, vzniknuvšího z našich vědomostí o poslušnosti procesu.

Každý kauzální proces se skládá v každé fázi nikoliv z jednotlivých událostí, ale z komplexní množiny podmínek. Z těchto podmínek je řada z nich nezávislých, nikoliv následků jiné události. V tomto hypotetickém případě je výslovně zmíněn vánek. Pouze některé z těchto nezávislých podmínek považujeme za příčiny, valná většina z nich je považována za pouhé podmínky. Vědecká kauzalita nám nepomůže, protože ve vědeckém slova smyslu mají všechny podmínky shodnou váhu. Distinkce mezi „pouhou podmínkou“ a „příčinou“ tedy není vědecká. Samotný pojem „příčina“ není definovatelný na základě zákonů a generalizace zahrnující spojení mezi událostmi. Hartova a Honorého koncepce vychází ze základního paradigmatu – „způsobil újmu“, která je chápána jako přímá manipulace. V dalších obdobných případech se používá následně analogie.

Proč ale vánek není přerušením kauzálního řetězce? K přerušení kauzálního řetězce totiž dochází pouze v případě události, která sama o sobě vytvoří vlastní kauzální řadu. Hart a Honoré k vysvětlení toho přepracovávají příklad následovně:

2. příklad:

A odhodil nedopalek do kapradí. B nalil na oheň petrolej, takže ten způsobil požár lesa. Jednání osoby A není příčinou požáru, ať už je intencionální, či nikoliv. Jednání osoby B je příčinou požáru, ať už je intencionální, či nikoliv.

Někteří autoři k tomuto případu uvádějí, že na místo čistého faktického posouzení v tomto případě využíváme naše „morálně intuitivní rozvažování“ a soudce tak při aplikaci rozhoduje na základě „politického zvažování“, a tedy i „normativního“, nikoliv „faktického“. Hart a Honoré tuto úvahu odmítají. Výsledek kauzální rovnice ani v tomto případě není nijak ovlivněn morálním cítěním a pojmáním viny.¹⁴⁵

Jednání B je v tomto případě svobodné, a proto se jedná o akt čiré manipulace. Tedy jednání B mění jednání A na „pouhou podmínku“. Jednání B je samou novou příčinou a přerušuje kauzální řetězec.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 74.

Svobodné jednání je totiž vždy, jak už bylo v teoretické části ukázáno, limitujícím bodem, a tedy i přerušením kauzálního řetězce.

Toto „čistě faktické hledisko“ má ovšem řadu úskalí. Co kdyby osoba B byla například nesvéprávná a její jednání by tak nemohlo být považováno za skutečně svobodné? Podle teorie nesvobodné jednání nepřerušuje kauzální řetězec. Z faktického hlediska jde ale o naprosto shodný diagram, jen na místo svobodného jednání osoby A dosadíme nesvobodnou osobu A. Z vědeckého hlediska je takové rozlišení naprosto nepřijatelné. Z filosofického hlediska, pokud přiznáme, že svobodná osoba je *causa sui* svého jednání, takové rozlišení smysl zřejmě má. Kantovské nazírání na svobodu se pak promítá i do právní roviny.

3. příklad:

A si přeje smrt B, otráví jeho jídlo. Pokud B ví o tom, že je jídlo otrávené, a přesto ho sní, A není (pokud nepřinutil B sníst jídlo) příčinou smrti B. Příčinou smrti B je samotné volní jednání B. Pokud B neví, že je jídlo otrávené, je příčinou smrti A.

Nabízí se otázka, zda skutečně může tkvít kauzální rozdíl pouze ve vědomém nebo nevědomém jednání B. Posouváme se čistě k myšlenkovému chápání kauzality. Opět se zde odráží filosofická koncepce toho, že svobodný člověk, který jedná za plného vědomí, na základě náležité a plně informované volby, je *causa sui* svého jednání.

4. příklad:

A udeří B, ten spadne a v ten moment na něj nečekaně spadne strom. A není příčinou smrti B (pokud nevěděl, že strom spadne). Jedná se o náhodu.

Podle Harta a Honorého se opět nejedná o morální rozhodnutí, ale o rozhodnutí založené na běžném porozumění pojmu příčinná souvislost. V tomto případě je elementem přerušujícím kauzální řetězec *nečekaná, abnormální událost*. Taková událost je obvykle událostí *náhodnou*. Přerušuje kauzální řetězec tehdy a pouze tehdy, pokud

1. Je velice neobvyklá podle běžných standardů.
2. Je z určitých důvodů významná nebo důležitá.

Jak neobvyklé musí být propojení mezi oběma událostmi, aby se dalo mluvit o náhodném spojení? Hart a Honoré vycházejí ze standardu vědění obyčejného člověka, když tvrdí, že taková souvislost musí být „*velmi neobvyklá ve světle poznání dostupného obyčejnému člověku*“.¹⁴⁶

Tedy pro případ náhody¹⁴⁷ je obecně akceptováno následující:

Pokud podmínka A a podmínka B jsou obě nutné pro vznik následku x a B je časově bližší následku x, pak A není příčinou následku x, pokud je podmínka B abnormální (náhodná) v dané situaci.

§ 5. Kritické ohlasy na dílo Harta a Honorého

Feinberg v rozsáhlém díle *Doing and Deserving* v kapitole *Causing Voluntary Actions*¹⁴⁸ vyjádřil částečný nesouhlas s pojetím *common sense* kauzality u Harta a Honorého. Uznává, že kauzální principy musíme vyvozovat z běžné řeči v jejich běžné užívaném významu. Souhlasí také s tím, že příčina je jedna podmínka z mnoha podmínek, přičemž důležitou roli hraje kontext.¹⁴⁹ Feinberg souhlasí i s tvrzením, že abnormální situace vybočující z běžného běhu (rutiny) bývá často označována jako příčina a je vždy podmínkou, která přerušuje kauzální řetěz.¹⁵⁰

Odmítá však koncept, že „*lidské [svobodné a vědomé] jednání není nikdy považováno za zapříčiněné*“¹⁵¹, a tedy že každé svobodné lidské jednání je vždy „novým kauzálním začátkem“, „primárním hybatelem“ či „nezapříčiněnou příčinou“.¹⁵² Tedy jinak – i svobodné jednání může být zapříčiněno a ne vždy se jím přerušuje se kauzální řetězec. Hart a Honoré tento tzv. *voluntary intervention principle* přijali, poukázali pouze na dvě výjimky z tohoto principu.¹⁵³

Takový okruh vybočení z principu je ovšem příliš úzký, Feinberg nachází daleko větší škálu takových výjimek. Celý princip tak podle něj není použitelný pro „kauzální“ jazyk. Naopak platí princip, že čím více očekávatelné je lidské jednání, ať už svobodné nebo nikoliv, tím méně je pravděpodobné, že bude považováno za „přerušení kauzálního řetězce“.¹⁵⁴

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 80.

¹⁴⁷ FOOT, Philippa. Hart a Honoré: Causation in the Law. *The Philosophical Review*. 1963, Vol. 72, No. 4, s. 512.

¹⁴⁸ FEINBERG, Joel. *Doing and deserving: essays in the theory of responsibility*. Princeton: Princeton University Press, 1974. ISBN 06-910-1981-9, s. 152-186.

¹⁴⁹ FEINBERG, Joel. *Doing and deserving: essays in the theory of responsibility*. Princeton: Princeton University Press, 1974. ISBN 06-910-1981-9, s. 162. Feineberg v této části poukazuje na to, že výrok „příčinou X bylo Y“ a výrok „příčinou X bylo Z“ nejsou kontradiktorní, ale záleží na kontextu (např. příčinou smrti byla kulka, příčinou smrti byl výstřel z pistole, příčinou smrti byla vražda apod.).

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 166.

¹⁵¹ HART, H. L. – HONORÉ, T. Causation in the Law. *Law Quarterly Review*. 1956, vol. 72, s. 80.

¹⁵² FEINBERG, Joel. *Doing and deserving: essays in the theory of responsibility*. Princeton: Princeton University Press, 1974. ISBN 06-910-1981-9, s. 152.

¹⁵³ Jedná se o případy uvedené výše, tj. případy, kdy jedna osoba přemluví, přiměje, přesvědčí (v protikladu k pouhé radě nebo usnadnění) druhou osobu k způsobení újmy, nebo případy, kdy jedna osoba druhé poskytne příležitost k činu (*opportunity*).

¹⁵⁴ FEINBERG, Joel. *Doing and deserving: essays in the theory of responsibility*. Princeton: Princeton University Press, 1974. ISBN 06-910-1981-9, s. 166.

Také Richard Wright kritizuje koncepci Harta a Honorého v neudržitelnosti kauzálních principů, které hledají v obecné řeči a obecném smyslu. Podle Wrighta Hart a Honoré metodologicky nesprávně směšují tři kroky – zkoumání protiprávnosti jednání, zkoumání faktuální příčiny (*cause-in-fact*) a bezprostřední příčiny (*proximate cause*), přičemž považují i rozhodování o bezprostřední příčině za faktické, nikoliv normativní.¹⁵⁵

Podle Wrighta kritéria pro přerušení kauzálního řetězce (svobodné lidské jednání a abnormální situace) nejsou politicky neutrální a zároveň nejsou ani empirické a kauzální.¹⁵⁶ Jsou proto zavádějící a zcela neudržitelné v určitých typech případů civilněprávní odpovědnosti (např. striktní objektivní odpovědnost). Podle něj je tak „kauzální poznání“ v učení Harta a Honorého spíše morální úvahou o spravedlivé přičitatelnosti odpovědnosti. Domnívá se, že v jejich práci se jedná spíše o vymezení principů přičtení odpovědnosti než o principy kauzality.¹⁵⁷

3.2.4. Wright – *NESS* systém

Podobně jako Hart a Honoré i Wright vychází z koncepce, která se soustředí na problematiku příčiny jako celku podmínek. Zároveň jednoznačně tvrdí, že kauzalita je koncept faktuální, nikoliv politický či normativní. Aby vytyčil základy své teorie, kritizuje své předchůdce, že nemístně směšují kauzální a nekauzální faktory. Zatímco právní skeptici nesprávně všechny úvahy o kauzalitě přikládají politické rozvaze, Hart a Honoré naproti tomu tyto úvahy příliš zaměřují do faktuální roviny. Jejich koncepce, která stanoví, že rozdíl mezi příčinou a pouhou podmínkou spočívá buď ve volním jednání člověka, nebo v abnormální události, není čistě kauzální – naopak zahrnuje v sobě široké nekauzální prvky.

Wright sám v protikladu k tomu identifikuje tři hlavní kroky při řešení právní odpovědnosti – za prvé zkoumání ostatních odpovědnostních podmínek – to je otázka právně-politické úvahy. Za druhé zkoumání čisté faktuální kauzality, to je úvaha kauzální. Za třetí zkoumání problematiky bezprostřední příčiny, která je už opět úvahou politickou.

¹⁵⁵ Hart a Honoré sice sami jednoznačně ukazují na to, že určitá rozhodnutí v procesu posuzování právní odpovědnosti nejsou faktuálními otázkami, ale jsou věci „účelu“, „politiky“, „účelu a specifikace právní normy“, ale teoretický koncept „bezprostřední příčiny“ i „odpovědnosti“ nakonec opravdu spojují s faktuálními, tj. empirickými otázkami.

¹⁵⁶ WRIGHT, Richard W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. 1985, Vol. 73, s. 1746.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 1749.

Wright na podkladě kritické analýzy teorií svých předchůdců vytváří pozitivní systém, který by měl tyto chyby odstranit. Na základě Hartových a Honorého myšlenek vytváří Wright *NESS* (*Necessary Element of a Sufficient Set*) test. „Podle teorie *NESS* platí, že konkrétní podmínka byla příčinou specifických následků tehdy a pouze tehdy, když byla nutným elementem z řady antecedentů aktuálních podmínek, která byla dostačující pro výskyt následku“¹⁵⁸.

NESS test má podle něj odstranit tradiční nedostatky *but-for* testu, který nedokáže vyřešit problematické aspekty tzv. předstihující kauzality (*preemptive causation*) a souběžné kauzality (*overdetermination*).

Wright základ své teorie položil na základech Humovy teorie víry v zobecnění následnosti singulárních opakovaných podmínek. Každý singulární kauzální výskyt příčiny a následku slouží spíše než k přímému zaznamenání vjemu kauzální souvislosti tomu, aby byla potvrzena existence některého obecného kauzálního pravidla. Právě Humův regulatorní přístup ke kauzalitě, hledající spíše prvky následnosti a generalizace, a tím vytváření obecných kauzálních zákonitostí, je prvním filosofickým východiskem teorie *NESS*.¹⁵⁹ Tedy nenásleduje ty filosofické teorie, které se kauzalitu snaží objevit tím, že zmiňují určité kauzální kvality nebo kauzální síly. Navazuje také na Milla, který poukázal na možnost pluralitních potenciálních příčin pro každý následek. Konečně vychází z teorie Harta a Honorého a rané *INUS* teorie Mackieho, které modifikoval.

Jeho dílo je dnes považováno za jedno z nejvýznamnějších děl v oblasti kauzality v deliktním právu. Wright přímo zavedl pojem *NESS* test („*necessary element of an actual set of conditions that are sufficient for the effect*“). Podle teorie *NESS*, když některá konání (nebo nekonání) jsou příčinou stavu Y, jsou tato jednání považována za *NESS*, tj. jsou nutným prvkem ve skupině aktuálních předcházejících podmínek, které jsou dostačující pro výskyt stavu Y, tedy:¹⁶⁰

¹⁵⁸ „As elaborated here, the *NESS* test states that a particular condition was a cause of a specific consequences if and only if it was necessary element of a set of antecedent actual conditions that was sufficient for the occurrence of the consequence.“ WRIGHT, Richard W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. 1985, Vol. 73, s. 1774.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 1790.

¹⁶⁰ Pro rozlišení nutných a dostačujících podmínek, ze kterých teorie *NESS* vychází, přidáváme základní diagram s krátkým vysvětlujícím komentářem: X je nutnou podmínkou pro Y, pokud Y nemůže nastat bez X. Absence X značí absenci Y. X je dostačující podmínkou pro Y, pokud existence X garantuje existenci Y. Není tedy možné, aby existovalo X bez Y. Pokud je X přítomno, je přítomno také Y. Vztah mezi X a Y tak může mít čtyři varianty:

1. X je nutnou, ale ne dostačující podmínkou pro Y.
2. X je dostačující, ale ne nutnou podmínkou pro Y.
3. X je jak nutnou, tak i dostačující podmínkou pro Y.
4. X není ani nutnou, ani dostačující podmínkou pro Y.

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost c je *NESS* podmínkou události e .

Pro pochopení Wrightova *NESS* testu je nutné rozlišovat následující schémata vztahu mezi X a Y ¹⁶¹, která vyjadřují pět významů nutnosti a dostatečnosti podmínek:

1. *X je formálně nutnou/dostačující podmínkou pro Y (známou a priori).*

X je formálně nutnou podmínkou pro Y , pokud konjunkce Y ale ne X je formální kontradikcí (jinak vyjádřeno pokud Y pak X je formální tautologie). X je formálně dostačující podmínkou pro Y , pokud konjunkce X ale ne Y je formální kontradikcí. Názorným příkladem je: že je knížka žlutá, je nutnou podmínkou pro to, aby byla knížka žlutá a obdélníková. Že je knížka žlutá a obdélníková je formálně dostačující podmínkou pro to, že je knížka žlutá.

2. *X je analyticky nutnou/dostačující podmínkou pro Y (známou a priori).*

X je analyticky nutnou podmínkou pro Y , pokud konjunkce Y ale ne X je analyticky nepravdivá (operace $Y \Rightarrow X$ je analyticky pravdivá). X je analyticky dostačující podmínkou pro Y , pokud konjunkce X ale ne Y je analyticky chybná (logická operace $X \Rightarrow Y$ je analyticky pravdivá). Příklad: staří mládenci jsou svobodní (ve smyslu neženatí), je analytická pravda. Je ovšem nejprve nutné znát obsah pojmu starý mládenec jako synonymum svobodný (neženatý) muž – po použití synonyma získáme formální tautologii.

3. *X je synteticky nutnou/dostačující podmínkou pro Y (známou a priori).*

X je synteticky nutnou podmínkou pro Y , pokud je nemožné, aby se Y vyskytovalo bez X . Tento příklad vychází ze situace, kdy operace $Y \Rightarrow X$ není ani formálně ani analyticky pravdivá, nicméně se jedná o synteticky¹⁶² nutnou pravdu. X je synteticky dostačující pro Y , pokud je synteticky nutnou pravdou operace $X \Rightarrow Y$. Příkladem syntetické pravdy je například věta, že trojúhelník se třemi stejně dlouhými stranami je synteticky nutnou podmínkou pro to, že trojúhelník má tři shodné úhly.

4. *X je zákonně nutnou/dostačující podmínkou pro Y (pravděpodobně známou pouze a posteriori).*

V tomto případě je nutné vycházet z empirických zjištění – z přírodních zákonů. Řekneme-li, že oheň vyžaduje kyslík, jedná se o přírodní zákon, který

¹⁶¹ Následující vzory i příklady vycházejí z článku Richarda Fumertona a Kena Kresse, kteří se touto problematikou zabývají podrobněji. Viz FUMERTON, R. – KRESS, K. Causation and the Law: Preemption, Lawful Sufficiency, and Causal Sufficiency. *Law and Contemporary Problems*. 2001, Vol. 64, No. 4, s. 90 a násl.

¹⁶² Vychází se z kantovského termínu syntetických soudů nutných a priori.

je zjistitelný jen na základě empirických zjištění. Vezmeme-li v potaz Humovo dílo, je právě toto kauzální propojení neprokazatelné. X je podle tohoto vzorce zákonně dostačující podmínkou pro Y, pokud zde existuje určitý zákon přírody (L), který je logicky nebo analyticky dostačující pro Y. Definice předpokládá primární pochopení přírodního zákona v jeho generalizaci.

5. *X je kauzálně nutnou/dostačující podmínkou pro Y (pravděpodobně známou pouze a posteriori).*

Kauzální model je od modelu přírodních zákonů poněkud odlišný. Kauzy v tomto případě musí předcházet, případně se dít současně s jejich následky, u přírodních zákonů tomu tak není. Mluví se o kauzálních zákonitostech. Rozdíl je možné spatřit na následujícím příkladu: za určitých okolností rapidní pokles barometru bude následován bouří – tento přírodní zákon ovšem nepopisuje kauzální spojení mezi uvedenými událostmi (nejedná se ani o kauzální nutnost, ani kauzálně dostačující podmínku).

Wrightův *NESS* test by se dal popsat tak, že se snažíme identifikovat analyticky nutné podmínky, aby jedna událost byla příčinou události jiné. Jestliže je analyticky pravdivé, že X zapříčiňuje Y, potom X je *NESS* pro Y. To, že X je *NESS* pro Y, znamená, že je analyticky dostačující podmínkou, a také to, že X je kauzálně relevantním faktorem pro výskyt Y. X je *NESS* pro Y, pokud X je nutným prvkem z množiny podmínek, které jsou dostačující pro Y.¹⁶³

Podle kritiků této teorie ovšem Wrightův *NESS* model předpokládá deterministický vesmír. Dále kritizují, že jedinečná kauzální rozhodnutí nemohou záviset na zobecnění – tak jak to Wright činí u zákonně nutných podmínek. Konečně se objevují i určité problémy při aplikaci na předstížnou kauzalitu, o nichž budeme mluvit právě ve speciálním oddíle o této kauzalitě.¹⁶⁴

3.3.3. Epstein – kauzální paradigmatata

Zcela odlišně od tradičních systémů deliktního práva se pokusil nastavit systém odpovědnosti Richard Epstein, s čímž souviselo i jeho netradiční pojetí

¹⁶³ „Put another way, X is a *NESS* of Y when there exists some set of conditions N such that X is necessary for N, and N is (in some sense) sufficient for Y, where N minus X would not be sufficient for Y. We need this last qualification to restrict *NESS*s to nonredundant parts of lawfully sufficient conditions for Y. If N is lawfully sufficient for Y, the so is N + C where C can be anything at all. If N by itself is lawfully sufficient for Y, then C will trivially be a *NESS* of Y by being a logically necessary condition for the occurrence of N + C – a state of affairs that is, by hypothesis, lawfully sufficient for Y.“ FUMERTON, R. – KRESS, K. Causation and the Law: Preemption, Lawful Sufficiency, and Causal Sufficiency. *Law and Contemporary Problems*. 2001, Vol. 64, No. 4, s. 94.

¹⁶⁴ Srovnaj kapitola pátá, oddíl 5.3. Hypotetická (preemptivní) kauzalita, 5.3.2. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace, pododdíl § 5. *NESS* test, s. 137.

kauzálního nexu.¹⁶⁵ Epstein je zastáncem objektivní odpovědnosti a do svých úvah vůbec nezahrnuje institut zavinění, a dokonce ani institut možnosti liberace v případě nepředvídatelné okolnosti (*vis maior*) způsobující škodu. Svou teorii založil na tzv. kauzálních paradigmatech, tj. obecných případech, ze kterých na základě analogického usuzování dovozuje příčinnou souvislost ke způsobené újmě. Kritizuje *but for* test, protože zahrnuje příliš mnoho případů a následně tyto případy musí být přezkoumány na základě nekauzálního institutu bezprostřední příčiny.

Proto využívá již zmíněných paradigmatických případů, z nichž na prvních místech uvádí případy „A udeří B“, čímž míní, že A aplikuje sílu a touto způsobí újmu B nebo zásah do jeho vlastnického práva, dále „A vystraší B“ (opět širěji interpretované), „A způsobí, že B udeří C“, „A vytvoří nebezpečné podmínky, které způsobí újmu B“, a další. Podle Epsteina tak:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud vztah události c s následkem e analogicky odpovídá některému z paradigmatických případů kauzality.

Tato teorie je ovšem kritizována ze dvou stran – za první paradigmatické případy kauzality jsou definovány kruhem (tj. opět v sobě implicitně obsahují příčinnost)¹⁶⁶ a za druhé je jejich výčet omezený.¹⁶⁷ Pokud se této omezenosti chceme bránit vzrůstajícím počtem kauzálně-paradigmatických případů, pak dojde k tomu, že tato teorie přestává mít vhodnou míru obecnosti a každý případ nakonec bude posuzován *ad hoc* individuálně.

3.3.4. Moore – odpovědnost a singulární kauzalita

Moorova brilantní publikace *Causation and Responsibility. An Essay in Law, Morals, and Metaphysics* je považována za stěžejní dílo v oblasti právní kauzality na začátku 21. století. V této publikaci Moore poskládal své příspěvky na téma kauzality a odpovědnosti publikované ve významných časopisech v 90. letech 20. století a na začátku 21. století. Před vlastní analýzou jeho stěžejního díla v oblasti kauzality je nutné zmínit výchozí pozice tohoto amerického právního teoretika – v morální teorii vychází z deontologické pozice¹⁶⁸, když dovozuje, že morální odpovědnost je odvozena od přirozených entit. V tomto smyslu je metafyzickým realistou. Je morálním objektivistou a zastává iusna-

¹⁶⁵ EPSTEIN, Richard A. Intentional Harms. *The Journal of Legal Studies*. 1975, Vol. 4, No. 2, s. 391–442.

¹⁶⁶ WRIGHT, Richard W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. 1985, Vol. 73, s. 1752.

¹⁶⁷ BORGO, John. Causal paradigms in Tort Law. *Journal of Legal Studies*. 1979, vol. 8, s. 440 a násled.

¹⁶⁸ BRAND-BALLARD, Jeffrey. Moral Emotions and Culpability for Resultant Harm. *Rutgers Law Journal*. 2011, Vol. 42, n. 2, s. 316.

turalistickou koncepci, podle níž postulují, že právní odpovědnost dopadá pouze na ty, kteří jsou zároveň morálně odpovědní.¹⁶⁹

Moore postupuje následujícím způsobem – prokazuje, že naše pojetí právní odpovědnosti je spjato s pojmem kauzality.¹⁷⁰ Nejprve zkoumá, zda se nejedná o pouhou terminologickou shodu s pojetím kauzality jako reálného vztahu ve světě.¹⁷¹ Po semantické analýze určitých sloves¹⁷² Moore dovozuje, že tato slovesa obsahují implicitně kauzální účinek. V případě právní odpovědnosti tato slovesa často zahrnují tělesný pohyb (protiprávní jednání subjektu), který způsobí jinou nezávislou událost. *Actus reus* v sobě implicitně zahrnuje kauzální prvek, a to i v případě psychologické kauzality (tj. interpersonálního působení jedné osoby na jinou). Moore tedy uzavírá, že v případě subjektivní odpovědnosti v trestním i civilním právu je požadavek kauzálního působení ve velké většině případů implicitně přítomen.¹⁷³ Protože Moore požadavky morální odpovědnosti¹⁷⁴ nadřazuje právní odpovědnosti, jeho dalším krokem je zkoumání, zda morální vina v sobě zahrnuje požadavek kauzality.¹⁷⁵ Po kritickém vypořádání se s teoriemi zahrnujícími koncept morálního štěstí (*moral luck*) dochází k závěru, že pokud naším zaviněním způsobíme vážné zranění jiným, cítíme se být více vinní, než když tomu tak není. Tento pocit je správný a odpovídá závěrům jeho morální teorie¹⁷⁶ a měl by se proto odrážet i v právní teorii. Kauzalita je jednou ze základních ingrediencí, které dávají obsah deontologickým závazkům. Absence příčinné souvislosti eliminuje odpovědnost.¹⁷⁷

Moore se dále zabývá povahou kauzality v právu, zejména v současně převládajících doktrínách, které jsou spjaty s testy přítomnosti kauzálního

¹⁶⁹ Srovnej BIX, Brian. Michael Moore's Realist Approach to Law. *University of Pennsylvania Law Review*. Vol. 140, s. 1293–1331.

¹⁷⁰ Moore výslovně mluví o i trestní i občanské právo je v oblasti odpovědnosti „prosáklé“ kauzality (*causation-drenched*).

¹⁷¹ „It is of course possible that although the law uses the word 'cause', it does not refer to the causal relation. It is possible, in other worlds, that what these doctrines call causation has nothing to do with causation as a real relation in the world [...]“ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 3.

¹⁷² Moore dává příklad následujících sloves: zabít = způsobit smrt, udeřit = způsobit dotek apod.

¹⁷³ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 19.

¹⁷⁴ Tato rovina se zrcadlí v apelování na teorie korektivní spravedlnosti v civilním právu a retributivní teorie trestního práva.

¹⁷⁵ Moore se výslovně ptá: „Does causation matter to moral responsibility?“ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 20.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 33.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 77.

vztahu. Nejprve tedy mluví o explicitních podobách práva, kde uvádí testy pro zjištění jak faktuální (*cause-in-fact*), tak i právní (*legal*) kauzality.¹⁷⁸ Z těchto zavedených testů se snaží vydefinovat implicitně obsažený krystalický koncept kauzality v právu.

Dále se zabývá právě metafyzickými úvahami o kauzalitě a kauzalitě v právu, zejména pak otázkami o kauzálních relacích. Moore se domnívá, že z metafyzického hlediska je nutné jako kauzální relace považovat pouze věčné stavy (*states of affairs*). V právní rovině jsou to však podle Moora události.¹⁷⁹ Z této premisy vychází i při zkoumání tří dominujících teorií kauzálních vztahů, kontrafaktuální teorie, generální teorie (zahrnujících deduktivně nomologické teorie, regularitní teorie a probabilistické teorie) a singulární teorie.

Moore odmítá chápat kontrafaktuální závislost jako kauzální vztah, tato kontrafaktuální závislost není ani nutná, ani dostačující podmínka pro kauzální vztah, nicméně může posloužit jako vhodný test. Navíc kontrafaktuální závislost může odkrýt morální odpovědnost v případech, které nemají kauzální charakter, ale při nichž je spravedlivé, aby byly sankcionovány. Moore mluví o *omisích*, prevenční povinnosti a případech minimální kauzální kontribuce. Podobně jako kontrafaktuální teorie selhávají i generální teorie. Podle Moora mimo jiné proto, že řadí *omise* mezi příčiny, což neodpovídá reálné metafyzice kauzálních vztahů¹⁸⁰, a nedokáží se dostatečně vypořádat s problémy souběžné kauzality a preempce.¹⁸¹

Moore se proto přiklání k singulární teorii kauzality. Nejprve poukazuje na rozlišení mezi extrémní formou singularismu, zastávanou např. Elizabeth Anscombe, podle níž kauzální vztahy existují, i když neexistují pravdivé kauzální zákony a společné typy událostí¹⁸², a mírnou formou singularismu. Tato forma naopak pravdivé kauzální zákony spojující události požaduje. Moore je zastáncem mírné formy singularismu, extrémní podle něj není udržitelná. Taková mírná forma i přes akceptaci generálních zákonů kauzality je singulární, protože na rozdíl od generální teorie je pro ni partikulární kauzální vztah zákla-

¹⁷⁸ Moore uvádí výčet těchto testů kauzality, které se při soudní aplikaci uplatnily, eventuálně se alespoň objevily v právní literatuře. MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 107.

¹⁷⁹ „Notice that nothing in the true metaphysics of causal relata makes illegitimate a legal rule framed in terms of event-causes.“ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 368.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 478 a násl.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 486 a násl.

¹⁸² ANSCOMBE, G. E. M. *Causality and determination: an inaugural lecture*. London: Cambridge University Press, 1971. ISBN 05-210-8304-4.

dem, z něhož vyvozuje kauzální zákon, a u generální teorie je tomu přesně naopak.¹⁸³ Taková singulární teorie se podle Moora lépe vypořádává s kritickými námitkami a je vhodnější i pro právní teorii. Moore tedy považuje kauzalitu za singulární vztah¹⁸⁴ mezi věcným stavem *c* a věcným stavem *e*, tj. podle Moora:

c → *e* je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když na základě jedinečné změny věcného stavu *c* se objevil následný jedinečný věcný stav *e* v časoprostorovém okolí změny.

¹⁸³ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 497.

¹⁸⁴ Částečně singulární. Moore odmítá striktně singulární vztah kauzality v pojetí Elizabeth Anscombe, která odmítá jakékoliv kauzální zákonitosti.

4. Kauzalita v právu

4.1. Faktuální kauzalita (*cause-in-fact*)

V právní praxi, zejména při soudní aplikaci, se v moderní době objevily určité typy „kauzálních testů“, které mají prokázat, zda zde existuje *skutečný faktický vztah* mezi příčinou (jednáním, událostí) a následkem. Právní praxe využila jako základ svého posuzování zejména dvě obecné teorie kauzality – teorii podmínek¹⁸⁵ (nutných nebo dostačujících) a kontrafaktuální teorii.¹⁸⁶ Při aplikaci na konkrétní případ mají tyto kauzální testy usnadnit pátrání po kauzálně relevantních podmínkách (*causally relevant conditions*). Na základě testů lze často vyvodit, která podmínka je kauzálně relevantní, a jaká nikoliv.

V současné době se pro zjištění faktuální kauzality jako nejčastěji užívané jmenují dva typy aplikovaných testů: test *conditio sine qua non* (*but-for* test) a *NESS* test. Oba tyto testy mají ovšem určitý nedostatek spočívající v metodologické nedůslednosti. Jak v případě *but-for* testu, tak i *NESS* testu totiž využíváme srovnání mezi reálnou skutečností a skutečností pouze hypotetickou.¹⁸⁷ Reálnou skutečnost přitom zkoumáme čistě empiricky, náš přístup prozkoumává to, co se již stalo, jaká *fakta* se odehrála (*backward-looking theory*) a snaží se vysvětlit, proč se to stalo (explanace následku)¹⁸⁸. Oproti tomu hy-

¹⁸⁵ Vycházející primárně z Huma a Milla a následně Collingwooda v anglickém prostředí, v kontinentální Evropě pak z Huma, Milla, ale následně pak z vlastních filosofických základů školy německé teorie podmínky (srovnej zvláštní kapitola v této publikaci zabývající se *Bedingungstheorie*), zejména rakouského právníka Glasera a německého právníka Von Buriho.

¹⁸⁶ Odhlížíme od dříve vyslovené teze, že implicitně přítomné v rozhodování soudů je i aristotelovské pojetí teleologického nazírání na příčinnou souvislost, odrážející se v častém míšení kauzálních a nekauzálních institutů v intuitivním morálním (prekauzálním) pojmání věci.

¹⁸⁷ „A third point is that, whichever theory we adopt, a hypothetical question must be put and answered. This involves a counterfactual proposition, namely that if a condition that in fact occurred had not occurred, the outcome would have been so-and-so. On the *but-for* theory, we must ask whether in the circumstances the consequence would have occurred had the condition not occurred. On the *NESS* theory, we must ask whether in the circumstances the condition was a necessary member of a set of conditions that was together sufficient to produce the consequence, i.e., would the remaining set of conditions have produced the consequence in the absence of the condition in issue?“ HONORÉ, Tony. Necessary and Sufficient Conditions. In: OWEN, David G. (ed.). *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4, s. 370.

¹⁸⁸ WRIGHT, Georg Henrik von. *Vysvětlování a rozumění*. Praha: Filosofia, 2013, 231 s. Základní filosofické texty, sv. 12. ISBN 978-807-0074-053, s. 33 a násl. Von Wright mluví o vysvětlování (explanaci) na rozdíl od předvídaní. Podobně Feinberg upozorňuje na rozdíl mezi příčinou vnímanou jako manipulací v prostředí a příčinou vnímanou při historickém vysvětlování určité události jako následku.

potetickou zkušenost posuzujeme pouze jako myšlenkový konstrukt, jako produkt kauzálního analytického myšlení. Jsme přesvědčeni, že toto možné nemá vlastní, zvláštní ontický status, ale jedná se skutečně o specifický myšlenkový výtvar.¹⁸⁹ Každopádně v takovém případě využíváme rozvahy hledící dopředu (*forward-looking theory*), tedy podobnou myšlenkovou rozvalu jako provádí jednatel před vlastním činem. Aplikujeme tedy modální myšlení, které má zdůvodnit konstrukci nastávajících událostí (změny) za takového-a-takového stavu po takovém-a-takovém jednání. Problém je, že tato úvaha bude vždy neúplná, neobsahující komplexně partikulární (konkrétní) situaci jednatelova. Singulární teorii kauzálního nazírání (dopadající na jednotlivý partikulární okamžik, místo, čas atd.) zobecnujeme do generální kauzální teorie. Pro takovou generalizaci ovšem již musíme mít určité vědomosti či znalosti – ať už abstraktně rozumové, nebo empiricky smyslové – které nám pomohou dovést, co bývá v takových případech typicky příčinou a následkem.

Obě teorie nám mají v praktické rovině pomoci nejen objasnit odpovědi na otázku: „*co způsobilo újmu*“, ale i na otázku: „*způsobil fakt, že škůdce jednal určitým protiprávním způsobem nebo podstoupil určitý typ riskantního jednání, následnou újmu?*“¹⁹⁰

4.1.1. *Conditio sine qua non* (*but-for test*)

V rámci právního rozvažování bývá kauzalita typicky spojována s nutnou podmínkou, resp. přesněji s *conditio sine qua non*, tedy *podmínkou, bez níž by následek nenastal*. Zjišťování existence příčinné souvislosti mezi jednáním a následkem se pak vyjadřuje otázkou, zda by následek nastal i při absenci jednání – pokud by následek nastal tak jako tak, jednání není nutnou podmínkou (nebo jednou z nutných podmínek). Jedná se o kontrafaktuální podmínkovou větu, jejíž pravdivostní hodnotu zkoumáme. Logická struktura takové kontrafaktuální podmínkové věty (jak individuální, tak obecné) se odlišuje od pravdivostních kondicionálních vět. U kontrafaktuální podmínkové věty máme vždy nepravdivý antecedent p (kdyby se nestalo p), pak by nastalo q . Tyto věty jsou samy o sobě někdy pravdivé a někdy nepravdivé, na rozdíl od výrokově logické věty $p \rightarrow q$, která v případě nepravdivého antecedentu je sama vždy pravdivá. Kontrafaktuální rozvažování tedy podléhá specifickému logickému zvažování.¹⁹¹

¹⁸⁹ K podrobnějšímu zkoumání této úvahy srovnej např. WEINBERGER, Ota. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofia, 1997. ISBN 80-700-7096-X, s. 176.

¹⁹⁰ HONORÉ, Tony. Necessary and Sufficient Conditions. In: David G. OWEN (ed.). *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4, s. 369.

¹⁹¹ WEINBERGER, Ota. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofia, 1997. ISBN 80-700-7096-X, s. 180.

V kontinentální tradici se mluví o podmínce, bez níž by následek nenastal (*conditio sine qua non*), v angloamerické literatuře se mluví o tzv. *but-for* testu (podle prvních slov podmínkové věty: „*But for X, ...*“).

Podle některých autorů vědecká „příčina“ je jakákoliv nutná podmínka *X*, pro kterou platí: „*Pokud by X nenastalo, pak by nenastal ani následek Y.*“ V tomto smyslu jsou si všechny nutné podmínky rovnocenné a Mill také poukazuje na to, že za příčinu bývá v běžném jazyce považována jedna libovolně zvolená podmínka.¹⁹² Problém spočívá v tom, že kdyby soudce skutečně jako první použil této faktické analýzy bez jakéhokoliv „politického“ či „intuitivně-empirického“ vlivu, stál by před neřešitelným problémem výběru z nekonečného množství podmínek, které by musel zvážit. Toto nekonečno podmínek se přitom rozprostírá do dvou prostorů. Jednak na lineární řetězově posloupné (tradičně časově lineární) ose, kde platí: „*Jestliže p je nutnou podmínkou události q a q je nutnou podmínkou události r, pak je p také nutnou podmínkou r.*“¹⁹³ To je, řekli bychom, jakási *horizontálně-lineární nekonečnost*, které soudce čelí. Kromě toho se ovšem objevuje ještě „síťovitá kauzalita“, vznikající v případech, kdy je relativizován rozdíl mezi pouhými podmínkami (spoluurčujícími okolnostmi) a příčinami.¹⁹⁴ V takovém případě čelí soudce i nekonečnosti podmínek ve *vertikálně-síťovité* kauzalitě. Tyto nekonečné řady a sítě kauzality musí být určitým způsobem omezeny, což je jedním ze základních problémů právní teorie o příčinné souvislosti¹⁹⁵.

Tradičně se tato situace řeší tím, že lineární linie rozvažování o kauzalitě je následně omezena normativními kritérii, jako je ochranný účel normy, adekvátnost a bezprostřednost příčiny či předvídatelnost újmy. Někteří autoři dokonce tvrdí, že abychom se vyhnuli problému posuzování z nekonečné řady podmínek, musíme nejprve učinit myšlenkovou operaci, kterou omezíme naše pátrání pouze na adekvátní (nebo bezprostřední) příčiny či na situace, které jsou ohraničeny událostí/jednáním, které přeruší kauzální řetězec. Teprve následně zkoumáme, zda z takto vybraných podmínek splňuje některá i faktickou relevanci, tj. je nutnou podmínkou.

¹⁹² Viz kapitola druhá, oddíl 2.2. Moderní teorie kauzality, 2.2.1. Redukcionistické teorie, pododdíl § 3. Příčiny, nutné a dostačující podmínky, s. 22.

¹⁹³ WEINBERGER, Ota. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofia, 1997. ISBN 80-700-7096-X, s. 169.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 170.

¹⁹⁵ Srovnej celou diskusi vyvolanou Collingwoodem, postupující v právní teorii ke skepsi k faktické kauzalitě u Maloneho, v Evropě pak k nahrazení kauzality přičitatelností. Následná Hartova a Honorého teorie o kauzalitě v *common sense* vznikla vlastně hlavně na základě otázky omezení nekonečnosti podmínek, z čehož se chtěli vymanit pomocí rozlišení *pouhé podmínky a příčiny*.

Ve skutečnosti je podle nás situace složitější. Nejprve provádíme intuitivní nereflektivní krok. V našem životě máme totiž silné preteoretické intuice o tom, co je příčinou,¹⁹⁶ nicméně nedokážeme ji přesně definovat nebo popsat.¹⁹⁷ Tento preteoretický intuitivní krok výběru podmínek souvisí s kapacitou a možnostmi našeho rozumu vnímat a poznávat skutečnost¹⁹⁸ a samotné kauzálně možné vztahy a kauzálně přirozené (běžné) vztahy. Při něm dojde k výběru podmínek, které vyhodnotíme jako množinu potencionálních *csqn* podmínek; potenciální *csqn* podmínku vybíráme na základě předchozích zkušeností, tak aby byla koherentní s naší představou o kauzálních vztazích.¹⁹⁹ Teprve po této intuitivní selekci se podrobí okruh potenciálních podmínek kauzálně faktuálnímu zvažování, resp. hledání nutných podmínek (*cause-in-fact*), u něž se obvykle využije právě *but-for* test. Teprve jako poslední přichází krok, při němž hledáme právně relevantní nutné podmínky (příčiny), čímž ovšem z čistě faktického úsudku přecházíme do roviny normativního usuzování a subsumujeme dané jednání pod kritéria stanovená normativním (právním) řádem. Hart a Honoré shrnují toto zkoumání pod následující otázku: „*Existuje určitý princip, který vylučuje, abychom Y považovali za následek X z právních důvodů?*“²⁰⁰

Pokud bychom se měli dohodnout na jednotčím prvku zkoumání kauzality jako podmínce právní odpovědnosti v evropských zemích, byl by to test *conditio sine qua non*.²⁰¹ Tato podmínka je vyjádřena i v principech PETL v Článku 3:101 následujícím způsobem: „*Jednání nebo opomenutí (dále jen jednání) je příčinou škody poškozeného, jestliže by při neexistenci takového jednání škoda nevznikla.*“

¹⁹⁶ Ricoeur mluví o tom, že hlavní problém spočívá v tom, že naše intuitivní poznávání toho, co je příčinou, není v souladu s vědecky objektivním poznáváním kauzality. RICŤEUR, Paul. *Time and narrative*. Chicago: University of Chicago Press, 1988. ISBN 02-267-1331-8, s. 40 a násl.

¹⁹⁷ „[...] *vjem jedinečné kauzální sekvence je nevysvětlitelný, stejně jako je nevysvětlitelný vjem jedinečné barvy.*“ BECHT, Arno C. – MILLER, Frank W. *The Test of Factual Causation in Negligence and Strict Liability Cases*. St Louis: Washington University, 1961, s. 10.

¹⁹⁸ Důležitou roli hraje předchozí generalizace získaných empirických dat a z nich induktivní metodou vytvořených/objevených generalizovaných přírodních zákonů.

¹⁹⁹ PECZENIK, Aleksander. *Causes and Damages*. Lund: Juridiska Föreningen i Lund, 1979. Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 33. ISBN 91-544-1161-0, s. 353.

²⁰⁰ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 110.

²⁰¹ Srovnej Zimmerman in: WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: Springer-WienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 1. Podobně SPIER, J. – HAAZEN, O. A. *Comparative conclusions on causation*. In: SPIER, Jaap – BUSNELLI, Francesco Donato. *Unification of tort law: causation*. Boston, Mass.: Kluwer Law International, c2000. ISBN 90-411-1325-8, s. 127.

Výhoda *csqn* testu spočívá v jednoduchém posouzení toho, zda zde existuje příčinná souvislost mezi jednáním a škodním následkem pouze na základě otázky, zda by škodní následek nastal bez jednání. Tato jednoduchá logická operace je pro právní praxi klíčová a často bývá usuzováno o kauzalitě právě na jejím základě.²⁰²

Conditio sine qua non jako nutná podmínka může být chápána trojím způsobem:

1. je nutnou podmínkou, protože je jedním prvkem z množiny podmínek, které dohromady dostačují k způsobení následku;

2. je nutnou podmínkou, protože je nutným prvkem každé množiny podmínek, které dohromady dostačují k způsobení následku (silnější verze, např. kyslík jako nutný prvek pro vznik ohně);

3. je podmínkou, která je nutná v prvním významu, nemusí být nutná při partikulární příležitosti pro vznik následku – je např. nahrazena jiným totožným prvkem v množině dostačujících prvků (například oheň je v konkrétním případě vykřesán dvěma křemeny, jeho založení může být nahrazeno zápalou).

Hart a Honoré poukazují zcela správně na dvě skupiny podmínek *sine qua non*, které ovšem nejsou příčinou a následkem, a tedy nejsou kauzálně působící.²⁰³ První z nich je logický výrok, resp. přesněji výrokově logická kondicionální věta $p \rightarrow q$ s nepravdivým antecedentem²⁰⁴, která je vždy logicky pravdivá (na rozdíl od již zmiňovaných kontrafaktuálních výroků).²⁰⁵ Je tedy nutné rozlišovat analytickou a empirickou souvislost. Pouze empirické souvislosti, nikoliv logické, mohou mít kauzální charakter.

Druhou skupinou podmínek *sine qua non* jsou nutné souvislosti na základě pouhé náhodné, individuální partikulární situace (*incidental connection*), které

²⁰² „Tort lawyers have traditionally held the view that, whatever the meaning of causal connection, the way to test whether it exists in a given case is to ask whether in the circumstances the harmful result would have occurred in the absence of the wrongful act. This is the widely adopted ‘but-for’ test, by which causal connection is deemed to exist between condition and consequence whenever, but for the condition, the consequence would not have occurred.“ HONORE, Tony. *Responsibility and fault*. Portland, OR: Hart Pub., 1999. ISBN 18-411-3005-2, s. 94.

²⁰³ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 114 a násled.

²⁰⁴ Srovnej WEINBERGER, Ota. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofie, 1997. ISBN 80-700-7096-X, s. 180.

²⁰⁵ Příkladem budiž věta: Pokud by se nevдалa, tak by se nestala vdovou. Takové věty mají pouhý logický charakter, na rozdíl od kontrafaktuálních podmínkových vět zachycujících syntetické, nikoliv analytické soudy.

ovšem při zobecnění nevytvářejí pravidelně se opakující sekvenci a není možné je zobecnit.²⁰⁶

Na druhé straně pak existují kauzálně relevantní faktory, které nejsou *conditio sine qua non*.²⁰⁷ Jedná se o tradiční případy souběžné kauzality, hypotetické a předstižné kauzality, alternativní kauzality a kauzality při *omisích*. O všech bude řeč v následujících oddílech této publikace.

Ačkoliv *csqn* test nesplňuje roli testu, který by vždy odkryl faktuelní kauzalitu, většina autorů (a to jak v kontinentálním, tak i v angloamerickém systému) se shodne, že je stále velice užitečný pro praktické užití.²⁰⁸ Konečně i judikatura, byť někdy pouze nepřímo, tento test využívá a akceptuje jeho užitečnost.

§ 1. Vymezení *conditio sine qua non* v římském právu

Teorie nutné podmínky, *conditio sine qua non*, se v teoretické rovině v římském právu neobjevila²⁰⁹. Je to z toho důvodu, že římské právo a potažmo římský právníci obecnou teorii kauzality nevypracovali²¹⁰ ani do právního systému²¹¹ nezabudovali koncepcie filosofické kauzality rozvinuté v starověkém Řecku. Římané jako praktický národ ovšem koncept *csqn* vypracovali v několika případech rozebraných zejména v Ulpiánových komentářích. Je sporné, zda se tyto případy skutečně odehrály, nebo se jednalo o důmyslné hypotetické případy sloužící k výuce práva v římském státě.²¹²

²⁰⁶ Hart a Honoré jako příklad uvádí situaci vraha, který zastřelí jiného muže. Jeho střelba je *conditio sine qua non* smrti. V tomto konkrétním případě má vrah černé rukavice a je pěkné počasí – tyto podmínky (černé rukavice a pěkné počasí) sice mohou být v konkrétním případě považovány za *conditio sine qua non*, nicméně nelze z nich vyvozovat obecné závěry.

²⁰⁷ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 122 a násl.

²⁰⁸ Srovnej např. HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 129 nebo KOZIOL, H. *Natural and Legal Causation*. In: TICHÝ, Luboš (ed.). *Causation in Law*. Praha: 2007. Beroun: IFEC, ISBN 978-80-85889-93-2, s. 66.

²⁰⁹ Byť se objevují názory, že římský řečníci se často těmito problémy zabývali. Tak např. Quintilianus (římský rétor) psal: „*Causa mortis fuistis, per vos enim factum est, ut homo periret; quia nisi vos illud fecissetis, viveret.*“, Quintilianus, Institutio oratoria, VII, III, 32 (tj. „*Jste příčinou smrti jiného, neboť díky vašemu jednání zemřel; pokud byste nejednali, byl by ještě živ.*“)

²¹⁰ Srovnej např. ZIMMERMANN, Reinhard. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Cape Town: Juta, 1990. ISBN 90-654-4673-7, s. 953 a násl.

²¹¹ Systém deliktů v římském právu měl specifických charakter, což se odráželo i do vnímání příčinné souvislosti. K problematice vývoje deliktního práva v římském právu srovnej např. ELISCHER, David. Ke genezi a vývoji konceptu individuální občanskoprávní odpovědnosti za škodu. In: HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil (eds.). *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: 2010. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, ISBN: 978-80-7380-265-3, s. 118 a násl.

²¹² WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 11 a násl.

Ulpianus uvádí následující příklady, které mohou být základem i pro současnou právní teorii kauzality:

1. *Žalovaný poskytl oběti na místo léčiva otrávené pití a oběť zemřela následkem konzumace tekutiny. (Ulpian, D, 9, 2, 7, 6)*

Žalovaný byl shledán vinným za smrt oběti – otroka. *Actio Aquiliae* nebyla ale aplikováno přímo, pouze na základě analogické žaloby. Římané rozlišovali totiž případy přímého zabití (*occidere*) od případů, kdy osoba pouze zapříčinila smrt jiné (*causam mortis praestare*). Římané řešili problém kauzality jako problémem běžného nazírání, nebyla řazena mezi nutné prvky žalobního nároku jako protiprávnost činu (*iniuria*) a zaviněné jednání (*culpa*). Uvedené rozhodnutí se může z dnešního pohledu jevit jako využitá propozice *conditio sine qua non* (*causam mortis praestare*). Nicméně toto užití bylo pouze intuitivní, nikoliv teoreticky rozpracované.

2. *Žalovaný lehce postrčil otroka, který nebyl v dobrém zdravotním stavu, a následkem tohoto postrčení otrok zemřel. (Ulpian, D, 9, 2, 7, 6)*

Žalovaný byl shledán vinným i přes špatnou zdravotní stránku otroka. Ulpianus souhlasí s předchozím rozhodnutím Labea, jednoho z hlavních právníků žijícího za císaře Augusta. Jeho argument je následující – lidé mají odlišnou citlivost na určité věci; to, co může u jednoho způsobit menší újmu, může být u jiného smrtelné. Podle Jansena tedy již římsí právníci uznávali moderní pravidlo *křehké lebky* (*eggshell-skull-rule*)²¹³, podle něhož škůdce musí brát oběť kompletně takovou, jaká je. Jansen z toho dovozuje, že tomuto rozhodnutí můžeme rozumět tímto způsobem: *Actio legis Aquiliae* nevyžaduje splnění více kauzálních požadavků než *occidere*. Nebylo tudíž nutné, aby jednání bylo hlavním nebo nejvýznačnějším kauzálním faktorem, postačilo, pokud bylo podmínkou *sine qua non*.²¹⁴

3. *Otrok, který byl v závěti osvobozen a označen jako dědic, byl zabit před smrtí autora závěti. Náhradní dědic žaloval viníka. (Ulpian, D, 9, 2, 23, 1).*

Ulpianus odmítá žalobní nárok žalovaného. Žalobci podle Ulpianova názoru bude odepřeno právo na jakoukoliv kompenzaci ať už za ztrátu otroka, nebo za ztrátu části dědictví. Základním argumentem je absence přičinné souvislosti

²¹³ Blíže k tomu v kapitole čtvrté, oddíl 4.2.6. Predispozice poškozeného, s. 107.

²¹⁴ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 12.

mezi jednáním žalovaného a ztrátou žalobce. Jako následný dědic v dědické posloupnosti by nedostal nic, i kdyby otrok nebyl zabit. Důvodem je to, že v případě, kdy by otrok nebyl zabit, stal by se svobodným mužem a byl by to on, a nikoliv žalobce, kdo by získal dědictví.²¹⁵

§ 2. *Conditio sine qua non* – 19. století

Kauzalita jako právní problém se stala jednou ze zásadních částí teorie právní odpovědnosti zejména v 19. století.²¹⁶ To mělo souvislost s rozvojem filosofických a vědeckých úvah o zákonech kauzality.²¹⁷ Také v právní teorii se vynořily nové teoretické koncepty, a to zejména v německém prostředí.²¹⁸

Tyto teoretické diskuse o konceptu faktuální kauzality a otázkách škody se ovšem významně nepromítly do justiční praxe, resp. teoreticky řešená otázka alternativní možnosti nastalého děje neměla v praxi patřičnou relevanci. Jedním ze zajímavých případů, kde se teorie *conditio sine qua non* řešila a aplikovala, byl následující případ z roku 1818 řešený před Vyším soudním dvorem v Bavorsku (Oberster Gerichtshof Bayern, 29. 8. 1818)²¹⁹. *V tomto případě advokát nedbale a nedostatečně zastupoval zájmy svého klienta, který následkem toho prohrál svůj spor. Klient následně žaloval advokáta na náhradu škody, která mu vznikla v jeho původních případech.* Otázka, kterou se soud zabýval, pak zněla, zda by nevznikly shodné následky, i kdyby právní zástupce postupoval *lege artis*. Soudy rozhodly tak, že pouhé prokázání protiprávního jednání advokátů není dostačující pro naplnění testu *causa damnum efficiens*). Ve všech těchto případech museli žalobci – tj. klienti advokáta – pro-

²¹⁵ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 13.

²¹⁶ Byť jako určitá linie argumentace byl zřejmě rozpracován francouzským profesorem Contiem, vyučujícím v městě Bourges v 16. století. Následně ho rozpracoval Donellus, kterého znepokojovala potřeba nalezení kauzální linky mezi protiprávním jednáním a způsobenou újmu. Pouze takové jednání, které bylo *conditio sine qua non* pro způsobenou újmu, je reparaovatelné a konstituuje nárok *interesse circa rem*. ZIMMERMANN, Reinhard. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Cape Town: Juta, 1990. ISBN 90-654-4673-7, s. 988 a násl.

²¹⁷ NUOTIO, Kimmo. Some Remarks on the General Philosophy of Causality and Its Relation to Causation in Law. In: TICHÝ, Luboš (ed.). *Causation in Law*. Praha, 2007. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 27.

²¹⁸ Hart a Honoré srovnávají kontinentální a angloamerické teorie zaměřené na tento problém. Zatímco podle nich se v Americe objevila první obsáhlejší práce na téma kauzality od Leona Greena *Rationale of Proximate Causes* v roce 1927, v německé právní literatuře už dlouhodobě této otázce věnovali právní odborníci, a to přinejmenším od 19. století. Ke konkrétním historickým souvislostem viz oddíl o adekvátní kauzalitě a o německé škole teorie podmínky.

²¹⁹ Podobné případy řešily soudy následně i v roce 1833 a 1845.

kazovat, že by byli původní případ vyhráli, pokud by jejich právní zástupce postupoval náležitě.²²⁰

§ 3. Bedingungslehre

Teorie podmínky se implicitně objevovala v rozhodování soudů po delší dobu, nicméně explicitně v její moderní podobě ji poprvé zřejmě popsal rakouský právní teoretik narozený v českých Postoloprtech Julius Glaser: „*Pokud se člověk pokusí v mysli zcela eliminovat (hinwegdenken) hypotetického autora jednání od sumy událostí, jež jsou brány v potaz, a pokud se ukáže, že i přesto zůstane sled bezprostředních událostí stejný, je zjevné, že jednání i důsledky mu nemohou být připsány [...] ale pokud se zdá být jasné, že v případě, kdy si odmyslíme osobu ze scény, následky nemohou nastat, nebo nastanou zcela odlišným způsobem, pak je člověk oprávněn připsat následky takovému člověku a vysvětlit je jako důsledek jeho jednání.*“²²¹ Glaser tímto způsobem vyjádřil názor, že každá podmínka *sine qua non* je podmínkou nutnou pro následek, a tedy jeho příčinou. Podmínka je podmínkou *sine qua non* na základě úvahy provádějící myšlenkovou eliminaci (*hinwegdenken*) nebo asimilaci (*hinzudenken*).

Teorii podmínky později rozpracoval Von Buri. Základní propozice této teorie lze vystihnout tak, že veškeré podmínky následku, které nemohou být myšlenkově eliminovány, aniž by nedošlo zároveň k eliminaci následků, jsou ekvivalentní, a tudíž každá z těchto nutných podmínek může být považována za příčinu. Von Bar přidal k této teorii komparaci s teorií Johna Stuarta Milla, s níž byla teorie podmínky od té doby spojována. Sám ovšem koncept ekvivalence podmínek odmítal.

Soudy aplikovaly teorii ekvivalence v trestním právu od počátku jejího explicitního ukotvení v právní teorii.²²² Nicméně koncept narážel na řadu úskalí, kvůli nimž byl v civilním právu nahrazen teorií adekvátní podmínky, resp. teorií adekvátnosti. Zejména se jednalo o problém nekonečnosti podmínek nutných pro následek, problém tzv. *omisi*, problém s generalizací následků a podmínek. V neposlední řadě se také nutně musely řešit problémy se souběžnou kauzalitou, alternativní kauzalitou, předstihující kauzalitou a konečně i tzv. psychickou kauzalitou. O podmínce *sine qua non* a výše uvedených problémech kauzálního přetížení a duplikace budeme mluvit v dalších kapitolách.

²²⁰ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 13.

²²¹ GLASER, Julius. *Abhandlungen aus dem österreichischen Strafrecht*. Wien, 1858. Tandler & Comp. s. 298.

²²² Srovnej případ z roku 1880. RGSt 1 (1880).

§ 4. Obecné paradigmatické případy *csqn*, specifické případy *csqn* a soudní praxe

1. Klasický případ *csqn* – A stělí po B, zasáhne ho a následkem toho B zemře.

Jedná se o typický příklad, při kterém se jednání A považuje za nutnou podmínku následku smrti osoby B. Pokud by nedošlo k vražednému jednání A, nebylo by došlo k následku. Kdyby nebylo jednání osoby A, tak by nenastala smrt osoby B. Testovací formule *conditio sine qua non* je v tomto případě relevantní a pomáhá nám určit kauzální vztah. Ve většině případů je její použití adekvátní a oprávněné. Test *csqn* ovšem nelze ztotožňovat s faktickou kauzalitou, je pouze vhodným pomocným prostředkem k jejímu zjištění.²²³ Na druhou stranu to, že *csqn* test v některých komplikovaných kauzách nefunguje způsobem relevantním pro zjištění příčinného jednání, neznamená, že by neměl být využíván.²²⁴

V běžném prostředí nebude často zjištění podmínky *sine qua non* tak jednoduché jako ve výše uvedeném případě. Například v německé judikatuře bývá za rozhodnutí zaštiťující použití *conditio sine qua non* testu nejčastěji citováno rozhodnutí Nejvyšší soudu z 11. 5. 1951, sp. zn. I ZR 106/50, publikované ve sbírce BGHZ pod číslem 1, 138.²²⁵ Soud v předmětném řízení zkoumal situaci, kdy na řece proplouvaly dvě lodi, které se mezi sebou srazily. Kolizi zřejmě způsobil špatný povel kapitána lodi první žalované společnosti. Toto jednání se jevílo být příčinou škodního následku, protože by následek „možná“ nebyl nastal nebo by nastal v nižší míře, pokud by velící rozkaz byl správný. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí zdůraznil, že je nutné nejprve prozkoumat, zda událost, která je předmětem dokazování, je podmínkou *sine qua non* z rámce nekonečné řady podmínek ve vědeckém a filosofickém smyslu. Jenom takové události mohou být pojaty jako *conditiones sine quibus non*, které nemohou být „odmysleny“, aniž by následující výsledný stav věcí nebyl odlišný, a to z hlediska právního posouzení věci. Jenom v případě, že se jedná o *conditio sine qua non*, může si soud jako další položit otázku, zda se jedná o podmínku adekvátní, a tedy i dostačující pro vznik právní odpovědnosti.

Dále uvedeme případy, které vyžadují určitou míru pozornosti při aplikaci testu *csqn*, a upozorníme na jisté problémy testu *csqn*.

²²³ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 129.

²²⁴ BUBLICK, Ellen M. – ABRAHAM, Kenneth S. *A concise restatement of torts*. 2nd ed. St. Paul, MN: American Law Institute Publishers, 2010. ISBN 978-031-4932-204, s. 348.

²²⁵ Rozhodnutí je teoreticky bohaté, kromě teorie podmínky se v něm odráží i teorie ekvivalence podmínek (*Äquivalenztheorie*) s normativní korekcí v podobě teorie adekvátní podmínky a ochranného účelu normy.

2. Osoba A stojí za osobou B a chce ji zezadu zastřelit. Opodál stojící C zakřičí na B. Ten se otočí jeho směrem. A vystřelí. Na místo toho, aby trefil B do temene hlavy, trefí jej do čela. Jaký vliv mělo jednání C na příčinnou souvislost mezi jednáním A a následkem (smrtí) B?

Jde o modifikaci případu 1. Z tradičního doktrinárního pohledu se nejedná o problematický případ. Otázka zní – existuje rozdíl mezi smrtí způsobenou kulkou do čela nebo do temene?²²⁶ Z právního hlediska jistě nikoliv. V obou případech se jedná o zásah do právem chráněného zájmu, a to zájem na ochranu lidského života. I kdyby C na B nezakřičel, ten by tak jako tak zemřel, ve stejnou dobu a na stejném místě.²²⁷

Problém je ovšem hlubší. Spočívá v odlišnosti mezi partikulárním zkoumáním následku a zobecněným zkoumáním následku. Generalizace následku na nespécifikovanou smrt totiž může vést k nedostačujícím odpovědím v případech tzv. kauzálních souběhů, kupř. předstihující kauzality, o které budeme mluvit v následujících oddílech. Jednou z odpovědí na nedostatečnost obecného testu *csqn* je snaha některých autorů aplikovat tzv. *fine-grained test csqn*. Představme si následující příklad²²⁸: Osoba A namíchá smrtelný jed do pití B, mezitím ovšem přijde C a zastřelí B. Pokud bychom použili *csqn* v jeho obecné podobě, pak platí, že kdyby C nejednal, tak by smrt B tak jako tak nastala. Stejně tak ovšem platí to, že pokud by C nejednal, smrt by tak jako tak nastala. Tak vzniká paradox. Jednání A ani jednání C totiž nejsou *conditio sine qua non* pro smrt B, ačkoliv obě jednání zasahují do stejného právem chráněného zájmu. Tomuto paradoxu se snaží někteří teoretici uniknout právě odmítnutím generalizace následku (v tomto případě smrti) a její konkretizací (smrt jedem, případně smrt kulkou – více k tomu viz oddíl o souběžné kauzalitě a předstihující kauzalitě).

Vraťme se ovšem zpět k našemu případu. Pokud přijmeme teorii individualizace následku (tj. v tomto případě smrti), pak se najednou jednání osoby C, která zakřičela na osobu B, jeví jako relevantní podmínka *sine qua non* pro následek. Zdá se tedy, že aplikaci testu *csqn* s tzv. *fine grained* specializací ná-

²²⁶ Tento příklad uvádí již Traeger. Srovnej TRAEGER, Ludwig. *Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht*. Zugl. e. Beitr. zur Auslegung des B.G.B. / Von Ludwig Traeger Marburg: Elwert, 1904 - XI, 391 S. Citováno z: <<http://dlib-pr.mpiet.mpg.de/m/kleioc/0010/exec/books/%2212428%22>>, dne 12. 5. 2016. Upozorňuje na to, že byt' bude následek odlišný, z hlediska právní subsumpce bude podřízen pod stejnou právní normu. V takovém případě není změna následku podstatná. Podstatná je v případě, kdy bude následek subsumován pod jinou právní normu.

²²⁷ Srovnej MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

²²⁸ Tento příklad je uveden i v případech tzv. předstízně kauzality.

sledku přijmout nelze. Jak uvidíme v případech souběžné a předstížené kauzality, bez pochybností nelze přijmout ani obecnou aplikaci testu *csqn*. Lze tak předběžně učinit závěr, který se pokusíme dále podložit v dalších oddílech, že test *csqn* je pro určité typy kauzality neaplikovatelný.

3. Auto řídí osoba A, která nemá řidičské oprávnění. Dojde ke kolizi s vozem osoby B, při níž vznikne škoda a osoba B je zraněna. A v tomto případě dopravní nehodu nijak nezavinil, pochybení nebylo na jeho straně. Je protiprávní jednání A (jízda bez řidičského oprávnění) csqn újmy způsobené B?

Jedná se o další případ, který bývá uváděn z důvodů určité problematičnosti testu *csqn*. Tato situace bývá řešena různě, často s odkazy na různá odůvodnění. Je ovšem zřejmé, že test *csqn* nám bohužel zcela jednoznačnou odpověď neposkytne.

Odpověď číslo 1 zní – i kdyby A měl řidičské oprávnění, nehoda by tak jako tak nastala.

Odpověď číslo 2 bere v úvahu jiný kontext – kdyby A neporušil svou povinnost nejezdit autem, když nemá řidičské oprávnění, nehoda by se byla nestala.

První odpověď by byla intuitivně přijímána řadou právníků. Podle této úvahy není absence řidičského oprávnění nutnou podmínkou pro vznik újmy, nemá vliv na kauzální průběh nehody. Srovnáme-li ale průběh jeho jízdy v autě s hypotetickým průběhem jízdy v autě jiné osoby, která by měla řidičský průkaz, pak by v obou případech došlo k nehodě. Prvek příčinné souvislosti spojený s testem *csqn* k dovození právní odpovědnosti tu tedy chybí.

Druhá odpověď má charakter konfliktu s normou. Vychází z toho, že nutnou podmínkou nehody je samo řízení. Řidič porušil svou povinnost, když vůbec vstoupil do auta a jal se řídit, ačkoliv tak podle práva učinit nesměl. Otázka pak zní, zda je vzniklá újma zahrnuta pod ochranný účel dané normy. Z tohoto důvodu je toto odůvodnění včetně konkrétních, analogických případů zahrnuto právě v oddíle o ochranném účelu normy.²²⁹

4. Osoba A jede autem vyšší rychlostí, než je dovolená rychlost. Bez jejího zavinění dojde k dopravní nehodě, při které zraní B. Nehoda by se ovšem odehrála i v případě, kdyby A jel povolenou rychlostí. Je zvýšená rychlost podmínkou sine qua non zranění B?

²²⁹ Srovnej kapitola čtvrtá, oddíl 4.2.3. Ochranný účel normy, s. 99.

I v tomto případě se jedná o situaci, kdy je podle mnohých odborníků test *causa* absolutně neadekvátní a přináší protiintuitivní výsledky. Příklad zvýšené rychlosti bývá zmiňován právními teoretiky, ale objevuje se i v rámci soudní aplikace.²³⁰ Podle Harta a Honorého je tento případ typickým případem situace, kdy jednání A je *conditio sine qua non* škodního následku, nicméně není jeho příčinou,²³¹ na rozdíl od jiných situací, kdy zvýšená rychlost příčinou nehody může být, např. řidič nezvládne vozidlo apod.

Výše zmiňovaný případ může mít i modifikaci – A projede vyšší rychlostí vesnicí, za ní ovšem již dodržuje rychlost stanovenou dopravními předpisy. I v tomto případě je ale jeho zvýšená rychlost podmínkou *sine qua non* střetu obou vozidel. Přesto není považována za její příčinu.²³² Řada autorů odmítla řešit tuto situaci z empirického, faktického hlediska a zaměřila se na řešení z hlediska ochranného účelu normy²³³, případně z hlediska adekvátní nebo bezprostřední příčiny. Opět se tomu problému budeme věnovat více právě v kapitole o ochranném účelu normy.²³⁴

5. A nepřiváže náležitě psa. Toho vystraší soused, pes se vyleká a pokouše B.

Tento případ je opět netradiční vzhledem ke kauzálnímu rozvažování, protože škůdcem není svobodně jednajícím bytost, je jím jiný aktér. Jednání A je sice nutnou podmínkou pro pokousání B, nicméně není podmínkou adekvátní nebo bezprostřední. Nelze ovšem v žádném případě mluvit o přímé příčině. Specifická by byla situace, kdyby A přímo vyslal psa, aby pokoušel B.

Typ případů zahrnující odpovědnost vlastníka zvířete, případně jiného, právně neodpovědného aktéra, není nijak nový. Řešil se již v římském právu na základě tzv. noxální odpovědnosti. Pachatelem sice bylo zvíře (případně i otrok), ale to nebylo považováno za subjekt, který by mohl jednat proti-

²³⁰ Srovnej HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 121 a násl. Nebo WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 1.

²³¹ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 121.

²³² Tamtéž, s. 122.

²³³ Srovnej WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 96.

²³⁴ Srovnej kapitola čtvrtá, oddíl 4.2.3 Ochranný účel normy, s. 99.

právně. Subjektem odpovědnostního vztahu se tak stal vlastník zvířete, kterému vznikla sekundární sankční povinnost uhradit vzniklou škodu nebo předat zvíře – viníka – jako náhradu za způsobenou škodu²³⁵. Odpovědnost zvířete tedy nahrazovala objektivní odpovědnost vlastníka zvířete.²³⁶ Ta měla své limity. Římští právníci zejména zkoumali, zda jednání zvířete bylo spon-tánní, a tedy *nezapříčiněné* jinou skutečností (případ, kdy jedno zvíře vy-provokovalo druhé nebo kdy člověk vyprovokoval zvíře apod.), dále zda jednání bylo proti přirozenosti daného zvířete (*contra naturum*), nebo s ní v souladu. Jednáním *contra naturum* bylo míněno jednání, které bylo proti přirozenosti ochočeného a domestikovaného zvířete, tj. například trkání do-bytka, kousání psa, byť by v přírodě bylo takové jednání přirozené.²³⁷ Na zá-kladě tzv. principu noxálního ručení („*noxae deditio*“)²³⁸ se však vlastník mohl zbavit vlastní odpovědnosti tím, že odevzdal zvíře²³⁹ (zejména doby-tek), které škodu způsobilo.²⁴⁰

²³⁵ Proti takovému škodnímu jednání, jehož následkem bylo poškození zdraví nebo poškození věci, která byla předmětem vlastnického práva, mohl poškozený podat žalobu, tzv. žalobu *actio de pauperie*. Podle Ulpiana se jednalo o takovou žalobu, kdy žalovaný odpovídal za škodu způso-benou bez svého zavinění. Za jednajícího bylo v tomto případě považováno přímo zvíře, nicméně toto zvíře nemohlo být odpovědným právním subjektem, neboť nebylo schopné racionálně uva-žovat.

²³⁶ ZIMMERMANN, Reinhard. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Cape Town: Juta, 1990. ISBN 90-654-4673-7, s. 1099.

²³⁷ Tamtéž, s. 1103.

²³⁸ Tamtéž, s. 917.

²³⁹ EPSTEIN, R. A. *Animals as Objects, or Subjects, of Rights*. In: SUNSTEIN, Cass R. – NUSSBAUM, Martha C. *Animal rights: current debates and new directions*. Oxford [u.a.]: Oxford Univ. Press, 2006. ISBN 978-019-5305-104, s. 143 a násl.

²⁴⁰ „Pokiaľ ide o živočíchy, ktoré nemajú rozum, zaviedol Zákon XII tabúl noxálnu žalobu, ak z rozto-pašnosti, z pudovosti alebo divokosti spôsobia škodu (tieto zvieratá sa vydajú ako škodca a to vedie pre žalovaného k oslobodeniu, lebo Zákon XII tabúl to tak predpísal). Napríklad ak kôň, ktorý má sklón vyhadzovať nohami, niekoho trafil kopytom, alebo ak dobytok, ktorý má vlastnosť záutočiť rohami, na niekoho záutočil. Táto žaloba sa uplatní pri zvieratách vtedy, keď sa správajú v rozpore so svojou [skrotanou] povahou; naproti tomu ak je divokosť vrodená, [žaloba] odpadne. Ak naprí-klad medveď svojmu vlastníkovi ujde a potom spôsobí škodu, nemôže byť doterajší vlastník postih-nutý, pretože prestal byť vlastníkom, len čo zviera ušlo. Škoda spôsobená zvieratom je ale škodou spôsobenou bez protiprávnosti konajúceho. Lebo zviera nemá rozum, nemožno povedať, že konalo protiprávne. Tolko, čo sa týka noxálnej žaloby. [...] Napokon musíme tiež vedieť, že prostredníctvom edílskeho ediktu máme zakázané držať psov, koncov, divé svine, medvede alebo levy tam, kde je ve-rejná cesta. A ak sa toto nedodrží a prednesie sa, že slobodný človek byl zranený, má byť vlastník odsúdený na toľko, koľko sa sudcovi zdá dobré a slušné [bonu met aequum], v ostatných prípadoch na dvojnásobok spôsobenej škody. Okrem týchto edílskych žalôb sa vyskytujú aj také, ktoré vznikajú zo škody zvierat. Práve pri trestných žalobách, ktoré si navzájom v tej istej veci konkurujú, nikdy neruší jedna druhú.“ JUSTINIAN. *Justinianske institúcie*. Sestavil Peter Blaho. Bratislava: Iura Edi-tion, 2000, 439 p. ISBN 80-887-1580-6, s. 219.

Rovněž v současnosti řeší soudy případy odpovědnosti vlastníka zvířete relativně často.²⁴¹ Podmínka *csqn* v těchto typech případů se nevztahuje na lidské jednání, ale na jednání aktéra, za které má oprávněná osoba odpovědnost. Jednání zvířete ale musí být nutnou podmínkou způsobené újmy. Následně je pak zcela právní otázkou, komu má být vzniklá újma *přičtena*. Jedná se o přičitatelnost v užším slova smyslu, tj. o zjištění, kdo je podle právních norem shledán odpovědným za způsobenou újmu.

6. A je vlastníkem a provozovatelem chemické továrny, jejíž činnost způsobila znečištění vody v okolí.

Další specifický případ zkoumání příčinné souvislosti v právu je svázán s objektivní odpovědností. Nezaměřujeme se v tomto případě na situaci obdobnou noxálnímu ručení uvedenou výše²⁴², ale na specifickou kauzální situaci, kdy vznik újmy je spjat s určitou událostí, např. se selháním strojové techniky. Specifikum kauzálního uvažování spočívá v tom, že do kauzálního průběhu nezasahuje lidský faktor. Patří sem i působení fyzikálních, chemických nebo biologických vlivů na prostředí. Z tohoto hlediska lze použít i čistě mechanistický náhled na kauzální vztahy. Nicméně v právní praxi se, podobně jako u kauzality spojené s protiprávním jednáním, použije test *csqn*. Pokud podmínka *csqn* bude splněna, pak je nutné přičíst odpovědnost subjektu, jemuž podle právních norem náleží²⁴³.

²⁴¹ Např. ve švédském případě rozhodovaném před Nejvyšším soudem v roce 1983 se řešila nehoda, kterou způsobil los běžící po silnici. Ten na silnici doběhl z toho důvodu, že byl štván psem vycvičeným pro lov losů, který se utřhl z vodítka, na kterém byl přivázan u nedaleké farmy. Řidiči dvou aut zúčastněných na nehodě žalovali vlastníka psa. Žalobci se domnívali, že jednání losa ovlivnil pes do té míry, že mohl být považován za příčinu nehody. Nejvyšší soud v protikladu k tomuto tvrzení uvedl, že losi se často objevují na silnicích i v lesech v její blízkosti. Podle jeho názoru pohyb losů v přírodě je zapříčiněn řadou různorodých příčin. Samotný fakt, že v tomto případě byl los sledován psem, není natolik dostatečným a evidentním faktorem ovlivnění chování losa, že nemůže být považováno za příčinu jeho vběhnutí do silnice. Nárok obou žalobců byl zamítnut. Česká judikatura řešila v tomto smyslu také několik soudních případů. V soudním rozhodnutí 25 Cdo 3117/2006, ze dne 4. 6. 2008 byl skutkový stav následující. Žalobkyně, matka nezletilé dívky, podala žalobu o náhradu škody na zdraví z toho důvodu, že pes pokoušel její nezletilou dceru. Ta si hrála na pláži a doběhla až ke psovi, který ji pokousal. Pes ležel bez náhubku a vodítka na dece se svým pánem. Podle soudu pán porušil svou preventivní povinnost, protože i když pes byl v jeho těsné blízkosti, nebylo to dostatečným opatřením k zabránění vzniku škody na zdraví dítěte při kontaktu se psem. S ohledem na okolnosti vzniku škody na zdraví u dívky nelze za příčinu jejího zranění označit náhodu, k jejímuž naplnění sám žalovaný nepřispěl.

²⁴² I když v kauzální rovině může vzniknout kauzalita při provozní činnosti např. mezi zaměstnavatelem a poškozeným, kterému škodu způsobil zaměstnanec společnosti. Opět je pak přezkoumávanou podmínkou *csqn* jednání zaměstnance.

§ 5. *Conditio sine qua non* v české judikatuře

Česká judikatura se v řadě případů zabývala otázkou příčinné souvislosti. Zatímco o tom, zda je příčinná souvislost otázkou skutkovou či právní, nepanovala v judikatuře vždy shoda²⁴⁴, o tom, že by existence příčinné souvislosti měla být řešena testem *conditio sine qua non*, nebylo pochybností. I v relativně nových rozhodnutích spadajících už do 21. století lpějí české soudy na testu *conditio sine qua non*. Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 24. května 2001, sp. zn. 25 Cdo 1946/2000, konstatoval: „*O vztah příčinné souvislosti se jedná, vznikla-li škoda následkem protiprávního úkonu škůdce, tedy je-li jeho jednání a škoda ve vzájemném poměru příčiny a následku, a tudíž je-li doloženo, že nebýt protiprávního úkonu, ke škodě by nedošlo. Byla-li příčinou vzniku škody jiná skutečnost, odpovědnost za škodu nenastává; příčinou škody může být jen ta okolnost, bez jejíž existence by škodný následek nevznikl. Přitom nemusí jít o příčinu jedinou, nýbrž stačí, jde-li o jednu z příčin, která se podílí na nepř-*

²⁴³ V irském soudním případě *Hanrahan v Merck, Sharp and Dohme (Ireland) Ltd.*, ILRM 629 z roku 1988, se řešil problém provozní činnosti farmaceutické továrny, kterou žalovaný v roce 1976 založil blízko farmy žalobců. Celá oblast byla do té doby průmyslem téměř netknutá. Žalobci uváděli, že žalovaný při provozování své činnosti pustil emise toxických plynů a prachu do blízkého okolí, čímž způsobil řadu škod na životních podmínkách. V konkrétním případě žalobci poukazovali na to, že se zvýšil počet abnormálních nemocí a smrtí u jejich dobytku, rostlin. Stejně tak nárokovali imateriální újmu za „ztrátu radosti“ z provozování farmy v důsledku smogu. Nejvyšší irský soud ve svém rozhodnutí rozdělil nároky a na základě *but-for* testu některé přiznal, a některé nikoliv. Specifický byl způsob dokazování, když k určitým datům soud připustil jako nepřímý důkaz i hodnocení korelace. V daném případě bylo nutné pracovat s vědeckými výsledky empirického průzkumu. Projevila se tak specifická povaha striktní objektivní odpovědnosti v tomto paradigmatickém případě, kde není adekvátní příčinou vlastní lidské jednání. V daném případě také soud využil probabilistického hodnocení důkazu a vyšel ze zkoumání statistické pravděpodobnosti. Také Nejvyšší soud ČR se s kauzalitou v případě objektivní odpovědnosti několikrát potýkal, např. v rozhodnutí citovaném ve Sbírce pod značkou R 38/1988 judikoval následující: „*K doložení příčinné souvislosti mezi zhoršením jakosti podzemní vody (§ 29 odst. 1 zákona č. 138/1973 Sb.) a jednáním toho, z jehož činnosti mohlo dojít ke zhoršení jakosti vody, je třeba zjistit, v jakém stavu byl zdroj vody a jeho bezprostřední okolí před zhoršením jakosti vody, jaká činnost (zejména hospodářská) byla v místě a v rozhodné době vyvíjena a jak mohla negativně ovlivnit jakost podzemní vody, zda takovou činnost neprovozovali i sami oprávnění odběratelé vody, jaké byly konkrétní hydrologické poměry v místě a jaký byl vývoj naměřených hodnot znečištění vody ve studni nebo v jiném zdroji vody.*“ Celý proces úvah Nejvyššího soudu tak opět vedl k tomu, aby bylo zjištěno, zda je provozní činnost podmínkou *csqn* pro vznik škodního následku.

²⁴⁴ Česká judikatura poměrně dlouhou dobu nezastávala zcela jasné stanovisko v otázce, zda je zjišťování příčinné souvislosti otázkou právní nebo otázkou skutkovou. V rozhodnutí Nejvyššího soudu z 28. 11. 1968, 7 Cz 111/68 se soud vyjádřil následovně: „*Posúdenie príčinnej súvislosti je otázkou právnu, pre ktorej riešenie si však musí súd zadovážiť potrebný skutkový podklad, a to hlavne v znaleckom posúdení veci. Príčinná súvislosť v naznačenom zmysle musí byť však nepochybné preukázaná.*“ Doktrína se ovšem spíše přiklání k opačnému stanovisku a v rozsudku ze dne 21. února 2002, uvedeném pod sp. zn. 21 Cdo 300/2001 Nejvyšší soud doktrinálnímu názoru přitakal. V rozhodnutí výslovně uvedl, že „*otázka příčinné souvislosti mezi jednáním nebo opomenutím škůdce a vznikem škody je otázkou skutkovou, nikoli právní.*“

znívém následku, o jehož odškodnění jde, a to o příčinu podstatnou. Je-li příčin více, působí z časového hlediska buď souběžně, anebo následně, aniž se časově překrývají; v takovém případě je pro existenci příčinné souvislosti nezbytné, aby řetězec postupně nastupujících příčin a následků byl ve vztahu ke vzniku škody natolik propojen (prvotní příčina bezprostředně vyvolala jako následek příčinu jinou a ta postupně případně příčinu další), že již z působení prvotní příčiny lze důvodně dovozovat věcnou souvislost se vznikem škodlivého následku. Časové hledisko pak není rozhodujícím a jediným kritériem a příčinnou souvislost nelze zaměnit za souvislost časovou, neboť újma může být důsledkem škodné události, i když nevznikla v době škodné události, ale později (srov. rozhodnutí publikované pod č. 7 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1992). Existenci příčinné souvislosti tedy nelze vztahovat pouze k příčině, nejbližší způsobenému následku, jak nesprávně dovodil odvolací soud.

Na druhé straně řetězec příčin nezakládá příčinnou souvislost mezi jednáním škůdce a vzniklou škodou tehdy, vstupuje-li do děje jiná, na jednání škůdce nezávislá skutečnost, která je pro vznik škody rozhodující. Příčinná souvislost je přerušena i v těch případech, kdy bezprostřední příčinou škody je skutečnost, která je již sama následkem, za nějž škůdce odpovídá z jiného právního důvodu. Bývalý Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí publikovaném pod č. 7 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1979, tuto obecnou zásadu formuloval na skutkovém základě, kdy někdo utrpěl škodu v důsledku reakce (šoku) na zprávu o smrtelném úrazu jiné osoby, který škůdce způsobil a za škodu z něhož (srov. § 448 ObčZ) odpovídá.“

Konečně i Ústavní soud v rozhodnutí I. ÚS 312/05 potvrdil akceptování směru kontrafaktuálního rozvažování, když uvedl toto: „[...] každý následek má obvykle několik vzájemně souvisejících příčin a každá příčina může mít několik vzájemně souvisejících následků. Příčina jedné skutečnosti může být sama následkem jiné příčiny. Prostřednictvím těchto kausálních vazeb jsou vytvářeny kausální řetězce, které jsou v čase nazpět nekonečné. Výhodiskem zjištění právně relevantní příčinné souvislosti je tedy zásadně prokázání příčinné souvislosti v přísně přírodovědném smyslu. Abychom mohli hovořit o takovém kausálním vztahu mezi dvěma skutečnostmi, je nutné, aby skutečnost, která má být příčinou, byla nutnou podmínkou (*conditio sine qua non*) toho, že se následek uskutečnil právě tak, jak se uskutečnil, tj. daným způsobem, v daném čase a v daném místě. Pro výsledek je příčinou taková událost, kterou si nelze odmyslet, aniž by nutně odpadl i sám výsledek (škoda).“

§ 6. Některé medicínskoprávní případy

V anglickém případě Barnett v Chelsea & Kensington Hospital Management Committee²⁴⁵ se tři noční hlídači ocitli v nemocnici poté, co je přepadla silná nevolnost potom, co v práci vypili několik šálků čaje. Nemocniční lékař jim z nedbalosti (jak se později ukázalo) doporučil, aby šli domů, případně se obrátili na vlastního lékaře. O několik hodin později jeden z mužů zemřel na otravu arsenikem. Pozůstalí zemřelého žalovali nemocnici. Ta odmítla, že by jakékoliv její pochybení, za které by byla odpovědná, způsobilo smrt nočního hlídače. Problém spočíval v otázce, zda by zemřelý přežil, pokud by mu byla poskytnuta náležitá péče. Soud rozhodl, že by zemřelý zemřel i v případě, kdy by žalovaný jednal *lege artis*, protože by do jeho smrti nemohli sehnat protilék.

Zajímavým z hlediska běhu času a jeho dopadu na test *csqn* je případ, který byl řešen Nejvyšším soudem Slovinské republiky.²⁴⁶ Žalobkyně utrpěla zranění při dopravní nehodě před více než dvaceti lety. Od té doby podstoupila řadu operací z důvodu zdravotních potíží a přetrvávající bolesti. Z důvodu ischiasu bylo nakonec nutné odstranit kyčel a nahradit ji umělou protézou (1984). Soud rozhodl, že fyzická bolest utrpěná při operaci v roce 1984 je v příčinné souvislosti se zraněním z roku 1963. Pokud by nedošlo k dopravní nehodě v roce 1963, pak by nedošlo ani k této operaci. Jednání žalovaného bylo tedy *conditio sine qua non* pro vznik nové újmy. Ani několik lékařských zákroků a operací nebylo důvodem pro přerušení kauzálního řetězce. Specifické na tomto případě je to, že tento kauzální řetězec přetrvával po více než dvaceti letech.

§ 7. Úskalí *conditio sine qua non (but-for)* testu

V některých neobvyklých případech nejsou výsledky testu *csqn* slučitelné s naší intuitivní zkušeností a předběžným morálním soudem o odpovědnosti. Ve filosofickém i právním prostředí se mluví o několika typech problematických případů – *over-determination* a *joint determination*, případně *preemption* případech, které mají řadu variant. V českém prostředí mluvíme o souběžné, kumulativní, hypotetické a předstižné kauzalitě. Podrobněji se jimi budeme zabývat v následujících, specificky zaměřených oddílech. V těchto případech vede test *csqn* často k tomu, že žádnou z příčin nelze považovat za *csqn*.

²⁴⁵ Barnett v Chelsea & Kensington Hospital Management Committee, [1969] 1 QB 428.

²⁴⁶ Nejvyšší soud Republiky Slovinsko, II Ips 612/94.

Podobně se budeme zabývat ve speciální části i otázkami tzv. alternativní kauzality, kdy test *csqn* nepřinese jednoznačnou odpověď.²⁴⁷

4.1.2. *NESS* test

§ 1. Účel *NESS* testu

Jak již bylo uvedeno v kapitole o obecné teorii, Richard Wright v návaznosti na Harta a Honorého zkonstruoval systém *NESS*²⁴⁸, který má být testem zjistitelnosti faktuelní kauzality v případech, kdy test *csqn* je nedostatečný. Ačkoliv i tento systém byl podroben řadě kritických výtek²⁴⁹, v řadě případů mnohosti škudců či škodních událostí, u nichž se zjišťuje příčina, funguje lépe než klasický test *csqn*. To bylo také cílem *NESS* testu – neměl odpovídat na celkové pojetí kauzality v právu, ale pouze na nedostatky, které vyplývají z „kontrafaktuelního“ přístupu, tj. na situace, kdy klasický *csqn* test vede k paradoxům.²⁵⁰ Typickým případem těchto nedostatků byly případy souběžné kauzality, kumulativní kauzality a hypotetické kauzality (v širším termínu tohoto pojmu, zahrnujícím i tzv. předstíženou kauzalitu). Těmito případy se budeme zabývat ve zvláštích kapitolách a upozorníme i na nedostatky *NESS* testu.

NESS test není v judikatorní praxi široce uplatňován, přesto se publikace, ve které *NESS* test Richard Wright představil²⁵¹, stala v anglicky mluvících zemích²⁵² jednou z nejzásadnějších prací v oblasti deliktuelního práva.²⁵³ Vzhledem k tomu, že diskusi v kontinentuelní Evropě²⁵⁴ teorie *NESS* tolik nezasáhla, je vhodné koncepci *NESS* testu představit kromě teoretické roviny i v rovině praktické.

²⁴⁷ Typicky se jedná např. o medicínskoprávní spory, kdy známe vstupní jednání, známe i výsledný následek, ale vlastní průběh je zcela nejasný (mluví se o tzv. fenoménu černé skříňky). Z tohoto důvodu se mnozí názory, že právě v medicínskoprávních sporech by bylo vhodnější využít jiných modelů, či dokonce modelu, který by na prokazování příčinné souvislosti zcela rezignoval – i tomu se budeme věnovat v dalších oddílech.

²⁴⁸ WRIGHT, Richard W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. 1985, Vol. 73, s. 1735–1828.

²⁴⁹ Mezi nejvýznamnější patří zejména následující dvě: Fumerton a Kress se domnívají, že se jedná o filosoficky nedostačující systém, neodpovídá filosofickým požadavkům na komplexitu a tento systém je vhodný pouze v případech, že existuje deterministické fungování vesmíru. Druhá námitka je ryze praktická. Podle Fischera *NESS* test selhává při vypořádávání se s multiplicitními opomenutími. Srovnej FUMERTON, R. – KRESS, K. Causation and the Law: Preemption, Lawful Sufficiency, and Causal Sufficiency. *Law and Contemporary Problems*. 2001, Vol. 64, No. 4, s. 83–105 a FISCHER, David A. Causation in Fact in Omission Cases. *Utah Law Review*. 1992, s. 1335 – 1384.

²⁵⁰ MILLER, Chris. *NESS* for beginners. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8, s. 323.

²⁵¹ WRIGHT, Richard W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. 1985, Vol. 73, s. 1735–1828.

²⁵² Zejména USA, Anglie a Skotsko.

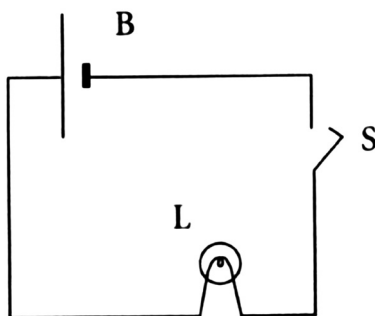
²⁵³ Srovnej WEST, Euan. The Utility of the *NESS* Test of Factual Causation in Scots Law. Citováno z: <https://www.abdn.ac.uk/law/documents/The_UTILITY_of_the_NESS_Test_of_Factual_Causation_in_Scots_Law.pdf>, s. 2.

Předně je důležité upozornit na to, že *NESS* test je testem zjišťujícím faktuelní kauzalitu a jeho uplatnění může být omezeno politicky-normativními úvahami.²⁵⁵ Pro snazší pochopení jeho užitečnosti pro rovinu empirického zjišťování bývá uváděn příklad jednoduchého elektrického oběhu²⁵⁶. To má dvojí výhodu – jednak lze snadno nastínit jednoduché diagramy a tím vysvětlit celý koncept, jednak je prosto normativního zabarvení v podobě hodnotových a morálních úvah. Je tedy ryze faktuelního charakteru.

§ 2. Představení systému *NESS* na jednoduchém elektrickém oběhu

Znovu zopakujme základní charakter testu *NESS*. Podle teorie *NESS* platí, že konkrétní podmínka byla příčinou specifických následků tehdy a pouze tehdy, když byla nutným prvkem z množiny aktuálních podmínek, které byly dostačující pro výskyt následku. V tomto případě bude znázorňováno, co je nutným prvkem a dostačující množinou pro způsobení světla. V daném případě je využito zároveň hypoteticky izolovaného prostředí, do kterého nevstupují další, nezmiňované externí faktory (a tedy jiné hypotetické příčiny).

Představme si nejprve jednoduchý model s jednoduchou množinou příčin. Máme jednu baterii (B), jeden vypínač (S) a jednu žárovku (L). Každý ze tří komponentů musí být funkční, aby se rozsvítilo světlo.

Jednoduchý elektrický oběh.

²⁵⁴ A tím méně v české odborné literatuře.

²⁵⁵ WEST, Euan. The Utility of the *NESS* Test of Factual Causation in Scots Law. Citováno z: <https://www.abdn.ac.uk/law/documents/The_Utility_of_the_NESS_Test_of_Factual_Causation_in_Scots_Law.pdf>, s. 3.

²⁵⁶ MILLER, Chris. *NESS for beginners*. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8, s. 323.

Vypínač S musí být zapnutý, baterie B nabitá, žárovka L funkční, tedy: $S \cap B \cap L$ ²⁵⁷ je dostačující k způsobení světla.

Pokud není S zapnutý nebo B nabitá nebo žárovka je nefunkční, tedy: $\{\neg S\} \cup \{\neg B\} \cup \{\neg L\}$

pak se nespustí světlo, tedy každý z uvedených prvků je nutným prvkem v množině dostačující pro způsobení následku. Tato situace je jednoduchá a lze v ní stejně jako *NESS* systém bezpečně použít i *csqn* (*but-for*) test se shodným výsledkem. Pokud by nebylo podmínky S nebo podmínky B nebo podmínky L , žárovka by se nerozsvítila. Každý z prvků je nutným prvkem pro následek.

Výhodou *NESS* testu je skutečnost, že nám může pomoci i v situacích, kdy *csqn* test selhává. Aplikace práva v takových případech postrádá objektivně stanovená, jasně nastavená kritéria. Euan West z toho dovozuje, že bez těchto kritérií kauzální poznávání u soudů postrádá jasnost (*clarity*), konzistenci a v konečném důsledku i spravedlnost (*fairness*).²⁵⁸ Proto je v takových případech podle mnoha autorů vhodné použít *NESS* test.²⁵⁹

Jeho další konkrétní aplikace na složitější varianty kauzálního poznávání budou uvedeny v dalších oddílech zabývajících se souběžnou kauzalitou, kumulativní kauzalitou a předstížnou kauzalitou, kde se ukáže jejich větší relevance než u testů *csqn*.

4.1.3. Test substanciálního faktoru

Poslední test, který se zabýval řešením otázek faktuální kauzality, je test substanciálního faktoru. Tento test využívaly americké soudy jako doplněk k *but-for* testu v případech, kdy *but-for* test zjevně selhával a jeho výsledky byly protiintuitivní. Zejména se jednalo o multikauzální případy, kdy se řešily otázky souběhu nebo kumulace více potenciálních příčin, z nichž bylo nutné vybrat jednu jako příčinu aktuální pro daný případ. Tento test byl také zařazen v prvním vydání *Restatement of Torts* a v některých amerických státech se využívá dodnes, byť jeho aplikace v podstatě nepřináší žádná objektivní kritéria, spíše se v něm zračí odraz morální intuice o tom, kdo z více škůdců měl zásadní podíl na vzniku škody, a to podíl tak zásadní, že jej můžeme chápat jako substanciální faktor.

²⁵⁷ Pro účely tohoto textu jsou využity jednoduché logické operátory: \cap značí spojku „a“, \cup spojku „nebo“, \neg negaci nebo pro případy tohoto oddílu absenci či selhání určitého přístroje.

²⁵⁸ WEST, Euan. The Utility of the *NESS* Test of Factual Causation in Scots Law. Citováno z: <https://www.abdn.ac.uk/law/documents/The_Utility_of_the_NESS_Test_of_Factual_Causation_in_Scots_Law.pdf>, s. 5.

²⁵⁹ Například již zmínovaný Euan West, dále pak Chris Miller, David A. Fischer, Patricia Smith, ale kupříkladu i kritik Wrighta Michael Moore.

Originálně se tento test objevil v publikaci Jeremiaha Smithe, který jej ovšem nejprve chtěl užívat jako aplikační pomůcku při řešení problémů v *proximate cause* případech. Tato pomůcka měla být alternativou pravděpodobnostního (probability) testu a testu předvídatelnosti (forseeability test). Substanciální formule podle Smithe zní následovně: „*Deliktní jednání žalovaného musí být podstatným faktorem při produkci žalované újmy.*“ Původní dopad na *proximate cause* (bezprostřední příčinu) se rozšířil i díky Leonu Greenovi na fakturuální příčinu a byl zformulován v originálním prvním vydání *Restatement of Torts*. Jednání v tomto testu bylo poměřováno a muselo se ve světle všech ostatních faktorů podílet citelnou (*appreciable*) částí na výsledku.

Tento test se ovšem používal spíše v modifikované verzi a už nikoliv pro prokázání fakturuální kauzality, ale pouze pro zjištění *proximate cause*. Test substanciálního faktoru totiž ve většině případů „*spíše ztěžuje, než ulehčuje objasňování a vysvětlování příčinné souvislosti*“²⁶⁰, byť v některých amerických státech je soudy stále využíván jako test pro zjištění *proximate cause* (bezprostřední příčiny), případně se objevuje jako faktor, který v sobě implicitně obsahuje *but-for* test. Řada autorů poukazuje na „vyprázdněnost“ tohoto pojmu a jeho neužitečnost pro řešení konkrétních případů. Konečně poukazuje i na to, že se rozhodně nejedná o fakturuální část rozhodování, ale o čistě politickou část, při níž se rozhoduje na základě normativního zvažování hodnot.

4.1.4. Jiné testy fakturuální kauzality

Kromě různých modifikací testu *csqn*, jako je tzv. test *fine-grained csqn* a test kontribuce (step-by-step) *csqn*, o kterých budeme mluvit v kapitole páté o problematických typech kauzality, zmíníme ještě test časovou a kauzální asymetrií. Tento test vychází z běžné intuice o kauzalitě v obecném povědomí, když pouze upravuje to, že příčina musí časově předcházet následku²⁶¹, přičemž příčina musí být od následku odlišná. Pro tento test platí, že:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost (věcný stav) c , která je příčinou e , není zároveň následkem e ,

^

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost (věcný stav) c není identická s následkem e ,

^

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy, pokud událost c (příčina) časově předchází události e (následku).

²⁶⁰ WRIGHT, Richard W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. 1985, Vol. 73, s. 1735–1828, s. 1781.

²⁶¹ Což ve filosofické a vědecké kauzalitě nemusí být pravdivé.

Tento test je natolik intuitivně zřejmý, že se jím dále již nezabýváme. Soudy jej implicitně využívají, aniž by dovozovaly racionalitu jeho použití. Výslovně ho zmiňují takoví autoři jako Michael Moore²⁶² nebo Jane Stapleton²⁶³.

Z důvodu komplexnosti níže uvádíme tabulku, v níž zahrnujeme nejvýznamnější testy faktuelní kauzality objevující se v právní teorii a praxi:

TEST	popsán na straně
1. <i>conditio sine qua non</i> (<i>but-for test</i>)	oddíl 4.1.1., s. 61
2. modifikované testy <i>csqn</i>	
a. specifikace času, způsobu a následku	oddíl 5.1, s. 114
b. test kauzální kontribuce na následku	oddíl 5.1, s. 116
3. test substanciálního faktoru	oddíl 4.1.3., s. 80
4. test časovou a kauzální asymetrií	oddíl 4.1.4., s. 81
5. <i>NESS</i> test	oddíl 4.1.2, s. 178
6. test politické rozvahy	oddíl 5.1., s. 180
7. test aplikací pravidla vyloučení hypotetických průběhů	oddíl 5.3., s. 140

4.1.5. Přerušení kauzálního řetězce – *Novus actus interveniens*

§ 1. Pojem přerušení kauzálního řetězce

Přerušení či přetržení kauzálního řetězce má symbolicky znázorňovat, že při zkoumání jednotlivých příčin nemůžeme postupovat stále dále. Kauzální působení není nekonečné, při hledění nazpět musíme dojít k bodu, za nějž již dále při pátrání po podmínkách nepokračujeme. Jinak bychom dospěli k tomu, že se okruh podmínek nutných pro následek rozšiřuje až do nekonečna. Takové řetězení je ovšem pro určení právní odpovědnosti zavádějící. Z toho důvodu se v právu objevují teorie, které hledají bod, příčinu, za niž dále v řetězení příčin nelze pokračovat. Některé teorie odkazují na to, že se jedná o čistě normativní hledisko a jeho řešení by mělo být zahrnuto do otázek tzv. právní kauzality²⁶⁴, jiní se snažili najít vodítko ve faktuelní kauzalitě²⁶⁵. Některé koncepty zahrnují přerušení kauzálního řetězce s propojením s bezprostřední či nejbližší příčinou. Další příčiny již nebyly brány v potaz.²⁶⁶

²⁶² MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 134.

²⁶³ STAPLETON, J. *Causation in The Law*. In: H. Beebee – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 749 a násl.

Koncept přerušení kauzálního řetězce lze chápat tak, že jedna podmínka je tzv. „přebita“ jinou podmínkou, a to přinejmenším z právního hlediska. Tato nová podmínka je přitom pro vznik újmy rozhodující a je způsobilá působit jako podmínka výlučná a samostatná.²⁶⁷ Následkem je limitace odpovědnosti a limitace kauzálního působení, a to řadou základních přerušení příčinného řetězce. Při přičítání odpovědnosti je nutné mít stále na zřeteli tento limit kauzálního působení, kterým se přerušuje kauzální řetězec, mluvíme o tzv. *novus actus interveniens* (*novus actus interveniens*).

Hart a Honoré se ve své práci teorií *novus actus interveniens* zabývali velmi podrobně a dovedli, že se kauzální řetězec přerušuje v případech, kdy se objeví další svobodné volní jednání, které působí na následek, anebo abnormální nahodilá událost. Události následující po takové intervenci se již nepovažují za *následky*, i když jsou nutnou podmínkou.²⁶⁸ Tato teorie byla podrobena řadě kritických ohlasů,²⁶⁹ nicméně i v kontinentálních teoriích se uplatňuje,²⁷⁰ sporná je pouze otázka, zda vždy, když dojde ke vstupu nového svobodného jednání, se nutně musí přerušit kauzální řetězec, nebo zda se musí jednat o abnormální jednání.²⁷¹ Česká judikatura v trestněprávních věcech dospěla k závěru, že příčinná souvislost mezi jednáním pachatele a následkem se nepřerušuje, jestliže k jednání pachatele přistoupí další skutečnost, jež spolupůsobí při vzniku následku, avšak jednání pachatele zůstává takovou skutečností, bez níž by k následku nebylo došlo (srov. R 37/1975).²⁷² K přerušení je

²⁶⁴ V americké literatuře typicky Malone a Green. Michael Moore dokonce odmítá, že by v přirozeném kauzálním vztahu existovalo něco jako přerušení kauzálního řetězce. Srovnej MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 254 a násl. V německy mluvících zemích je často tato úvaha zahrnuta do normativního rámce, typicky do teorie adekvátní příčinné souvislosti.

²⁶⁵ Nejnámější zastánci této teorie byli Hart a Honoré.

²⁶⁶ V USA byl dlouho takto znám test odpovědnosti za první hořící dům, ne pak další.

²⁶⁷ *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. 1. vydání, 2014, s. 1554 a násl.

²⁶⁸ HART, Herbert L. A. – HONORÉ, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 71.

²⁶⁹ FEINBERG, Joel. *Doing and deserving: essays in the theory of responsibility*. Princeton: Princeton University Press, 1974. ISBN 06-910-1981-9, s. 166.

²⁷⁰ Srovnej například český komentář k trestnímu zákoníku, který za novou výlučnou a samostatnou příčinu, která přerušuje kauzální řetězec, považují náhodnou událost a úmyslné jednání třetí osoby bez jakékoliv součinnosti s pachatelem. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 166 a násl.

²⁷¹ FEINBERG, Joel. *Doing and deserving: essays in the theory of responsibility*. Princeton: Princeton University Press, 1974. ISBN 06-910-1981-9, s. 166; často se dovozuje, že následně běžné nedbalostní jednání kauzální řetězec nepřerušuje, zatímco jednání z hrubé nedbalosti nebo úmyslné jednání je nutno považovat za *novus actus*.

²⁷² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 167.

třeba takové příčiny, která původní zcela nahradí, resp. její působení na následek již dále nebude pokračovat.

§ 2. Soudní případy

V případě R v Jordan (1956) 40 Cr App R 152 došlo k úspěšnému odvolání obžalovaného z trestného činu vraždy. Obžalovaný postavil svou obranu na tom, že příčinou smrti byl nesprávný a nestandardní medicínský postup, který byl poskytnut oběti, a nikoliv zranění, která způsobil oběti on jako útočník. Podle obhájce by se v případě standardního postupu obětí vyléčila.

V skutkově podobném případě R v Smith (1959) 2 QB 35 obžalovaný dvakrát bodl oběť. Ta při převozu do nemocnice personálu dvakrát upadla a nakonec jí byla poskytnuta nesprávná lékařská péče. Obrana obviněného byla obdobná, tvrdil, že došlo k přerušení kauzálního řetězce, a bodnutí tak není příčinou smrti. Soudce Parker CJ se ovšem vyjádřil tak, že dokud bylo původní zranění stále působící a podstatnou příčinou, pak je smrt výsledkem tohoto zranění, i kdyby zde zároveň působila i jiná příčina. Soud se tedy v tomto případě odchytil od precedentního rozhodnutí ve věci Jordan.

Ve věci R v Blau (1975) 1 WLR 1411 byla 18letá dívka bodnuta panem Blauem, když odmítala jeho sexuální návrhy. Zranění nebylo samo o sobě smrtelné, ale dívka jako člen sekty Svědků Jehovových odmítla krevní transfuzi, která byla nutná pro záchranu jejího života. Soudce Lawton LJ rozhodl, že v daném případě opět nedošlo k prolomení kauzálního řetězce a smrt je příčinou jednání násilníka. Kromě jiného v odůvodnění uvedl, že *„dlouhodobě se v právu drží názorová linie, že ti, kteří užívají násilí na druhých lidech, musí brát oběti takové, jaké jsou.“* Přitom odkázal na precedentní případ R v Smith.

V nemedicínském případě R v Pagget (1983) 76 Cr App R 279 policista zastřelil 16letou těhotnou dívku, kterou jako živý štít použil pachatel trestného činu. Tento případ měl důsledky pro medicínskoprávní spory, protože na něj byl aplikován jako precedens. Soudce Goff LJ v této kauze usoudil, že muž – zločinec, ačkoliv na dívku sám aktivně nevystřelil, je příčinou její smrti, protože jeho jednání významně přispělo k usmrcení, pokud dokonce nebylo jedinou nebo hlavní příčinou. Goff LJ dále odkázal na pojednání Harta a Honorého a prokazoval, že vzhledem k tomu, že policista konal svoji povinnost, jednal nedobrovolně (*involuntarily*) a na obžalovaného střílel z důvodu veřejné ochrany. Jednání policisty nebylo nezávislé na protiprávním činu obžalovaného, a tedy jeho jednání nezprostilo obžalovaného trestněprávní odpovědnosti. Oproti případu Smith se v tomto případě použil odlišný způsob testu, nešlo o to, zda původní zranění bylo stále působící a podstatnou příčinou, ale prokazovalo se, zda smrt byla přičitatelná jednání obžalovaného.

Konečně další podobný případ byl řešen na začátku 90. let minulého století ve věci R v Cheshire (1991) 93 Cr App R 251, kdy oběť zemřela několik měsíců poté, co byla postřelena. Obžalovaný byl shledán vinným ze zabití oběti, ačkoliv v mezidobí došlo k pochybení na straně medicínského týmu, který nerozpoznal komplikaci respirátoru. Soudce Bellam LJ se rozhodl provést test „nezávislosti“ následku na jednání obžalovaného. Ačkoliv zde byla intervence v podobě pochybení ze strany lékařů, soudce konstatoval, že jednání obžalovaného bylo významnou příčinou smrti, i když bezprostřední příčinou byla nedostatečná medicínská péče. Nicméně komplikace při léčbě byly přímým důsledkem prvotní příčiny spočívající ve střelbě obžalovaného. Opět se aplikoval test přičitatelnosti následku jako v případě Pagget.

Ve švýcarském případě²⁷³ byla řešena dopravní nehoda z roku 1990. V. utrpěla řadu zlomenin levé nohy, takže jí byla přiznána částečná invalidita (75 %). V roce 1992 V. a řidič vozidla uzavřeli dohodu. 15. ledna roku 1998 byla noha V. nahrazena protézou, což byl přímý a výhradní následek nehody. 27. ledna roku 1998 V. utrpěla vaskulární onemocnění pravého oka. Znalecký posudek nezbuzoval jakoukoliv pochybnost o tom, že by mezi operací kolene a oční nemocí nebyla přímá příčinná souvislost, protože toto onemocnění vyplynulo z trombózy. Lékaři dále potvrdili, že V. neměla nikdy žádné predispozice k vaskulárním poruchám a před nehodou neměla jakékoliv zdravotní problémy s očima. Na základě toho se stupeň invalidity V. zvýšil na 18 %. V roce 2000 proto V. zažalovala o dodatečnou náhradu za invaliditu. Soud prvního stupně přiznal nárok, protože našel příčinnou souvislost mezi autonehodou v roce 1990 a zdravotní újmou – úrazem oka, která vznikla V. Odvolací soud však tuto přirozenou kauzální linku mezi oběma událostmi nenalezl, a proto nárok odmítl. Připustil, že by stav oka mohl být způsoben i nehodou z roku 1990, ale skutečnou příčinou zhoršení stavu oka je operace kolene z roku 1998. Podle odvolacího soudu došlo k přerušení kauzálního řetězce a újma způsobená na oku již nemohla být přičítána a žalována. Švýcarský federální soud se s tímto názorem neztotožnil. Nejprve se vyjádřil v tom smyslu, že může přezkoumávat pouze na právní, nikoliv skutkové otázky. V dané kauze tedy nemůže přezkoumávat přirozenou kauzální linku, ale může zkoumat koncept kauzality, který byl v konkrétním případě využit. Podle Federálního soudu „*událost je přirozenou příčinou následku, pokud tento následek vymizí, když je odmyšlena předmětná událost.*“ Pokud je událost A příčinou následku B a pokud B je příčinou následku C, pak A je příčinou C. Odvolací soud tedy dezinterpretoval pojetí příčinné souvislosti, které musí být postaveno na testu *conditio sine qua*

²⁷³ Tribunal Fédéral Suisse, 31. 10. 2003, ATF 5C.125/2003/frs.

non. Tento test se aplikuje nejen na bezprostřední následek, ale i na následující po sobě jdoucí následky. Federální soud specifikuje předstírnou kauzalitu, kterou označuje následující situaci: Událost A způsobuje následek B, ale jiná událost C vede ještě dříve ke stejnému následku B. Událost C v takovém případě přerušuje kauzální řetězec aktuální kauzality mezi A a B. V daném případě se ovšem o takovou situaci nejednalo.

4.2. Právní kauzalita a omezení rozsahu odpovědnosti

Do kapitoly o příčinné souvislosti se běžně řadí jednak tradiční tzv. faktická kauzalita, spočívající ve zkoumání *conditio sine qua non* (*csqn*) nebo tzv. *but-for* testu, ale také úprava tzv. normativních kritérií přičitatelnosti, která pomáhají stanovit právně relevantní příčinu určité újmy a tím de facto stanoví rozsah odpovědnosti (*scope of liability*). Z komparativního hlediska vyplývá, že institut rozsahu odpovědnosti jako druhé složky kauzálního vztahu bývá tradičně pod ustanovení o kauzalitě zařazován a je aplikován, pokud je naplněna podmínka první (*csqn*).²⁷⁴ Zařazení těchto kritérií ke kauzálním kritériím ovšem způsobuje řadu nejasností a diskusí o vlastní povaze těchto kritérií²⁷⁵. Jako vhodnější se pak jeví v souvislosti s těmito kritérii hovořit o přičitatelnosti a vymezení rozsahu odpovědnosti.

Normativní kritéria přičitatelnosti netvoří jednodílnou skupinu a v průběhu času se mění. Nejčastěji sem bývají řazeny:

- 1) teorie adekvátní příčinné souvislosti,
- 2) *proximate cause*,
- 3) ochranný účel normy,
- 4) teorie nexu protiprávnosti,
- 5) rozsah běžných životních rizik,
- 6) predispozice poškozeného.

²⁷⁴ Toto pojetí odráží přístup evropské skupiny deliktního práva, která respektuje tzv. právní kauzalitu. Vlastní ustanovení tohoto článku PETL zní následovně: „Existuje-li příčinná souvislost podle Oddílu 1 této Hlavy, zda a v jakém rozsahu má být škoda připsána záleží na faktorech, jako jsou
a) předvídatelnost škody v okamžiku jejího vzniku rozumnou osobou, přičemž je zohledněn konkrétní časový a prostorový vztah mezi škodným jednáním a jeho následky, nebo rozsah škody ve vztahu k normálním následkům takového jednání;
b) povaha a hodnota chráněného zájmu (čl. 2:102);
c) důvod odpovědnosti (čl. 1:101);
d) rozsah běžných životních rizik; a
e) ochranný účel normy, která byla porušena.“

²⁷⁵ Viz kapitola třetí, oddíl 3.2. Kauzální skepse, s. 33 a násl.

4.2.1. Teorie adekvátní příčinné souvislosti (teorie adekvátnosti)

§ 1. Pojem

Již od samého počátku akceptace teorie ekvivalence podmínek pro oblast trestního práva²⁷⁶ se pro oblast civilního práva ukazovala tato teorie jako nevyhovující, neboť ve své původní podobě činila subjekt odpovědným za veškeré škody, pro jejichž vznik bylo původní škodní jednání podmínkou. Takto poji- maná odpovědnost se ovšem jevila jako příliš široká, neboť neposkytovala do- datečné korektivy²⁷⁷ a umožňovala přičítat subjektu odpovědnost i za zcela nepravděpodobné a náhodné následky²⁷⁸. Civilistická nauka považovala tento stav za neudržitelný a pokusila se teorii podmínek modifikovat prostřednictvím von Kriesova učení o adekvátní příčině²⁷⁹. Obdobně jako teorie podmínek²⁸⁰ tvrdí teorie adekvátní příčinné souvislosti, že za škody, které subjekt nezpů- sobil, neodpovídá²⁸¹, ale současně dodává, že za příčinu lze označit pouze ta- kovou podmínku, která významně ovlivňuje existenci následku, resp. výrazně zvyšuje pravděpodobnost jeho výskytu²⁸². Tímto způsobem se tato teorie snaží vyloučit odpovědnost za netypické škody, které mohou vzniknout v důsledku náhodných, objektivně nepředvídatelných souběhů okolností²⁸³.

Z hlediska vývoje této teorie je zajímavé, že zpočátku byla považována za teorii příčinné souvislosti a snažila se problematiku kauzálního nexu osvětlit prostřednictvím učení o adekvátní příčině, v současné době je tato teorie chá- pána spíše jako právní instrument sloužící k omezení rozsahu odpovědnosti

²⁷⁶ Viz kapitola čtvrtá, oddíl 4.1.1. *Conditio sine qua non* (*but-for* test), s. 67 a násl.

²⁷⁷ Jako tomu bylo např. v právu trestním, kde byl rozsah odpovědnosti omezován prostřednictvím za- vinění – v trestním právu se totiž zavinění musí vztahovat na všechny aspekty skutkové podstaty, včetně následku.

²⁷⁸ V civilním právu se na rozdíl od práva trestního zavinění vztahuje pouze k porušení povinnosti nebo objektové škodě, nikoliv však ke škodám následným.

²⁷⁹ Viz níže, v oddíle § 2 této kapitoly.

²⁸⁰ Viz kapitola čtvrtá, oddíl 4.1.1. *Conditio sine qua non* (*but-for* test), s. 68.

²⁸¹ Tj. jednání subjektu musí být podmínka *sine qua non* následku (s výjimkou některých zvláštních pří- padů).

²⁸² Viz např. BGH 1.05.1951 – I ZR 106/50: „Bei der Frage, ob ein adäquater Kausalzusammenhang vor- liegt, ist zunächst zu prüfen, ob das in Rede stehende und im naturwissenschaftlich-philosophischen Sinne eine Erfolgsbedingung darstellende Ereignis zu den conditiones sine quibus non gehört. Als con- ditiones sine quibus non sind nur diejenigen Ereignisse anzusprechen, die nicht weggedacht werden können, ohne daß der sich dann ergebende Zustand überhaupt nicht mehr in die für die rechtliche Wer- tung in Betracht kommende Erfolgskategorie fällt, oder ohne daß zum mindesten der konkrete Erfolg innerhalb dieser Kategorie in einer Weise verändert wird, die für die rechtliche Würdigung erheblich ist. Erst wenn das festgestellt ist, ist weiter zu untersuchen, ob die dann vorliegende *conditio sine qua non* zu den adäquaten, also den zurechenbaren Bedingungen gehört.“

²⁸³ KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 237.

(právní kauzalita) prostřednictvím hodnotových úvah a se skutečnou kauzalitou již není spojována²⁸⁴. Proto se také často nehovoří již o teorii adekvátní příčinné souvislosti, ale o teorii adekvátnosti.

§ 2. Vznik a využitelnost teorie

Teorie adekvátní příčinné souvislosti vznikla v Německu a následně se rozšířila i jinde. Nejčastěji je její vznik spojován s freiburským fyziologem Johannesem von Kriesem a jeho spisem *Über den Begriff der objectiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben* z roku 1888. Často se tak opomíná, že problematiku adekvátní příčinné souvislosti zmínil již v roce 1871 von Bar²⁸⁵, který navázal na Millovo učení a tvrdil, že nikoliv jakákoliv nutná podmínka je příčinou v právním slova smyslu, ale pouze taková, která změni běžný sled událostí²⁸⁶. Na tento názor reagoval von Buri²⁸⁷, který odmítl von Barovo tvrzení, a naopak tvrdil, že každá z nutných podmínek je příčinou a tyto příčiny musí být brány v potaz shodně – tím byla vytvořena tzv. teorie ekvivalence podmínek. Von Buri považoval von Barovo vyjmutí jedné z příčin za nevědecké a arbitrární; sám se ovšem dostal do situace, kdy se stírá rozdíl mezi příčinou určitého následku a jeho podmínkou. Von Bar naopak kladl důraz na „běžné příčiny událostí“ a na jeho učení navázal von Kries.

Von Kries se pak ve svém díle pokusil navrhnout objektivní kritérium, jak vyčlenit určitou podmínku nebo skupinu podmínek jako podstatnou z dalších podmínek, které pro vznik následku hrají pouze podružnou nebo nahodilou roli. Tuto podstatnou podmínku pak nazval „adekvátní příčinou“²⁸⁸. Von Kries tedy chápal adekvátní příčinu jako nutnou podmínku, která významně ovlivňuje existenci následku: „*Tam, kde je prokázáno, že určitá skutečnost měla kauzální vliv na existenci následku, stejně trváme na rozlišení, zda její spojení s následkem může být zobecněno (je pravidelné), nebo je nahodilou zvláštností; tj. zda se jedná o skutečnost, která je v obecné rovině schopna (má tendenci) přivodit tento následek, nebo způsobila tento následek pouze náhodou.*“²⁸⁹ Odlišujícím kritériem určité nutné podmínky od ostatních podmínek a její ozna-

²⁸⁴ Jinak např. TARNOWSKI, H. *Die systematische Bedeutung der adäquaten Kausalitätstheorie für den Aufbau des Verbrechensbegriff*. Leipzig, 1927, s. 15.

²⁸⁵ VON BAR, Ludwig. *Die Lehre vom Causalzusammenhang im Rechte, besonders im Strafrecht*, 1871, s. 21.

²⁸⁶ Regular and habitual course of events.

²⁸⁷ VON BURI, Maximilian. *Über Causalität und deren Verantwortung*. Gebhardt, Leipzig, 1873.

²⁸⁸ Zajímavé je, že ani von Kriesovo učení nebylo zcela originální a obdobný koncept je možno nalézt již u Spinozy, který také rozlišoval adekvátní a neadekvátní příčinu (Spinoza, Etika) a tvrdil, že adekvátní příčinou je taková příčina, pokud může být následek jasně a zřetelně vnímán jejím prostřednictvím.

²⁸⁹ VON KRIES, Johannes A. *Über den Begriff der objectiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben*. VjSchr. f. wissenschaftl. Philosophie 1888, s. 200.

čení jako adekvátní příčiny je zvýšení pravděpodobnosti nebo objektivní možnosti vzniku následku při jejím výskytu²⁹⁰. Problematickým aspektem při posuzování adekvátní příčiny je ovšem skutečnost, že je nutno provést zobecnující posouzení jednotlivého případu, tj. je nutno zvážit vztah určité podmínky v konkrétním případě k následku v obecné, abstraktní rovině²⁹¹. Vypůjčíme-li si tedy Millův příklad o snědení otrávené ryby a aplikujeme-li na něj von Kriesovo učení, pak je zjevné, že adekvátní příčinou smrti byl jed v rybě, nikoliv snědení ryby, neboť je v obecné rovině pravděpodobnější, že zemřeme po otráveném jídle než po běžném jídle.

Von Kries svoji teorii adekvátní příčiny ilustruje na známém příkladu kočího, který se opije a následně veze v kočáře cestujícího. Následkem opilosti po cestě usne a mine odbočku. Na této nesprávné cestě je cestující zasažen bleskem. Jak uvádí von Kries, podle Millovy nebo von Buriho teorie ekvivalence podmínek by pak skutečnost, že se kočí opil a usnul, musela být brána v potaz jako příčina smrti cestujícího. Podle von Kriesa je však tato skutečnost pouze nahodilá (je koincidence) ve vztahu k vzniklé škodě (smrti cestujícího), a to i přesto, že pokud by se kočí neopil a neminul odbočku, ke škodě by nedošlo. Důvodem pro toto tvrzení je skutečnost, že minutí odbočky nezvyšuje v obecné rovině pravděpodobnost, že bude člověk zabit bleskem. Jednání kočího tedy není v tomto případě adekvátní příčinou smrti cestujícího. Současně ale von Kries dodává, že jinak by tomu bylo v případě, kdyby se kočí opil, usnul a sjel do bažiny a následně se vůz převrátil a cestujícího zabil. V tomto případě totiž opilost zvyšuje pravděpodobnost výskytu nehody, a proto opilost kočího byla adekvátní příčinou smrti cestujícího²⁹². Von Kries tedy chápal určitou příčinu jako adekvátní příčinu pro určitý následek pouze v případě, kdy tato příčina byla *sine qua non* pro vznik újmy a současně výrazně zvyšovala pravděpodobnost nebo objektivní možnost vzniku následku. Ve von Kriesově pojetí se tedy jednalo o teorii faktuelní kauzality²⁹³.

²⁹⁰ Podmínka c_i je adekvátní příčinou následku E tehdy a pouze tehdy, když:

- 1) Existují podmínky c_1, \dots, c_n , které jsou příčinami E v Millovském smyslu (jsou ekvivalentními příčinami),
- 2) Podmínka c_a je součástí podmínek c_1, \dots, c_n ,
- 3) $\mu(E|c_a) \gg \mu(E|\neg c_a)$, tj. pravděpodobnost výskytu ca je výrazně vyšší než jakéhokoliv ci.

²⁹¹ VON KRIES, Johannes, A. *Über den Begriff der objectiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben*. VjSchr. f. wissenschaftl. Philosophie 1888, s. 203.

²⁹² „It is true that negligence of the driver will not necessarily lead to accident like overthrow of the carriage, but one will insist that it is generally apt or that it has the tendency, to let happen such an accident – that it increase its possibility or probability.“ – von Kries, citováno podle FEEST, Uljana. *Historical perspectives on Erklaren and Verstehen*. 1. New York: Springer, c2010. Archimedes (Dordrecht, Netherlands), 21. ISBN 9789048135400, s. 252.

²⁹³ Teprve v nedávné době byla tato koncepce opuštěna a o teorii adekvátní příčiny se hovoří jako o instrumentu umožňujícím omezení rozsahu odpovědnosti.

Již v samých počátcích se ovšem ukazovalo, že von Kriesova teorie není bez problémů – z praktického hlediska se jevílo jako problematické zejména vlastní posouzení adekvátnosti, tj. provedení zobecňujícího posouzení jednotlivého případu. Ačkoliv von Kries hovoří o objektivní možnosti vzniku následku a považuje tak kritéria pro stanovení adekvátní příčiny za objektivní, je tomu tak pouze částečně. Zhodnocení objektivní možnosti vzniku následku je totiž epistemicky podmíněno, tj. závisí na úrovni a rozsahu poznání hodnotícího subjektu. Tato skutečnost také následně představovala pro civilní právo největší problém²⁹⁴.

Přes své slabiny byla teorie adekvátní příčinné souvislosti v Německu přijata jako vůdčí teorie stanovení příčinné souvislosti v oblasti civilního práva. Říšský soud tuto teorii aplikoval ve svém rozhodnutí z roku 1898²⁹⁵ a následně ji použil v několika rozhodnutích v roce 1902²⁹⁶. Od té doby je německými soudy používána až do současnosti. Následně byla přijata také soudy v dalších zemích – např. Rakousku, Švýcarsku nebo České republice²⁹⁷.

Jak již bylo uvedeno shora, prošla teorie adekvátní příčinné souvislosti různými vývojovými fázemi a postupem času přestala být výslovně spojována s problematikou příčinné souvislosti. V praxi se tato teorie tedy již nezabývá stanovením existence kauzálního nexu (určité jednání je možno označit jako adekvátní příčinu, a tudíž je příčinou škody), neboť faktická kauzalita je stanovována prostřednictvím jiných pravidel (*csqn*, *NESS* apod.)²⁹⁸, ale vymezením, zda určitá škoda je adekvátní ve vztahu k jednání škůdce²⁹⁹. Proto se v moderní literatuře používá spíše označení teorie adekvátnosti.

§ 3. Současné vymezení teorie adekvátnosti

Veškeré teorie adekvátnosti vycházejí z von Kriesovy teorie a snaží se vyloučit odpovědnost za netypické škody, které mohou vzniknout v důsledku náhodných, objektivně nepředvídatelných souběhů okolností³⁰⁰. Jednotné vy-

²⁹⁴ Blíže k tomuto problému dále v textu.

²⁹⁵ RGZ 42, 291.

²⁹⁶ RGZ 50, 219, 222.

²⁹⁷ O aplikaci teorie adekvátní příčinné souvislosti z komparativního pohledu viz PECZENIK, Alexander. *Causes and damages*. Lund: Studentlitt. (distr.), 1979. ISBN 9154411610, s. 153–282.

²⁹⁸ Viz např. VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem des Kausalzusammenhangs im Privatrecht*. H. F. Schulz, 1956, Freiburger Universitätsreden, Neue Folge Heft 23.

²⁹⁹ Může se ale jednat i o kritérium přičitatelnosti v případě objektivní odpovědnosti, blíže viz KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 238.

³⁰⁰ KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 237.

mezení principu adekvátnosti chybí, objevují se však dvě základní tendence, jak tento princip vymezit. Pozitivní vymezení spočívá v Traegerově definici³⁰¹, podle níž lze hovořit o adekvátnosti tehdy, pokud škodná událost obecně zvyšuje objektivní možnost vzniku následku určitého druhu v nikoliv nevýznamné míře³⁰². Negativní vymezení se naopak snaží vymezit, kdy škoda adekvátní není: „Škoda je neadekvátní, pokud podle všeobecných životních zkušeností je škodná událost pro existenci vzniklé škody zcela bezvýznamná (irelevantní) a stala se podmínkou pro vznik škody pouze v důsledku zřetězení neobvyklých událostí.“³⁰³ Z tohoto negativního vymezení vychází rovněž česká judikatura a doktrína, když tvrdí, že škůdci je možné přičítat jen takové příčiny, které podle obecných zkušeností, obvyklého (přirozeného) chodu věcí a obecně vžitých představ skutečně vedou ke vzniku způsobené škody³⁰⁴.

Podstatné pro posouzení adekvátnosti je rovněž vymezení časového hlediska a subjektu hodnotitele; neboť právě znalosti hodnotitele mohou významně ovlivnit posouzení vztahu určité podmínky v konkrétním případě k následku v obecné, abstraktní rovině, a tedy hodnocení toho, jaká škoda je adekvátní, a jaká již nikoliv³⁰⁵. A paradoxně v tomto bodě došlo k nejméně významným rozdílům. Podle G. Radbrucha lze rozlišovat tři základní situace, které odráží znalost hodnotitele a časový okamžik: 1) posuzování *ex ante* a v úvahu je brána ontologická znalost konkrétního jednajícího subjektu³⁰⁶, 2) posuzování *ex post* a v úvahu je brána znalost zkušeného pozorovatele (soudce) a 3) zkušenost běžného, průměrného člověka (*bonus vir*) bez stanovení časového okamžiku³⁰⁷. Ve všech těchto případech hodnotí hodnotitel objektivní možnost vzniku určitého následku ve vztahu k určitému jednání a stanoví, zda vznik škody

³⁰¹ TRAEGER, L. *Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht*. Zugl. e. Beitr. zur Auslegung des B.G.B., Marburg: Elwert, 1904 – XI, s. 159 a násl.

³⁰² „Adäquatität liegt danach vor, wenn das Schadenereignis die objektive Möglichkeit eines Erfolges von der Art des eingetretenengenerell in nicht unerheblicher Weise erhöht.“ TRAEGER, L., *Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht*: Zugl. e. Beitr. zur Auslegung des B.G.B., Marburg: Elwert, 1904 – XI, s. 159.

³⁰³ Ennecerus/Lehman, *Recht der Schuldverhältnisse*, § 15 III 2, 1958; toto negativní vymezení se odlišuje od pozitivního zejména v tom ohledu, že není vyžadováno, aby určitá podmínka zvyšovala objektivní možnost vzniku následku, ale pouze aby byly při objektivním posouzení vyloučeny irelevantní podmínky, blíže viz Lange, Schiemann, s. 84; toto pojetí se ale odchyluje od původního von Kriesova chápání adekvátnosti.

³⁰⁴ PSUTKA, J. *Komentář k § 420 OZ 11964*, citováno z informačního systému Aspi, Wolters-Kluwer.

³⁰⁵ Tj. problematika předvídatelnosti škody.

³⁰⁶ Toto stanovisko zastával von Kries, který tvrdil, že pro posouzení adekvátnosti je podstatná znalost jednajícího subjektu, tj. při posuzování je možno brát v potaz pouze skutečnosti, které danému subjektu byly skutečně známy nebo byly pro něj poznatelné. Tím ovšem dochází k subjektivizaci určovacích kritérií a de facto dochází k překrývání zavinění a adekvátnosti.

³⁰⁷ RADBRUCH, G. *Die Lehre von adäquaten Verursachung (Abhandlungen des kriminalistischen Seminars an der Universität Berlin)*. N.F.Bd 1 (3)Guttentag, Berlin, 1902, s. 348.

(následku) byl z pozice jednajícího objektivně možný (předvídatelný), a tedy škoda je adekvátní (resp. podle starší nauky – jednání subjektu je adekvátní příčinou vzniku škody).

Tyto tři základní pozice lze vysledovat i ve vývoji názoru na časové hledisko a subjekt hodnocení v oblasti civilistiky. Zatímco von Kries vztahoval hodnocení k určitému konkrétnímu subjektu a časovému okamžiku jednání, pro další autory byl tento přístup neakceptovatelný, neboť docházelo k subjektivizaci hodnotícího kritéria. Proto Rummelin³⁰⁸ přišel s teorií, která měla zachovat objektivnost hodnocení – následnou objektivní předpovědi³⁰⁹. Rummelin vycházel z toho, že hodnocení by měl provádět hypotetický zkušený (tzv. optimální) pozorovatel, tedy myšlená osoba, která zahrnuje veškerou zkušenost své doby a do svých hodnotících úvah zahrnuje nejen znalost dostupnou v době škodního jednání, ale také veškeré znalosti, které se staly dostupnými až po vlastním jednání. Tím ovšem dochází k tomu, že je stírán rozdíl mezi stávajícími podmínkami a následnými událostmi a takto chápaná teorie se velmi blíží teorii podmínek. Pro všeznalého hodnotitele je nepravděpodobné, že některé události budou neadekvátní. Tím ovšem Rummelinova teorie pozbývá použitelnosti, neboť je téměř nemožné, že jejím prostřednictvím bude omezen rozsah odpovědnosti za škodu³¹⁰. Nej přijatelnější se tak stala Traegerova teorie objektivní *ex ante* předpovědi³¹¹, která vychází také z optimálního pozorovatele, tedy myšlené osoby, která zahrnuje veškerou zkušenost své doby, ovšem hodnotícího adekvátnost v okamžiku škodní události³¹². Traegerova teorie byla přijata i německými soudy³¹³ a je zastávána doposud³¹⁴; a to přesto, že se ukazuje, že teorie op-

³⁰⁸ VON RÜMELIN, Gustav. Die Verwendung der Causalbegriffe in Straf- und Civilrecht. *AcP*, 90 (1900), s. 217.

³⁰⁹ Objektive nachträgliche Prognose (retrospective forecast) – tj. hodnocení *ex post*.

³¹⁰ Blíže k tomu také TILSCH, E. O příčinném spojení v právu soukromém. In: *Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904*. Praha: Bursík & Kohout, 1904, s. 287 a násl.

³¹¹ Objektive *ex-ante* Prognose.

³¹² Zajímavé rozlišení důsledků jednotlivých teorií uvádějí Hart a Honoré na jednoduchém případě: Škůdce lehce strčí do oběti na hraně útesu a oběť spadne z útesu a zabije se. Podle von Kriese je možno objektivně posoudit, zda strčení objektivně zvýšilo možnost úmrtí, a tedy danou situaci popsat jako lehké strčení na hraně útesu pouze v situaci, pokud škůdci bylo známo, že se oběť nachází na hraně útesu. Traeger by tvrdil, že situace musí být popsána tak, jak by ji vnímal optimální pozorovatel, tj. jako lehké strčení na hraně útesu – výjimkou by bylo např. pokud by byla velmi silná mlha. Rummelin by pak tvrdil, že situace musí být popsána jako jako lehké strčení na hraně útesu i kdyby optimální pozorovatel v čase události nerozpoznal blízkost útesu., blíže HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 483.

³¹³ BGH Z 3 (1951), 261, 266 – „alle zur Zeit des Eintritts der Begebenheit dem optimalen Beobachter erkennbaren Umstände“.

timálního pozorovatele neomezuje v řadě případů rozsah odpovědnosti dostatečným způsobem³¹⁵.

S ohledem na shora uvedené je zřejmé, že teorie adekvátnosti je teorií usilující nalézt objektivní kritéria pro rozlišení adekvátních a neadekvátních škodních následků s ohledem na stanovení odpovědnosti za tyto následky. Z tohoto pohledu nehrají subjektivní schopnosti a dovednosti konkrétního subjektu roli – ty jsou zohledňovány v rámci posuzování zavinění³¹⁶.

Jak pro posouzení adekvátnosti, tak zavinění je podstatná předvídatelnost škodního následku³¹⁷. Ovšem v každém případě je posuzována odlišně. Zatímco v případě adekvátnosti je předvídatelnost ryze objektivní kategorií, spočívající na úvaze optimálního pozorovatele³¹⁸, v případě zavinění je vázána předvídatelnost na konkrétní subjekt a situaci, v níž se nachází. Tímto pojmovým překryvem³¹⁹ však často docházelo v judikatuře ke směšování subjektivní a objektivní předvídatelnosti³²⁰.

V rámci současného vymezení a použití teorie adekvátnosti se rovněž sluší poznamenat, že se soudy často odchyľují od původního významu teorie adekvátní příčiny, která spočívala ve stanovení kauzálního nexu, z toho důvodu,

³¹⁴ K této teorii se přiklonil i Ústavní soud ČR ve svém nálezu ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05, když konstatoval: „Základním kritériem, ze kterého vychází teorie adekvátnosti, je tedy předvídatelnost škodního následku. Tím se velice podobá dalšímu předpokladu subjektivní odpovědnosti za škodu, a to kritériu zavinění, přesněji její nedbalostní formě. Odlišují se jen subjektem, podle kterého se předvídatelnost následku poměřuje. V případě zavinění je jím sám (typizovaný) jednající subjekt, zatímco při zjišťování adekvátnosti příčinné souvislosti je kritériem hypotetický zkušený (tzv. optimální) pozorovatel, tedy myšlená osoba, které zahrnuje veškerou zkušenost své doby.“

³¹⁵ A v literatuře se objevují pokusy zúžit hodnotící hledisko na tzv. zkušeného pozorovatele (*erfahrener Beobachter*), viz LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 84.

³¹⁶ KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 237.

³¹⁷ Toto platí ovšem pouze v rámci negativního vymezení adekvátnosti; v případě pozitivního vymezení je nutno, aby určité jednání v obecné rovině obecně zvyšovalo objektivní možnost vzniku následku určitého druhu.

³¹⁸ Zajímavý odkaz na chápání posuzování adekvátnosti činí Gottwald, který tvrdí, že hodnocení adekvátnosti není nic jiného než aplikace pravidel rozumného uvažování (*common sense*) na daný případ, čímž přibližuje pojetí teorie adekvátnost angloamerickému pojetí omezení rozsahu odpovědnosti. GÖTTWALD, Peter. *Schadenszurechnung und Schadensschätzung: zum Ermessen d. Richters im Schadensrecht u. im Schadensersatzprozess*. München: Beck, 1979. ISBN 3406074081, s. 102.

³¹⁹ Německá nauka využívá von Kriesovo dělení na objektivní možnost (objektive Möglichkeit) a subjektivní pravděpodobnost (subjektive Wahrscheinlichkeit). Na nutnost rozlišování poukazuje i T. Honoré, který tvrdí: „*objective probability is here contrasted with subjective foreseeability*“, HONORÉ. *Causation in the Law*. Stanford Encyclopedia of Philosophy.

³²⁰ Příklady k tomu viz KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 242.

že určité jednání objektivně zvýšilo možnost výskytu určitého následku³²¹, k tvrzení, že adekvátní příčina existuje, neboť hodnocené jednání podle obecných zkušeností, obvyklého (přirozeného) chodu věcí a obecně vžitých představ skutečně vede ke vzniku způsobené škody.

§ 4. Problematické aspekty

Některých problematických aspektů teorie adekvátní příčinné souvislosti si byl vědom již von Kries³²² a postupem času byly zmiňovány i další³²³. Mezi nejzávažnější patří:

1) problematika zobecnění, a to jak v oblasti podmínek případu³²⁴, tak následků³²⁵;

2) problematika vymezení časového hlediska a subjektu hodnotitele (a stanovení úrovně jeho ontologického a nomologického poznání) pro posouzení adekvátnosti;

3) problematika stanovení míry pravděpodobnosti³²⁶, se kterou škodná událost musí v obecné rovině zvyšovat objektivní možnost vzniku následku určitého druhu³²⁷,

³²¹ Blíže k tomu např. LANGE, H. Herrschaft und Verfall der Lehre vom adäquatem Kausalzusammenhang. *AcP.* 156, 1997; o tomto problému se také zmiňuje Pipková, viz PIPKOVÁ, Petra Joanna. *Rozsah odpovědnosti za škodu způsobenou porušením soutěžních pravidel EU*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014. Prameny a nové proudy právní vědy. ISBN 9788087975060, s. 80.

³²² Např. problematiky stanovení subjektu hodnotitele.

³²³ Blíže třeba i TILSCH, E., O příčinném spojení v právu soukromém. In: *Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904*. Praha: Buršík & Kohout, 1904, s. 286 a násl.

³²⁴ Je nutno si uvědomit, že hodnocení, zda určité protiprávní jednání zvyšuje objektivní možnost vzniku určitého následku, záleží na popisu události. Tak lehké strčení člověka obecně nezvyšuje pravděpodobnost jeho smrti, ale lehké strčení na kraji útesu již ano. Obdobně lehké krvácivé poranění u normálního člověka nezvyšuje riziko jeho smrti, ale u hemofilika již ano.

³²⁵ I zde je krajně problematický stupeň zobecnění určitého stavu pro potřeby hodnocení zvýšení rizika výskytu určitého následku: např. pachatel těžce zraní poškozeného a nechá ho pod stromem. Takové jednání je v obecné rovině schopno zvýšit pravděpodobnost smrti. Ale co když je zraněný člověk zabit bleskem? Pak musíme generalizaci zase konkretizovat – tj. vede ponechání zraněného člověka v obecné rovině ke zvýšení možnosti zabití bleskem? Nikoliv. Pokud bychom ale ponechali škodlivý následek v obecné rovině bez dalších upřesnění (smrt, a nikoliv smrt bleskem), pak zcela jistě jednání škůdce objektivně zvyšuje pravděpodobnost smrti. A tak je možno jít stále dál. Viz HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 481.

³²⁶ Zajímavá je rovněž skutečnost, že von Kriesem vypracovaná teorie se v zásadě se opírá o statistické vyjádření pravděpodobnosti, které je v rovině stanovení kauzálního nexu přijímáno velmi opatrně. Těžkosti jsou ovšem překonávány oddělením faktické a právní kauzality, kdy u faktické kauzality je vyžadováno skutečné způsobení.

4) v případě zachování objektivní hodnocení (optimální pozorovatel) nedostatečné omezení rozsahu odpovědnosti, a tedy nutnost využití dodatečných kritérií (ochranný účel normy atp.)³²⁸,

5) neintuitivnosti závěrů v některých složitých případech³²⁹.

§ 5. Adekvátnost jako pohyblivý systém

V posledních letech je teorie adekvátnosti často kritizována pro svoji rigidnost³³⁰ a neschopnost dostatečně omezit rozsah odpovědnosti škůdce³³¹. Walter Wilburg pak přišel s teorií, že adekvátnost je pouze relativním pojmem a lze ji různě stupňovat. Obdobně se k dané problematice postavil i F. Bydliński. V návaznosti na tyto názory lze i v německé a rakouské judikatuře vysledovat tendence, které modifikují vymezení adekvátnosti prostřednictvím jiných kritérií – zejména prostřednictvím ochranného účelu normy, stupně zavinění nebo závažnosti protiprávnosti. Jedná se tak o příklon k akceptaci hodnotových soudů již v rámci adekvátnosti a potvrzení skutečnosti, že teorie adekvátnosti je v zásadě nástrojem *policy decisions* a patří do oblasti přičitatelnosti, nikoliv kauzality.

³²⁷ Traeger uvádí, že se musí jednat o nikoliv nevýznamné zvýšení; obdobně von Kries uváděl, že se musí jednat o významné zvýšení možnosti. Zajímavé je rovněž, že určitá nutná podmínka může zvyšovat objektivní možnost vzniku následku určitého druhu, ale nemusí se jednat o adekvátní příčinu. Von Kries uvádí příklad, kdy v důsledku nehody na železnici je člověk nucen přenocovat ve vedlejším městě. V tomto městě ale vypukla epidemie tyfu a dotyčný se nakazil. Podle von Kriesa zvýšila nehoda na železnici objektivní možnost vzniku následku, tj. nakažení tyfem, ale nehoda nebyla adekvátní příčinou nakažení tyfem. Viz HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 486. Von Kries také uvádí situaci, kdy určitá nutná podmínka zvyšuje objektivní možnost vzniku následku, ale nikoliv ve významné míře – člověk zapomene zavřít dveře domu, což zvyšuje možnost vniknutí do domu a zavraždění jeho obyvatele; opomenutí zavřít dveře však nemůže být považováno za adekvátní příčinu jeho zabití.

³²⁸ Blíže k tomu LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 91 a 92.

³²⁹ Hart a Honoré uvádějí příklady kumulativní kauzality, kdy každý ze škůdců dá poškozenému do pití dávky smrtelného jedu – v těchto případech samostatné jednání každého ze škůdců nezvyšuje riziko smrti a nelze předvídat, že by někdo nezávisle dal do pití druhou polovinu jedu. HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 492 a dále situace, kdy do hry vstupují následná deliktní jednání třetí osoby (nedbalostní a úmyslná), tamtéž s. 493.

³³⁰ Walter Wilburg napsal, že : „*Thr Mangel liegt in der Starrheit des Prinzips, das nur zwischen Gewährung und Ablehnung eines Ersatzes unterscheidet.*“ WILBURG, Walter. *Die Elemente des Schadensrecht*. Marburg: N.G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, G. Braun, 1941, s. 242.

³³¹ K tomu blíže LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 91; tak podle německého Říšského soudu byla i škoda vzniklá teprve po 22 letech od původního škodního jednání v adekvátní příčinné souvislosti s původním škodním jednáním (jednalo se o případ, kdy došlo k uklouznutí v důsledku nutnosti nosit protézu a následně k amputaci končetiny), RGZ 119, 204.

§ 6. Situace, v nichž se teorie adekvátnosti neuplatní

Potvrzením shora uvedeného faktu o nekauzálním charakteru teorie adekvátnosti je rovněž skutečnost, že se v právu objevují situace, kdy se teorie adekvátnosti neuplatní a škůdce odpovídá i za újmy vysoce nepravděpodobné, tj. neadekvátní. Tak tomu je zejména při:

1) úmyslných jednáních; v těchto případech, kdy úmysl škůdce směřuje ke způsobení určité újmy, je nepodstatné, zda je možnost jejího reálného způsobení velmi nízká nebo téměř vyloučená. Tak například pokud chce střelec skutečně zranit poškozeného a kulka poškozeného skutečně trefí, je nepodstatné, zda z objektivního hlediska bylo téměř nemožné poškozeného trefit;

2) v situacích, kdy ochranný účel normy nebo účel smlouvy zahrnují i náhradu neadekvátních újem. V případě smluv je možno, že smluvně chráněné zájmy stran budou takové, že zahrnou i neadekvátní újmy. V případě deliktního práva existují také výjimky z pravidla, že se hradí pouze adekvátní újmy – příkladem je např. aplikace pravidla *egg shell skull*, které předpokládá, že se hradí i újmy, které vznikly v důsledku zvláštní konstituce poškozeného a které jsou i pro optimálního pozorovatele nepředvídatelné.

4.2.2. Proximate cause

Ačkoliv se může zdát, že pro angloamerické právníky jsou kontinentální teorie omezující rozsah odpovědnosti, jako teorie adekvátnosti, teorie ochranného účelu normy a nexu protiprávnosti, neznámým pojmem, přesto instituty s obdobným významem používají. Zajímavé je, že tyto instituty nejsou svázány jasně vymezenými teoretickými základy a tvoří jednodílnou skupinu. V zásadě se dá říci, že i v angloamerickém systému je zkoumání kauzálního nexu prováděno dvoustupňově – nejdříve je zkoumáno, zda určité jednání bylo skutečnou příčinou – *cause in fact*. Tento první stupeň bývá také označován jako *but for test*, který je obdobou kontinentální *conditio sine qua non*. Druhý stupeň bývá označován jako *proximate cause*³³² nebo *legal cause*.³³³ Nejnovější *Restatement of Torts Third* pak termín *legal cause* nepoužívá a termín *proximate cause* používá pouze s ohledem na zažitou terminologii³³⁴, neboť si je vědom, že kategorie *proximate cause* zahrnuje instituty, které slouží k vymezení rozsahu odpovědnosti (*scope of liability*). I zde se vychází z toho, že se neuplatní zásada *versari in re illicita* a deliktní právo (*tort law*) nečiní člověka odpovědným za všechny újmy, které byly jeho protiprávním jednáním způsobeny³³⁵.

Mezi faktory limitující rozsah škody v rámci zkoumání *proximate cause* jsou řazeny takové, které se svou povahou velmi podobají institutům používaným

v kontinentálním právu – teorii adekvátnosti a ochrannému účelu normy³³⁶. Řada autorů³³⁷ řadí mezi kritéria, jejichž pomocí je vymezován rozsah odpovědnosti, objektivní předvídatelnost újmy (*objective foreseeability*) a vzdálenost újmy (*directness – remoteness*)³³⁸.

³³² Označení *proximate cause* pochází z Baconovy maximy „*In iure non remota causa sed proxima causa spectatur.*“ Dodnes se vychází z toho, že vztah mezi jednáním a újmou nesmí být příliš vzdálený (*remote*). Problém ovšem je, že Baconova maxima směřovala k odlišnému dělení – Bacon totiž vycházel ze scholastického rozdělení Aristotelových účinných příčin na *proximate* a *remote*. Toto dělení bylo postaveno na schopnosti určité příčiny způsobit konkrétní následek. Příčiny, které byly označovány jako *remote*, pak byly takové, které byly sice nutné, ale nikoliv dostačující pro vznik následku – klasickým příkladem je příklad otce a děda jako příčiny pro narození syna. Blíže viz Patrick J. Kelley, *Proximate Cause in Negligence Law: History, Theory, and the Present Darkness*. 69 Wash. U. L. Q. 49 (1991).

³³³ Zajímavé ovšem je, že bez výhrad není přijímáno ani toto dělení; např. Markensinis a Deakins označují první stupeň jako *factual cause* a druhý jako *legal cause* (DEAKIN, S. – JOHNSTON, A. – MARKESINIS, B. *Tort Law*. 6. vydání. Oxford: Clarendon Press, 2008. ISBN 978-0-19-928246-3, s. 245), ale např. Epstein řadí *but-for* test do druhého stupně – mezi instrumenty *proximate cause*, EPSTEIN, Richard Allen. *Torts*. Gaithersburg, [Md.]: Aspen Law & Business, c1999. ISBN 0735500479, s. 258; obdobně *Second Restatements of Torts* z roku 1965 používalo výraz *legal cause* jako pojem zahrnující *factual cause* a *proximate cause*.

³³⁴ Poprvé lze použití tohoto institutu hovořit v rozhodnutí *Denny v. New York Central Railroad* z roku 1859, kdy zpoždění v doručení vlny do skladu bylo považováno za *too remote*, když následně byla vlna ve skladu zničena povodní.

³³⁵ V jedné z velice vlivných publikací tvrdí W. Keeton o *proximate cause*: „*the term [...], applied by the courts to those more or less undefined considerations which limit liability even where the fact of causation is clearly established.*“, KEETON, Page – PROSSER, William L. *Prosser and Keeton on the law of torts*. 5th ed. Student ed. St. Paul, Minn.: West Pub. Co., 1984. ISBN 0314748806, s. 169.

³³⁶ V judikatuře např. *Carter v. Towne* z roku 1870, kdy prodejce prodal střelný prach a zbraň dítěti. Následně skladovali zbraň a střelný prach rodiče a teta. Teprve po týdnu si dítě vzalo střelný prach a hrálo si s ním. Při manipulaci s ním se zranilo; obdobně na teoretické úrovni dospívali někteří američtí autoři k obdobným závěrům jako kontinentální teorie – tak např. Leon Green v roce 1927 ve své knize *The Rationale of Proximate Cause* napsal, že: „*any tort has the following requisite elements: (1) An interest protected, (2) against the particular hazard encountered, (3) by some rule of law, (4) which the defendant's conduct violated, (5) thereby causing, (6) damages to the plaintiff.*“ Zajímavé je, že Green navazoval na starší učení Binghamovo prezentované v článku *Some Suggestions Concerning 'Legal Cause' at Common Law* z roku 1909, kde Bingham přichází s úvahami, které jsou shodné se základními myšlenkami teorie ochranného účelu normy. Bingham v tomto článku tvrdí: „*[W]e have no question of remoteness of consequences, but a question of definition of duty and a resulting discovery that the prevention of the consequences of which complaint is made is not 'within the limits' of any duty that defendant has infringed.*“ A dále „*[...] Can't we correctly say that a wrong is not the 'legally blamable' cause of a concrete sequence if the prevention of that sequence did not fall within the purposes of the infringed duty; and that if it is not the 'legally blamable' cause of the sequence, it cannot be the 'legal' cause of any consequence of the sequence? This sounds reasonable. Why should a defendant be responsible for occurrences entirely extraneous to the purposes of his duty?*“, BINGHAM. *Some Suggestions Concerning 'Legal Cause' at Common Law*. *Colum. l. rev.* 9, 16 (1909).

³³⁷ Např. Prosser, Keeton, *On The Law Of Torts* (5th ed. 1984), Epstein, *Torts*, apod.

³³⁸ Vzdálenost (*remoteness*) není ovšem míněna časově ani místně, ale ve smyslu nutné a dostačující podmínky – „*'proximate' is incorrect in suggesting that the nearest cause in time or geography is the proximate cause*“, Marshall v. Nugent, 222, F 2d 604 (1 st Cir. 1955).

Nejnovější *Restatement of Torts Third* se pak kritérium objektivní předvídatelnosti snaží nahradit pomocí kritéria, které stanoví, že vzniklá újma musí být v mezích nebezpečí, jehož vzniku se snaží norma zabránit³³⁹ a je jakousi obdobou ochranného účelu normy. Typickou ukázkou odlišení jednání *within the scope of the risk* je variace případu, který bude uveden na počátku pojednání o ochranném účelu normy v následující kapitole. V případě lovce, který při návštěvě svého známého podá jeho dceři zbraň a ta jí upustí na nohu svého otce, nebude taková újma *within the scope of the risk*, neboť rizikový faktor je v tomto případě možnost, že dítě někoho zbraní zastřelí, nikoliv že si ji hodí na nohu. Ačkoliv i v tomto případě jednal lovec nedbale a jednání lovce bylo faktickou příčinou vzniku újmy, náhrada újmy je vyloučena dalším postupem v rámci hodnocení, zda dané jednání bylo *proximate cause*³⁴⁰. Dalším faktorem omezujícím rozsah odpovědnosti v rámci zkoumání *proximate cause* je skutečnost, že pro přičtení odpovědnosti musí být protiprávní jednání škůdce jednáním, které v obecné rovině zvyšuje pravděpodobnost vzniku újmy³⁴¹. Pokud tedy pojedná Jan se svým spolujezdcem Petrem přes vesnici rychlostí 60 km/h, přestože rychlostní limit je 50 km/h, a na jejich auto spadne neočekávané strom a zraní Petra, není překročení rychlosti *proximate cause* Petrovy újmy, přestože je faktickou příčinou (*cause in fact*). V obecné rovině lze totiž říci, že jízda vyšší rychlostí ve vesnici nezvyšuje pravděpodobnost vzniku újmy pádem stromu.

Institut *proximate cause* je dále nuancován a lze sem zařadit i další teorie, které zužují či rozšiřují rozsah odpovědnosti v konkrétních případech. Standardně je v rámci *proximate cause* dále řešena problematika predispozic poškozeného a předvídatelnosti újmy, rozsahu odpovědnosti v případě úmyslného a bezohledného jednání škůdce, případy hypotetické (předstížené) kauzality a rozsahu běžného životního rizika³⁴².

³³⁹ § 29 *Restatements of Torts Third* stanoví, že „An actor’s liability is limited to those harms that result from the risks that made the actor’s conduct tortious.“, tj. Odpovědnost škůdce je omezena pouze na ty škody, které pramení z rizika (nebezpečí), které činí škůdcovo jednání deliktem.; současně se *Restatements* vyjadřuje i k tomu, proč je kritérium objektivní předvídatelnosti nahrazováno: „A foreseeability test for negligence cases risks being misunderstood because of uncertainty about what must be foreseen, by whom, and at what time.“

³⁴⁰ *Restatements of Torts Third*, § 29.

³⁴¹ Viz *Restatements of Torts Third*, § 30 – v tomto případě si nelze nevšimnout paralely s teorií adekvátnosti, ovšem v původní von Kriesově podobě.

³⁴² *Restatements of Torts Third* sem řadí ještě odpovědnost vůči záchráncům, zanedbatelné přispění v případě mnohočetných dostačujících příčin a odpovědnost za újmu v případě poskytnutí další lékařské nebo jiné péče (*Enhanced harm due to efforts to render medical or other aid*).

4.2.3. Ochranný účel normy

§ 1. Pojem

Představme si příklad, kdy lovec František navštíví svého známého Petra na horské chatě³⁴³. Přivítat ho přijde Petrova šestiletá dcera Anna a František jí podá svoji pušku, aby ji uklidila. Anna při manipulaci s puškou zmáčkne kohoutek a postřelí svého otce Petra. O tom, že v této situaci bude František odpovědný za Petrovu újmu, není zřejmě pochyb. Představme si ale shodnou situaci až na to, že Anně při manipulaci puška upadne a Petrovi zlomí zánártní kůstky. Vycházíme-li z toho, že ochrana ve vztahu k nakládání se střelnými zbraněmi je stanovena s ohledem na předcházení střelným poraněním, budeme o Františkově odpovědnosti již pochybovat. Zrovna tak mohl František přinést těžký dárek a Petrovi na nohu spadnout ten. Zde bychom zřejmě Františkovu odpovědnost odmítli. Angloameričtí právníci by řekli, že újma vzniklá upuštěním zbraně nebyla *within the scope of the risk*, kontinentální právníci by argumentovali tzv. ochranným účelem normy³⁴⁴.

Teorie ochranného účelu normy je dalším z nekauzálních prostředků sloužících k vymezení rozsahu odpovědnosti (*scope of liability*). Němečtí autoři řadí tuto teorii mezi kritéria přičitatelnosti (*Zurechnungskriterien*). Angloameričtí autoři zařazují vymezení účelu normy ve vztahu k rozsahu odpovědnosti do oblasti tzv. *proximate cause*³⁴⁵.

Učení o tzv. *Schutzzweck der Norm* nebo *protective purpose of the norm* bylo rozpracováno zejména v Německu a Rakousku³⁴⁶, ale je používáno i jinde³⁴⁷.

³⁴³ Jedná se o variaci na příklad použitý v *Restatement of Torts*.

³⁴⁴ Problematické by to mohlo být u francouzských právníků, jimž je učení o ochranném účelu normy relativně cizí. Současně lze ale říci, že je obdobná konstrukce používána i ve francouzském právu – viz *International Encyclopedia of Comparative Law*, Svazek 13, Díl 2, s. 64, kde je citován Planiolův komentář k rozhodnutí z roku 1895, kde Planiol píše: „[...] For the breach of the law to be considered the cause of the accident, the legal command or prohibition must be designed to protect people against the risk that has materialized.“

³⁴⁵ Viz *Restatement of Torts* § 29.

³⁴⁶ Kořeny lze hledat zejména v Rabelově pojednání *Das Recht der Warenkaufs*, Ehrenzweigově díle *System des österreichischen allgemeinen Privatrecht* a dále ve Wilburgově *Elemente des Schadensrecht* a následovali další von Caemmerer, Esser/Schmidt, Bydliński apod.

³⁴⁷ Je zajímavé, že první použití argumentace ochranným účelem normy je spojeno s anglickým případem z roku 1874 *Gorris v. Scott*, kdy při přepravě ovcí po moři byly ovce smeteny přes palubu. Gorris jako majitel ovcí pak následně chtěl po dopravci Scottovi náhradu škody s tím, že Scott ovce nepřivázal, jak vyžadoval zákon o nakažlivých chorobách. Pokud by ovce přivázal, k jejich smetení přes palubu by nedošlo. Zákon o nakažlivých chorobách ovšem přivazování skotu nařizoval proto, aby byly jednotlivé kusy odděleny a nedocházelo k šíření nakažlivých chorob. Anglický soud pak konstatoval: „[...] looking at the Act, it is perfectly clear that its provision were all enacted with a totally different view; there was no purpose, direct or indirect, to protect against such damage, but, as is recited in the preamble, the Act is directed against the possibility of sheep or cattle being exposed to disease on their way to this country.“

Zjednodušeně řečeno, vychází teorie o ochranném účelu normy z toho, že jak smluvní povinnosti, tak zákonné normy upravující odpovědnost za újmu a s nimi související konkrétní povinnosti opatrnosti (*Verkehrspflichten*) slouží ochraně pouze určitých zájmů. Ochrana těchto zájmů je v normách buď přímo vyjádřena, nebo ji lze teleologickým výkladem dovodit³⁴⁸. Teorie ochranného účelu normy je tak jakýmsi protikladem kanonické zásady *versari in re illicita*, která počítala s tím, že kdo se dopustí nedovolené činnosti, odpovídá za všechny výsledky z toho vzešlé³⁴⁹.

Jak uvádí Koziol³⁵⁰, projevuje se zkoumání ochranného účelu normy v několika rovinách: předně musí ochranný účel normy směřovat k ochraně poškozeného (osobní rozsah)³⁵¹; dále musí předpokládat určitý druh újmy (věcný rozsah)³⁵² a finálně musí být zkoumán také způsob vzniku újmy, neboť teorie ochranného účelu normy předpokládá, že budou odškodňovány pouze takové újmy, které vzniknou v důsledku materializace toho nebezpečí, které daná norma upravuje (modální rozsah)³⁵³.

V literatuře je ochranný účel normy spojován zejména s odpovědností za zavinění, ale nelze opomenout, že významné místo zaujímá rovněž v případech objektivní odpovědnosti³⁵⁴.

Významnou roli hraje ochranný účel normy ve smluvním právu. I zde neodpovídá dlužník za veškeré následky porušení smluvní povinnosti, ale jeho odpovědnost je omezena ve dvojnásobném směru. Předně dlužník odpovídá pouze svému smluvnímu partnerovi, pokud nebyly třetí osoby vtaženy pod ochranný účel normy³⁵⁵ a dále odpovídá dlužník pouze za porušení takových zájmů věřitele, jejichž ochraně měla smlouva sloužit³⁵⁶. A právě teorie ochranného účelu

³⁴⁸ KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 248.

³⁴⁹ Samozřejmě je také tato zásada modifikována i teorií adekvátní příčinné souvislosti.

³⁵⁰ Viz KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 248, ale obdobně LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 101; jinak ale Pipková, která rozlišuje *Schutzzweck der Norm* a *Schutzbereich der Norm*, PIPKOVÁ, Petra Joanna. *Rozsah odpovědnosti za škodu způsobenou porušením soutěžních pravidel EU*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014. Prameny a nové proudy právní vědy. ISBN 9788087975060, s. 86.

³⁵¹ Lange, Schiemann v tomto případě hovoří o zkoumání skutkové podstaty, LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 101.

³⁵² Může se jednat např. o vyloučení nemateriálních újem – viz § 2894 odst. 2 OZ.

³⁵³ Zde lze odkázat na úvodní příklad s lovcem nebo na případ *Gorris v. Scott*.

³⁵⁴ KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 279 nebo LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 119.

³⁵⁵ Viz § 2913 OZ.

normy v oblasti smluvních vztahů byla v Německu a Rakousku v poslední době několikrát použita i na vymezení odpovědnosti v rámci vztahu lékaře a pacienta³⁵⁷. V praxi se to stalo zejména v případech odpovědnosti za nepovedené přerušování těhotenství³⁵⁸ nebo nepovedenou sterilizací³⁵⁹.

V případě deliktního práva je situace složitější. Německá a rakouská dogmatika rozlišuje metodologii nalézání ochranného účelu normy v závislosti na druhu normy³⁶⁰. Zvláštní pozornost je věnována problematice zjišťování ochranného účelu u tzv. ochranných norem³⁶¹ (tj. § 2910 věta druhá OZ). U těchto ochranných norem je konkrétní vymezení ochranného účelu otázkou interpretace dotčené normy³⁶². V rámci této interpretace je zjišťováno, jaký je osobní, věcný a modální rozsah ochranných norem³⁶³, tj. je zjišťováno *koho* měl daný zákon chránit, proti jakým škodám a způsob, jakým měly být škody způsobeny³⁶⁴. Je třeba zkoumat smysl stanovení konkrétní povinnosti; tedy nejen smysl konkrétního předpisu, ale i např. smysl (důvod) konkrétního aktu veřejné správy nebo aktu místní samosprávy³⁶⁵. V souvislosti s ochrannými

³⁵⁶ Blíže viz KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 264, ilustrativní, byť nesprávně rozhodnutý může být případ, který rozhodoval rakouský OGH v roce 1923 – poškozený si nechal při přepravě po železnici zvážit vagon palivového dříví. Díky chybě při vážení byla udána příliš nízká váha. Poškozený následně podle tohoto údaje o hmotnosti palivové dříví prodal. Tím mu vznikla škoda. OGH poškozenému náhradu škody přiznal, ale následně bylo rozhodnutí kritizováno (zejména Wilburgem), neboť v rámci uzavřené přepravní smlouvy nelze dovést povinnost přepravce zajistit vážení na oficiálně zkalibrovaných vahách.

³⁵⁷ V literatuře lze poukázat zejména na DEUTSCH. *Der Schutzbereich des medizinischen Handlungsvertrags*, JZ 2000 nebo SCHRAMM. *Der Schutzbereich der Norm im Arzthaftungsrecht*, 1992.

³⁵⁸ Např. rozhodnutí BGH z roku 1985, kde bylo konstatováno, že v případě, kdy bylo umělé přerušování těhotenství indikováno z medicínského hlediska, nepřipadá v úvahu náhrada újmy spočívající v nákladech na výživu dítěte, BGH, NJW 1985, 2749.

³⁵⁹ Např. rozhodnutí *OLG Zweibrücken VersR* 1997, 1009, ale pouze v případě sterilizace ze zdravotních důvodů.

³⁶⁰ V zásadě ale lze říci, že se základní dělení odvíjí od struktury § 823 BGB. Z pohledu OZ se pak toto dělení bude odvíjet od struktury ustanovení § 2910.

³⁶¹ Tzv. Schutzgesetze.

³⁶² Blíže viz LARENZ, Karl. *Lehrbuch des Schuldrechts*. 14., neubearbeitete Aufl. München: C. H. Beck, 1987-. ISBN 3406319971, s. 443.

³⁶³ MEDICUS, Dieter. *Bürgerliches Recht*. 18. vydání. Kolín ⁿ/_R, 1999, mč. 622.

³⁶⁴ Blíže k tomu MELZER, F. Komentář k § 2910. In: F. Melzer – P. Těgl a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

³⁶⁵ Zajímavý příklad, který dokumentuje možnost evolutivní interpretace, uvádí Koziol a odkazuje přitom na vyjádření Larenze – viz LARENZ. *Verhandlungen des 43. Deutschen Juristentages II/C* (1960), 51. Zur Frage der Auslegung nach dem Willen des historischen Gesetzgebers oder dem normativen Gesetzzinn. Jednalo se o případ, kdy byl místní vyhláškou vydán zákaz volného pobíhání psů na území vesnice. Podle protokolů ze zasedání, kde byla vyhláška přijímána, byl tento zákaz přijat s ohledem na ochranu zahrádek v daném místě. Volně pobíhající pes pokousal dítě. OGH v tomto případě byl názoru, že zákaz volného pobíhání byl vyhláškou stanoven bez jakéhokoliv omezení a ponechal stranou původní ochranný účel normy; takto stanovený účel normy je podle OGH příliš omezený a je nutno brát v potaz účel, který by stanovil rozumný normotvůrce. Blíže viz Koziol, KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 253.

normami, jejich ochranným účelem a souvislostí mezi protiprávním jednáním a povinností k náhradě újmy, lze zmínit některá velmi zajímavá rozhodnutí, která ilustrují skutečnost, že to, že někdo jednal v rozporu s určitou ochrannou normou, nemusí vést k povinnosti náhrady újmy v konkrétním případě³⁶⁶. Mezi učebnicové případy patří problematika přičitatelnosti následku k určitému protiprávnímu jednání³⁶⁷ v případech řízení bez řidičského oprávnění³⁶⁸ nebo jiného povolení³⁶⁹, použití vozidla bez platné technické kontroly³⁷⁰ nebo překročení rychlosti³⁷¹.

V případě, kdy nejsou dány ochranné normy, může být protiprávnost určitého jednání vyvozována ze skutečnosti, že jednáním bylo zasaženo do absolutních práv poškozeného (§ 2910 věta první). Zákon v těchto případech stanoví pouze ochranu určitých statků, bez stanovení povinnosti jednání v ur-

³⁶⁶ U ochranných norem je tím důvodem chybějící nexus protiprávnosti, viz níže.

³⁶⁷ Angloameričtí právníci hovoří o možnosti stanovit *negligence per se*.

³⁶⁸ Např. rakouský OGH v několika rozhodnutích konstatoval, že povinnost řídit s řidičským průkazem je dána proto, aby byly chráněny ostatní osoby a věci před ohrožením řidiči bez patřičných dovedností. V případě poškození určité věci při dopravní nehodě, není tedy odpovědnost řidiče dána v důsledku pouhého nedostatku řidičského oprávnění, pokud je prokázáno, že újma nevznikla v důsledku neschopnosti nebo nedostatečné dovednosti řidiče a újma by vznikla i u řidiče s řidičským oprávněním. (Např. OGH ZVR 1957/58, ZVR 1966/51.) Nejvyšší soud Slovenské republiky se dne 16. 10. 1999 zabýval podobným případem pod spisovou značkou 5Cdo 144/99, tentokrát se ovšem jednalo nikoliv o řízení bez řidičského průkazu, ale o řízení pod vlivem alkoholu. Řidič nákladního vozidla měl nehodu, později se ukázalo, že byl pod vlivem alkoholu. Pojišťovna z toho důvodu po řidiči požadovala škodní regres za uhrazenou škodu z pojištění, kterou vyplatila. Nicméně nehoda se neodehrála kvůli pochybení řidiče, ale kvůli technickému selhání vozidla. Nehoda by se tedy odehrála, i kdyby řidič neporušil zákaz požívání alkoholických nápojů. Z toho důvodu soud nakonec neshledal příčinnou souvislost mezi porušením právní povinnosti plynoucí z dopravních předpisů – jezdit za střízliva – a vzniklou škodní událostí.

³⁶⁹ Hart a Honoré uvádějí příklad s lodí Empire Jamaica z roku 1955, kdy vlastník lodi poslal na moře loď s posádkou bez patřičných oprávnění. Následně loď narazila do jiné lodi. V rámci řízení pak byla řešena rovněž otázka, zda existuje příčinná souvislost mezi porušením povinnosti vlastníka lodi vyslat na moře pouze posádku s patřičnými oprávněními a škodou. V řízení se prokázalo, že posádka byla zkušená, s patřičnými dovednostmi a kapitán Sinon byl plně kompetentní k řízení lodi. Soudce Willmer J. v rozhodnutí konstatoval: „[...] *In this case the evidence as to the competence of Sinon is all one way. Having regard to that evidence it appears to me to be quite impossible to say there was any causal connection between the fact of his not having a certificate and the fact of his negligent navigation which led to this collision.*“ Zajímavé je, že Hart a Honoré řeší tuto situaci prostřednictvím kauzality, zatímco ochranný účel normy je nekauzální institut, HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 119.

³⁷⁰ Podle OGH slouží právní předpisy, které upravují schválení technické způsobilosti vozidla k zajištění ochrany proti technickým nedostatkům. Pokud tedy vznikne při provozu nezpůsobilého vozidla újma, vztahuje se ochranný účel těchto předpisů pouze na situace, kdy tato újma vznikla v důsledku nedostatku, který zabránil schválení technické způsobilosti; ochranný účel těchto předpisů se ale nevztahuje na situace, kdy dopravní nehoda vznikla pouze v důsledku porušení dopravních předpisů druhou stranou (např. nedání přednosti v jízdě, apod.), blíže viz KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 252.

čítém případě³⁷²; jedná se o tzv. výsledkový delikt. Z hlediska zkoumání ochranného účelu normy ovšem výsledek spočívající v porušení či ohrožení absolutního práva je nedostačující³⁷³. Proto musí být v konkrétních případech odvozeny tzv. konkrétní povinnosti opatrnosti (*Verkehrspflichten*)³⁷⁴ a následně je zkoumán ochranný účel normy stejně jako v případě ochranných norem, tj. je zjišťováno, jaký je osobní³⁷⁵, věcný a modální rozsah konkrétních povinností opatrnosti ve vztahu ke konkrétnímu výsledku (zásahu/ohrožení absolutního práva)³⁷⁶.

³⁷¹ Koziol uvádí, že povinnosti nahradit újmu se škůdce zprostí, prokáže-li, že při dodržení rychlostního limitu by ke škodě stejně došlo, KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 252; zajímavé příklady s porušením rychlostního limitu uvádějí také Hart a Honoré, kteří řeší zejména situace, kdy škůdce porušil rychlostní limit před nehodou, ale při nehodě již rychlost dodržel. Viz HART, H. L. A. – HONORÉ, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 121. V těchto případech lze argumentovat ochranným účelem normy nebo chybějícím nexem protiprávnosti – viz BGH VersR 1977,524; obdobně minnesotský soud v případě *Draxton v. Katzmarek* (203-M 161, 280 NW 288) vyjádřil v podobném případě právě s ohledem na bezprostřední příčinu následující stanovisko: „*Tam, kde se zdá být zřejmé, že nadměrná rychlost není bezprostřední příčinou (proximate cause) nehody, protože by se nehoda odehrála i v případě, kdy by rychlost účastníka nehody byla v souladu se silničnímu předpisy, není nesprávný postup, při němž soud dojde k názoru, že otázku nadměrné rychlosti nemusí zvažovat při vlastním rozhodnutí.*“ V českém prostředí lze odkázat na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2010, sp. zn. 7 Tdo 214/2010, a ze dne 4. 2. 2009, sp. zn. 7 Tdo 38/2009, kdy soud řešil případy, kdy po hlavní silnici jede auto vyšší než povolenou rychlostí a srazí se s autem přijíždějícím z vedlejší silnice.

³⁷² Na rozdíl od ochranných norem.

³⁷³ Pokud bychom se totiž spokojili s konstatováním, že ochranným účelem normy je v těchto případech ochrana před porušením absolutních práv, dostali bychom se opět k zásadě *versari in re illicita*, blíže LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 113.

³⁷⁴ Blíže KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 254 nebo MELZER, MELZER, F. Komentář k § 2910. In: F. Melzer – P. Tégel a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

³⁷⁵ Jak uvádějí Lange a Schiemann může zejména v případech určování osobního rozsahu vzniknout u konkrétních povinností opatrnosti problém, neboť tyto povinnosti se nevztahují na každého. LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 115; zajímavé otázky vznikají zejména v souvislosti s tzv. následnými škodami u třetích osob. Známé jsou zejména případy poškození elektrického vedení a následných škod odběratelů nebo tzv. Schockschäden. Obecně se vychází z toho, že ochranný účel normy se v oblasti osobního rozsahu vztahuje pouze na poškozeného vlastníka nebo poškozené ho v důsledku zásahu do jiného absolutního práva. Škody ostatních osob leží mimo ochranný účel normy. Jinak je tomu ale u tzv. Schockschäden, kde existuje výslovná úprava v ustanovení § 2959 OZ.

³⁷⁶ Jako příklad lze uvést povinnost stavební firmy odstranit z chodníku zbytky drátěných podložek, aby nedošlo k poškození zdraví chodců v důsledku zakopnutí. Účel této konkrétní povinnosti opatrnosti ale není naplněn v situaci, kdy zbytky těchto drátěných podložek použijí děti k házení po sobě a některé z nich je zraněno. OLG Düsseldorf NJW 1957, 1153 viz LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 98 a 113.

§ 2. Význam teorie ochranného účelu normy a její vztah k teorii adekvátnosti

Významným aspektem teorie ochranného účelu normy z hlediska kauzality je možnost omezení rozsahu odpovědnosti škůdce, i když jeho jednání bylo *causa*. Škůdce tedy v určitých případech nebude odpovídat za všechny újmy, které vznikly následkem jeho (protiprávního) jednání, ale pouze za ty, které lze označit jako právně relevantní – tj. ty, které jsou zahrnuty v ochranném účelu normy. Zajímavé je, že Hart a Honoré se k podobným výsledkům snaží dostat prostřednictvím ryze kauzálního nazírání na věc³⁷⁷.

Jak se v literatuře často uvádí³⁷⁸, je sporné, v jakém vztahu k sobě navzájem teorie adekvátnosti a ochranného účelu normy stojí a zda mohou být aplikovány souběžně. V poslední době je zejména doktrínou preferováno souběžné používání obou institutů omezujících rozsah odpovědnosti. Toto souběžné použití je umožněno zejména skutečností, že vycházejí z odlišných východisek. Zatímco teorie adekvátnosti zkoumá, zda konkrétní jednání se optimálnímu pozorovateli jevílo vzhledem k vzniklé újmě jako nebezpečné, teorie ochranného účelu normy zkoumá, jakému jednání chtěl rozumný zákonodárce prostřednictvím stanovení určité normy zamezit³⁷⁹.

V řadě případů jsou výsledky těchto teorií podobné – neadekvátní následky s velkou pravděpodobností nebudou kryty ochranným účelem normy, přesto se může stát, že výsledky budou v protikladu – lze si představit situaci, kdy určitá norma upravuje i náhradu následných škod, které jsou z hlediska teorie adekvátnosti vysoce nepravděpodobné a nepředvídatelné. Tato situace bude ale spíše výjimkou a v obecné rovině lze vycházet z toho, že i újmy předvídané ochranným účelem normy musí být adekvátní, tj. objektivně předvídatelné³⁸⁰.

4.2.4. Nexus protiprávnosti

Nexus protiprávnosti (*Rechtswidrigkeitzusammenhang*) je další nekauzální prostředek sloužící k vymezení rozsahu odpovědnosti (*scope of the liability*). V řadě případů je autory tento institut řazen k teorii ochranného účelu normy

³⁷⁷ HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 26 a násl.

³⁷⁸ LARENZ, Karl. *Lehrbuch des Schuldrechts*. 14., neubearbeitete Aufl. Munchen: C. H. Beck, 1987-. ISBN 3406319971, s. 440, KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 280.

³⁷⁹ Blíže viz KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 280 nebo LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 102.

³⁸⁰ Blíže viz KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearb. Aufl. Wien: Manz, 1997. ISBN 9783214046880, s. 281.

a v Rakousku byl po dlouhou dobu nexus protiprávnosti chápán jako synonymum ochranného účelu normy. Učení o nexu protiprávnosti pochází od rakouského civilisty A. Ehrenzweiga, který ve svém díle *System des österreichischen allgemeinen Privatsrecht* uvedl: „*Pokud má porušení právního pravidla vyvolat nárok na náhradu škody, je nutno, aby se toto porušení dotklo právě těch zájmů, jejichž ochranu porušená norma – i kdyby jen mimochodem – zamýšlí.*“³⁸¹ Nutnost zkoumat souvislost škody a porušení právní normy je zdůrazňována zejména u jednání, které je v rozporu s tzv. ochrannou normou³⁸², ale není vyloučeno ani u ostatních norem, kde je předpokladem protiprávní jednání³⁸³. Toto učení tedy vychází z toho, že pro přičitatelnost škody určitému subjektu nedostačuje jakékoliv porušení právní normy, ale že mezi porušením právní normy a určitou škodou musí být vztah protiprávnosti, který se odvozuje od vymezení ochrany zájmů v porušené právní normě. Typickým příkladem nedostatečného nexu protiprávnosti může být shora zmiňovaný anglický případ *Gorris v. Scott*. Ilustrativním příkladem opominutí teorie nexu protiprávnosti může být rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2015 sp. zn. 25 Cdo 4427/2013, kde NS dovodil spoluzavinění poškozeného, aniž by mezi porušením povinnosti na straně poškozeného a vzniklou škodou byl nexus protiprávnosti³⁸⁴.

V zásadě se dá říci, že učení o ochranném účelu normy a nexu protiprávnosti jsou téměř identická. Učení o ochranném účelu normy je ale rozsáhlejší v tom, že je lze použít i na případy, kde pro náhradu škody není vyžadováno protiprávní jednání (např. § 2925 Škoda způsobená provozem zvláště nebezpečným), kdy z ochranného účelu normy lze dovozovat, zda lze vzniklou újmu zařadit mezi újmy, jejichž vzniku měla norma zamezit.³⁸⁵

³⁸¹ EHRENZWEIG, A. *System des österreichischen allgemeinen Privatsrecht II*, s. 44, citováno podle Piková, s. 87; obdobně judikoval prvorepublikový Nejvyšší soud – Vážný. 27, IX. 355.

³⁸² Viz MELZER, F. Komentář k § 2910. In: F. Melzer – P. Tégel a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

³⁸³ K tomu LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 100; jinak ale Melzer, který tvrdí, že nexus protiprávnosti může být zkoumán pouze u ochranných norem.

³⁸⁴ Porušení povinnosti na straně poškozeného se týkalo porušení § 12 zákona o silničním provozu upravujícího jízdu v pruzích.

³⁸⁵ Příkladem mohou být např. škody vzniklé provozu dopravních prostředků. Podle § 2927 kdo provozuje dopravu, nahradí škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu. Otázkou ovšem může být, jak interpretovat spojení „škoda vyvolaná zvláštní povahou provozu dopravních prostředků“. Zjevně by nemělo jít o škody způsobené zaparkovaným, odstaveným vozidlem, neboť zde chybí charakter zvláštní povahy provozu.

4.2.5. Běžná životní rizika

Vzhledem ke stále větší komplikovanosti a rizikovosti některých jednání v běžném životě se v zahraniční doktríně³⁸⁶ i judikatuře objevuje názor, že případná rizika (škody) z účasti v některých situacích by si člověk měl nést sám, neboť je jim vystavován v důsledku své účasti na společenském životě, resp. životě v soudobé společnosti. K vymezení těchto situací a z toho plynoucích rizik je používán termín „běžná životní rizika“ (*allgemeines Lebensrisiko*). Důležitým elementem, který charakterizuje běžné životní riziko, je skutečnost, že se nachází ve sféře poškozeného, nikoliv škůdce. Ačkoliv se doposud nevytvořila pevně ohraničená skupina běžných životních rizik, je zřejmé, že existuje několik oblastí, v nichž se s kategorií běžného životního rizika počítá – předně se jedná o rizika vznikající v důsledku účasti v běžném společenském styku,³⁸⁷ zejména pak v důsledku účasti na dopravním provozu³⁸⁸, rizika v důsledku běžných poškození životního prostředí nebo přírodních událostí, psychické újmy v rámci společensky běžného (přijatelného) chování³⁸⁹ nebo rizika účasti na některých řízeních u státních orgánů³⁹⁰. Zvláštní případy běžného životního rizika³⁹¹ jsou spjaty s výkonem některých povolání – např. policistů, hasičů, záchranářů apod. Běžná životní rizika tvoří v těchto případech zvláštní skupinu důvodů pro vyloučení přičitatelnosti odpovědnosti v situacích, kdy faktická kauzalita je dána.

V některých případech – zejména u stíhání utíkajících pachatelů – je nutno odlišovat, zda je riziko vzniku újmy dáno (zvýšeno) jednáním pachatele, nebo se jedná o běžné životní riziko na straně pronásledujícího, které by se mohlo materializovat i při jiné příležitosti³⁹². Tak německé soudy dovodily, že uklouzne-li policista po mokré trávě v případě stíhání prchajícího pachatele³⁹³, jedná se o běžné životní riziko; obdobně v případě, kdy hasič po uhašení požáru, který byl založen škůdcem, namotává hadici a přitom si zvrtné kotník³⁹⁴.

³⁸⁶ Některé úvahy můžeme najít v WILBURG, Walter. *Die Elemente des Schadensrecht*, Marburg: N.G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, G. Braun, 1941, s. 44 a násl. nebo v obsáhlé monografii MADRICH, Matthias. *Das allgemeine Lebensrisiko: ein Beitrag zur Lehre von der Haftungsbegrenzung im Schadensersatzrecht*. 1. Berlin: Duncker & Humblot, 1980. ISBN 3428045858.

³⁸⁷ Např. slápnutí na nohu člověku – rozhodnutí OLG Karlsruhe z roku 1966, kdy prodáváč šlápl zákazníkovi, který trpěl těžkými tepennými poškozeními, na nohu. Noha pak byla zákazníkovi amputována. OLG řešil případ pomocí teorie adekvátnosti. Případ lze ale nahlížet i optikou běžného životního rizika.

³⁸⁸ Pokud např. poškozený utrpí při dopravní nehodě další zranění při cestě domů z nemocnice, viz LANGE, H. – SCHIEMANN, G., op. cit., s. 146.

³⁸⁹ Např. vznik neurózy po běžné nehodě.

³⁹⁰ Např. BGHZ 27,137,141 kdy byla oběti dopravní nehody odmítnuta náhrada nákladů spojená s účastí na trestním řízení s tím, že každý občan musí počítat s tím, že může být účastníkem řízení před státními orgány.

³⁹¹ K tomu např. OLG Köln VersR 1991,1387.

³⁹² Blíže LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tubingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 147.

Po stránce teoretické jsou často vedeny debaty, zda je běžné životní riziko samostatnou kategorií v rámci normativních kritérií přičitatelnosti, či lze podřadit pod teorii ochranného účelu normy nebo adekvátnosti. Často bývá tato kategorie řazena k učení o ochranném účelu normy a lze si představit, že by bylo možno stanovit, že rizika, která nepřekračují, co je v běžném životě právem akceptováno jako jeho součást, nespádají do ochranného účelu normy. Vhodnější je ale s kategorií běžného životního rizika zacházet jako se samostatnou kategorií přičitatelnosti, která negativně vymezuje možnost přičitatelnosti.³⁹⁵

4.2.6. Predispozice poškozeného

V rámci tohoto pravidla jsou řešeny situace, kdy dojde k újmě na zdraví poškozeného, ale vlastní újma nebo její závažnost je dána již existujícími podmínkami (predispozicemi) na straně poškozeného³⁹⁶. Tyto predispozice mohou spočívat v tom, že poškozený je již nemocný, má určité predispozice k určité nemoci či zranění nebo trpí jinou tělesnou anomálií. V zahraniční literatuře je toto pravidlo známé jako *egg shell skull* nebo *eggshell plaintiff* a znamená, že škůdce musí brát poškozeného takového, jaký je³⁹⁷. Z hlediska stanovení rozsahu újmy slouží toto pravidlo k tomu, aby bylo možno činit škůdce odpovědným i za újmu, která byla nepředvídatelná, a je tedy jakousi výjimkou z teorie adekvátnosti. Na druhou stranu lze velmi dobře řešit důsledky tohoto pravidla prostřednictvím teorie ochranného účelu normy³⁹⁸, neboť chráněným statkem je v tomto případě zdraví a jeho ochrana je natolik zásadní, že lze přiznat ná-

³⁹³ BGH NJW 1971,1982.

³⁹⁴ BGH VersR 1993,843.

³⁹⁵ Blíže k tomu např. LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 148; Mädrich naproti tomu neřadí běžné životní riziko mezi kritéria přičitatelnosti, ale k prostředkům omezení odpovědnosti, viz MADRICH, Matthias. *Das allgemeine Lebensrisiko: ein Beitrag zur Lehre von der Haftungsbegrenzung im Schadensersatzrecht*. 1. Berlin: Duncker & Humblot, 1980. ISBN 3428045858, s. 96.

³⁹⁶ Asi vhodnější je hovořit o *preexisting conditions*, neboť tento pojem je širší a zahrnuje i jiné situace, než je vlastní predispozice poškozeného.

³⁹⁷ Např. německý říšský soud konstatoval: „*Wer unerlaubt gegen einen gesundheitlich gewächten Menschen handelt, hat kein Recht, so gestellt zu werden, als ob er einen gesunden Menschen verletzt habe.*“, RGZ 6,1; RG JW 1910, 650.

³⁹⁸ Viz Bezouška: „*škůdce se např. nemůže odvolávat na to, že újma vznikla nebo dosáhla zvláštního rozsahu z důvodu určité predispozice poškozeného (tělesná anomálie, zvýšená náchylnost ke zranění), neboť účelem (nejen) § 2910 je mj. poskytnout co nejvyšší možnou ochranu zdraví člověka. V důsledku aplikace teorie ochranného účelu normy rozšíříme příčinnou souvislost i na následek, který byl méně pravděpodobný a nepředvídatelný. Tento závěr potvrzuje i judikatura Nejvyššího soudu: v případě újmy na zdraví, ke které došlo na již vadném základu, dospěla k závěru, že příčinnou souvislost nelze odmítnout jen z toho důvodu, že příčinou újmy (či těžší újmy) byla též predispozice oběti – jeho předchozí nepříznivý zdravotní stav (srov. Rc 1/63, Rc 21/92)“, BEZOUŠKA, P. In: M. Hulmák a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1711.*

hradu újmy i za nepředvídatelné následky. Aplikace tohoto pravidla má však své meze, jejichž stanovení je ovšem problematické. Zejména starší zahraniční názory³⁹⁹ a některé názory tuzemské doktríny⁴⁰⁰ se snaží o vyloučení odpovědnosti v rovině kauzální⁴⁰¹. Stále silněji se však ozývají názory, které tvrdí, že v rovině kauzální nelze odepření odpovědnosti přesvědčivě zdůvodnit a řešení hledají v nedostatku protiprávnosti jednání škůdce⁴⁰².

Z hlediska hodnocení rozsahu újmy je nutno uvést, že pokud poškozený již trpí určitou nemocí či zraněním, je škůdce odpovědný pouze za zhoršení zdravotního stavu nebo zvětšení rozsahu zranění, které bylo způsobeno škodným jednáním škůdce⁴⁰³.

³⁹⁹ Např. rozhodnutí německého říšského soudu se snažila odmítnout náhradu újmy v důsledku aplikace teorie adekvátnosti s odkazem, že jednání v obecné rovině nezvyšuje pravděpodobnost výskytu následku – např. v rozhodnutí RG JW1908,41, kdy pes zaštěkal na nervově labilní paní a ta upadla a zranila se. Obdobně z novějších rozhodnutí německých soudů lze uvést rozhodnutí OLG Karlsruhe z roku 1966, kdy prodavač šlápl zákazníkovi, který trpěl těžkými tepennými poškozeními, na nohu. Zákazníkovi pak byla noha amputována.

⁴⁰⁰ Bezouška: „Samozřejmě, že výše uvedený závěr není bezvýjimečný, příčinnou souvislost je třeba odmítnout ve zcela mimořádných případech (např. krvácení do mozku v důsledku rozčlenění pro lehkou slovní urážku).“

⁴⁰¹ Byť v rovině právní kauzality – toto odůvodnění je ovšem nepřesvědčivé, neboť samotným pravidlem umožňujeme prostřednictvím zdůraznění ochranného účelu normy potlačení pravidla o náhradě pouze předvídatelných následků. V případě omezení však opět aplikujeme teorii adekvátnosti.

⁴⁰² Viz LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 130 a 131, kteří v lehké slovní urážce nebo běžném šlápnutí na nohu neshledávají ohrožení nebo porušení absolutně chráněného statku, případně hovoří o běžném životním riziku, který je povinen nést poškozený.

⁴⁰³ *Restatements of Torts Third* § 31; obdobně Lange, Schiemann: „Allerdings kan es einer billigen Entschädigung in Geld [...] entsprechen, sowohl physische als psychische Vorschäden bei der Bemessung des Schmerzengeldes zu berücksichtigen.“ LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 130.

5. Problematické typy kauzality v právu

V případech mnohočetných příčin či mnohočetných aktérů se často dostáváme do určité terminologické nevyjasněnosti, protože teoretici v kontinentálním i angloamerickém systému používají různorodé terminologie pro shodný paradigmatický případ kauzálního nexu. Situace je navíc komplikovaná i v tom, že ani v jednotlivých monografiích nevznikl určitý úzus užívání, a tak je třeba pečlivě zvažovat, co se určitým termínem míní. V naší publikaci se budeme snažit využít terminologie, která se již vyskytla v české právní terminologii, případně, pokud se ještě neobjevila, pak se objevuje v literatuře filosofické (která často zaujímá trochu jiný terminologický základ)⁴⁰⁴.

Kromě komplikovaných případů mnohočetných příčin či aktérů, kam budeme řadit otázky tzv. souběžné, kumulativní, hypotetické a předstižné kauzality, do této kapitoly řadíme ještě oddíl o tzv. alternativní kauzalitě. Specifickým tématem jsou pak případy psychické kauzality, které neodrážejí mechanistický přístup ke kauzalitě, ale lze je řešit kontrafaktuálním vysvětlováním, a konečně případy tzv. *omisivních deliktů*. Opět se nejedná o situaci, která by byla vysvětlitelná prostřednictvím mechanistické kauzality (působením síly na určitý objekt), proto je pojednání o nich taktéž zařazeno do tzv. problematického typu kauzality v právu.

Všechny typy kauzality zařazené do této kapitoly jsou problematické proto, že často selhávají klasické prostředky, kterými je existence faktuální kauzality proěřována (testována). Proto jsme se rozhodli u jednotlivých typů kauzalit uvést i jiné testy, odlišné od klasického testu *csqn*. Tyto testy jsou v teorii či praxi používány pro zjištění faktuální kauzality v daném kauzálně problematickém případě. Současně je nutno mít na paměti, že zejména případy kauzálního přetížení a alternativní kauzality jsou případy, kdy většina testů buď nefunguje, nebo vede k nespokojivým výsledkům. Ale právě proto tyto typy kauzality přitahují tolik zájmu.

5.1. Souběžná kauzalita

V případech souběžné kauzality se jedná o situaci, kdy dvě na sobě nezávislé, souběžně působící podmínky, které jsou samy o sobě dostačujícími podmínkami pro vyvolání následku, tento následek souběžně způsobí.

⁴⁰⁴ Shrnutí používané terminologie je provedeno v Přehledu používané terminologie na s. 240.

V principech PETL se v článku 3:102 hovoří v případě tohoto typu problematické kauzality o konkurujících příčinách (angl. *Concurrent causes*, něm. *Konkurrierende Ursachen*). V teorii ovšem může být tento typ kauzality označován i jako „kumulativní kauzalita“ (např. Koziol, něm. *Kumulative Kausalität*)⁴⁰⁵. V českém prostředí se vžil termín „souběžné kauzality“ (např. Luby⁴⁰⁶, Melzer⁴⁰⁷). Weinberger využívá filosoficky korektnějšího výrazu *vícenásobných dostačujících příčin*⁴⁰⁸. V anglickém prostředí bývá tento případ považován za klasický případ tzv. *overdetermination cases*, proto bývá někdy označován jako „standardní případ kauzálního přetížení“ (*standard overdetermination*), případně jako „nezávislé případy kauzálního přetížení“ (*independent causal overdetermination*). Toto označení má odrážet vzájemnou nezávislost obou působících příčin a jejich schopnost dosáhnout následku bez druhé.⁴⁰⁹ Wright mluví o duplicitních kauzálních případech (*Duplicative-Causation Cases*)⁴¹⁰, Hart a Honoré o pobočných příčinách (*additional causes*)⁴¹¹. Honoré pak v samostatném pojednání raději použil opis, když mluví o kauzálních případech přetížení, kdy shodné kauzální procesy kulminují ve stejný čas (*Over-determination: Similar Causal Processes Culminating at the Same Time*).⁴¹² Podobně Moore popisuje situaci a nazývá tyto případy symetricky přetížených konkurujících si příčin (*symmetrically overdetermined concurrent-cause cases*)⁴¹³. V této situaci musí být oba faktory (příčiny) na sobě nezávislé, a to v tom smyslu, že ani jeden není nutnou podmínkou pro výskyt druhého.⁴¹⁴ Standardně tento případ zahrnuje symetrický kauzální příspěvek všech kauzálních procesů. Tedy v případě mnohosti událostí, z nichž každá je součástí odlišného,

⁴⁰⁵ KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. Svazek 1. Allgemeiner Teil. 2. vydání, Vídeň: Manz, 1980, s. 73. Tento případ označení ovšem není šťastný, protože za kumulativní bývá označován i jiný typ příčinné souvislosti.

⁴⁰⁶ LUBY, Štefan. *Prevenca a zodpovednosť v občianskom práve*. Bratislava: SAV, 1958, s. 256.

⁴⁰⁷ MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

⁴⁰⁸ WEINBERGER, Ota. Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Geoga Henrika von Wrighta. Praha: Filosofia, 1997. ISBN 80-700-7096-X, s. 145.

⁴⁰⁹ Srovnej FUNKHOUSER, Eric. Three Varieties of Causal Overdetermination. *Pacific Philosophical Quarterly*. Vol. 83, Is. 4, s. 335–351.

⁴¹⁰ WRIGHT, Richard W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. 1985, Vol. 73, s. 1791.

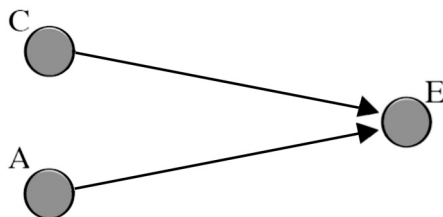
⁴¹¹ HART, Herbert L. A. – HONORÉ, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 235.

⁴¹² HONORÉ, Tony. Necessary and Sufficient Conditions. In: David G. OWEN (ed.). *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4, s. 374.

⁴¹³ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 414.

⁴¹⁴ HART, Herbert L. A. – HONORÉ, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 235.

avšak v obou případech dostačujícího procesu, který je způsobilý způsobit následek.⁴¹⁵

Souběžná kauzalita, obě podmínky A i C jsou dostačující pro vznik E.

Pro přesnější představu lze poukázat na výše uvedený grafický vzorec pro souběžnou kauzalitu. Situace v něm je následující: c_1 a c_2 způsobí e (tj. v obvyklém jazyce, mezi c_1 a e existuje příčinná souvislost a zároveň mezi c_2 a e existuje příčinná souvislost). Nicméně v tomto případě i c_1 samotné způsobí e , stejně tak jako c_2 samotné způsobí e . Ani c_1 , ani c_2 však nejsou nutnou podmínkou e .

V případě více jednání, z nichž každé by samo způsobilo škodu v ten samý okamžik, je považováno každé jednání za příčinu škody poškozeného.

5.1.1. Paradigmatické případy

Jako učebnicový příklad se uváděl příklad se dvěma lovci (A a B), kteří oba vystřelí a zasáhnou C, který zemře. Oba zásahy jsou dostačující a způsobilé způsobit smrt. Případ byl brzy pozměněn tak, že A i B musí zasáhnout shodné místo (např. srdce⁴¹⁶ nebo oko⁴¹⁷), protože zastánci testu *csqn* argumentovali tím, že následek jinak není shodný a že by podle něj bylo možné rozlišit, která střela způsobila fatální následek.⁴¹⁸ Jako ještě vhodnější se pak jevílo přepracování případu, aby více odpovídal potřebě znázornění hypotetického problému. Např. se uvádělo, že A a B shodným prostředkem otráví shodný nápoj C, přičemž množství jedu u obou je způsobilé samostatně přivodit smrt C.⁴¹⁹ Po-

⁴¹⁵ PAUL, L. A. Counterfactual Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 177 a násl.

⁴¹⁶ FUNKHOUSER, Eric. Three Varieties of Causal Overdetermination. *Pacific Philosophical Quarterly*. Vol. 83, Is. 4, s. 5.

⁴¹⁷ HONORÉ, Tony. Necessary and Sufficient Conditions. In: David G. OWEN (ed.). *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4, s. 107.

⁴¹⁸ Zřejmě prvním byl Traeger.

⁴¹⁹ Srovnej Melzer, v komentáři (MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.) označuje tento příklad za učebnicový.

dobně bývá zmiňován příklad, kdy dva ohně simultánně zapálí dům, který shoří. Oba ohně jsou způsobitelné samy spálit dům.⁴²⁰ Všechny tyto případy bývají uváděny tak, že jednání, případně události A a B jsou provedeny přesně shodným způsobem s přesně shodným následkem (*fine-grained overdetermination*). Paul k tomu správně poznamenává, že taková situace „je na světě, jako je ten náš, fyzicky nemožná“⁴²¹. V reálném světě se nikdy nevyskytnou dvě naprosto totožné situace, ve stejný čas, na stejném místě a se stejným následkem. Proto Becht a Miller navrhuji tzv. „minutově detailní přístup“ (*minute detailed analysis*)⁴²², kdy se jednání rozloží na nepatrné časové úseky (lepší by bylo zřejmě v názvu mluvit o vteřinách), na základě nichž zjistíme přesný kauzální průběh.

Problém v tomto přístupu je ten, že při vědeckém pozorování možná můžeme pro účely vysvětlení následku rozložit postup události na milisekundy, při zkoumání v právním prostředí toto možné není. Nemáme tedy vševědoucího pozorovatele, který by obě události a jejich kauzální průběh dokázal rozložit na minimální časové úseky a rozlišit, která příčina způsobila co. V soudní síni se podobná jednání budou jevit právě jako „ideální“ případy kauzálního přetížení. Minutový detailní přístup je nevyužitelný a zůstává nám pouze neaplikovatelný test *conditio sine qua non* v podobě nastíněné výše.

V tomto smyslu pak ovšem platí, že žádná z událostí A a B není příčinou C v silné verzi *csqn* testu. Pokud by se A nestalo, C by se stalo tak jako tak. Stejně tak pokud by se nestalo B, C by se stalo tak jako tak. Ani jedna z podmínek A a B, které jsou dostačující pro následek C, nejsou podmínkou nutnou, tj. podmínkou *sine qua non*.⁴²³ Vezmeme-li případ střelců A a B, pak ani jeden z nich by nebyl odpovědný za smrt C. To je ovšem zcela kontrainuitivní.⁴²⁴ V soudních řízeních je takový výsledek nepřijatelný a skutečně nebyl v tomto smyslu nikdy akceptován. V obdobných případech platí zásada, že „v případě

⁴²⁰ Např. WRIGHT, Richard W. *Causation in Tort Law*. California Law Review. 1985, Vol. 73, s. 1791. HH, s. 122 a násl.

⁴²¹ PAUL, L. A. Counterfactual Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 179. Filozof David Lewis připouští jejich možný výskyt, ale spíše se domnívá, že se jedná o hypotetické situace. V reálném světě se vždy vyskytují určité detaily, které odlišují jednu událost od druhé (singularita událostí), a proto je možné tuto výtku nebrat nijak vážně.

⁴²² BECHT, Arno C. – MILLER, Frank W. *The Test of Factual Causation in Negligence and Strict Liability Cases*. St Louis: Washington University, 1961, s. 28–31.

⁴²³ Koziol v návaznosti na Bydlinkého považuje případy souběžné kauzality za případy odpovědnosti bez příčinné souvislosti. Autoři tohoto textu by je spíše nazvali jako případy bez kontrafaktuální závislosti.

⁴²⁴ HONORÉ, Tony. *Necessary and Sufficient Conditions*. In: David G. OWEN (ed.). *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4, s. 108. Podobně Bydlinki, F. In: Tichý, s. 20.

více jednání, z nichž každé by samo způsobilo škodu v ten samý okamžik, je považováno každé jednání za příčinu škody poškozeného“.⁴²⁵

Honoré se správně ptá – je tento výsledek důsledkem právní politiky, morální intuice o odpovědnosti, který vytlačil z našeho úsudku kauzální rozvažování, nebo je potřeba využít jiný kauzální test, lépe odrážející rovinu příčinné souvislosti?⁴²⁶ Rakouská právní škola (Kelsen a později odlišně se profilující teoretici Bydlinski a Koziol) odmítá přiznat tomuto řešení empiricky-vědecký základ, jedná se o normativní kauzální rozvažování. Podobnou skepsi měl i americký autor Wex Malone. Pokud je skepse na místě, máme takovéto situace řešit pouze na základě testu morální intuice soudu? Nebo je možné objektivně využít některý ze zaběhnutých testů prokázání příčinné souvislosti?

Níže se pokusíme poukázat na jednotlivé možné přístupy, jejich silné a slabé stránky při aplikaci na konkrétní případy.

5.1.2. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace

V tomto případě využijeme následující situace:

Dva lovci A a B vystřelí současně a oba trefí C do oka a způsobí tak jeho smrt. Kdo ponese odpovědnost za následek a co je příčinou smrti C? Níže se podíváme na to, jak odpoví jednotlivé testy, které se mohou v právu využít:

§ 1. *Csqn* – silná verze

Podle silné verze platí následující schéma:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když platí, že když nastane c , nastane i e ; a pokud nenastane c , nenastane ani e .

Právní výsledek, ke kterému dospějeme při aplikaci tohoto testu, je ten, že ani jednání A, ani jednání B nebude příčinou smrti C, proto A ani B není právně odpovědný.

Jak už bylo řečeno, silná verze *csqn* testu vede k intuitivně neakceptovatelným závěrům. Pokud odpovědnost spojujeme s prokázáním příčinné souvislosti a příčinnou souvislost s pozitivním testem *conditio sine qua non*, pak by oba střelci museli být osvobozeni, neboť ani jedno jednání není nutnou podmínkou, a tedy příčinou pro vznik újmy. Proto se autoři pokoušeli vytvořit modifikované verze *csqn* testu.

⁴²⁵ Využita definice z PETL, článek Článek 3:102. Konkurenční příčiny.

⁴²⁶ HONORÉ, Tony. Necessary and Sufficient Conditions. In: David G. OWEN (ed.). *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4, s. 108.

§ 2. Modifikované *csqn* – slabá verze

Nabízí se otázka, zda by nám situaci uvedenou v příkladu nepomohlo vyřešit nahrazení *csqn* testu testem zahrnujícím pouhé dostačující podmínky (slabá verze). Takové nahrazení ovšem není možné. V praxi by totiž vyloučilo téměř veškeré potenciální příčiny, protože málokteré jednání (pokud vůbec nějaké existuje) je dostačující samo o sobě způsobit následek. Příčina v takovém případě musí zahrnovat všechny podmínky, které jsou dohromady dostačující k vyprodukování následku. Tento test je v některých případech adekvátní pro vědecký přístup ke kauzalitě, nicméně není použitelný v právní praxi a společenských vědách. Jakkákoliv podmínka doplněná k řadě již dostačujících podmínek bude totiž v jejich množině považována za další z dostačujících podmínek. Pro představu, pokud A, B a C způsobí následek D, pak následek D způsobí i A, B, C a E nebo A, B, C a F, pokud E nebo F nejsou způsobitelné potlačit následek vyvolaný množinou podmínek A, B a C.

§ 3. Modifikované *csqn* specifikací času, způsobu a následku (*fine-grained test*)

Takzvaná *fine grained* modifikace testu *csqn* by se dala formulovat následujícím vzorcem:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když platí, že když nastane c , nastane i e ; a pokud nenastane c , nenastane ani e .

přičemž platí, že události c i e je nutné detailně popsat. V tomto případě tu totiž budou konkurující příčiny c_1 a c_2 , z nichž obě jsou způsobitelné pro obecný následek e (např. jeho smrt), ale jen jedna z nich je způsobitelná způsobit partikulární následek e_s (speciální následek, např. smrt způsobená tak a tak, v ten a ten okamžik).

Jak už bylo uvedeno výše, Lewis nebo Paul tvrdí, že každý následek má svou partikulární, singulární příčinu. Např. výstřel A a bodnutí B jsou obě jednání, která byla způsobitelná přivodit smrt C, ovšem C zemřel jen na jedno z nich. V řadě soudních případů však nebudeme schopni dovést singulární příčinu, která rozhodla o následku. Test nám tedy pomůže v případě, kdy bude prokazatelné, která z více příčin způsobila určitý následek, protože jiná by způsobila jiný. V tom případě ovšem poněkud tautologicky ze zjištěné příčiny dedukujeme, že je právě ona *conditio sine qua non*.⁴²⁷

Becht a Miller ve své významné publikaci *The Test of Factual Causation in Negligence and Strict Liability Cases* z roku 1961 výše uvedený přístup upravili a zaměřili se na detailní zkoumání následku, nikoliv způsobu a času jednání, které má být příčinou. Becht s Millerem využívají *but-for* testu v nepatrných zlomcích času tak, aby byl skutečně patrný následek a jeho souvislost s příči-

nou. Domnívají se, že detailní sledování postupu následků a jeho zvažování umožní nalézt příčiny jednání (podmínky nutné pro následek).

Ve své monografii využívají klasického případu s dvěma požáry, při nichž shoří dům. Jeden je způsoben úmyslným jednáním A, druhý vznikl následkem zásahu blesku. Podle klasického *conditio sine qua non* testu nemůže být shledán ani jeden z ohňů jako podmínka, bez níž by škodní následek nenastal. A tedy bude muset být osvobozen, protože jeho jednání není nutnou podmínkou škodního následku. Podle Bechta s Millerem lze ale tomuto protiintuitivnímu výsledku testu předejít – pokud budeme totiž sledovat postup požáru v nepatrných časových sekvencích, můžeme podle kouře, shořeného materiálu apod. vysledovat, co je podmínkou *sine qua non*. Takový test je ovšem možný ve vědeckém prostředí, ale pro praxi v právu téměř neaplikovatelný, protože i zcela triviální případ nabízí v takovém případě příliš velké množství materiálu k prozkoumání. Z tohoto důvodu se Becht s Millerem spokojují s tím, že pro prozkoumání toho, co je podstatné pro škodní následek, můžeme postupovat podle analogie v podobných případech (metoda *equating the injuries*). Tím ale v podstatě nabourávají základ svého systému, který spočívá v konkretizaci případu, aby test *conditio sine qua non* náležitě fungoval.

V souhrnu můžeme říci, že tento test slouží spíše k vyvrácení existence souběžné kauzality, resp. ke zjištění, že pouze jedna z příčin je příčinou skutečnou. Uvedená modifikace testu *csqn* tedy pomůže k tomu, že v rovněž právní odpovědnosti bude pouze jedno jednání příčinou následku C, a to buď jednání A, nebo jednání B. Za výsledný delikt bude odpovídat jen jeden z A a B⁴²⁸. Pokud lze tento test použít, pomůže k určitému výsledku, ve většině případů souběžné kauzality však bude v praxi zcela nepoužitelný.

§ 4. Substanciální faktor, esenciální podmínka

Test substanciálního faktoru využívá následující formule: „*Deliktní jednání žalovaného musí být podstatným faktorem při vzniku újmy žalovaného.*“ Z toho lze vyvodit následující:

⁴²⁷ Další kritickou připomínku uvádí např. Becht a Miller, ale i řada dalších autorů. Jedná se o příklad nepozorného řidiče, kterému skočí do silnice opilý chodec. Kdyby se řidič soustředil dostatečně na řízení, byl by chodec tak jako tak srazil, ale dokázal by alespoň částečně pootočit volantem a pootočit i autem. Následek smrti by byl pak o něco odlišný (např. místo levého spánku by bylo zasaženo čelo), čili hypotetický průběh nehody z důvodu nepozornosti řidiče měl dopad na specifický následek smrti chodce. Přesto neřekneme, že je nepozornost řidiče v tomto případě *conditio sine qua non*. Někteří současní autoři jako Coady se domnívají, že se s touto námitkou dá vypořádat. Podrobněji k tomu viz COADY, David A. Testing for Causation in Tort Law. *Australian Journal of Legal Philosophy*. 2002, Vol. 27, no. 3, s. 86 a násl.

⁴²⁸ Tím ovšem opouštíme pole souběžné kauzality.

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když platí, že když nastane c , nastane i e ; přičemž c musí být podstatným faktorem pro vznik e .

Soudy v některých státech v USA usoudily⁴²⁹, že tento test lze použít i u problematických multikauzálních případů. Rozhodující je míra podílení (*contribution*) se na následku, někdy se využívá statistických údajů, a tedy i pobabulistického přístupu ke kauzalitě. Nicméně test substanciálního faktoru nám nijak nepomůže v případě shodných vícečetných příčin, například právě v příkladu výtřelů dvou lovců.

§ 5. Test kauzální kontribuce na následku

Slabší verzi *csqn* pro případy multikauzálních situací rozpracovali Becht s Millerem. Pokud existuje více kauzálních sekvencí, které vedou ke způsobení újmy, pak se snižuje požadavek na jednání žalovaného, které nemusí být nutným faktorem pro konečný následek, ale musí být nutné pro pokračování pozitivní kauzální sekvence, se kterou je asociováno. Nejedná se o kontribuci statistickou, ale o kontribuci na kauzálním řetězci vedoucím k následku.

⁴²⁹ Srovnej například soudy v Montaně. Ty řešily následující případy: Typický medicínskoprávní případ, kdy byl využit, byl řešen v rozhodnutí montanského Nevyššího soudu ve věci *Rudeck v Wright*. Jednalo se o typický případ dvou konkurujících si příčin. Tým operující muže opomněl z nedbalosti vyndat z dutiny břišní část chirurgické gázy, klínovou podložku. Mužův stav se po operaci nelepšil, necítil se dobře. Z toho důvodu byl zaslán k radiologovi, který ovšem nezjistil přítomnost kovového předmětu, byť jej z provedeného rentgenu zjistit měl. Následně pacient zemřel. Příbuzní řešili celou situaci podáním žaloby vůči prvnímu operujícímu chirurgovi. Protože se jednalo o konkurující se příčiny, soud odmítl použít *but-for* test a využil testu substanciálního faktoru. Nicméně zároveň dovedl, že použití tohoto testu je dovolené pouze v případě, kdy nelze použít *but-for* test, v případech souběžné kauzality (tj. vícečetných dostačujících příčin). V případě *Kyrris v. State* Nejvyšší soud Montany jednoznačně vyslovil svůj názor, že kauzalita nemusí být vždy řešena na základě metodologického přístupu zahrnujícího bezprostřední (*proximate*) příčinu. Jednalo se o medicínskoprávní případ, kdy vézeň konzultoval medicínský personál věznice ohledně problému svého zarostlého nehtu na pravé noze. Po odstranění nehtu ovšem nedošlo k uzdravení, naopak se objevil zhoršený stav zanícení prstu. Po třech měsících bylo nutné amputovat přední část nohy. Žalovaný se bránil tím, že v dané věci byla reálnou příčinou amputace nohy postupující nemoc, která byla důsledkem předcházející arteriosklerózy v pacientově pravé noze, a k amputaci by muselo tak jako tak dojít v každém případě. Z tohoto hlediska pochybení žalovaného nebylo *conditio sine qua non*. Žalobce naopak tvrdil, že nesprávný medicínský postup žalovaného bylo příčinou jeho zdravotní újmy. Soud v dané věci konstatoval, že není možné použít postupu zahrnujícího *But-for* test a test bezprostřední příčiny, protože v dané věci se jednalo o dvě konkurující (souběžné) příčiny, přičemž každá z nich samostatně mohla způsobit shodný následek. *But-for* test je v tomto případě každopádně neadekvátní a nelze jej použít. Z tohoto důvodu se soud obrátil na porotu, aby v daném případě hodnotila kauzální nexus na základě testu substanciálního faktoru. Soud se zároveň vyslovil, že takovýto postup by měl být využit vždy, kdy zde bude souběžně figurovat více „aktérů nebo faktorů“ způsobilých být příčinou škodního následku. Konkurující příčinou mezi sebou přitom může být i preexistující stav (podmínka) a nové jednání (podmínka).

Becht a Miller poukazují na následující příklad – A zažehne oheň, který zapálí dům. Zároveň s tím ovšem dům spálí i oheň vzniklý událostí B. Oheň v důsledku jednání A i oheň v důsledku události B jsou oba dostačujícími faktory pro vznik následku shoření domu. Za těchto okolností je pro prokázání kauzálního nexu dostačující, když jednání A je nutnou podmínkou pro jednu událost v sekvenci kauzálních dějů, tj. v tomto případě je nutnou podmínkou pro vznik ohně. Pro tento případ nezáleží na tom, že by zároveň:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když platí, že když nastane c , nastane i d ; a když nenastane c , nenastane d , přičemž d musí být zároveň nutnou podmínkou pro vznik e .

Tento test se používá v případě, kdy existují dvě potenciální příčiny c_1 a c_2 , které jsou obě dostačujícími podmínkami pro vznik následku e . Zároveň c_1 je *csqn* pro d , d je *csqn* pro e , a zároveň c_2 není *csqn* pro d , ale c_2 je *csqn* pro d .

Právní výsledek je takový, že obě jednání A i B budou chápána jako příčina následku C, odpovídat budou obě osoby. Tento test poukazuje na kauzální sekvenci, tj. musí se najít bod v sekvenci, který předchází následku a není společný oběma jednáním. To je jednou z jeho slabin – jak zjistit, co je bodem v kauzální sekvenci? Takový bod zároveň nesmí být shodný u obou simultánních a na sobě nezávislých událostech.

§ 6. *NESS* test

Jak již bylo naznačeno v samostatné kapitole o *NESS* testu,⁴³⁰ tento test dokáže přinášet intuitivně akceptovatelnější výsledky než klasický test *csqn*. Je tomu tak i v případě souběžné kauzality. Wright shodný přístup v případě *NESS* testu aplikuje na souběžnou i na kumulativní kauzalitu, přičemž kritizuje přístup Honorého a Harta, kteří *NESS* test uplatňují pouze v případě souběžné kauzality (kdy jsou obě/všechny podmínky samy o sobě dostačující pro následek).⁴³¹ *NESS* test lze užít i na případy kumulativní kauzality, kde alespoň jedna z příčin není dostačující pro vzniklý následek.

V tomto oddíle se ovšem budeme zabývat použitím testu *NESS* v případě typické souběžné kauzality. Pro *NESS* platí, že konkrétní podmínka byla příčinou specifických následků tehdy a pouze tehdy, když byla nutným elementem z množiny aktuálních podmínek, která byla dostačující pro výskyt následku.

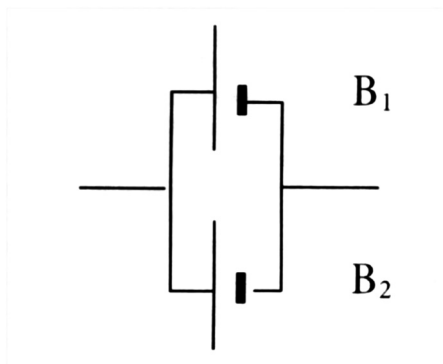
Vezměme případ dvou lovců A a B, kteří oba zasáhnou C do levého oka. Jednání A ani jednání B nebylo nutnou podmínkou pro smrt C, ale pokud bereme

⁴³⁰ Viz kapitola čtvrtá, oddíl 4.1.2. *NESS* test, s. 78.

⁴³¹ WRIGHT, Richard W. *Causation in Tort Law*. California Law Review. 1985, Vol. 73, s. 1735–1828, s. 1791.

jednání A jako část z množiny podmínek dostačujících pro smrt C, které nezahrnují protiprávní jednání B, pak může být jednání A (střelba) považováno za nutnou podmínku z uvedené množiny. Stejná úvaha zahrne jako nutnou podmínku z dostačující množiny pro následek i jednání B. Tedy, v tomto kontextu je i střela A i střela B nutným elementem z dostačující množiny podmínek (výstřel, zásah, krvácení...). Oba výstřely tak mohou být chápány jako příčina smrti C.⁴³²

Předvedme si graficky názorně tuto situaci na příkladu elektrického oběhu, jak jsme to činili v části o obecné aplikaci *NESS* testu⁴³³ na jednoduché případy.

Dvoučlánková baterie nahrazuje jednu baterii.

Jednoduchá baterie je v tomto nahrazena dvoučlánkovou baterií, máme nabitě baterie B₁ a B₂ namísto baterie B. Za těchto okolností není žádná z baterií B₁ a B₂ *podmínkou sine qua non* (tj. nutnou podmínkou), bez níž by nenastal vznik světla. Nicméně každá z baterií je nutným prvkem své vlastní množiny. Každá taková množina přitom umožňuje produkovat světlo.

Platí:

$$\{S \cap B_1 \cap L\} \cup \{S \cap B_2 \cap L\}$$

Tedy buď musí být zapnutý vypínač, nabitá baterie č. 1 a funkční žárovka (VARIANTA 1),
NEBO

⁴³² Srovnej podobnou úvahu u WEST, Euan. The Utility of the NESS Test of Factual Causation in Scots Law. Citováno dne 13. 4. 2016 z:

<https://www.abdn.ac.uk/law/documents/The_Utility_of_the_NESS_Test_of_Factual_Causation_in_Scots_Law.pdf>.

⁴³³ Viz kapitola čtvrtá, oddíl 4.1.2. *NESS* test, s. 78.

musí být zapnutý vypínač, nabitá baterie č. 2 a funkční žárovka (VARIANTA 2),

ABY

→ vznikl NÁSLEDEK = světlo

V takovém případě už ovšem prostý test *csqn* selhává, když jsou funkční obě baterie. Žádná z nich totiž není podmínkou, bez níž by následek nenastal, přesto je nutné je považovat za příčinu. *NESS* test v takovém případě bude za příčinu považovat obě baterie.⁴³⁴ Obě dvě řady podmínek (Varianta 1 i Varianta 2) jsou totiž dostačující pro následek (světlo). Baterie 1 je nutnou podmínkou v množině podmínek „Varianta 1“, Baterie 2 je nutnou podmínkou v množině podmínek „Varianta 2“. Obě dvě baterie jsou *NESS* pro následek (světlo), tudíž jsou příčinami světla.

§ 7. Zákaz zohledňování hypotetických kauzálních průběhů

Tento názor se uplatnil zejména v kontinentální právní teorii. Podle tohoto pravidla nemůže být zohledněn průběh hypotetického kauzálního průběhu s tím, že druhé jednání (událost) je chápáno jako pouze hypotetické. Vždy je proto nutné sledovat jen jeden řetězec příčin, ostatní jsou z úvahy vyjmuty. Pokud tento jeden řetězec vede k následku spočívajícímu ve vzniku újmy, pak je toto dostačující argument pro to, aby jednání (události) byl přiřknut status „příčiny“. Tato úvaha není kontrafaktuální, snaží se eliminovat jeden kauzální děj a vyvodit jeho fatálnost pro následek. Následně je pak testován i druhý průběh, u něž je eliminován průběh první. Opět se tak zjistí, zda není pouze hypotetický, ale zda je také fatální pro následek.

Bohužel tato teorie nijak nemůže pomoci objasnit pozitivně příčinnou souvislost v čistě metafyzickém smyslu. V pragmatickém smyslu ji lze ovšem využít, když ji přeformulujeme do podoby tzv. formule zákonné podmínky.⁴³⁵ Filosoficky je ovšem neobhajitelné, jeho modifikace pouze apelují na intuitivní vnímání kauzality. Převédeme-li ji na kauzální úvahu, její znění by bylo totiž následující:

$c_1 \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když platí, že c_1 je dostačující podmínkou pro vznik e . Zároveň platí, že i c_2 je dostačující podmínkou pro vznik e , přičemž ani c_1 ani c_2 není nutnou podmínkou pro e . c_1 i c_2 musí být ve světě aktualizovány, nemohou být pouze hypotetické.

⁴³⁴ MILLER, Chris. *NESS test for beginners*. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8, s. 325.

⁴³⁵ MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

Tato úvaha sama o sobě k řešení nevede. Musíme mít již předem intuitivně zúžen okruh dostačujících podmínek pro následek, protože těchto může být nekonečně množství. V podstatě je tedy tato úvaha tautologická, nejprve intuitivně zjistíme, co je příčina, a pak ji testujeme jako nehypotetickou kauzality.

§ 8. Politická rozvaha

Významný filosof zabývající se kauzalitou John Leslie Mackie se snažil obhajovat *but-for* test. Podle jeho názoru se nemá v případě souběžné kauzality uvažovat o jednotlivých jednáních samostatně, ale je třeba považovat je za „hrozen“. Bylo jednání A a jednání B nutnou podmínkou pro vznik C? Pokud ano, pak se nemá cenu zabývat otázkou, zda by A samostatně nebo B samostatně bylo nutnou podmínkou pro C.⁴³⁶ Taková úvaha nemá žádný smysl, protože případný výsledek není v souladu s lidskou intuicí o morální odpovědnosti. Mackieho pohled tak ospravedlňuje politickou (morální) rozvahu.⁴³⁷ Tento názor, přesouvající kauzality v těchto případech spíše do normativního než do faktálního rámce, se odráží u řady autorů. Podle této teorie platí, že:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když platí, že vztah mezi c a e je z normativního hlediska podstatný pro vznik odpovědnosti.

Taková úvaha ponechává široký okruh pro intuitivně morální přístupy, přístupy vyhodnocující politickou rozvahu o užitečnosti pro společnost, úvahy zahrnující prvky různých typů spravedlnosti. Každopádně se jedná o normativní soud, nikoliv o soud empirický. Vhodný je z toho důvodu, že zkoumáme-li větší množství soudních rozhodnutí týkajících se kauzality, tato normativní hodnotící složka se v ní jednoznačně projevuje. Na druhou stranu může takové přiznání vést až k morálnímu subjektivismu soudů v hodnocení individuálních případů odpovědnosti. Autoři této publikace mají ovšem za to, že takovýto morálně intuitivní subjektivismus se v rozhodování soudů tak jako tak promítá.

Za normativní rozvahu lze považovat i argument *a minori ad maius*, zmiňovaný v souvislosti se souběžnou a kumulativní kauzalitou Melzerem. Bylo by totiž nesprávné, aby byl lépe právně stavěn ten, jehož jednání ve větší míře porušuje nebo ohrožuje právem chráněné zájmy, než ten, jehož jednání tak

⁴³⁶ MACKIE, J. L. *The cement of the universe: a study of causation*. Oxford: Clarendon Press, 1980. Clarendon library of logic and philosophy. ISBN 01-982-4642-0, s. 47.

⁴³⁷ Srovnej HONORÉ, Tony. Necessary and Sufficient Conditions. In: David G. OWEN (ed.). *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4, s. 375.

činí v menší míře. Při kumulativní odpovědnosti se škůdce podílí na vzniklé škodě menším podílem než škůdce v případě souběžné kauzality.⁴³⁸

5.1.3. Soudní případy

V americkém případě *Corey vs. Havener* z roku 1902⁴³⁹ došlo k situaci, kdy dva žalovaní řídili motorky, které vydávaly hlasité zvuky. Oba souběžně projeli okolo žalobcova nákladního vozu a splasili tak žalobcovy koně, kteří při úprku zranili žalobce. Soud shledal oba žalované odpovědnými za vzniklou škodu. V odůvodnění výslovně uvedl: „*To, že není možné určit, jaký podíl zranění byl způsoben jednotlivým žalovaným, nemá vliv na vznik odpovědnosti. Každý ze žalovaných přispěl k způsobení újmy, což je dostačující pro vznik odpovědnosti u obou. [...] Pokud oba žalovaní přispěli k nehodě, porota nemůže jednoho z nich vyvinít jako nevinnou osobu.*“

V dalším americkém případě⁴⁴⁰ ze začátku 20. století několik společností vypustilo kyselinu do pramene vody. Voda následně otráвила dobytek žalobce. Soud neuznal obranu žalované, která poukazovala na to, že i jiné společnosti mohly způsobit otravu dobytka, když jednaly shodným způsobem ve shodné lokalitě. Není nutné, aby všechny újmy byly výsledkem vlivu žalované, když je tento vliv takového charakteru a produkuje takové výsledky, které by byly samostatně dostačujícími podmínkami pro otravu dobytka. Fakt, že se jedná o principiální, nikoliv jedinou příčinu, je pro přiznání škodního následku žalované dostačující.⁴⁴¹ Soud konstatoval: „*V případě, kdy existují dvě nebo více nezávislých příčin, které samostatně nebo v kombinaci nebo v jiném vzájemném poměru způsobí následek, a není možné určit, do jaké míry a zda vůbec byla některá z nich faktorem působícím na výsledek, který se ovšem jednoznačně odehrál následkem jejich souhrnného působení, žalobce musí prokázat: 1) že žalobcova újma vznikla na základě kolektivní operace, pro niž příčina na straně žalované byla jednou ze spolupůsobících faktorů, 2) že je nemožné prokázat, že jednání žalované (událost jí způsobená) nebyla příčinou, 3) že jednání žalované (událost jí způsobená) je stejně pravděpodobnou příčinou jako jakákoliv jiná z dalších nezávislých příčin.*“

⁴³⁸ MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů.* Leges, připravuje se.

⁴³⁹ Henry A. Corey vs. Lud C. Havener. Same vs. A. L. Adams, 182 Mass. 250, 1902.

⁴⁴⁰ Virginia-Carolina Chemical Co. Crop Book Dept. 1915, Cp 633.71 V81t.

⁴⁴¹ CARPENTER, Charles E. Concurrent Causation. *University of Pennsylvania Law Reviv.* 1935, Vol. 83, No. 8, s. 943 a násl.

Konečně v případě ve státu Minneapolis z roku 1920⁴⁴² se řešil případ velkého požáru. V říjnu roku 1918 tento požár spálil oblast ve vlastnictví žalobce. Ten tvrdil, že požár vznikl z hořícího motoru, který vznikl v srpnu a postupoval od východu k žalobcovu pozemku. Požár se šířil a nepodařilo se jej uhasit. Žalovaný se ovšem bránil, že kromě jeho ohně se na území objevila i řada jiných ohňů, které spolupůsobily na zničení majetku žalobce. Soud poučil porotu, aby situaci řešila za pomoci testu substanciálního faktoru. Porota usoudila, že požár založený žalovaným byl substanciálním faktorem a soud tak přiznal nárok na náhradu škody žalobci.

V Německu bývá za reprezentativní případ souběžné kauzality považován případ z roku 1971, který byl řešen před Nejvyšším soudem BGH⁴⁴³. Žalobcem byl v tomto případě nájemce několika rybníků. V jednom z nich náhle došlo k úmrtí téměř všech ryb jednoho druhu. Žalovanou byla továrna, u níž došlo k úniku látek znečišťujících spodní vodu a ty z důvodu silných srážek znečistily i rybník nájemce. Z provedeného dokazování vyplynulo, že únik látek z továrny byl dostačující podmínkou pro úmrtí ryb, na druhou stranu se na znečištění daného rybníku podílel i jiný podnik, jehož znečištění bylo taktéž dostačující podmínkou pro úmrtí ryb v rybníku. Příspěvek obou subjektů byl tedy dostačující pro způsobení újmy. Soud v daném řízení dospěl k názoru, že je dostatečné, pokud žalující strana prokáže, že podmínky, které způsobil žalovaný, jsou dostačující pro znečištění rybníka. Stačí, pokud žalobce prokáže, že podmínky na straně žalovaného jsou v principu způsobilé k způsobení újmy, je irelevantní, že způsobilá k způsobení následku byla i jiná příčina (jiná množina podmínek). Žalovaný byl uznán vinným, soud zároveň mluvil o možnosti solidární odpovědnosti (pokud by byl žalován i druhý žalovaný). Německý soud tak v daném případě užil poněkud problematickou teorii „*zákazu zohledňování hypotetických kauzálních průběhů*“, kterou ovšem ještě podložil „*normativním*“ rozvažováním.⁴⁴⁴

Z rakouské judikatury zmíníme případ z roku 1984⁴⁴⁵. Žalobce, nakladatel časopisu *Neue Kronen Zeitung*, od roku 1981 vydával sobotní přílohu *Bunte Krone*. Konkurenční nakladatelství vydávající přílohu *Bunte* zažalovalo svou konkurenci a zároveň podalo i trestní oznámení. Civilní i trestní soud nezávisle na sobě vydaly předběžné opatření, podle něhož musel žalobce pozastavit vy-

⁴⁴² Anderson v. Minneapolis, St. Paul & S. S. M. Ry., 3 Citation. 179 N.W. 45 (Minn. 1920).

⁴⁴³ Bundesgerichtshof, 22 November 1971, III ZR 112/69, Německo BGHZ 57, 257.

⁴⁴⁴ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 458.

⁴⁴⁵ Oberster Gerichtshof, 14 March 1984, 1 Ob 40/83, Rakousko.

dávání sobotní přílohy. Nakonec se v obou řízeních ukázalo, že pozastavení bylo neoprávněné. Z ustanovení zákona o médiích (*Mediengesetz*) vyplývá povinnost státního orgánu kompenzovat v takovém případě vzniklou škodu a ušlý zisk. Žalobce o toto ustanovení opřel svůj nárok.

Nejvyšší soud usoudil, že z hlediska zákona byly naplněny veškeré podmínky pro odškodnění. V odůvodnění upozornil na nemožnost uplatnit *conditio sine qua non* test v případě souběžné kauzality⁴⁴⁶, neboť ten by vedl k úplnému odmítnutí kauzálního nexu u obou viníků. Podle soudu byla naopak obě rozhodnutí příčinami vzniku újmy, protože z „praktických“ důvodů by nebylo vhodné, aby ani jeden z jednajících nebyl považován za právně odpovědného. Podle soudu totiž nemůže být k tíži poškozeného, pokud tu existuje více škůdců, jejichž jednání by nezávisle na jednání jiného škůdce kompletní škodní následek tak jako tak způsobilo. Každý z těchto škůdců by totiž v případě, že by byl žalován sám, byl shledán odpovědným, a není proto důvod, aby tomu bylo jinak i v této situaci. Soud nakonec usoudil, že se nejedná o souběžnou kauzalitu (podle níž byl případ řešen v jednotlivých stádiích), ale o kauzalitu předstihující, protože škodní jednání nebyla simultánní, ale vznikla v časovém rozestupu. Soud přihlédl k teorii Bydlinského a Koziola. V potaz vzal zejména Koziolovu argumentaci, podle níž následná, a tudíž pouze hypotetická událost nemůže být brána v potaz, pokud škodu posuzujeme striktně objektivně. Takto charakterizovaná škoda je totiž již před druhou (hypotetickou) škodní událostí určitelná a objektivně vyčíslitelná.⁴⁴⁷ Soud si ovšem uvědomoval, že tento způsob může vést k prakticky neakceptovatelným závěrům – zatímco v případě souběžné kauzality by oba škůdci odpovídali společně a nerozdílně, v případě předstihující kauzality (kde jeden škůdce jedná o chvíli dříve než druhý), by byl odpovědný pouze první, a druhý nikoliv. Z hlediska doktríny byl ovšem jiný závěr neakceptovatelný, protože u druhého jednajícího zde již neexistoval objekt, na němž by mohla být způsobena újma. Podle Koziola druhý škůdce může jednat protiprávně, pokud objekt v daném případě ještě skutečně existuje. Soud nicméně usoudil, že tento případ byl i přes časovou souslednost přinejmenším srovnatelný s případy souběžné kauzality, proto byli žalovaní shledáni solidárně odpovědnými.

⁴⁴⁶ Soud mluvil v odůvodnění o kumulativní kauzalitě, nicméně vnímal pod tímto termínem to, co v této publikaci označujeme jako kauzalitu souběžnou.

⁴⁴⁷ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 460.

5.1.4. Medicínskoprávní případy

Souběžná kauzalita není v medicínském prostředí tak častým jevem jako kauzalita předstihující (působení nemoci a působení špatného medicínského výkonu), nicméně i ta se může objevit. Klasický případ může být ten, kdy dva lékaři při výkonu operace jednájí nedbale a pacientovi je způsobena újma, která by při postupu *lege artis* nevznikla. Není ale zřejmé, které protiprávní jednání následnou újmu na zdraví způsobilo, nicméně je zjevné, že obě jednání byla dostačující podmínkou pro vznik následku.⁴⁴⁸

5.1.5. Souběžná kauzalita a odpovědnost

Tradičně se v případě více škůdců jednajících souběžně uplatňuje solidární odpovědnost, škůdci odpovídají společně a nerozdílně. Tento přístup zastává anglická i americká doktrína a judikatura⁴⁴⁹, podobně i německá a rakouská právní doktrínální a judikatorní praxe.⁴⁵⁰ Tento princip je založen na hodnocení jednání škůdců. Vychází se z toho, že jednání obou (nebo všech) škůdců bylo konkrétně ohrožující (*konkret gefährlich*) ve vztahu k chráněnému statku a potenciálně kauzální.⁴⁵¹

V principech PETL je problém souběžných příčin řešen v článku 3:102 PETL, kdy je každé z jednání považováno za příčinu újmy způsobené poškozenému, žádný ze škůdců se nemůže zbavit své odpovědnosti odkazem na jednání druhého. Odpovědnost pak bude solidární podle čl. 9:101 odst. 1 PETL písm. b), podle nějž: „*Odpovědnost je solidární, jestliže celá nebo určitá část škody, kterou utrpěl poškozený, je připsatelná dvěma nebo více osobám. Odpovědnost je solidární, pokud: nezávislé chování nebo jednání osoby způsobilo škodu poškozenému a ta samá škoda je také připsatelná jiné osobě*“. Poškozený tedy může žádat plnou náhradu škody od jednoho nebo více z nich za předpokladu, že nevmáhá více, než je výše utrpěné škody (čl. 9:101 odst. 2 PETL).⁴⁵²

⁴⁴⁸ Pro podobný vzorový případ srovnej GILEAD, Israel. Kauzální proporcionální odpovědnost – základní kategorie a právně-politické úvahy. In: L. Tichý – J. Hrádek (eds.). *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 119 s. ISBN 978-808-7488-010, s. 13.

⁴⁴⁹ Srovnej HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 235 a násl.

⁴⁵⁰ Srovnej např. KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearbeitete Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1997. ISBN 32-140-4688-8, s. 120.

⁴⁵¹ KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearbeitete Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1997. ISBN 32-140-4688-8, s. 122.

⁴⁵² WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 474 a násl.

Specifickou situací je ta, kdy souběžně škodu způsobilo protiprávní jednání a nahodilá událost. Opět jsou-li protiprávní jednání i nahodilá událost způsobitelé samostatně způsobit škodní následek, jedná se o dostačující podmínky. V tomto případě je ovšem situace řešena odlišným způsobem. Odborná literatura se shoduje, že by v tomto případě bylo zřejmě nespravedlivé, aby vzniklou újmu hradil škudce sám, obdobně nespravedlivá je ovšem i situace, kdy by poškozenému nebyla přiznána žádná náhrada. Koziol v návaznosti na Bydlinského a Wilburga vychází z toho, že v takovém případě je nutno náhradu škody přiměřeně rozdělit (poměrně snížit). Ve svých úvahách vychází z mechanismu obsaženého v § 1304 ABGB⁴⁵³ s tím, že tento mechanismus lze pro české poměry přiměřeně použít s odkazem na § 2918 OZ.

5.2. Kumulativní kauzalita

V případech tzv. kumulativní kauzality existuje, podobně jako v případě souběžné kauzality více událostí (jednání), které způsobí škodní následek. Na rozdíl od případu souběžné kauzality není každá z událostí dostačující podmínkou pro vznik celého následku, ale pouze pro vznik části následku, společně však způsobí následek celý. Tradičně se tento typ kauzality používá v těch situacích, kdy následek nastane pouze tehdy, když obě události/jednání působí společně. Hart a Honoré používají v těchto případech termín *contributory causes*⁴⁵⁴, v českém prostředí se vžil termín kumulativní, který užívali např. Luby, Weinberger⁴⁵⁵, v současné době Melzer⁴⁵⁶, Bezouška⁴⁵⁷, podobně i Tichý⁴⁵⁸.

Za typický příklad bývá uváděna situace, kdy A a B otráví nápoj patřící C. Každý z nich dá do pití jen takovou dávku, která by samostatně smrt nezpůsobila, v souhrnu však následek smrti způsobí. Tradičně bývají v občanském právu obě strany odpovědné za celý následek solidárně,⁴⁵⁹ nicméně v některých

⁴⁵³ Při využití analogie.

⁴⁵⁴ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 225.

⁴⁵⁵ WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce: (Úvod do teorie práva)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1123-8, s. 145.

⁴⁵⁶ MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

⁴⁵⁷ BEZOUŠKA, Petr a kol. *Občanský zákoník komentář*, připravuje se.

⁴⁵⁸ TICHÝ, Luboš (ed.). *Odpovědnost advokáta za škodu*. Praha: C. H. Beck, 2013. 212 s. ISBN 978-80-7179-345-8, s. 152.

⁴⁵⁹ PECZENIK, Aleksander. *Causes and Damages*. Lund: Juridiska Föreningen i Lund, 1979. Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 33. ISBN 91-544-1161-0, s. 42. WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 344 a násl.

právních řádech mohou existovat i výjimky. Z kauzálního hlediska ve většině případů nevznikne problém, protože test *conditio sine qua non* bude bez problémů použitelný a při jeho uplatnění nevzniknou morálně kontraintuitivní následky.

Zajímavý hypotetický příklad je následující: A fatálně poškodí pravé oko C, o chvíli později pak B fatálně poškodí levé oko C. Následkem obou dvou zásahů C oslepe. Ani jeden z následků není dostačující pro vznik slepoty, každý z nich je však nutný pro vzniklou újmu. Nicméně nabízí se otázka o případném dělení odpovědnosti ve vztahu ke škodě spočívající v ušlém výdělku (resp. ztrátě na výdělku). Zatímco po jednání A mohl C i nadále bez problémů pracovat, po zásahu B už nemohl pracovat na svém původním místě vůbec.⁴⁶⁰

Hart a Honoré rozlišují případy odpovědnosti u kumulativní kauzality podle toho, zda v daném případě je (a) újma dělitelná; (b) kdy je újma nedělitelná, ale zákon stanoví postup pro její rozdělení; (c) kdy je újma nedělitelná a zákon nestanoví pravidla pro její rozdělení.⁴⁶¹ Tyto úvahy mají dopad na vypořádání odpovědnosti mezi škůdci a poškozeným, případně mezi škůdci navzájem.

5.2.1. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace

V tomto případě využijeme klasického, již uvedeného případu, kdy A a B otráví nápoj patřící C. Každý z nich dá do pití jen takovou dávku, která by samostatně smrt nezpůsobila, v souhrnu však následek smrti způsobí. Pro lepší představu problémů, které mohou nastat, doplníme, že A podal dávku ve výši 90 mg, B ve výši 20 mg, přičemž k způsobení smrti je dostačující dávkou 100 mg jedu.

§ 1. *Csqn* – silná verze

Silná verze teorie *csqn* v sobě zahrnuje teorii nutné podmínky, co lze vyjádřit následovně:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když platí, že když nastane c , nastane i e ; a pokud nenastane c , nenastane ani e .

Paradoxně v této situaci je jednání A i B nutnou podmínkou pro vznik následku, test *conditio sine qua non* tak jako škůdce určí oba, protože oba dohromady způsobili následek. Na druhou stranu ani jedno z jednání není

⁴⁶⁰ PECZENIK, Aleksander. *Causes and Damages*. Lund: Juridiska Föreningen i Lund, 1979. Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 33. ISBN 91-544-1161-0, s. 40.

⁴⁶¹ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 224 a násl.

podmínkou dostačující. Pro kauzální rovinu je tedy test *csqn* nápomocný, neřeší však otázku po rozdělení povinnosti k náhradě újmy. Vzhledem k tomu, že test *csqn* je intuitivně oprávněný, není potřebné dále rozebírat jeho modifikace.

§ 2. Substanciální faktor, esenciální podmínka

Specificky pro tuto situaci využily americké soudy v několika řízeních teorii substanciálního faktoru. Právě v tomto směru je pak posuzována míra příspěví (*contribution*) k následku, někdy se využívá statistických údajů, a tedy i probablistického přístupu ke kauzalitě. Odpovědnost k náhradě pak je dělena proporcionálně, v případě minimálního zásahu dokonce nebyla ani přiznána. V našem příkladu si představme, že by se na otravě C podílela ještě osoba D, která by do jídla přidala pouze 1 mg jedu⁴⁶². Takový přístup zvolil například soud v případě *Baltimore & O.R. Co. v. Sulphur Spring Independent School District*.⁴⁶³ Problém využití takového přístupu nastává u nedělitelné újmy, kterou nelze rozdělit ani na základě fikce stanovené zákonem.

§ 3. *NESS* test

Wright na rozdíl od Harta a Honorého, kteří takto řeší pouze případy souběžné kauzality, aplikuje *NESS* test i na systém kumulativní kauzality. Výslovně uvádí následující příklad: představme si, že pro způsobení újmy je nutných pět jednotek znečištění a že každý ze sedmi obžalovaných vypustil jednu jednotku znečištění. Každý z obžalovaných může po pravdě říci, že jeho míra podílu na znečištění samostatně nebyla ani nutnou podmínkou, ani podmínkou samostatně dostačující pro vznik následku. Ale každá z jednotek byla nutným elementem pro množinu aktuálních antecedentních podmínek, které zahrnují další čtyři jednotky – nic se nezmění tím, že existují i dvě přídavné duplicitní jednotky.⁴⁶⁴ Wright ovšem shodný výsledek vyvozuje i za situace, kdy by jeden z obžalovaných zavinil, že došlo k úniku pěti jednotek znečištění a druhý by se podílel na znečištění jen dvěma jednotkami, i když ke znečištění stále bude postačovat pouhých pět jednotek znečištění. V tomto případě dvě jednotky znečištění jsou nutným prvkem pro množinu dostačujících podmínek spolu

⁴⁶² Problematická může být situace, kdy by D přidal 1mg jedu, který by ovšem byl rozhodující pro započítání jeho působení.

⁴⁶³ *Baltimore & O.R. Co. v. Sulphur Spring Independent School District*, (1880) 96 Pa. 65. Případ je rozebrán níže.

⁴⁶⁴ WRIGHT, Richard W. *Causation in Tort Law*. California Law Review. 1985, Vol. 73, s. 1735–1828, s. 1793.

s třemi jednotkami druhého škůdce.⁴⁶⁵ Analogicky přistupuje Wright k situaci dvou ohňů, když jeden je sám o sobě dostačující pro následek (shoření domu), zatímco druhý by následek sám nezpůsobil. To se zdá být nespravedlivé v případě obrovského ohně a malého ohýnku, který pouze nepatrně přispěje k požáru. Wright ale k tomu uvádí: „*NESS test přiznává kauzální status i velice malému ohni, který splyne s převládajícím rozsáhlým ohněm. Velice malý oheň je duplicitní příčinou jakékoliv vzniklé újmy. Jestli má být osoba, která způsobila malý oheň odpovědná za způsobený následek je otázka politické rozvahy (,issue of policy')[...].*“⁴⁶⁶ Tento přístup je některými autory kritizován⁴⁶⁷, někteří ho ale ospravedlňují⁴⁶⁸.

V případech kumulativní kauzality je tedy každá z mnoha událostí považována za *NESS*, tj. každá z uvedených událostí je sama o sobě chápána jako příčina, i kdyby se jednalo o příčinu mající minimální dopad a rozsah. Případná limitace odpovědnosti v takovém případě není věcí faktuální kauzality, ale politicky-normativního rozhodnutí.

5.2.2. Právní odpovědnost v případě kumulativních příčin

V tomto případě využijeme výše navrhované dělení Harta a Honorého na újmy dělitelné a nedělitelné, přičemž u nedělitelných je nutné přihlédnout k tomu, zda je lze na základě fikce zákona rozdělit, či nikoliv.

a) *Dělitelná újma* – Nejjednodušší situace je v případě, kde je újma dělitelná počtem, kvantitou, váhou apod. Hart a Honoré do tohoto typu řadí situace, kdy je nedělitelná samotná újma, ale dokážeme rozdělit podíl obou příčin. Jako příklad uvádí situaci, kdy A a B hromadí odpadky, které společnou vahou prolomí zeď souseda C. Přitom známe podíl hmotnosti odpadků A i odpadků B, újma je však nedělitelná.⁴⁶⁹ V těchto případech je v podstatě možné následující řešení – proporcionální odpovědnost podle výše podílu jednání na následku nebo solidární odpovědnost. V případě solidární odpovědnosti bude vylepšeno postavení poškozeného, míra podílení se jednání na škodním následku může být zohledněna při následném vyrovnání mezi škůdci. Specifickým případem může být situace, kdy se jeden ze škůdců podílel jen v nepatrné míře (např. u otráveného jídla to bude D, který přispěl jedem v dávce 1 mg,

⁴⁶⁵ Tamtéž.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 1794.

⁴⁶⁷ Srovnej FISCHER, David A. Causation in Fact in Omission Cases. *Utah Law Review*. 1992, s. 1348 a násl.

⁴⁶⁸ Srovnej MILLER, Chris. *NESS for beginners*. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8.

⁴⁶⁹ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 225.

zatímco A a B společně v dávce 110 mg). V takovém případě je možné uplatnit princip *de minimis non curat lex* a jednání takového škůdce nezohlednit na podílu na škodě.

Speciálním případem může být situace předcházení dalším následkům⁴⁷⁰. V případě kumulativních příčin, z nichž jedna je náhodnou událostí a druhá protiprávním jednáním, pak by podobně jako v případě souběžné a alternativní kauzality měl odpovídat škůdce pouze v určeném podílu.⁴⁷¹

b) *Nedělitelná újma* – v případě nedělitelné újmy vycházejí Hart a Honoré ze solidární odpovědnosti škůdců⁴⁷².

5.2.3. Soudní případy

Klasickým příkladem je případ z roku 1880 *Baltimore & O.R. Co. v. Sulphur Spring Independent School District*.⁴⁷³ V tomto případě se jednalo o situaci, kdy dlouhotrvající déšť zvýšil hladinu nad nábřeží, a povodeň smetla budovu školy ve vlastnictví žalobce. Žalovaný přispěl svým jednáním na zvednutí hladiny tím, že zabarikádoval tři propusti pro odtok vody. Toto jednání však bylo shledáno jako minimální, protože celkově bylo propustí na nábřeží 120. Podle soudu tak jednání žalovaného neovlivnilo žádným způsobem průběh povodně.

V Norsku soud řešil případ 23leté ženy⁴⁷⁴, která byla postižena náhlou cévní mozkovou příhodou. Pacientka kvůli tomuto onemocnění ztratila schopnost jakkoliv vydělávat. Znalec určil čtyři možné příčiny cévní příhody – 1. pacientka požívala specifický typ antikoncepčních pilulek, který obsahoval 50 mikrogramů estrogenu; 2. pacientka konzumovala den před náhlou mozkovou příhodou alkoholické nápoje ve větším množství; 3. kouření cigaret; 4. infekce. Znalecké posudky se shodly na tom, že v tomto případě se jedná o případ kumulativní kauzality, přičemž všechny uvedené podmínky současně měly vliv na následek. Z daného kontextu ovšem vyplývá, že tento termín byl užit v širším konceptu, a nebylo tak zcela jednoznačné, zda se jednalo o klasický případ kumulativní kauzality, nebo se jednalo o souběžnou kauzalitu. Nicméně soud

⁴⁷⁰ Hart a Honoré uvádějí příklad, kdy škůdce způsobil zásah do práv poškozeného, ale poškozený následně nekoná tak, aby s řádnou péčí odstranil následky takového jednání, proto bude za další vzniklé škody, kterým mohl předcházet, odpovědný on. Obdobně by bylo možno postupovat i v ČR podle ustanovení § 2918 OZ.

⁴⁷¹ Podobně HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 230.

⁴⁷² Současně poukazují na situace, kdy je nedělitelná újma dělitelná na základě ustanovení zákona, které fiktivně dělí nároky.

⁴⁷³ *Baltimore & O.R. Co. v. Sulphur Spring Independent School District* (1880) 96 Pa. 65.

⁴⁷⁴ *Hoyesterett*, 23 January 1992 (Norsko), Rt. 1992, 64.

se tímto problémem příliš nezabýval a soustředil se pouze na praktické řešení situace. Eliminovat přitom ve své úvaze další konkurující podmínky a soustředil se na to, zda by následek nastal i bez požití antikoncepčních pilulek. Soud shledal výrobce pilulek odpovědným za způsobenou újmu, přičemž použil *conditio sine qua non* test. Podle něho by k následku nedošlo, kdyby žena nepoužívala předmětný typ antikoncepčních tablet.

Belgický soud⁴⁷⁵ řešil případ pacientky, který upadla do kómatu poté, co se předávkovala léčivem. Ukázalo se, že lékař předepsal špatnou dávku. Paní si ovšem léčiva vyzvedávala v lékárně a protože se jednalo o evidentní omyl, lékárník, který léčivý přípravek připravoval, si měl tohoto pochybení všimnout. Tak se však nestalo. Lékař se snažil vyvinít tím, že lékárníkovo provinění bylo větší, nicméně soud ho uznal vinným. Podle něj se dalším škodným jednáním jiného nevyvinil, ale maximálně by v tomto případě odpovídali oba solidárně.⁴⁷⁶

5.3. Hypotetická (preemptivní) kauzalita

Problémy spojené s hypotetickou (preemptivní) kauzalitou jsou v právu pojednávány již od římského práva⁴⁷⁷. V obecné rovině se jedná o situaci, kdy zde vedle reálné, skutečné příčiny máme ještě tzv. hypotetickou příčinu, která by za určitých okolností mohla rovněž způsobit škodlivý následek. Hypotetická kauzalita v sobě ovšem zahrnuje několik situací, které je nutno pojmově odlišovat a v právu také skutečně odlišovány jsou⁴⁷⁸.

Současně je nutno upozornit, že terminologie používaná v souvislosti s touto problematikou je velmi nejednotná a často si protirečící⁴⁷⁹. Často do-

⁴⁷⁵ Civ. Dinant, 22 November 1994, Rev Dr santé/T Gez 1995–1996, 129 ff., cmt. N. Colette-Basecqz (Belgie).

⁴⁷⁶ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 286.

⁴⁷⁷ Např. D. 9,2,51.

⁴⁷⁸ Bliže k tomu např. VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54*, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996, s. 3 nebo GEBAUER, Martin. *Hypothetische Kausalität und Haftungsgrund*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161493225, s. 4 a násl.

⁴⁷⁹ Bliže k tomu např. VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54*, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996, s. 3 nebo GEBAUER, Martin. *Hypothetische Kausalität und Haftungsgrund*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161493225, s. 4 a násl nebo HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1 a PECZENIK, Aleksander. *Causes and Damages*. Lund: Juridiska Föreningen i Lund, 1979. Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 33. ISBN 91-544-1161-0.

cháží k tomu, že filozofická literatura a právní literatura používají terminologii odlišným způsobem. S ohledem na tuto situaci jsme se snažili zde užitou terminologii přizpůsobit povaze dané problematiky a současně se příliš neodchylovat od již používaného pojmosloví. Proto tuto kapitolu uvádíme pod názvem „hypotetická kauzalita“, byť jsme si vědomi, že vhodnější termín by byl „preemptivní kauzalita“. Hypotetická kauzalita je pak v tomto případě chápána v širokém slova smyslu, kdy v rámci hodnocení přičitatelnosti odpovědnosti za újmu bereme v úvahu skutečnou a hypotetickou příčinu⁴⁸⁰. Jedná se o problematiku předstízně kauzality, hypotetické kauzality v užším smyslu, vztah předstízně a hypotetické kauzality a argument jednání v souladu s právem⁴⁸¹.

Ve filosofické literatuře se mluví o tzv. preemptivním problému⁴⁸², podobně o preempci (*pre-emptive-cause cases*) mluví i Moore.⁴⁸³ Bydlinski v anglických textech využívá termín *supervening causation*⁴⁸⁴, Koziol *superseding causation*⁴⁸⁵, v německé literatuře se užívají pojmy *überholende Kausalität* nebo *hypotetische Kausalität*, Hart a Honoré⁴⁸⁶, podobně jako Peczenik⁴⁸⁷ mluví o *overtaking causes*. V českém prostředí se vžil termín hypotetická kauzalita.

Definiční vymezení může být uvedeno následujícím způsobem: c_1 způsobí e , ale kdyby c_1 nezpůsobilo e , jedna nebo více „záložních“ příčin (tj. pouhých potenciálních příčin) c_2, c_3, \dots, c_n by způsobily následek e tak jako tak, i kdyby podmínka c_1 absentovala.⁴⁸⁸

Specifickým příkladem hypotetické kauzality je tzv. předstízná kauzalita⁴⁸⁹. Ve filosofické literatuře mluvíme také o *early preemption*, tj. časné preempci. Pro předstíznou kauzalitu je nutné, aby mezi skutečnou a hypotetickou příči-

⁴⁸⁰ Z hlediska kauzálního je podstatná pouze skutečná příčina, hypotetická příčina se uplatní pouze ve sféře přičitatelnosti.

⁴⁸¹ Někdy sem bývá řazena i problematika vyrovnání výhod (*Vorteilausgleichung*).

⁴⁸² PAUL, L. A. Counterfactual Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 173.

⁴⁸³ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 419.

⁴⁸⁴ BYDLINSKI, Franz. Causation as a Legal Phenomenon. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 22.

⁴⁸⁵ KOZIOL, Helmut *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. Marginal number, ISBN 978-3-902638-85-4, s. 163.

⁴⁸⁶ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 245.

⁴⁸⁷ PECZENIK, Aleksander. *Causes and Damages*. Lund: Juridiska Föreningen i Lund, 1979. Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 33. ISBN 91-544-1161-0, s. 54.

⁴⁸⁸ PAUL, L. A. Counterfactual Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. Ch. Menzies (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9, s. 173.

⁴⁸⁹ Případně se v české literatuře jako synonymum vyskytuje i pojem předstihující kauzalita.

nou existovala časová souvislost; tj. pouze tam, kde hypotetický kauzální řetězec již běžel a následně byl „předstižen“ tím, že následek vznikl v důsledku působení skutečné příčiny, můžeme hovořit o předstižné kauzalitě⁴⁹⁰.

Přestože předstižná kauzalita má velmi blízko k souběžné kauzalitě, je v případě předstižné kauzality naše intuice způsobení újmy velmi jasná – předstihující příčina způsobila celou újmu a předstihnutá příčina není ve skutečnosti vůbec reálnou příčinou, ale pouze příčinou hypotetickou.⁴⁹¹ V tomto případě tedy, na rozdíl od případů souběžné kauzality a kumulativní kauzality, existuje zásadní asymetrie mezi domnělými kauzálními faktory – jeden je jednoznačně skutečnou příčinou a druhý stejně tak jednoznačně skutečnou příčinou není. Tomu ovšem neodpovídá test *csqn*. Filozofové přinesli řadu námitek ke kontrafaktuální teorii týkající se právě těchto případů předstižné kauzality.⁴⁹² Ta zásadní spočívá v tom, že podobně jako v případě souběžné kauzality i v tomto případě test *csqn* vychází tak, že *prima facie* žádná z událostí není příčinou následku.⁴⁹³

Pokud přímá časová relace mezi hypotetickým a skutečným kauzálním řetězcem neexistuje, nejedná se o předstižnou kauzalitu, ale o hypotetickou kauzalitu v užším slova smyslu – tak by tomu bylo v případě, kdyby B zastřelil psa, o němž se domnívá, že spí, ale tento pes by již byl mrtvý, neboť ho otrávil A⁴⁹⁴. V tomto případě tedy jednání A není předstiženo jednáním B, ale jednání B je pouhou hypotetickou příčinou, která se ale v důsledku jednání A již nemohla uplatnit. Ve filosofické literatuře se pro tento případ vžil pojem *late preemption*, tj. pozdní preempce. V právní literatuře je tento případ problematizován ve vztahu k odpovědnosti za újmu – může zprostit pozdější hypotetické jednání odpovědnosti škůdce, jehož jednání bylo skutečnou příčinou újmy?

⁴⁹⁰ Jak uvádí Gebauer, není ovšem podstatné, aby hypotetická příčina začala působit dříve. Podstatné pro hodnocení je nástup následku – tj. lze si představit situaci, kdy A podá psovi jed. Následně podá B. psovi jiný jed. Dříve než začne působit jed podaný B., pes zemře na jed podaný A. GEBAUER, Martin. *Hypothetische Kausalität und Haftungsgrund*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161493225, s. 5.

⁴⁹¹ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 419.

⁴⁹² Srovnej např. HALL, Ned – PAUL, Laurie A. Causation and Preemption. In: P. Clark – K. Hawley. *Philosophy of science today*. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN 01-992-5055-3 nebo SCHAFER, Jonathan. Trumping Preemption. *The Journal of Philosophy*. 2000, Vol. 97, No. 4, Special Issue: Causation, s. 165–181.

⁴⁹³ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 419.

⁴⁹⁴ GEBAUER, Martin. *Hypothetische Kausalität und Haftungsgrund*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161493225, s. 5.

5.3.1. Paradigmatické případy

Klasickým případem uváděným ve filozofické literatuře je případ reprezentovaný hořícími neurony⁴⁹⁵, který zároveň ukážeme v tzv. neuronovém diagramu (diagramu č. 2)⁴⁹⁶. Ve filosofické literatuře bývá označován jako tzv. časná preempce (*early preemption*)⁴⁹⁷.

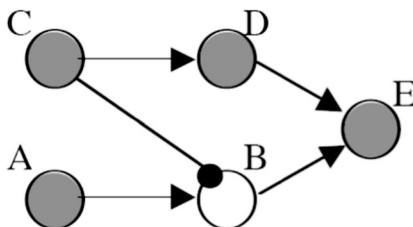

Diagram 1, časná preempce v případě, že C nastane.

Kruhy znázorňují neurony, šipky směr posunu stimulace od jednoho neuronu k druhému, čára s tečkou na konci potlačuje spojení. Vybarvené neurony značí, že neuron hoří, nevybarvený nehoří. Pořadí událostí postupuje zleva doprava. V ukázaném případě dojde k současnému zažehnutí neuronů A a C. C zasílá stimulující signál do D, čímž způsobí jeho zažehnutí. A zasílá obdobný signál do B, který by bez dalšího způsobil jeho zažehnutí. Nicméně neuron C zároveň zaslal signál do B, který neutralizuje jeho působení na B. Z intuitivního hlediska je příčinou způsobující zažehnutí E pouze C, protože linie C, D, E je kauzální, zatímco A, B, E je přerušena.

⁴⁹⁵ Pro lepší představu lze použít i následující případ: A, B a C jsou společně na poušti. A otráví pití patřící C smrtícím jedem. B následně propíchně láhev a ta se vylije. C zemře žízni. Jednání B neutralizovalo kauzální řetězec spojený s jednáním A, i když ta by nebyl jednání B přinesla tak jako tak následek smrti C.

⁴⁹⁶ Za prvního v užívání tohoto diagramu při posuzování kauzálních situací bývá považován David Lewis. Od té doby se v odborné literatuře používá velmi často, protože pomáhá ve své přehlednosti. I my jej z tohoto důvodu využíváme v této publikaci.

⁴⁹⁷ Hart a Honore nazývají tento typ tzv. dodatečně neutralizující příčinu, což výstižně obsahuje prvek negativní kauzy. Srovnej HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 239.

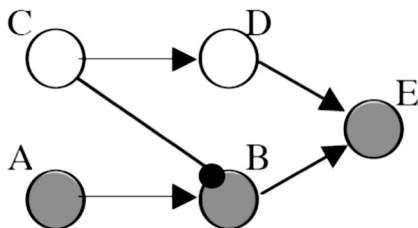

Diagram 2, poukazující na totožný případ, v situaci, kdyby C nenastalo.

Problém je, jak již naznačeno, že kontrafaktuálně tomu tak není. Pokud by nenastalo C, pak by E tak jako tak nastalo, protože by nebyla přerušena a realizovala se kauzální linie A, B, E. Jednoduchý test *conditio sine qua non* vede ke kontraintuitivnímu výsledku.⁴⁹⁸ V právní literatuře se uvádí příklad, kdy P vypije otrávený čaj, který otrávil A. Než ale jed stihne způsobit smrt, přijde B a P zastřelí⁴⁹⁹.

Druhý případ je tzv. pozdní preempce (*late preemption*). V klasické literatuře bývá uváděn následující případ. Billy a Suzy hodí kámen po láhvi. Suzy je rychlejší, a proto její kámen rozbije láhev. Billyho kámen, který by jinak láhev také trefil, proletí pouze místem, kde předtím stála láhev.

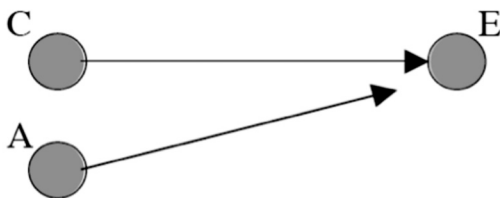

Diagram 3. C způsobí E, který by jinak způsobila A, ovšem A následek už způsobit nemůže, protože byl „vyprázdněn“ kauzální linií $C \rightarrow E$.

Podobně jako u předchozí situace je událost 1 doprovázena událostí 2, která by v případě „selhání“ první kauzální linie přivodila následek tak jako tak, tj. jeví se jako dostačující pro způsobení následku. Odlišné od prvního případu je to, že reálná příčina nezasahuje do procesu druhé kauzální linie. Protože do

⁴⁹⁸ HALL, Ned – PAUL, Laurie A. Causation and Preemption. In: P. Clark – K. Hawley. *Philosophy of science today*. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN 01-992-5055-3, s. 14.

⁴⁹⁹ WRIGHT, Richard W. *Causation in Tort Law*. California Law Review. 1985, Vol. 73, s. 1735–1828, s. 1795.

tohoto kauzálního běhu druhé, hypotetické kauzální linie nezasáhne nikdy, záložní hypotetická kauzální linie tu existuje až do samotného způsobení následku.⁵⁰⁰ Tento případ si lze velmi dobře představit i v medicínské praxi. Smrtelně nemocný člověk je dovezen do nemocnice, kde je ošetřen *non lege artis* a v důsledku tohoto pochybení lékaře zemře – i bez pochybení lékaře by však v brzké době zemřel. Podobným případem mohou být situace tzv. urychlování smrti prostřednictvím bolest tlumících léčiv (*hastening death*).⁵⁰¹

Třetím paradigmatickým případem je tzv. trumfující preempce (*trumping preemption*). Poprvé použil tento termín Jonathan Schaffer.⁵⁰² Případ, který mimo jiné uvádí, je následující. Seržant vydá rozkaz, aby vojáci zaútočili na slabší místo opevnění. Následně vydá zcela shodný příkaz major. Pouze jeho rozkaz je pro vojáky zavazující, protože je nadřízeným seržanta. Seržantův příkaz by ovšem jinak byl také zavazující a vedl ke shodnému následku, nicméně byl „trumfován“ nadřízeným rozkazem. Opět při kontrafaktuálním testu dojdeme k závěru, že obě jednání jsou příčinou následku, nicméně reálnou příčinou je pouze rozkaz majora.⁵⁰³ Také tento případ si lze představit v medicínském prostředí. Lékař zvolí a navrhne aplikaci léčiva, z nedbalosti si ovšem nevšimne, že pacient má na tento přípravek alergické reakce. Následně na základě dalšího uvážení navrhne shodný postup primář oddělení a opět si ovšem nevšimne tohoto typu alergické reakce. Zdravotní sestra léčivo aplikuje na základě pozdějšího doporučení primáře, byť by je tak jako tak aplikovala, i kdyby si přečetla pouze doporučení od prvního ošetřujícího lékaře.

5.3.2. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace

§ 1. *Csqn* test

Tradiční test *csqn* je ve všech třech zmiňovaných případech preempce nedostačující, obě dostačující podmínky považuje totiž i za příčiny, což je kontraintuitivní.

⁵⁰⁰ HALL, Ned – PAUL, Laurie A. Causation and Preemption. In: P. Clark – K. Hawley. *Philosophy of science today*. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN 01-992-5055-3, s. 15 a násl.

⁵⁰¹ Pro obě situace srovnej soudní případy v části o kauzalitě a rozhodování na konci života.

⁵⁰² SCHAFFER, Jonathan. *Trumping Preemption*. *The Journal of Philosophy*. 2000, Vol. 97, No. 4, Special Issue: Causation, s. 165-181. V tomto článku uvádí případ Merlina vysílající kouzlo, které promění prince za žabu přesně o půlnoci. Následně ovšem vyšle kouzlo Morgana, které prince taktéž promění v žabu, ale dříve. V naší publikaci využijeme ale jiný případ, taktéž připisovaný Schafferovi.

⁵⁰³ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 423.

§ 2. Csqn: test individualizace případu (the *fine-grained* theory of event-individuation)

Někteří autoři⁵⁰⁴ se snaží o podrobnější popis způsobu, doby a následku provedeného jednání. V některých případech časné a pozdní preempce může být obrana individualizací případu poměrně úspěšná. Lewis dokonce tvrdí, že v reálném světě neexistují skutečné preemptivní příčiny, které by byly kvalitativně zcela shodné ve svém následku. Vezměme další klasický případ, kdy A namíchá do jídla jed, tak: C tento jed sní, následně k němu přijde B a střelí ho do srdce. Následek smrti nastane v důsledku jednání B, které předstihne důsledek jednání A. V tomto případě nám přístup individuací následku pomůže, dokážeme totiž určit, které jednání je *csqn* vůči následku „smrti zastřelením“. Pokud A namíchal jed a C zemřel na „smrt zastřelením“, pak jednání A nemůže být příčinou smrti C. Obecně lze tedy říct, že pokud by se následek odehrál tak, jak se odehrál, a v čase, ve kterém se odehrál, nezávisle na jednání nebo opominutí obžalovaného, pak jednání nebo opominutí obžalovaného není v žádném případě příčinou následku.⁵⁰⁵

V řadě případů může být toto řešení vhodné, v mnoha ale selhává, protože nedokážeme přesně vědecky rozeznat, které jednání může způsobit který následek. Ačkoliv můžeme akceptovat Lewisův závěr o neexistenci případů s kvalitativně shodným následkem, v soudní praxi nemáme „vševědoucího“ pozorovatele a test *csqn* s individuací případu bude neadekvátní.

Druhý problém je ten, že ve skutečnosti tento přístup nedává odpověď na to, co je *conditio sine qua non*. Mohla by jít stejně tak dobře i druhá možnost (otrava jedem) – v daném případě nejprve určíme, co je příčinou, a na základě toho pak vysvětlujeme, co je podmínkou *sine qua non*. Pokud je příčina to samé, co podmínka *sine qua non*, jedná se o čistou tautologii – smrt kulkou je příčinou smrti, protože příčinou smrti je smrt kulkou.⁵⁰⁶

Navíc z hlediska třetího paradigmatického případu, tj. „trumfující preempce“, je test *csqn* s individuací zcela nepoužitelný, protože následek bude zcela shodný, i co se týká časového zařazení, způsobu nebo lokace.⁵⁰⁷ Z filosofického hlediska je „trumfující preempce“ považována za silný argument proti

⁵⁰⁴ V Německu tuto teorii rozebírá podrobně již na přelomu 19. a 20. století trestněprávní jurista Ludwig Traeger. V angloamerickém prostředí se obdobná diskuse objevila značně později, tento případ konkrétně uvádí trestněprávní teoretik Rollin M. Perkins.

⁵⁰⁵ PERKINS, R. *Criminal Law*. Foundation Press. 2nd edition. 1969, 1115 s. ASIN: B000E7ZM52, s. 689.

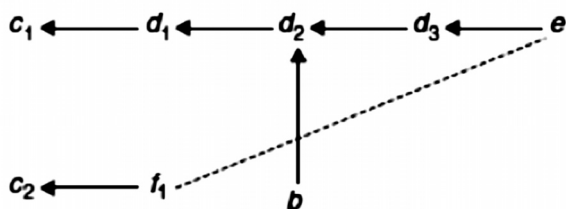
⁵⁰⁶ WRIGHT, Richard W. *Causation in Tort Law*. California Law Review. 1985, Vol. 73, s. 1778.

⁵⁰⁷ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 423.

ztotožňování kontrafaktuálního přístupu s kauzálním. Z pragmatického hlediska týkajícího se práva můžeme test *csqn* s individualizací následku použít tam, kde je to možné.

§ 3. *Csqn*: test kontribuce ke kauzálnímu řetězci (the *step-wise* counterfactual dependence)

Test kauzálního řetězce se v právní teorii objevil u Bechta a Millera, ve filosofickém prostředí jej rozpracoval opět na obhajobu své teorie David Lewis. Rozděluje kauzální řetězec na jednotlivé mezitimní události $d_1, d_2, d_3; c_1$, na nichž je následek e kontrafaktuálně závislý.

Test kontribuce ke kauzálnímu řetězci.

Na diagramu je zároveň d_2 událostí blokující to, aby z kauzální linie c_2, f_1 došla naplnění v následku e . Např. d_2 může být událostí, kdy shoří materiál, který by jinak zapálil požár mající svůj původ v události c_2 . I toto řešení má zásadní úskalí, na které jsme upozornili již v kapitole o souběžné kauzalitě. Ne každá událost má mezitimní události, někde máme přímý dopad události jako příčiny na následek. V takovém případě je tento přístup nepoužitelný. Opět má tato nedostatečnost vliv na filosofické ospravedlnění kontrafaktuálního přístupu ke kauzalitě, nicméně pokud jej lze v právu použít, pak jej lze doporučit.

§ 4. Substanciální faktor, esenciální podmínka

Test substanciálního faktoru je u preemptivních příčin nepoužitelný.

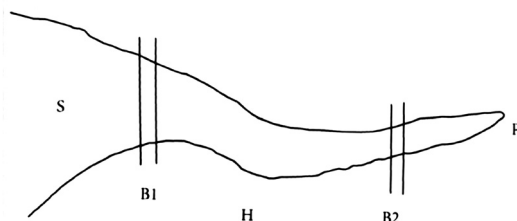
§ 5. *NESS* test

Intuitivně nevhodný výsledek, kdy za příčinu podle testu *csqn* v případech pozdní i časně preemptce neodpovídá ani jeden ze škůdců, dokáže podle Wrighta *NESS* test odstranit. *NESS* test jako test empirického soudu nám pomůže nalézt kauzalitu i v takovémto případě, tvrdí Wright. K dotvrzení toho

uvádí následující případ: D zastřelí P zrovna v okamžiku, kdy se P chystá vypít otrávený šálek čaje, který byl otráven C. Střelba D byla nutným prvkem pro dovršení dostatečnosti podmínek v množině antecedentů, které v sobě nezahrnují otrávený čaj. Naopak, otrávení čaje ze strany C nebylo nutným prvkem jakékoliv množiny dostačující pro následek smrti. Tato množina podmínek by byla dostačující pouze v případě, kdy by se P napil čaje, což ovšem nezrealizovalo. Střelba odňala potenciální příčině otravy možnost uplatnit se.⁵⁰⁸

Podobně je tomu i v případě, kdy se P napije otráveného čaje, ale jed nezačne ještě účinkovat a P je zastřelen D. Otrávený čaj se stane příčinou smrti P pouze v případě, kdy se P napije čaje a smrtící jed začne působit, když je osoba P naživu. Aby byla totiž naplněna množina dostačujících podmínek, jejichž je otrava nutnou podmínkou, musí být naplněna 1. podmínka otrávení čaje, 2. podmínka vypití otráveného čaje, 3. podmínka žijícího P v momentě, kdy jed začne působit. Třetí podmínka bude přitom „předstížena“ střelbou D, která jí zabrání v tom, aby se realizovala. Z toho důvodu v takovém případě opět neexistuje množina dostačujících podmínek pro následek smrti P, jehož by bylo jednání C spočívající v otrávení čaje nutným prvkem. Jednání C tedy neuspělo v *NESS* testu, a tedy není příčinou smrti P.⁵⁰⁹

Wright dále uvádí případ loď, která jede s nákladem po řece do přístaviště. Cestou musí projet přes dva mosty, které se musí zdvihnout. V daném případě je však u obou mostů poničen mechanismus a cestě tak zabraňují oba. Wright ovšem považuje za příčinu nedoručení nákladu pouze most první, druhý most podle *NESS* testu takovou příčinou není, protože není nutným prvkem jakékoliv množiny antecedentních podmínek dostačujících pro vznik následku (nedoručení nákladu).⁵¹⁰

Případ lodi S, která kvůli dvěma zborceným mostům B1 a B2 nedorazí do přístavu P. Převzato z MILLER, Chris. NESS for beginners. In: R. Goldberg. Perspectives on causation. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8.

⁵⁰⁸ WRIGHT, Richard W. *Causation in Tort Law*. California Law Review. 1985, Vol. 73, s. 1795.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 1795.

Fumerton s Kressem tento příklad kritizují⁵¹¹ a domnívají se, že v případě správné aplikace Wrightem navrženého testu *NESS* budou příčinami oba mosty.⁵¹² Tento bod je stále sporný a je předmětem mnoha odborných článků na téma *NESS*.⁵¹³

§ 6. Teorie analogického „možného světa“ bez hypotetické příčiny

Filosof David Lewis pracoval zásadním způsobem s teorií možných světů⁵¹⁴ a vzhledem ke své obhajobě kontrafaktuální teorie kauzality použil tuto teorii i v příkladu, který vytvořil pro obhajobu svého přístupu. Podle něj je dobré představit si dva světy, v nichž budou prostorově-časové podmínky naprosto shodné a zároveň budou shodné i přírodní zákony. Lewis využívá příkladu s dvěma ohni, když první požár spálí dům. Požár vzniklý z důvodu druhé události by dům tak jako tak spálil, ale jeho kauzální linka se nezrealizuje, zůstane hypotetickou. Jak už jsme řekli, problém klasického testu *csqn* v tomto případě je ten, že kontrafaktuálně působí na následek obě události.

Lewis říká: Představme si náš aktuální svět a jeden svět možný splňující podmínky uvedené výše. V tomto možném světě existuje *ohněň 1*, zcela shodný jako je *ohněň 1* na našem aktuálním světě, který je způsobitelný k zničení domu. V tomto možném světě ovšem neexistuje *ohněň 2*, což je jediný rozdíl proti aktuálnímu světu. Lewisův záměr je následující: i když existují dva světy, u nichž v jednom je navíc *ohněň 2*, který by také spálil dům, zatímco v prvním není, neměla by tato odlišnost mít vliv na náš závěr o příčinné souvislosti. Pokud *ohněň 1* zapříčinil destrukci domu ve světě bez *ohněň 2*, pak analogický *ohněň 1* zapříčinil destrukci domu i ve světě, kde existuje *ohněň 2*.⁵¹⁵ Tato úvaha má ně-

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 1797.

⁵¹¹ FUMERTON, R. – KRESS, K. *Causation and the Law: Preemption, Lawful Sufficiency, and Causal Sufficiency*. Law and Contemporary Problems. 2001, Vol. 64, No. 4, s. 100 a násl.

⁵¹² Argumentace je opřená o rozlišení mezi kauzálně nutnými a dostačujícími podmínkami a zákonitě nutnými a dostačujícími podmínkami. Zákonem se přitom rozumí přírodní zákony, typickým příkladem je to, že v případě ohně musí být přítomen kyslík. V tomto případě do příkladu Wright zahrnuje podmínku toho, že díky zeměpisné poloze, přístupu po vodě apod. musí loď nejprve překonat první most, aby dorazila k mostu druhému.

⁵¹³ Srovnej WEST, Euan. *The Utility of the NESS Test of Factual Causation in Scots Law*. Citováno z: <https://www.abdn.ac.uk/law/documents/The_Utility_of_the_NESS_Test_of_Factual_Causation_in_Scots_Law.pdf>, MILLER, Ch. *NESS for beginners*. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8 s. 332 a násl., FUMERTON, R. – KRESS, K. *Causation and the Law: Preemption, Lawful Sufficiency, and Causal Sufficiency*. Law and Contemporary Problems. 2001, Vol. 64, No. 4, s. 101 a násl., WRIGHT, R. *The NESS Account: Response to Criticisms*. 2011, *Chicago Kent College of Law*. From the Selected Works of Richard W. Wright, s. 297 a násl.

⁵¹⁴ K historii této teorie srovnej např. článek Jaroslava Peregrína. PEREGRIN, Jaroslav. *Možné světy v logice*. *Aluze*. 2005, Vol. 9, No. 1 (2005), s. 135–141.

⁵¹⁵ LEWIS, David K. *Philosophical papers*. New York: Oxford University Press, 1986. ISBN 01-950-3646-8, s. 211.

kolik napadaných nedostatků – jednak touto úvahou Lewis pomalu opouští rovinu kontrafaktuální analýzy a zaměřuje se spíše na úvahu nomicky dostačujících a nutných podmínek, jednak odkazuje na kauzální intuici. Nejsilnější je zřejmě protiargument poslední – pokud je totiž výše uvedená úvaha kořektní, pak se dostáváme do úzkých. Zcela shodně je totiž nutné považovat za příčinu *ohně 2*. Stejně jako *ohně 1*, je i tento oheň v jiném možném, časovo-prostorově shodném světě se shodnými přírodními zákony schopný destruovat dům při absenci *ohně 1*. Ten si totiž můžeme za analogických podmínek úplně shodným postupem odmyslet a pak je podle této úvahy jednoznačně příčinou.⁵¹⁶

§ 7. Zákaz zohledňování hypotetických kauzálních průběhů v trestním právu

Podle trestněprávní doktríny se často využívá teorie zákazu zohlednění hypotetických kauzálních průběhů. Druhá událost odebrala možnost první uplatnit se. První z událostí není *csqn*, a není tedy ani příčinou.⁵¹⁷ Nutno říci, že tento ryze právní přístup je poněkud tautologický – předem totiž předpokládá, že ví, který z obou průběhů je pouze hypotetický (nemající vliv na následek). Předpokládá se tedy v tomto směru nejprve test *csqn* s individualizací následku. Platí tedy to, co již bylo uvedeno výše.

5.3.3. Problematika zohledňování hypotetických kauzálních průběhů v civilním právu

Otázka po zohledňování hypotetických kauzálních průběhů v civilním právu je stará a principiálně směřuje k hodnocení možnosti zprostit skutečného škůdce od plnění nebo jeho části. Historicky se s problematikou zohledňování hypotetické příčiny setkáváme již v římském právu – v případě zabitého otroka a potopené lodi⁵¹⁸. Na několika místech *Digest* je zmiňován případ, kdy byl otrok smrtelně zraněn A a než stačil zemřít na následky tohoto zranění, zemřel v důsledku jiné příčiny (pádu domu nebo úderu B). Pokud je tedy otrok smrtelně raněn A a následně zemře v důsledku úderu B, shodli se římsští právníci na tom, že B odpovídá za smrt otroka (nelze tedy použít argumentu, že by otrok stejně zemřel). Na čem se již římsští právníci neshodli, bylo kdo a v jaké míře má nést odpovědnost za újmu otroka – tj. v jaké míře má být hypotetická

⁵¹⁶ Srovnej MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 422.

⁵¹⁷ MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

⁵¹⁸ D.14,2,10,1.

příčina zohledněna při rozdělení odpovědnosti za újmu⁵¹⁹. Zajímavé je, že někteří římsí právníci (např. Julián) docházeli při řešení odpovědnosti za újmu k obdobným úvahám jako soudobí autoři⁵²⁰.

Problém zohledňování hypotetických příčin a jednání ovšem není původně spjat s deliktním právem, ale s problematikou plnění ze smlouvy – s prodlením dlužníka. *Mora debitoris* bylo pro glosátory a i pozdější pandektistiku institutem, kde se o zohledňování hypotetických průběhů mluvílo nejčastěji: mohl se dlužník, který byl v prodlení s plněním dluhu, a předmět plnění byl zničen, dovolat toho, že i při včasném plnění by došlo k jeho zničení? V moderní době se problematika zohledňování hypotetických průběhů objevuje zejména v případech závazků z deliktů, kdy je škoda chápána jako *interesse* (blíže dále v textu). V některých případech vybraná ustanovení občanského práva výslovně připouštějí zohlednění hypotetického průběhu⁵²¹; tam, kde tomu tak není, je nutno k zohlednění hypotetických příčin přistupovat velmi opatrně a vždy zohledňovat smysl a účel nejen jednotlivého ustanovení, ale i zákona jako celku.

Velmi intenzivně byl problém zohledňování hypotetických průběhů diskutován ve 20. století zejména v německé a rakouské civilistice. Německá a rakouská civilněprávní doktrína v rámci diskusí o tomto problému rozlišuje předstižnou kauzalitu, hypotetickou kauzalitu a někdy bývá uváděn i argument hypotetickým jednáním v souladu s právem⁵²².

Jasně odlišení je zde u argumentu hypotetickým jednáním v souladu s právem – zde se jedná o situaci, kdy škůdce tvrdí, že škoda by vznikla i v situaci, když by jednal v souladu s právem⁵²³. Odlišení předstižné a hypotetické kau-

⁵¹⁹ Blíže viz GEBAUER, Martin. *Hypothetische Kausalität und Haftungsgrund*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161493225, s. 19 a násl.

⁵²⁰ Podle Juliána odpovídají oba škůdci, ale odlišně u nich bude vypočtena výše škody – D. 9,2,51,2 – podle Juliána by bylo nespravedlivé nenechat odpovídat žádného nebo pouze jednoho. Blíže k tomu např. KRUSE, Constantin. *Alternative Kausalität im Deliktsrecht: eine historische und vergleichende Untersuchung*. Münster: Lit, 2006. ISBN 3825891275, s. 24 a násl.

⁵²¹ Např. ustanovení § 1974 OZ upravující prodlení dlužníka („Dlužník nese po dobu svého prodlení nebezpečí škody na věci, ať již škoda vznikla z jakékoli příčiny, ledaže prokáže, že by škoda vznikla i při řádném plnění jeho povinnosti nebo že škodu způsobil věřitel nebo vlastník věci. [...]“ , § 2624 nebo ustanovení § 630h odst. 2 BGB, které stanoví možnost zohlednění hypotetického souhlasu pacienta se zákrokem- „[...] kann der Behandelnde sich darauf berufen, dass der Patient auch im Fall einer ordnungsgemäßen Aufklärung in die Maßnahme eingewilligt hätte.“

⁵²² Např. VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996, s. 3.*

⁵²³ Blíže k tomu zvláštní oddíl níže.

zalita je již obtížnější a řada autorů toto rozlišení nečiní⁵²⁴. V zásadě lze říci, že předstižná kauzalita je úžeji definovanou součástí hypotetické kauzalita (je její podmnožinou). Rozdíl tkví v časovém vymezení.⁵²⁵ O předstižné kauzalitě je možno mluvit pouze v okamžiku, kdy hypotetický kauzální řetězec již probíhal a byl předstižen jiným kauzálním řetězcem. Typickým příkladem může být příklad otráveného pasažéra v letadle, na nějž již působí jed, ale letadlo před jeho smrtí na otravu spadne. Naproti tomu případ tzv. pozdní preempce je typickým případem hypotetické kauzalita.

Obecně je možno říci, že hovořit v těchto případech o problematice kauzalita je zavádějící. Je totiž zřejmé, že skutečnou příčinou je pouze jedna příčina, hypotetická příčina je pouhou myšlenkovou figurou a úvahy o její existenci mají vliv pouze na určení výše újmy⁵²⁶.

S ohledem na shora uvedené, považuje trestněprávní doktrína za problematické, aby se při odpovědnosti za následek zohledňovaly i hypotetické kauzální řetězce.

Názory civilněprávní doktrína nejsou takto jednoznačné. Často totiž bývá namítáno, že v civilním právu je takový přístup neudržitelný. Důvody jsou v podstatě dvojího charakteru – první se týká zohlednění principů deliktního práva a spravedlnosti. Zejména v případech předstižné kauzalita se jeví jako nespravedlivé, aby škůdce, který by v případě souběžné kauzalita odpovídal solidárně s druhým škůdcem, byl zbaven odpovědnosti pouze v důsledku toho, že se jeho jednání uskutečnilo nepatrně později.⁵²⁷ Při zohlednění těchto principů se nabízí i další otázka: Má škůdce plně odpovídat za následek svého jednání, když by následek nastal v důsledku jiného škodního jednání nebo události (např. progresse nemoci)?

Jak již bylo řečeno shora je z hlediska kauzálního nutno brát v potaz, že následek byl způsoben ve skutečnosti pouze jedním jednáním, druhé jednání nebylo ve smyslu způsobení následku kauzální⁵²⁸. Proto pokud ho budeme chtít ve výsledku zohlednit při odpovědnostním schématu (např. solidární odpovědnost nebo proporcionální odpovědnost), pak se nebude jednat o kauzální faktuelní prvek, ale o prvek přiznání a zohlednění normativní přičitatelnosti.

⁵²⁴ Např. VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54*, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996.

⁵²⁵ GEBAUER, Martin. *Hypothetische Kausalität und Haftungsgrund*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161493225, s. 5.

⁵²⁶ Bliže k tomu LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 184.

⁵²⁷ Zde je třeba poukázat na to, že trvání na čistě kauzálním charakteru odpovídá více reparační funkci deliktního práva, zatímco solidární odpovědnost obou škůdců spíše sankční a prevenční roli právní odpovědnosti.

Problém zohledňování hypotetických kauzálních průběhů se ovšem v německé a rakouské literatuře objevil zejména v důsledku koncepcí metody výpočtu újmy⁵²⁹. V případě objektivně abstraktního způsobu výpočtu škody je škoda způsobena v okamžiku reálného poškození a vypočítá se jako snížení hodnoty věci (zohledňuje se jen obecná cena statku).⁵³⁰ Nicméně v rakouském i německém právu se ujala odlišná teorie, tzv. diferenční metoda (*Differenztheorie*), podle níž je škoda chápána jako zájem (*interesse*), kdy je škoda vyčíslována až v pozdější době a vyčíslí se jako rozdíl mezi skutečnou hodnotou majetku poškozeného a hodnotou, kterou by majetek měl nebýt škodné události.⁵³¹ Při chápání škody jako *interesse* je ovšem problém zohledňování hypotetických kauzálních průběhů obzvláště závažný – v tomto případě by totiž hodnota majetku nebýt prvního jednání byla snížena v důsledku jednání druhého. Při zohlednění hypotetického průběhu ovšem není žádná z příčin *conditio sine qua non* vzniku škody.

V německé a rakouské nauce jsou vzhledem k odlišným způsobům náhrady újmy diskutována rozdílná hlediska zohlednění hypotetického jednání při naturální restituci, objektivním vyčíslení škody a *interessi*.⁵³² Jak již bylo řečeno shora, činí největší problémy zohlednění hypotetických kauzálních průběhů při subjektivně konkrétním výpočtu výše škody (*interessi*). Pro zamezení paradoxních situací právě v těchto případech se v praxi prosadilo pravidlo, že hodnota vyčíslená objektivně abstraktní metodou výpočtu by měla představovat minimální výši náhrady škody.⁵³³

⁵²⁸ „Die Kausalität der Eingriffursache wird auch heute kaum bezweifelt, abgesehen von den Problemkreisen ‚entgangener Gewinn‘ und ‚Erwerbsschäden‘, zu denen die Ansicht vertreten wird, dass ein Ereignis für das Ausbleiben des Gewinnes nicht kausal werden könne, wenn dieser auch aus anderen Gründen nicht erzielt worden wäre.“, LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 184.

⁵²⁹ Blíže k tomu např. Melzer v komentáři k § 2951. In: F. Melzer – P. Tégl a kol. *Občanský zákoník VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

⁵³⁰ VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54*, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996, s. 7.

⁵³¹ Jedná se o tzv. diferenční metodu – viz Mommsen: „Jako *interessi* v technickém významu rozumíme totiž rozdíl (diferenci) mezi obnosem majetku osoby, jak v daném okamžiku je, a obnosem, jaký by tento majetek ve zkoumaném okamžiku měl bez působení určité škodlivé události.“ MOMMSEN, F. *Zur Lehre von dem Interesse*. 1. vydání. Braunschweig: Schwetschke und Sohn, 1855, s. 3.

⁵³² Tyto debaty, které probíhaly v zahraničí, jsou přínosné i pro ČR. Velmi podrobně k tomu, LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 180 a násl.

⁵³³ KOZIOL, Helmut. *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. Marginal number, ISBN 978-3-902638-85-4, s. 164 a násl., někdy se také argumentuje teorií pokračování práva, tj. že poškozený porušením svého práva nabyt nárok, který se stal součástí jeho majetku namísto poškozeného statku a musí jí zůstat bez ohledu na pozdější průběh dalších událostí, blíže k tomu také např. Neuner, Larenz nebo Lange a Schiemann.

Problematika zohledňování hypotetických kauzálních průběhů se však nemezuje pouze na Německo a Rakousko, ale je diskutována i jinde⁵³⁴. Základní rozlišení při zohledňování hypotetických kauzálních průběhů vykrystalizovalo při rozlišování objektových a následných škod⁵³⁵.

Při objektových škodách a bezprostředních následných škodách⁵³⁶ se zpravidla vychází z toho, že hypotetické kauzální průběhy by neměly být zohledňovány. PETL obsahuje toto pravidlo v čl. 3:102 odst. 1⁵³⁷, v Německu i Rakousku je toto pravidlo dovozováno doktrínou i judikaturou, v USA judikatorně⁵³⁸. Podle německého BGH ale mohou být hypotetické průběhy za určitých okolností zohledněny – a to v situaci, kdy již na danou věc působily a v krátké době by vedly k jejímu poškození⁵³⁹. Obdobně podle Bydliňského by bylo nespravedlivé nezohledňovat hypotetický průběh v situaci, kdy hypotetická příčina naplňuje veškeré další podmínky odpovědnosti. Pokud tedy jednání prvního škůdce nebo škodní událost (první reálná příčina) zcela poničila chráněný statek (např. člověk byl zabit), pak nemohlo dojít k reálné újmě v případě hypotetické kauzy.⁵⁴⁰ Odpovědnost druhého hypotetického škůdce je tak přijatelná pouze v případě, kdy jeho jednání mohlo ohrozit právem chráněný zájem. Pokud však hypotetický škůdce konkrétně daný objekt neohrozil, je jeho odpovědnost vyloučena, neboť nejednal protiprávně.⁵⁴¹ Zohlednění hypotetického kauzálního průběhu tak nabývá na důležitosti zejména v případech předstižné kauzality, kde skutečná příčina i hypotetická příčina působí současně, ale následně je hypotetická předstižena. Bydliňský dokonce v těchto případech navrhuje, aby skutečný a hypotetický škůdce odpovídali solidárně⁵⁴².

⁵³⁴ Hart a Honoré hovoří o *additional overtaking cause*, HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 245.

⁵³⁵ Obdobně Hart a Honoré hovoří o odlišných režimech při újmě na *capital assets a income producing assets*, HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 245.

⁵³⁶ Např. náhrada nákladů na uvedení do původního stavu v případě poškození věci.

⁵³⁷ „Jestliže jednání vedlo definitivně a neodvratně ke způsobení škody poškozenému, následné jednání, které by samo způsobilo tu samou škodu, nebude bráno v potaz.“

⁵³⁸ Hart a Honoré odkazují na případ *Burmah Oil v. Lord Advocate* (1965), a tvrdí, že *capital assets*, jako např. dům, je možno ještě před hypotetickou událostí (např. povodní) prodat – i když také zmiňují, že hypotetická událost může mít vliv na stanovení výše škody.

⁵³⁹ BGH VersR 1997,371,374.

⁵⁴⁰ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 165.

⁵⁴¹ Srov. KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht. Svazek 1. Allgemeiner Teil*. 3. vydání. Wien: Manz, 1997, s. 129, obdobně MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

⁵⁴² Analogicky k případům alternativní kauzality. V ČR tedy analogickým užitím ustanovení § 2915 OZ.

V případech následných škod, které jsou dlouhodobějšího nebo opakujícího se charakteru⁵⁴³, je situace odlišná. Zde je naopak relativně shodně dovozeno⁵⁴⁴, že hypotetické kauzální průběhy mají být zohledňovány. Ani zde však nepanuje shoda na tom, v jaké míře mají být zohledňovány. V praxi se jako relativně bezproblémové jeví situace, kdy jde o souběhy skutečné příčiny delikt ní povahy a hypotetické příčiny – náhody⁵⁴⁵. Zde soudy hypotetickou příčinu zohledňují, což vede ke zproštění se povinnosti náhrady újmy skutečného škůdce. Tak např. poškozenému nebyla přiznána náhrada ztráty na výdělk u od doby, kdy by se u něj rozvinula i bez zásahu škůdce choroba⁵⁴⁶. V těchto případech je dokonce nerozhodné, zda již v době úrazu poškozený určitou chorobou trpěl a ta by se pouze rozvinula⁵⁴⁷, nebo zda se jednalo o zdravotní stav nastoupivší až po skutečné příčině (např. situace, kdy poškozený utrpěl tři roky po škodním jednání infarkt, který nijak nesouvisel s původní příčinou⁵⁴⁸). V těchto případech bylo konstatováno, že poškozený musí nést určitá životní rizika sám a předchozí delikt ní jednání nemůže v tomto ohledu jeho pozici zakonzervovat⁵⁴⁹.

Problematictější je situace v případě hypotetického souběhu dvou delikt níh jednání. Zde se někteří autoři kloní k tomu, že pokud by tato hypotetická příčina delikt ní povahy nastala až po realizaci skutečné příčiny, pak tuto další okolnost zohledňovat nelze⁵⁵⁰. PETL však volí přístup odlišný a tvrdí, že jestliže první jednání vedlo k pokračování škody a následně pozdější jednání by ji také způsobilo, pak je třeba obě jednání od takového okamžiku považovat za příčinu této pokračující škody⁵⁵¹.

5.3.4. Jednání v souladu s právem

Určitou podskupinou hypotetické kauzality je argument hypotetického jednání v souladu s právem. V praxi se jedná o situace, kdy škůdce namítá, že by poškoze-

⁵⁴³ Typicky se jedná o náhrady za ztrátu na výdělk u.

⁵⁴⁴ Jinak ale rozhodnutí Sněmovny Lordů v případě *Baker v. Willoughby* z roku 1970.

⁵⁴⁵ Nebo situace, kdy se nejedná o náhodu, ale příčina se nachází ve sféře vlivu poškozeného.

⁵⁴⁶ Např. rozhodnutí německých soudů RGJW 1911, 319, BGH VersR 1969, 491, OLG Frankfurt NJW 1984, 1409.

⁵⁴⁷ Např. *Jobling v. Associated Dairies* nebo *Traian v. Ware* (1957).

⁵⁴⁸ RG SeuffA 71 Nr. 87.

⁵⁴⁹ Např. BGHZ 10,6,11: „so erhielt e der Geschädigte nur deshalb eine krisenfest e Position, weil ihm einmal Unrecht geschehen ist“.

⁵⁵⁰ Např. *Koziol, Bydlinski* nebo u nás *Melzer* – Výjimkou jsou podle těchto autorů případy, kdy hypotetická příčina působila již při realizaci skutečné příčiny a konkrétně daný objekt ohrozila.

⁵⁵¹ PETL 3:104 odst. 3 – zcela výjimečně by připuštění zohlednění hypotetické delikt ní příčiny mohlo vést ke spravedlivějším výsledkům – např. v situaci, kdy poškozený při dopravní nehodě utrpěl závažná poranění nohy a noha zůstala zcela nehybná. Následně o rok později byl do této nohy střelen, což by vedlo opět k úplné nehybnosti končetiny.

nému způsobil stejnou škodu, i kdyby jednal v souladu právem. Z hlediska přičtení odpovědnosti k náhradě újmy je pak podstatné, zda tento argument hypotetickým jednáním v souladu s právem může vůbec být brán v potaz. Obecně lze říci, že o možnosti využití argumentu jednání v souladu s právem nepanuje shoda⁵⁵². Zcela jasně jsou situace, kdy je využití tohoto argumentu povoleno zákonem – např. ustanovení §1974 a § 2624 OZ nebo ustanovení § 630h odst. 2 BGB, které stanoví možnost zohlednění hypotetického souhlasu pacienta se zákrokem – „*ošetřující se může odvolat na to, že pacient by i v případě řádného poučení vyslovil souhlas se zákrokem.*“⁵⁵³ V případech, kdy tak zákon výslovně nestanoví, nelze učinit jasný, obecný závěr o přípustnosti tohoto argumentu. Při zkoumání možnosti připuštění tohoto argumentu v konkrétním případě je vždy nutno zvažovat ochranný účel normy a funkci daného pravidla v rámci systému náhrady škody.

Zajímavé využití může mít tento argument v medicínskoprávních sporech v situacích, kdy byl zákrok proveden bez patřičného poučení pacienta. Soudy v těchto případech totiž často připouštějí možnost lékaře odvolat se na to, že pokud by pacient byl řádně poučen, stejně by k zákroku svolil a újma na zdraví by stejně vznikla. S ohledem na ochranný účel normy a povahu chráněného statku (ochrana autonomie pacienta) je pak možno o možnosti připuštění tohoto argumentu pochybovat⁵⁵⁴.

5.4. Alternativní kauzalita

Alternativní kauzalita nepřináší v terminologické rovině příliš velké problémy, neboť případy tohoto typu jsou většinou autorů zařazovány právě pod tento pojem. O alternativních příčinách (*alternative causes*) mluví Hart a Honoré⁵⁵⁵, Bydlinski⁵⁵⁶, Koziol⁵⁵⁷ i další autoři v německo-rakouském prostředí; běžné je toto užití i v české literatuře.⁵⁵⁸

⁵⁵² Blíže k tomu např. LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 199 a násl. nebo VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54*, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996, s. 30 a násl.

⁵⁵³ „[...] kann der Behandelnde sich darauf berufen, dass der Patient auch im Fall einer ordnungsgemäßen Aufklärung in die Maßnahme eingewilligt hätte.“

⁵⁵⁴ Obdobně LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 207 nebo VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54*, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996, s. 35. Blíže k tomu viz kapitola osmá, oddíl 8.2.1. Informovaný souhlas a kauzální nexus.

Z hlediska definičního vymezení o alternativní kauzalitě hovoříme, jednali se o situaci, kdy oběti byla způsobena újma, která byla určitě způsobena událostí c_1 nebo c_2 , ale není možné reálně určit nebo prokázat, která z událostí byla ve skutečnosti příčinou vzniklého následku. V právu bývá pak problém alternativní kauzality tradičně spojován se situacemi, kdy přichází v úvahu více osob jako škůdci, není však možné zjistit, který z nich konkrétně byl skutečným škůdcem⁵⁵⁹. Souběhem dvou nebo více protiprávních činů se však problematika alternativní kauzality nevyčerpává, byť dále není v rovině právních předpisů řešena⁵⁶⁰.

Na rozdíl od jiných problematických typů kauzality se v tomto případě jedná vysloveně o otázku právní, ve filosofické literatuře se tímto tématem autoři nezabývají. Je to z důvodu, že problém v tomto případě je ryze praktický (nekauzální) a vede pouze ke zjištění, komu má být přičítána odpovědnost.

5.4.1. Paradigmatické případy

Jednoduchý příklad k osvětlení problému alternativní kauzality je následující – horolezec A šplhá na horu a při výstupu ho ohrozí dva balvany. Zatímco jednomu uhne, druhý jej trefí do hlavy a zraní. Jeden z kamenů spadl kvůli neopatrnosti horolezce B, druhý kvůli neopatrnosti horolezce C. Ačkoliv víme, že horolezce A trefil pouze jeden kámen, není zjistitelné, který kámen to byl. V soudní praxi se často objevuje tzv. „lovecký případ“, kdy dva lovci A a B stáli blízko sebe, oba vystřelili ve stejnou chvíli a jeden z nich trefil z nedbalosti osobu C.⁵⁶¹

V medicínském prostředí se jeví jako možný praktický případ situace, kdy byl pacient po určitou dobu pod specifickou medikací dvou léčiv, přičemž po

⁵⁵⁵ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 249.

⁵⁵⁶ BYDLINSKI, Franz. Causation as a Legal Phenomenon. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 17.

⁵⁵⁷ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 140.

⁵⁵⁸ MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

⁵⁵⁹ Např. § 2915 odst. 1: „[...] To platí i v případě, že se více osob dopustí samostatných protiprávních činů, z nichž mohl každý způsobit škodlivý následek s pravděpodobností blízkou jistotě, a nelze-li určit, která osoba škodu způsobila.“ nebo § 830 odst. 1 BGB: „[...] Das Gleiche gilt, wenn sich nicht ermitteln lässt, wer von mehreren Beteiligten den Schaden durch seine Handlung verursacht hat.“

⁵⁶⁰ Typicky se jedná o souběhy protiprávního činu a náhody nebo protiprávního činu a jednání v souladu s právem.

⁵⁶¹ V Anglii např. v případě *Summers v. Tice* (33 Cal. 2 d 80) z roku 1948, v Rakousku případ u OGH pod sp. zn. G1UNF 4329.

čase se ukáže, že došlo k vedlejším následkům. Nemocnice v tu dobu přijímala tento typ léčivých přípravků od dvou farmaceutických společností A a B, přičemž oba preparáty obsahovaly ingredienci, která způsobila pacientovi újmu. Není již ovšem možné zjistit, který přípravek a od které společnosti způsobil vlastní újmu.⁵⁶²

5.4.2. Přístupy k řešení případu a jejich aplikace

Jak již bylo nastíněno, jedná se v tomto případě spíše o řešení právně pragmatické, hledající politické ospravedlnění výsledného odpovědnostního modelu. V případě alternativní kauzality totiž s určitostí nevíme, které z jednání (událostí) je *conditio sine qua non*, na druhou stranu víme, že alespoň jedno z nich podmínkou *sine qua non*, a tedy skutečnou příčinou je, zatímco druhé nikoliv. Žádné jiné jednání ale následek způsobit nemohlo. Bydlini v těchto případech hovoří o potenciální kauzalitě.

Jak již bylo řečeno shora, některé právní řády problematiku alternativní kauzality výslovně upravují. Standardně se ovšem věnují pouze souběhům dvou nebo více protiprávních jednání, kde pak stanoví solidární odpovědnost škůdců. Podle ustanovení § 2915 odst. 1 OZ nebo § 830 odst. 1 BGB tak můžeme řešit pouze situace, kdy víme, že jednání škůdců bylo protiprávní a současně o každém z jednání lze říci, že mohlo způsobit následek s pravděpodobností blízkou se jistotě. V případě střelců A a B, kteří oba jednou vystřelí, a náhodný kolemjdoucí X je zasažen jednou střelou, je tedy řešení snadné. Situace je však komplikovanější v situaci, kdy se ke střelcům A a B přidá střelec Z. U dvou střel je zjištělné, že byly vystřeleny A a B, u třetí střely však nelze zjistit, který ze střelců ji vystřelil⁵⁶³.

V případě alternativní kauzality může tedy ve skutečnosti dojít k některým modifikovaným situacím, kdy se nemusí jednat o souběh dvou či více protiprávních jednání. Kromě toho můžeme vedle sebe mít i jednání protiprávní a jednání po právu, kde ovšem nedokážeme určit, které způsobilo vznik následku (např. situace, kdy máme tři střelce A, B a C a každý jednou vystřelí. Y je zasažen jednou střelou, u níž nevíme, od koho pocházela. Jednání A a B bylo protiprávní, jednání C však bylo v souladu s právem), protiprávní jednání a právní událost (náhodu)⁵⁶⁴ a konečně i dvě právní události, z nichž jedna je právně relevantní pro založení právní odpovědnosti.

⁵⁶² KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 141.

⁵⁶³ Zajímavou variantou je rovněž situace, kdy dva chodci A a B jsou zraněni, každý jednou střelou. Na straně potenciálních škůdců máme tři střelce X, Y a Z. Zatímco X a Y vystřelili pouze jednou, Z vystřelil dvakrát.

Specifickým případem je situace, kdy alespoň jedna z možných příčin má svůj původ ve sféře poškozeného nebo mu alespoň může být přičitatelná.⁵⁶⁵ Může se jednat např. o situaci, kterou řešil německý soud OLG Celle v roce 1950, kdy se tři chlapci zúčastnili bitvy kameny. Jednomu z nich pak bylo způsobeno vážné zranění na oku. V rámci řízení však nebylo možno určit, kdo hodil kámen, který způsobil dané zranění. Mohl to být kámen hozený některým ze dvou jiných chlapců, ovšem mohl to být také kámen hozený poškozeným chlapcem samotným, který se odrazil od stromu a vrátil se zpět. Typickým příkladem může také být souběh protiprávního jednání a nemoci.

5.4.3. Souběh protiprávních jednání, u nichž nevíme, které způsobilo následek

§ 1. *Conditio sine qua non*

V případě testu *causa* není možné ani u jednoho z obou jednání říct s určitostí, že je nutnou podmínkou vzniklé újmy, zároveň však víme s určitostí, že alespoň jedno z nich nutnou podmínkou skutečně je.⁵⁶⁶ To se jeví jako problematické, protože oběť by v takovém případě nemohla získat ani od jednoho z potenciálních škůdců kompenzaci.⁵⁶⁷ V mnoha právních systémech se proto systém nutné podmínky přepracovával tak, aby došlo k uspokojení oběti škodního jednání; odůvodnění tohoto přepracování pak spočívá v ospravedlnění účasti potenciálních škůdců na náhradě újmy. I my budeme postupovat tímto směrem a kvůli této úvaze přizpůsobíme i systematiku následujících pododdílů.

§ 2. Odpovědnost za újmu

Představme si tedy situaci, kdy tři střelci A, B a C vystřelí směrem na X a ten je postřelen. Všichni střelci jednali protiprávně a nelze určit, kdo X skutečně trefil. Koho může X žádat o náhradu újmy a kdo ji bude a v jakém poměru povinen hradit? V zásadě přicházejí v úvahu tři řešení:

⁵⁶⁴ Např. situace, kdy horolezec byl zasažen jedním ze dvou padajících kamenů, kdy jeden kámen spadl kvůli neopatrnosti horolezce A., druhý v důsledku samovolného uvolnění (skalní eroze).

⁵⁶⁵ KOCH, B. A. Kauzalita a dělená odpovědnost z hlediska rakouského práva. In: L. Tichý – J. Hrádek (eds.). *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 119 s. ISBN 978-808-7488-010, s. 46.

⁵⁶⁶ S podobnou neurčitostí se potýká i *NESS* test, byť se například Chris Miller snaží poukázat na to, že systém *NESS* dovozuje kauzální působení všem osobám, které jsou potenciální škůdci. Konkrétně poukazuje na případ tzv. azbestových pracovníků. Srovnej MILLER, Ch. *NESS for beginners*. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8, s. 324 a násl. Nicméně toto připsování odpovědi *NESS* není oprávněné.

⁵⁶⁷ BYDLINSKI, Franz. Causation as a Legal Phenomenon. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 18.

- a) Škůdci budou za celý následek odpovídat společně a nerozdílně.
- b) Škůdci budou odpovídat podle podílů (tj. v případě, kdy se nedá podíl přesně určit, odpovídají poměrně⁵⁶⁸).
- c) Žádný ze škůdců nebude odpovědný, neboť u žádného nelze prokázat, že by jeho jednání bylo *conditio sine qua non*.

Tyto základní přístupy se také odrážejí v přístupu jednotlivých států k řešení odpovědnosti potenciálních škůdců, jak bude ukázáno dále.

§ 3. Princip solidární odpovědnosti (potenciálních) škůdců – Německo, Rakousko, ČR

Založení solidární odpovědnosti (potenciálních) škůdců není úplnou samozřejmostí. Zatímco v Německu je tento princip výslovně zakotven v ustanovení § 830 odst. 1 BGB a v českém právu je toto pravidlo zakotveno v ustanovení § 2915 odst. 1 OZ, v Rakousku bylo toto řešení dovozeno doktrínou a akceptováno judikaturou. V případech alternativních příčin jsou tedy škůdci odpovědni společně a nerozdílně v případě, kdy jejich jednání naplňuje veškeré další znaky právní odpovědnosti⁵⁶⁹.

Bydlinski se domnívá, že v takovém případě je vhodnější než lpění na nutné podmínce, využít rozumnějšího a praktičtějšího řešení. Toto řešení spočívá v redukování *nutné podmínky* na pouhou *potenciální podmínku*. Snížení požadavku je ovšem ospravedlnitelné pouze v případě, že se zvýší požadavek kladený na *adekvátnost příčiny*.⁵⁷⁰

Koziol i Bydlinski odmítají, že by tento přístup měl být řešen procesním institutem *obrácení důkazního břemene*, podle něhož by měli ti, kteří jednali zaviničně a protiprávně, prokázat svou nevinu. Odmítli také fikci společného jednání podezřelých škůdců.⁵⁷¹

Naopak je podle nich nutné, aby v případech alternativní kauzality byla každá z podmínek náležitě prozkoumána. Žalobce musí prokázat, že všechny základní prvky jeho nároku v daném případě existují.⁵⁷² Specificky bude řešena

⁵⁶⁸ V případě střelců tedy každý ve výši 1/3.

⁵⁶⁹ Nejedná se tedy o případy odpovědnosti za druhého.

⁵⁷⁰ BYDLINSKI, Franz. Causation as a Legal Phenomenon. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 18 a násl.

⁵⁷¹ KOCH, B. A. Kauzalita a dělená odpovědnost z hlediska rakouského práva. In: L. Tichý – J. Hrádek (eds.). *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 119 s. ISBN 978-808-7488-010, s. 51.

⁵⁷² KOCH, B. A. Kauzalita a dělená odpovědnost z hlediska rakouského práva. In: L. Tichý – J. Hrádek (eds.). *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 119 s. ISBN 978-808-7488-010, s. 47.

pouze příčinná souvislost. Jednání škůdců budou zkoumána společně a pokud je jejich společná množina nutná pro následek, je nutné je považovat za potenciální příčiny. Presumpce kauzálního působení bude použita vůči oběma aktérům, ačkoliv se ví, že pouze jeden z nich skutečně způsobil škodu.⁵⁷³ Tento přístup je výjimkou ze základního pravidla, podle něhož žalovaný musí kompenzovat pouze takové újmy, u nichž mu bylo prokázáno, že je způsobil.⁵⁷⁴

Jedná se jednoznačně o hodnotový, normativní soud, který může být ospravedlněn na základě Wilburgova flexibilního systému⁵⁷⁵. Podle Wilburga totiž může určitý faktor zkoumaný v případech odpovědnosti být vynechán (neprokázán), a přesto „váha“ ostatních faktorů převáží nedostatek u tohoto specifického faktoru a škůdci lze přičíst odpovědnost. Takové uvážení je založeno na „základních hodnotách právního řádu“. V případech alternativní kauzality není přítomna kauzalita v její plné síle, ale je pouze potenciální. To ovšem znamená, že je zároveň nastolen požadavek na „vyšší stupeň konkrétního ohrožení (rizika)“. Pravděpodobnost, že potenciální kauzalita je kauzalitou skutečnou, posuzováno na základě časového a prostorového vztahu s následkem, musí být vysokého stupně.⁵⁷⁶ Bydliński tedy hovoří, jak už jsme uvedli, o vysokém stupni adekvátnosti.⁵⁷⁷

Celkově se autoři většinou shodují, že je vhodnější, aby v případě nejisté kauzality nesli riziko raději možní škůdci než samotná oběť, která by měla mít nárok na kompenzaci – škůdci totiž jednali protiprávně, zaviněně, a jejich protiprávní jednání vytvořilo vysokou míru rizika pro vznik újmy.⁵⁷⁸

Z toho důvodu se Bydliński i Koziol kloní k solidární odpovědnosti škůdců, neboť žalobce se může domoci svého nároku i po jednom ze škůdců (žalovaných). Z tohoto hlediska je pak nutné zmínit i zásadu pro vnitřní vypořádání

⁵⁷³ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 142.

⁵⁷⁴ Tamtéž, s. 143.

⁵⁷⁵ WILBURG, Walter. *The development of a flexible system in the area of private law: inaugural address as rector magnificus of the Karl-Franzens University in Graz on November 22, 1950*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2000. ISBN 9783214148454.

⁵⁷⁶ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 143.

⁵⁷⁷ BYDLIŃSKI, Franz. Causation as a Legal Phenomenon. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 19.

⁵⁷⁸ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 144, podobně i v americké doktríně GREEN. Neprosazení plně uplatňované proporcionální odpovědnosti v USA: Může být proporcionalní odpovědnost za ztrátu šance omezena? In: L. Tichý – J. Hrádek (eds.). *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 119 s. ISBN 978-808-7488-010, s. 21.

škůdců – pokud neexistuje konkrétní důvod pro rozlišení na základě např. stupně zavinění, přispění ke vzniku újmy⁵⁷⁹, pak všichni škůdci musí odpovídat za podíl na celkové škodě *per capita*.⁵⁸⁰

§ 4. Princip osvobození od odpovědnosti (potenciálních) škůdců – Švýcarsko

S přístupem, že by v případě alternativní kauzality měla být odpovědnost potenciálních škůdců solidární, se neztotožňuje švýcarská právní doktrína. V obecném příkladu, který odůvodňuje toto odmítnutí, uvádějí případ tří hostů A, B, C, kteří se zúčastní společně s dalšími hosty párty u D. Pouze tito tři se ovšem během dne objeví v pokoji D, ze kterého je odcizen drahocenný náhrdelník. Podle argumentace švýcarského odborníka von Tuhra by v takovém případě na základě připuštění odpovědnosti u alternativní kauzality měli odpovídat všichni tři solidárně. To je nepřipustné, a proto neodpovídá ani jeden.⁵⁸¹

Koziol ovšem poukazuje na zjevné pochyby v této argumentaci. Ani u jednoho z hostů totiž nebylo prokázáno protiprávní jednání a zavinění, což jsou kromě „potenciální“ kauzality a vzniklé újmy další nezbytné složky k přičtení právní odpovědnosti i v případě alternativní kauzality.⁵⁸²

§ 5. Princip proporcionální odpovědnosti

(kauzální proporcionální odpovědnost) – PETL

PETL v případech alternativní kauzality volí poněkud odlišný přístup než má rakouská a německá doktrína, nicméně zcela odmítl švýcarský model. Podle článku 3:103 PETL platí v případě tohoto typu alternativních příčin následující:

„Článek 3:103. Alternativní příčiny

(1) V případě více jednání, z nichž každé by bylo samo dostatečnou příčinou škody, přičemž však zůstává nejistým, které jednání ji ve skutečnosti způsobilo, musí být každé jednání považováno za příčinu v rozsahu pravděpodobnosti, v jaké mohlo způsobit škodu poškozenému.“

⁵⁷⁹ Může se jednat o situaci, kdy je možnost potenciálního způsobení u jedné osoby vyšší – např. jeden horolezec shodí 3 kameny a další pouze jeden kámen.

⁵⁸⁰ KOCH, B. A. Kauzalita a dělení odpovědnost z hlediska rakouského práva. In: L. Tichý – J. Hrádek (eds.). *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 119 s. ISBN 978-808-7488-010, s. 51.

⁵⁸¹ Von Tuhra, citováno podle KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 145.

⁵⁸² Tamtéž.

Tento přístup může být ilustrován na paradigmatickém případě dvou lovců. Pokud oba vystřelili, ale pouze jeden zasáhl, je pravděpodobnost u každého 50 %.⁵⁸³ Oba jsou tedy odpovědní pouze v této části. PETL tedy pro případ insolvence jednoho ze škůdců přenáší riziko na poškozeného žalobce, žalovaný odpovídá pouze ve své části. Důvodem je i to, že v případech alternativní kauzality se jedná o odpovědnost bez prokázané příčinné souvislosti, a proto jsou přípustné mírnější dopady odpovědnosti za protiprávní jednání⁵⁸⁴.

§ 6. Přístup v *Restatement of Torts* – USA

Třetí verze *Restatement of Torts* řeší problematiku alternativní kauzality tím, že má dojít k obrácení důkazního břemene. Pokud žalobce žaluje všechny jednající a prokáže, že jednání každého mělo protiprávní charakter a bylo jím zvýšeno riziko způsobení újmy a jednání jednoho ze žalovaných skutečně způsobilo újmu žalobci, přičemž z důvodů rozumně očekávatelných nedokáže prokázat, který jednající způsobil (způsobili) újmu, důkazní břemeno ve vztahu k způsobení následku bude přeneseno na žalované, tj. žalovaní musí prokázat, že jejich jednání újmu nezpůsobilo. Řada autorů však poukazuje na některé nevýhody a nedostatky tohoto systému.⁵⁸⁵

5.4.4. Modifikované případy alternativních příčin – protiprávní jednání a náhoda

Jedním z možných a relativně častých případů je situace, kdy jako alternativní příčiny působí protiprávní jednání osoby A a náhodná událost⁵⁸⁶. Obě příčiny jsou způsobitelné danou újmu způsobit, ale nedokážeme určit, která z nich způsobila vznik následku. Může se jednat o kombinaci postupu *non lege artis* lékaře a progresu nemoci nebo o situaci horolezce, který je zasažen kamenem a další kámen mine jeho hlavu – v tomto případě není zřejmé, zda jej trefil kámen, který shodil jiný horolezec, nebo kámen spadl v důsledku sesuvu půdy.

⁵⁸³ Srovnej případ dvou lékařů u Gileada. GILEAD, Israel. Kauzálně proporcionální odpovědnost v USA: Může být proporcionální odpovědnost za ztrátu šance omezena? In: L. Tichý – J. Hrádek (eds.). *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 119 s. ISBN 978-808-7488-010, s. 15.

⁵⁸⁴ „We see no compelling reason to justify why someone should pay for the whole of a loss which he possibly [...] did not bring about. On the other hand it would be harsh to leave the victim empty-handed.“ *European group on tort law. Principles of European tort law, text and commentary*. Wien: Springer, 2005. ISBN 32-112-3084-X, s. 48.

⁵⁸⁵ Např. OLIPHANT, Ken. Uncertain Factual Causation in the Third Restatement: Some Comparative Notes. *William Mitchell Law Review*. 2011, Vol. 37, is. 3, s. 1603 a násl.

⁵⁸⁶ Tj. náhoda ve smyslu právním, kdy tedy škodní následek nemůže být přičten třetí osobě a uplatní se zásada *casum sentit dominus*.

V těchto případech přicházejí v úvahu tři řešení rozložení náhrady za újmu mezi škůdce a poškozeného. V prvním případě by celou újmu hradil škůdce; toto řešení by však představovalo nepřijatelnou zátěž pro škůdce, neboť jeho protiprávní jednání je pouhou potenciální příčinou. Ve druhém případě by újmu nesl sám poškozený, neboť obě příčiny jsou pouhými potenciálními příčinami a v případě nejistoty je nutno upřednostnit zásadu *casum sentit dominus*. Třetím případem je proporcionální rozdělení odpovědnosti mezi škůdce a poškozeného. Odborná literatura se v těchto případech shoduje, že by bylo zřejmě nespravedlivé, aby vzniklou újmu hradil škůdce sám, obdobně nespravedlivá je ovšem i situace, kdy by poškozenému nebyl přiznána žádná náhrada. Proto se názory doktríny přiklánějí k třetímu přístupu – proporcionální (dělené) odpovědnosti. Koziol v návaznosti na Bydlińskiho a Wilburga vychází z toho, že náhradu škody je nutno přiměřeně rozdělit (poměrně snížit). Podstatné ovšem je, že jednání škůdce je protiprávní, zaviněné a konkrétně ohrožující – pouze tak lze odůvodnit nástup odpovědnosti v případě pouhé potenciální kauzality. Ve svých úvahách o dělení odpovědnosti vycházeli tito autoři z mechanismu obsaženého v § 1304 ABGB⁵⁸⁷ s tím, že tento mechanismus lze pro české poměry přiměřeně použít s odkazem na § 2918 OZ. K obdobnému závěru je možno se dostat i při modifikované aplikaci článku PETL 3:103. *Alternativní příčiny*, kdy namísto druhého jednání jako příčiny bychom dosadili náhodu.

Toto řešení je plně slučitelné s principy odpovědnosti za újmu, i úvahami o spravedlnosti.

5.5. Psychická kauzalita

Psychickou či psychologickou⁵⁸⁸ kauzalitou bývá nazývána situace, kdy jedna osoba „způsobí“, že druhá svéprávná osoba jedná určitým způsobem⁵⁸⁹. Podle filosofa Collingwooda je tento typ „kauzality“ tradiční a nejstarší, neboť v tomto smyslu byl v antické filosofii využit nejprve.⁵⁹⁰ Termínem psychická kauzalita bývá označován v kontinentální literatuře⁵⁹¹, v anglickém prostředí

⁵⁸⁷ Při využití argumentu z analogie.

⁵⁸⁸ *Damage caused by psychological influence*. Termín využíván v WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 2.

⁵⁸⁹ K problematice psychické kauzality blíže viz KORATH, H. *Kausalität Bedingungstheorie und Psychische Kausalität*. Göttingen: Verlag Otto Schwarz, 1988, 260 s.

⁵⁹⁰ COLLINGWOOD, R. G. On the So-Called Idea of Causation. *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series*. 1938, Vol. 38, s. 85–112.

⁵⁹¹ Zejména v německé a rakouské literatuře.

se užívá termín interpersonální působení osoby na jinou osobu⁵⁹². Pod pojem „způsobí“ může být v tomto případě podřazena velká škála možných jednání⁵⁹³, každopádně musí mít dostatečný vliv na to, aby svéprávná a plně svobodně myslící osoba A jednala pod vlivem osoby B jiným způsobem, než by jednala bez jejího působení. Jednání B přitom ovlivní jednání A tak, že A učiní jednání B a způsobí jím právní újmu.⁵⁹⁴ A je přitom svobodně jednajícím subjektem, který je za své jednání odpovědný⁵⁹⁵. Nicméně A v takovém případě bývá považován za spoluodpovědného za takové jednání, protože kdyby neovlivnil B, k jednání B by vůbec nebylo došlo. Jedná se o ovlivnění v širším slova smyslu. Druhou situací zahrnovanou pod pojem psychická kauzalita je pak tzv. poskytnutí příležitosti jinému.⁵⁹⁶

Psychický typ kauzality má obecně několik problematických úskalí. První problém spočívá v odlišném typu kauzálního mechanismu, který se v těchto případech odehrává. Zatímco v klasickém, „mechanickém“ pojetí kauzality lze celkem předpokládat reakci, a to i z důvodů dlouhodobého fyzického testování tohoto typu kauzality, u psychické kauzality je tomu jinak.⁵⁹⁷ Nelze zcela jednoznačně určit, jakým způsobem dochází k působení aktéra na jinou osobu. Funkhouser dokonce upozorňuje na to, zda je v takových případech vhodné mluvit o kauzalitě. V případech psychické kauzality⁵⁹⁸ se totiž nemůžeme opřít o objektivní zákony, protože ta psychologie v případě lidského jednání (dosud) neobjevila. Jak můžeme v podobných případech „testovat“, zda zde kauzální souvislost je, či není, pokud nemáme k dispozici verifikovatelné empirické vzorce a standardy jednání a vnímání jednotlivce?⁵⁹⁹ Je vhodné použít analogicky kauzálních testů, případně kontrafaktuálních nástrojů? Psychická kau-

⁵⁹² Jako klíčový pojem jej například používají Hart a Honoré. Srovnej HART, Herbert L. A. – HONORÉ, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 186 a násl.

⁵⁹³ Nejedná se ovšem o přímé fyzické působení.

⁵⁹⁴ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 2.

⁵⁹⁵ K problematice svobody, svobodného jednání a odpovědnosti, viz ČERNÝ, D. – DOLEŽAL, A. – DOLEŽAL, T. *Civilní odpovědnost a svobodná vůle: otázky spojené s legitimitou současného konceptu právní odpovědnosti*. *Právník*. 2014, Vol. 153, No. 10, s. 830-847. ISSN 0231-6625.

⁵⁹⁶ Srovnej HART, Herbert L. A. – HONORÉ, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 59–61 a.

⁵⁹⁷ Pro filosofické posouzení tohoto problému srovnej např. publikaci HEIL, J. – MELE, A. (eds.). *Mental Causation*. Oxford: Clarendon Press, 1993.

⁵⁹⁸ Funkhouser mluví o mentální kauzalitě. Srovnej FUNKHOUSER, Eric. *Three Varieties of Causal Overdetermination*. *Pacific Philosophical Quarterly*. Vol. 83, Is. 4, s. 335.

⁵⁹⁹ FUNKHOUSER, Eric. *Three Varieties of Causal Overdetermination*. *Pacific Philosophical Quarterly*. Vol. 83, Is. 4, s. 336 a násl.

zalita je neměřitelná a jedná se o vnitřní fenomén odehrávající se v lidské mysli.⁶⁰⁰

Druhý problém spočívá v tom, že uvažující a svobodně jednající osoba je plně odpovědná za své jednání a vždy se může rozhodnout, že bude jednat jinak.⁶⁰¹ Nedochozí v takovém případě k přerušení kauzálního řetězce? Do jaké míry může taková osoba odolávat vlivu jiné osoby a do jaké míry by tomuto vlivu odolat měla?⁶⁰² Spíše než o příčinách totiž v tomto kauzálním vztahu mluvíme o „důvodech“ pro určité jednání.⁶⁰³

Z právního hlediska se podobnými typy případů zabývali již právníci v starověkém Římě. Gaius dává následující příklad: třetí osoba přesvědčila otroka, aby vylezl na vysoký strom. Ten tak učinil a spadl a po dopadu na následky zranění zemřel. Třetí osoba byla v tomto případě odsouzena k náhradě způsobené újmy na základě *Lex Aquilia*.⁶⁰⁴ Další případ uvádí Paulus. Třetí osoba přesvědčila otroka, aby uprchl od svého stávajícího majitele. Třetí osoba byla shledána opět odpovědnou za ztrátu otroka, protože bylo shledáno, že bez jeho přesvědčování by otrok byl býval neuprchl.⁶⁰⁵ V současné době všechny evropské země v určité míře psychickou kauzalitu považují za dostačující pro přiznání právní odpovědnosti.

Ovlivňování může být různého druhu a různé intenzity,⁶⁰⁶ přiznání odpovědnosti v různých státech pak může být odlišné podle typu jednání. V českém civilním kodexu je výslovně zmiňována v ustanovení § 2950 OZ škoda způsobená informací nebo radou, podobně je tu řešena i otázka informovaného souhlasu v medicínskoprávních sporech, která má však svou specifickou právní úpravu v zákoně č. 372/2011 Sb., zákona o zdravotních službách. Také české trestní právo zná tento typ kauzality, a to v případech tzv. deliktního účas-

⁶⁰⁰ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 252.

⁶⁰¹ V této chvíli upouštíme od složité filosofické otázky o svobodné možnosti *jednat jinak* a využijeme plně fikce svobodné lidské bytosti v plné její šíři.

⁶⁰² WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 253.

⁶⁰³ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 51.

⁶⁰⁴ GAIUS. *Institute*. 3.219.

⁶⁰⁵ PAULUS, D. 21, 1, 43, 2. Citováno podle WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 193.

⁶⁰⁶ Srovnej k tomu např. publikaci FADEN, Ruth R – BEAUCHAMP, Tom L. *A history and theory of informed consent*. New York: Oxford University Press, c1986, xv, 392 s. ISBN 01-950-3686-7.

tenství v užším smyslu. Jedná se o organizátorství, návod a pomoc.⁶⁰⁷ Je nutné vždy řešit hranici ovlivnění, protože to může být v některých fázích tak závažné, že jednání ovlivněné osoby již nebude svobodné a bude se z její strany jednat o kvazi-jednání. Může jít např. o situaci nepřímého pachatelství, kdy samotný aktér již je pouhým „živým nástrojem“ jedajícího. V civilním právu jsou často v souvislosti s psychickou kauzalitou řešeny případy pronásledování, tj. situací, kdy určitá osoba svým jednáním způsobí, že ji další osoba pronásleduje (případy revizorů, policistů atp.).

Podobnou situací jako ovlivňování je situace spočívající ve vytvoření příležitosti (*opportunity*) pro jiného nebo v jejím neodstranění.⁶⁰⁸ Hart a Honoré mluví o kauzální situaci, kdy jednání nebo opominutí aktéra je důvodem pro jednání jiného. Tradičně je tento typ kauzality spojen s porušením prevence. Jde o situaci, kdy A odchází z cizího domu a ponechá otevřené dveře, takže B, příležitostný zloděj, který jde okolo, se rozhodne domek vykrást, i když by tak jinak neučinil. I tady lze podle určitého lingvistického rozboru mluvit o příčině.⁶⁰⁹

5.5.1. Test *conditio sine qua non*

Filosofické uvažování o mentální kauzalitě v zásadě vždy jako jednu z možných alternativ řešilo i otázku nutné podmínky. Vzhledem k tomu, že využití vzorců z mechanického typu kauzality není v tomto případě možné, jeví se srovnání skutečného a hypotetického průběhu případu jako využitelné, byť se i zde odkazuje na klasické problémy se souběžnou a předstihující kauzalitou.

Nicméně soudy ve většině evropských států alespoň implicitně test *conditio sine qua non* provádějí. Výslovnou zmínku o použití tohoto testu uvádí soudy v Německu, Anglii a Irsku.⁶¹⁰ V německé doktríně je test *csqn* přijímán jako základ pro prokázání příčinné souvislosti, nicméně pozitivní *csqn* test ještě neznačí, že by byla škůdci přičtena odpovědnost. Tak tomu je pouze v případě, kdy jeho jednání zvýší riziko újmy.⁶¹¹ Specifické otázky s testem *csqn* vznikají v souvislosti s informovaným souhlasem v medicínskoprávních sporech.⁶¹²

⁶⁰⁷ Srovnej ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 320 a násl.

⁶⁰⁸ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 194-204.

⁶⁰⁹ Tamtéž, s. 59 a násl.

⁶¹⁰ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 257.

⁶¹¹ Tamtéž, s. 257.

⁶¹² Srovnej kapitolu osmou, oddíl 8.2.1. Informovaný souhlas a kauzální nexus, s. 194.

V řadě případů je test *causa* směřován s instituty právní kauzality a politicko-morální rozvahou soudu.

5.5.2. Soudní případy

Kolektiv sdružený v Research Unit for European Tort Law na základě zkoumání evropských soudních případů v jednotlivých státech mluví o následujících skutkových podstatách ovlivnění⁶¹³:

– Rozrušení (*excitement*) – jako příklad uvádí případ mladíka, který spatřil muže sraženého na silnici jedoucím autem. Ve snaze zabránit jeho přejetí vběhl do silnice a způsobil další nehodu. Jeho jednání však nebylo považováno za příčinu nové nehody, protože jednal na základě ovlivnění jiným aktérem.⁶¹⁴

– Pokušení (*temptation*) – Neznámý pachatel rozbil školní okno, po opravě zůstaly ve školním parku střepy. Po týdnu si s nimi hrály děti a 13letému chlapci bylo způsobeno vážnější zranění oka. Rodiče dítěte žalovali školu, že způsobila zranění dítěte tím, že neuklidila park, a vystavila tak dítě „pokušení“.⁶¹⁵

– Svádění (*seduction*) – V pikantním italském případě mladík svedl dívku z katolické rodiny. Poté, co ji požádal o ruku, dívka dovolila chlapci pohlavní styk, přičemž otěhotněla. Chlapec odmítl splnit svůj zásadní slib. Dívka kvůli tomu musela jít na potrat a žalovala chlapce o náhradu škody za výdaje vynaložené na interrupci.⁶¹⁶

– Napodobování (*imitation*) – Chlapci si hráli se zbraněmi a stříleli po sousedech. Jeden z nich se trefil a způsobil sousedovi zdravotní újmu, odpovědní však byli oba chlapci, protože druhý prvního napodoboval.⁶¹⁷

– Unikání před trestem (*escape a sanction*) – Před německým Nejvyšším soudem byl řešen případ muže, který utíkal před revizorem. Revizor při snaze dopadnout černého pasažéra upadl na schodech a poranil se. Revizor následně žaloval pro způsobenou újmu na zdraví.⁶¹⁸ Podobným typem případu je případ R v Pagget (1983) 76 Cr App R 279, kdy policista zastřelil 16letou těhotnou dívku, kterou jako živý štít použil pachatel trestného činu. Soud nakonec rozhodl, že příčinou smrti dívky bylo jednání zločince, nikoliv jednání policisty, který pouze „konal svou povinnost“.

⁶¹³ Čerpáno z WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 193–263.

⁶¹⁴ Belgie, Cour de cassatio, 16. 6.1995, P.93.0309.N.

⁶¹⁵ Portugalsko, Administrativní Soudní dvůr, 20.10.1999.

⁶¹⁶ Itálie, Corte di Cassazione, 8. 7. 1993, no. 7493.

⁶¹⁷ Dánsko, Højesteretsdom, 12. 6. 1953, U 1953.742/2H.

⁶¹⁸ Německo, Bundesgerichtshof, 13. 6. 1971, VI ZR 125/70.

– Přímá výzva (*explicit incitation*) – Případ opilého muže, který přesvědčil svého ještě opilejšího kolegu, aby řídil auto, a během řízení ho povzbuzoval, aby zrychlil. Opilý řidič následně havaroval.⁶¹⁹ Přímou výzvou může být i výzva k porušení smluvní povinnosti.

– Nařízení (*order*) – Požárník poslouchal rozkaz svého nadřízeného a při nebezpečné přípravné akci se zranil. Ukázalo se, že cvičení nebylo dostatečně zajištěno a nadřízený dal rozkaz, aniž by dostatečně zvážil rizika.⁶²⁰

– Přímá provokace (*explicit provocation*) – Barman se vsadil s hostem, že nedokáže vypít od každého pití jeden panák. Muž se o to pokusil, došlo k otravě alkoholem a zemřel. Následně byl hostinský žalován ženou zemřelého, jejíž nárok byl soudem uznán.⁶²¹

– Zastrasování (*intimidation*) – Žalobce byl zaměstnán u železniční společnosti. Žalovanou byla odborová organizace, jejímž byl žalobce členem, než se rozhodl stát se členem jiné odborové organizace. První odborová organizace zahrozila stávkou zaměstnavateli, pokud zaměstnanec zůstane v zaměstnaneckém poměru. Zaměstnavatel nabídl zaměstnanci přeložení do jiné lokace a poté, co žalobce odmítl, tak jeho pracovní místo zrušil. Zaměstnanec žaloval zaměstnavatele i odborovou organizaci pro protiprávní jednání.⁶²²

– Špatné, nedostačující, či zkreslené informace (*wrong or insufficient information*) – Ministr obchodu špatně informoval investora o finanční situaci obchodní společnosti obchodující s loděmi. Na základě této informace se společností uzavřel kupní smlouvu žalobce. Společnost ale zkrachovala a i žalobce utrpěl kvůli tomuto obchodu těžké ztráty.⁶²³ Typickým příkladem tohoto typu případů je otázka informovaného souhlasu při vztahu lékaře a pacienta.

5.5.3. Medicínskoprávní případy

Co se týče medicínskoprávních sporů, typickým případem je nedostatečné poskytnutí informací, a tedy absence náležitého informovaného souhlasu. Touto situací se budeme zabývat ve speciální kapitole. Nicméně níže jsou přesto zmíněny některé soudní případy, které se zabývají právě informovaným souhlasem, ale uvedeny jsou i další typy medicínskoprávních případů souvisejících s psychickou kauzalitou.

⁶¹⁹ Švýcarsko, Tribunal Fédéral Suisse, 19. 10. 1943, ATF 69 II 412.

⁶²⁰ Estonsko, Civilní senát Nejvyššího soudu, 17. 1. 2001, č. 3-2-1-166-00.

⁶²¹ Maďarsko, LB. P. törv. II. 20.220/1960.

⁶²² Irsko, Cooper v Millea, 1938, IR 749.

⁶²³ Finsko, Nejvyšší soud, KKO 1999:32, 4. 4. 1999.

Švýcarský federální soud se zabýval případem⁶²⁴, kdy pacient trpící závratěmi konzultoval neurochirurga. Ten mu poskytnul základní obecné informace a upozornil ho na nutnost provést mozkovou operaci. Lékař byl toho názoru, že pacientovi poskytnul i dost informací o rizicích operace, zatímco pacient byl toho názoru, že těchto informací bylo velmi málo. Pacient podstoupil následující den operaci, nicméně kvůli komplikacím došlo k následnému ochrnutí pacienta. Žalobce v následném sporu uspěl, protože se prokázalo, že informace poskytnuté lékařem nebyly dostačující, zejména že ho náležitě neupozornil na rizika a alternativy daného zákroku. Jako druhý krok pak soud přezkoumával, zda by v případě poskytnutí náležitých informací podstoupil operaci. Dospěl k názoru (na základě zkoumání subjektivního standardu), že pacient byl takovým typem osobnosti, který by v případě náležitě vyjmenovaných rizik operaci nepodstoupil. Nemocnice, ve které byl lékař zaměstnaný, byla proto shledána odpovědná k náhradě nemateriální újmy.

Francouzský soud Cour de Cassation řešil případ pacientky⁶²⁵, kdy této pacientce po prodělané chirurgické operaci, během níž nedošlo k žádnému pochybení (lěčba byla *lege artis*), ochrnula část tváře. Pacientka žalovala nemocnici, protože ošetřující lékař ji neupozornil na možná rizika operace. Soud uznal, že lékař porušil svou povinnost náležitě informovat pacientku, nicméně nepřiznal jí celý nárok, ale pouze jeho část. Podle názoru soudu by pacientka, i kdyby byla plně informována, totiž podstoupila operaci tak jako tak. Nicméně v rámci zachování lidské důstojnosti je nutné ponechat prostor každému pacientovi pro jeho uvážení, zda operaci podstoupí, či nikoliv.

Nejvyšší polský soud řešil případ⁶²⁶ zemřelé 15leté studentky. Ta podstoupila povinné krevní testy, které byly pozitivní na pohlavní nemoc. Nakonec se ukázalo, že tyto výsledky byly nesprávné, nicméně lékař, který je posuzoval, velmi hrubým způsobem zjišťoval od studentky, kdy a s kým měla pohlavní styk. Na základě tohoto jednání se dívka psychicky zhroutila a nakonec spáchala sebevraždu. Rodiče žalovali nemocnici o kompenzaci a soud jim přiznal náhradu za vzniklou imateriální újmu.

Po smrti své dcery žalobci v Litvě žalovali⁶²⁷ vilniuskou nemocnici. Dcera žalobců měla vrozenou srdeční vadu, kvůli této nemoci byla operována. Brzy po operaci zemřela. Ukázalo se, že lékař zvolil novou metodu, dosud dostatečně

⁶²⁴ Tribunal Fédéral Suisse, 28. 4. 2003, 4P.265/2002/ech (Švýcarsko).

⁶²⁵ Cour de cassation, 7. 12. 2004, Bull. Civ. I., no. 302. (Francie).

⁶²⁶ Sąd Najwyższy, 21. 6. 1976, IV CR 193/76.

⁶²⁷ J. Raudonienė and Z. Raudonis v Public institution Vilnius University Hospital Santariskės Clinics, 30. 4. 2005 Supreme Court of Lithuania, no. 3K-3-206/2005.

neprozkoušenou v litevské medicínské praxi. Otce, který se zákrokem jako zákonný zástupce uděloval informovaný souhlas, však poučil o jiném, tradičnějším přístupu, který zahrnoval menší rizika. Žalobě bylo vyhověno.

Německý soud BGH řešil případ⁶²⁸, kdy na základě pochybení lékaře byla dítěti vyjmuta druhá ledvina v situaci, kdy toto dítě mělo již pouze jednu. Následná nutná transplantace zdravé ledviny do jeho těla proběhla na základě darování orgánu matkou uvedeného dítěte. Následně se soud zabýval otázkou, zda darování ledviny matkou je újmou na zdraví, která byla způsobena chybujícím lékařem.

5.6. Kauzalita a *omise* – opomenutí jako příčina?

Můžeme být odpovědní za naše nekonání? A může být nekonání spočívající ve fyzickém nemanipulování příčinou jakéhokoliv následku? V právním kontextu nebývá kauzální nexus spojovaný s opominutím konat tolik akcentován, z filosofického hlediska však chápání *omise*⁶²⁹ jako příčiny následku přináší řadu problémů, které se odrážejí i v koncepci morální odpovědnosti, a tím i odpovědnosti právní. Širší diskuse o problému *omisi* jako možné příčiny způsobené újmy se v německém prostředí řešil více v souvislosti s trestním právem⁶³⁰, široká diskuse v angloamerickém prostředí⁶³¹ v legálním diskursu byla spojena zejména s problémem přiznávání či nepřiznávání odpovědnosti za jednání tzv. zlého samaritána⁶³². Rozumí se tím případy neposkytnutí pomoci v takové situaci, kdy má člověk možnost zasáhnout bez velkého rizika způsobení újmy sobě samému a pomoci druhému, a neučiní tak. Jako klasický případ zmiňovaný v souvislosti s odpovědností za nekonání bývá uváděn příklad zdatného plavce, který spatří topícího se chlapce⁶³³. Ačkoliv by mu mohl bez problémů pomoci, neučiní tak. Je jeho nekonání příčinou smrti chlapce? Je v případě takového nekonání odpovědný za smrt chlapce? V kontinentální

⁶²⁸ BGH, Urteil von 30. 6. 1987, NJW 87, 2925.

⁶²⁹ Niže budeme používat termín *omise*, který je z filosofického hlediska zavedený a není zabarven předem určitým interpretačním vodítkem jako je tomu u ryze právního termínu *opominutí*.

⁶³⁰ Srovnej např. MAGNUS, Ulrich. Causation by Omission. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 95.

⁶³¹ Srovnej kupř. HARRIS, John. Bad Samaritans Cause Harm. *The Philosophical Quarterly*. 1982, Vol. 32, No. 12, s. 60–69, MACK, Eric. Bad Samaritanism and the Causation of Harm. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, Vol. 9, No. 3, s. 230–259, FEINBERG, Joel. The Moral and Legal Responsibility of the Bad Samaritan. *Criminal Justice Ethics*. 1984, s. 56–68.

⁶³² Podle biblického případu zlého samaritána, který neposkytl pomoc cizinci.

⁶³³ Srovnej např. WEINRYB, Elazar. Omissions and Responsibility. *The Philosophical Quarterly*. 1980, Vol. 30, No. 118, s. 1.

Evropě se ve většině států takové neposkytnutí pomoci považuje za protiprávní jednání. První zemí, která přijala „neposkytnutí pomoci“ jako trestný čin bylo Portugalsko v 19. století.⁶³⁴ V *common law* právní kultuře tomu je jinak, neposkytnutí pomoci může být deliktem pouze tam, kde existuje zvlášť uložená právní povinnost.

Debata o *omisích* má také široké uplatnění v rovině etické, a to zejména v problematice rozhodování na konci života (*end-of-life decisions*), kdy někteří autoři zpochybňují morální rozdíl mezi zabitím (*killing*) a ponecháním zemřít (*letting die*)⁶³⁵. Opět se tato debata promítla i do právního diskursu.

Vzhledem ke kontextu naší publikace bude mít naše zkoumání *omisí* v obecných úvahách tři roviny, po nichž teprve formulujeme možnosti praktického určení. Uvedené obecné úvahy můžeme shrnout do následujících tří otázek:

1. Co to je *omise*?
2. Může být *omise* příčinou jakéhokoliv následku, včetně škodního?
3. Může být s *omisí* spojena odpovědnost, morální a právní?

Odpovědi na tyto tři otázky se prolínají a bude tomu tak i v našem krátkém shrnutí této obsáhlé problematiky. Jednu z prvních právněteoretických definic *omisí* se pokusil vytyčit anglický právní filosof Jeremy Bentham. Ten považoval *omise* jednoduše za *negativní jednání*, které stejně jako jednání *pozitivní* může způsobit následek. Negativní jednání pak může být relativní nebo absolutní, u relativního činíme jiné jednání na místo jednání očekávaného, u absolutní *omise* nečiníme vůbec nic.⁶³⁶ Podle Benthama ovšem existují i tzv. vnitřní typy jednání, které jsou odlišné od externích, čistě fyzických jednání. Pokud se tedy rozhodneme, že např. tonoucímu nepomůžeme, spočívá naše jednání právě v onom interním rozhodnutí, byť fyzicky neučiníme vůbec nic.⁶³⁷ Teorie konceptu jednání spojená s myslí byla však většinou současných autorů „teorie jednání“ opuštěna.⁶³⁸

Z čistě mechanistického pohledu spočívajícího v externím posouzení situace můžeme dospět k pochybnostem o tom, zda *omise* není *pouhým nekonáním* nebo *absencí události*, protože absentuje jakákoliv síla zasahující do kauzál-

⁶³⁴ FEINBERG, Joel. The Moral and Legal Responsibility of the Bad Samaritan. *Criminal Justice Ethics*. 1984, s. 57.

⁶³⁵ Srovnej kapitolu osmou, oddíl 8.2.5. Kausalita a rozhodnutí na konci života (end-of-life-decisions), s. ...

⁶³⁶ BENTHAM, Jeremy. *An introduction to the principles of morals and legislation*. Dover ed. Mineola, N.Y.: Dover Publications, 2007, xxxii, 378 p. ISBN 978-048-6454-528, s. 72.

⁶³⁷ Tamtéž, s. 73.

⁶³⁸ WEINRYB, Elazar. Omissions and Responsibility. *The Philosophical Quarterly*. 1980, Vol. 30, No. 118, s. 2.

ního průběhu dějů, nedochází k žádné vnější manipulaci s objekty. Většinou autorů bylo toto stanovisko odmítnuto – *omise* bývá považována za něco více, než je pouhé nekonání. Podle některých autorů je ovšem toto „něco více“ spíše věcí vnitřních stavů, zejména přesvědčení (*beliefs*) a chtění (*wants*), které pak na rozdíl od Benthama nepovažují za jednání.⁶³⁹

Někteří autoři v tomto smyslu argumentují, že *omise* nemá skutečně kauzální relevanci a nemůže způsobit změnu v empirickém světě, nicméně v normativní rovině⁶⁴⁰ se *omise* považuje za porušení určité pozitivně vymezené povinnosti.⁶⁴¹

Existují totiž situace, kdy je relevantní, abychom byli odpovědní i za následky, které jsme nezapřičinili. Weinryb mluví o dvou takových typech jednání. První v návaznosti na Hartovu teorii specifických povinností vyplývá ze společenské role, druhý z dobrovolného závazku.⁶⁴² Odmítá tak teorii očekávaného jednání.

Tu preferoval John Casey. Podle něho můžeme říci, že „pokud člověk neudělá X, nemůžeme oprávněně říci, že jeho nedělání X je příčinou výsledku Y, ledaže při obvyklém průběhu událostí od něj takové jednání X očekáváme.“⁶⁴³ Očekávání je přitom v tomto smyslu považováno za morální očekávání, posuzování má tedy normativní charakter. Podobně klasičtí teoretici právní kauzality Hart a Honoré⁶⁴⁴ dovozují, že v případě opominutí se jedná o protiklad k všeobecně očekávanému jednání subjektu. Odpovědnost za opomenutí má subjekt nést zejména v situaci, kdy je očekáváno, že by jednat měl, ale on nekoná.

Mack proto přináší další argument proti kauzální relevanci *omisi*. Ten směřuje vůči mnohosti odpovídajících nejednajících subjektů.⁶⁴⁵ Představme si

⁶³⁹ Tamtéž, s. 8.

⁶⁴⁰ MACK, Eric. Bad Samaritanism and the Causation of Harm. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, Vol. 9, No. 3, s. 232.

⁶⁴¹ Toto vymezení lze pak formulovat takto. Představme si situaci, ve které platí, že pokud A koná X, tak zabrání, aby B utrpělo Y. A neučiní X. Podle této teorie může být A odpovědný za způsobení Y svým nekonáním X tehdy a pouze tehdy, pokud má A povinnost konat X.

⁶⁴² WEINRYB, Elazar. Omissions and Responsibility. *The Philosophical Quarterly*. 1980, Vol. 30, No. 118, s. 15 a násl.

⁶⁴³ CASEY, John. Actions and Consequences. In: CASEY, John (ed.). *Morality and moral reasoning: five essays in ethics*. S.l.: Routledge, 2013. ISBN 04-158-4088-0.

⁶⁴⁴ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 38 Hart a Honoré se domnívají, že tvrzení, že jednajícím něco ne učinil, je popisem událostí ve světě stejně tak, jako věta, že jednajícím něco učinil. Z tohoto hlediska pak podle nich má *omise* kauzální působnost.

⁶⁴⁵ MACK, Eric. Bad Samaritanism and the Causation of Harm. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, Vol. 9, No. 3, s. 256 a násl. Mack ho představuje v trochu jiné podobě, nicméně s podobným vyzněním jako je případ, který uvádíme my.

následující hypotetický případ: pacient byl otráven, navštíví lékaře, který má protilék na otravu, ale ten má zlé úmysly a protilátku záměrně nepoužije. Problém je následující – ve světě je jistě více subjektů, které by hypoteticky mohly podat pacientovi protilék a nečinily tak. Na základě klasického *but for* testu jsou i ony příčinou smrtelného následku u pacienta.⁶⁴⁶ Zúžení okruhu takto odpovědných subjektů se snaží řešit řada autorů, relativně hojně citovaná jsou tři kritéria Joela Feinberga⁶⁴⁷. Podle něj bude subjekt (prvek z kauzální množiny dostačující pro následek) považován za příčinu do té míry, do níž podle pozorovatele má moc být hybatelem a/nebo má možnost kontrolovat výskyt následku a/nebo je relevantní připisovat mu vinu. Poslední hledisko je však už opět ryze normativní. V podstatě tedy z normativního hlediska přičítáme *omisi*m důsledek spočívající v porušení určité povinnosti nebo narušení určité hodnoty.

Takové normativní „vměšování“ do kauzální roviny odmítá John Harris, který trvá na odlišení soudů na základě kauzálně faktálního hlediska a morálně normativního hlediska. Podle něj *omise* může kauzálně způsobovat následky, může být tedy příčinou vzniklé újmy, což například Weinryb⁶⁴⁸, Mack⁶⁴⁹ a Epstein⁶⁵⁰ zásadně odmítají.

Jejich názor ovšem Harris považuje za nesprávný a poukazuje na zcela protiintuitivní důsledky, které by mohla mít teze, že opominutí nezpůsobuje následky. Pokud zachráním život jiného tím, že budu lhát, nebo naopak

⁶⁴⁶ Proti tomu namítá Stauch, „*povýšit takovéto opominutí hypotetických agentů na kauzální status je za takovýchto okolností zcela nesmyslné: nikdy neexistovalo žádné rozumné očekávání, že by kterýkoliv z nich měl zasáhnout; žádný z dalších agentů nenese odpovědnost za uvedené nekonání a také ve většině případů nebude mít ani žádnou příležitost nějakým způsobem zasáhnout.*“ Problém je, že se pak u něj opět objevuje princip „očekávání“, který má normativní charakter. Srovnej STAUCH, Marc. Causal authorship and the equality principle: a defence of the acts/omissions distinction in euthanasia. *Journal of Medical Ethics*. 2000, vol. 26, s. 239.

⁶⁴⁷ FEINBERG, Joel. *Harm to Others. Moral Limits of the Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 1984. ISBN 0199878579, s. 150 a násl.

⁶⁴⁸ WEINRYB, Elazar. Omissions and Responsibility. *The Philosophical Quarterly*. 1980, Vol. 30, No. 118, s. 10 a násl. Weirby vychází z teorie Von Wrighta, když se domnívá, že pouze jednání má okamžitý výsledek (*result*), např. pohyb rukou směrem nahoru, který je v dalším sledu spojen s konečným následkem (*consequence*), např. napití piva. Zdržení se jednání (*refraining*) však podle něj nemá žádný výsledek, který je vázán pouze na jednání (*action-based*), a tedy nemůže mít ani následek. *Omise* tedy podle něj nemají kauzální účinnost.

⁶⁴⁹ MACK, Eric. Bad Samaritanism and the Causation of Harm. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, Vol. 9, No. 3, s. 241 a násl. Mack argumentuje, že v konečném důsledku skeptický přístup k tzv. negativní kauzalitě je oprávněný, protože ve všech všeobecně přijímaných případech odpovědnosti za *omisi* nakonec nalezneme pozitivní události, které jsou příčinami vzniklého následku.

⁶⁵⁰ EPSTEIN, Richard A. A Theory of Strict Liability. *Journal of Legal Studies*. 1973, Vol. 2, No. 1 s. 151 a násl.

mluvit pravdu, pak jsem za to odpovědný. Obdobně, pokud moje lhaní nebo vyřčení pravdy někoho odsoudí k smrti, jsem za takové vyjádření odpovědný. Ovšem v případě, že v podobné situaci budu mlčet a nic neřeknu, nezakládá to žádnou odpovědnost, smrt jiného jsem v žádném případě nepříčinil.⁶⁵¹

V současné době tedy neexistuje zcela jednotné stanovisko v tom, zda *omise* jako zdržení se určitého jednání mohou být příčinou vzniku následku. Každopádně se ovšem téměř všichni autoři shodnou na tom, že za *omisi* může být člověk odpovědný, byť někteří autoři takovou odpovědnost spojují s explicitním porušením určité povinnosti nebo nesplněním závazku. V právní rovině lze říci, že se všichni autoři shodnou, že *omise* může být shledána jako příčina z hlediska tzv. legální kauzality pro účely právní odpovědnosti. Základem právní odpovědnosti v případě *omisivních aktů* není jejich kauzální působení, ale právní přičitatelnost k následku.

5.6.1. Právní problematika

V právním prostředí platí, že *omisivní* jednání má obdobně jako komisivní jednání shodně způsobilost působit právní následky, a tedy i právní újmu.⁶⁵² *Omise* je nekonání, kterým je projevena vůle aktéra,⁶⁵³ jeho zdržení se pohybu.⁶⁵⁴ *Omise* není jakákoliv nečinnost, ale nečinnost speciální, spočívající ve zdržení se jednání, které škůdce byl povinen provést. Je tedy porušením specifické povinnosti konat,⁶⁵⁵ přičemž tato nečinnost odpovídá vnitřnímu mentálnímu stavu jednajícího, tj. přímo se v tomto projevu zdržení projevuje jeho vůle.⁶⁵⁶ S opomenutím jako možným základem pro odpovědnost počítá

⁶⁵¹ HARRIS, John. Bad Samaritans Cause Harm. *The Philosophical Quarterly*. 1982, Vol. 32, No. 12, S. 60.

⁶⁵² MAGNUS, Ulrich. Causation by Omission. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 95.

⁶⁵³ MELZER, Filip – TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. 2014, s. 1953.

⁶⁵⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 1260.

⁶⁵⁵ Srovnej např. MAGNUS, Ulrich. Causation by Omission In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 95, podobně FISCHER, David A. Causation in Fact in Omission Cases. *Utah Law Review*. 1992, s. 1339, SMITH, Patricia. Legal Liability and Criminal Omissions. *Buffalo Criminal Law Review*. 2002, vol. 5, s. 69, HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 38.

⁶⁵⁶ O *omisivní* právní jednání však nejde tam, kde zákon spojuje právní následky již se samotnou nečinností právního subjektu. Typickým případem může být např. neuplatnění námítky promlčení nebo nevytknutí vady věci. V těchto případech jsou právní následky spojeny se samotnou nečinností, nikoliv s projevem vůle. Srovnej MELZER, Filip – TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. 2014, s. 1954.

trestní právo (srovnej § 112 trestního zákoníku⁶⁵⁷), stejně tak i právo soukromé (srovnej § 546 OZ⁶⁵⁸). V historickém kontextu lze ale uvést případ římského práva, kdy *omise* nemohla způsobit odpovědnost. Podle *Lex Aquilia* mohly odpovědnost založit pouze pozitivní akty (*occidere, urere, frangere, rumpere*), zatímco opomenutí se shodným následkem odpovědnost nezakládala.⁶⁵⁹

Právní rozdíl mezi *omisivními* a *komisivními* akty nemusí být v některých případech zřetelný, často může dojít k pochybení spočívajícímu ve zdržení se jednání v souběhu s vlastním aktivním jednáním jiným. Magnus z toho důvodu říká, že by „*bylo nesmyslné a formalistické, pokud bychom kauzalitu akceptovali pouze u jednání, které bychom klasifikovali jako pozitivní akt, zatímco kauzalitu a odpovědnost bychom museli odmítnout tam, kde by se jednalo o pouhou omisi.*“⁶⁶⁰ Teorie v německy mluvících zemích proto mluví, jak už bylo výše naznačeno, o přičitatelnosti, která je spojena s *ohniskem zavinění* (*der Schwerpunkt der Vorwerfbarkeit*) nebo se zvýšeným rizikem vzniku újmy.⁶⁶¹ Podobně jsou stavěny i *common law* teorie, buď na principu viny (*blameworthiness*)⁶⁶² spojeném s právním (normativním) pojetím příčiny, či s výpočtem rizika takového nekonání, zejména prevence rizik (*duty-risk theories*)⁶⁶³. Každopádně primárním úkolem při právním řešení *omisi* je precizně identifikovat právní povinnost, k jejímuž porušení došlo, ať už se jedná o deliktní, nebo smluvní odpovědnost. K přičtení odpovědnosti kromě porušení povinnosti musí být nekonání takového charakteru, že případné opačné chování, tj. hypotetické a neúčinně jednání, by bylo pravděpodobně způsobitelné odvrátit vzniklou újmu.

5.6.2. Paradigmatické případy

Jedním typem jsou případy spojené s prevenční povinností. Např. muž neodhrabe sněh na chodníku před svým domem, ačkoliv má ze zákona takovou

⁶⁵⁷ § 112. Jednáním se rozumí i opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel povinen podle jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, v důsledku dobrovolného převzetí povinnosti konat nebo vyplývala-li taková jeho zvláštní povinnost z jeho předchozího ohrožujícího jednání anebo k němuž byl z jiného důvodu podle okolností a svých poměrů povinen.

⁶⁵⁸ § 546 „Právně lze jednat konáním nebo opomenutím; může se tak stát výslovně nebo jiným způsobem nezbuzujícím pochybnost o tom, co jednáající osoba chtěla projevit.“ Specificky je pak opomenutí spojeno s prevenční povinností odvracet újmu v § 2901.

⁶⁵⁹ ZIMMERMANN, Reinhard. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Cape Town: Juta, 1990. ISBN 90-654-4673-7, s. 979 a násl.

⁶⁶⁰ MAGNUS, Ulrich. Causation by Omission. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 96.

⁶⁶¹ Tamtéž, s. 96.

⁶⁶² MACK, Eric. Bad Samaritanism and the Causation of Harm. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, Vol. 9, No. 3, s. 232 a násl.

⁶⁶³ Srovnej kapitolu třetí, oddíl 3.2. Kauzální skepse, s. 33.

povinnost. Chodec si zlomí nohu a žaluje vlastníka nemovitosti. Může se jednat o nedostatečné zajištění ochrany při bezpečnosti práce, zanedbání péče o svěšenou osobu apod. Specifickým případem je neposkytnutí pomoci, které má charakter trestného činu. V medicínskoprávních sporech se řada žalob řeší v důsledku neposkytnutí náležitých poučení a náležitých informací před medicínským zákrokem⁶⁶⁴, případně samotné neposkytnutí péče, která být poskytnuta měla, široká debata je vedena ohledně otázek nekonání v případech otázek na konci lidského života.⁶⁶⁵

5.6.3. Přístupy k řešení klasického případu a jejich aplikace

§ 1. Test *conditio sine qua non*

Moore, který *omise* považuje za absenci jednání, se domnívá, že *omise* nemůže být příčinou vzniklé újmy. Nicméně z normativního hlediska podobně jako jiní autoři dovozoval, že takové nekonání může mít morální dopad v případě nesplnění pozitivní povinnosti, kterou jsme schopni splnit.⁶⁶⁶ Jako východisko pro přičtení odpovědnosti nalézá kontrafaktuální závislost vzniklé újmy na předchozím opomenutí. Bez takové kontrafaktuální závislosti není možné mluvit o odpovědnosti u *omisí*.⁶⁶⁷

Test *csqn* je na *omisivní akty* použitelný, nicméně je potřeba ho drobně modifikovat. V případě *omisí* musíme učinit teoretickou operaci, na základě níž porovnáváme skutečný děj s dějem hypotetickým, obdobně jako v případě konání. V případě *omisí* však je právní příčinná souvislost založena tehdy a pouze tehdy, pokud můžeme říct, že určité hypotetické jednání (kterého se škůdce protiprávně zdržel) by zabránilo vzniku újmy.⁶⁶⁸ Tedy v daném kontextu si domýšlíme hypotetický akt a porovnáváme, zda by při jeho výskytu nevznikly následky, které ve skutečném světě nastaly.

Test *conditio sine qua non* lze použít i na případy psychické kauzality v následku *omise*. Test *csqn* nelze naopak úspěšně uplatnit u souběžné kauzality, hypotetické kauzality a alternativní kauzality, kde je alespoň jednou z „příčin“

⁶⁶⁴ Srovnej kapitolu osmou, oddíl 8.2.1. Informovaný souhlas a kauzální nexus, s. 194.

⁶⁶⁵ Srovnej kapitolu osmou, oddíl 8.2.5. Kauzalita a rozhodnutí na konci života (end-of-life-decisions), s. 223.

⁶⁶⁶ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 436.

⁶⁶⁷ MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 452.

⁶⁶⁸ MAGNUS, Ulrich. Causation by Omission. In: L. Tichý (ed.). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2, s. 97, Podobně též MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. VIII. Svazek, § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.

omise.⁶⁶⁹ Tyto otázky lze řešit podobně jako v případech aktivního jednání podle oddílů předcházejících výše.

2. NESS test

Pro *NESS* test platí pravidlo, že i *omisivní akty* jsou příčinami ve stejné míře jako komisivní akty. *NESS* systém nerozlišuje mezi negativními a pozitivními faktory v kauzálním poli.⁶⁷⁰ To, že jsou podmínky samy o sobě negativní, neznamená, že by měly být méně nutné než podmínky pozitivní. V případě multiplicitních případů se však u *omisí* vyskytují určité problémy. Podle Davida Fischera v případě mnohočetných *omisivních* případů (*multiple-omission cases*), *NESS* test může být manipulován tak, že bude vykazovat rozdílné výsledky.⁶⁷¹

5.6.4. Soudní případy

Ulpianus (D. 9, 2, 27, 9) uvádí následující příklad. Jeden ze dvou otroků zapálil pec. Druhý z otroků následně usnul, když měl hlídat pec. Nehlídaný oheň spálil farmářův dům. Ten následně žaloval majitele otroků. Žaloba byla úspěšná, i když první otrok neporušil svou povinnost (pec zapálil náležitě) a nekonání podle *Lex Aquilia* neznalo žalobní nárok vyplývající z negativního aktu. Nicméně v tomto případě byla připuštěna žaloba analogická podle nároků umožněných podle *Lex Aquilia*. Nicméně Ulpianus v daném případě nerozebírá otázku kauzality, ale otázku zavinění.⁶⁷²

V anglickém případě *Cork v Kirby Maclean Ltd* z roku 1952⁶⁷³ pracoval muž na šikmé plošině 23 stop nad podlahou továrny. U plošiny nebylo zábradlí. Zaměstnanec měl epileptický záchvat a spadl ze šikmé plochy na podlahu a zemřel. Předtím zamlčel zaměstnavateli svou chorobu. Na druhou stranu zaměstnavatel porušil svou povinnost náležité prevence na pracovišti, když muže pracujícího ve výšce dostatečně nezajistil. Nicméně argumentoval tak, že jeho opominutí nebylo příčinou smrti, příčinou smrti podle něj byla nemoc

⁶⁶⁹ Podrobně k těmto problémům FISCHER, David A. Causation in Fact in Omission Cases. *Utah Law Review*. 1992, s. 1344 a násl.

⁶⁷⁰ SMITH, Patricia. Legal Liability and Criminal Omissions. *Buffalo Criminal Law Review*. 2002, vol. 5.

⁶⁷¹ Bliže k tomuto problému viz FISCHER, David A. Causation in Fact in Omission Cases. *Utah Law Review*. 1992, s. 1358 a násl. S jeho názorem polemizuje Miller. Viz MILLER, Chris. NESS for beginners. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8, s. 328 a násl. a i sám Wright. WRIGHT, Richard W. Once More into the Bramble Bush: Duty, Causal Contribution, and the Extent of Legal Responsibility. *Vanderbilt Law Review*. 2001, Vol. 54, No. 3, s. 1128.

⁶⁷² WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 103.

⁶⁷³ *Cork v Kirby Maclean Ltd*, [1952] 2 All ER 402 (CA).

zaměstnance. Soud se s jeho argumentací neztotožnil. Usoudil, že jeho porušení povinnosti konat prevenční opatření je podmínkou *sine qua non* smrti zaměstnance. Soudce výslovně uvedl: „*Pokud nemůžete říct, že by újma nenastala, pokud nenastalo určité zaviněné jednání, pak je toto zaviněné jednání příčinou vzniklé újmy. Pokud ovšem můžete říct, že by shodná újma vznikla i v situaci, kdy by zde nebylo žádné zaviněné pochybení, pak toto pochybení není příčinou vzniklé újmy.*“⁶⁷⁴

Zajímavý případ *omise* řešil švédský Nejvyšší soud v roce 1936.⁶⁷⁵ Při období hustého a dlouhotrvajícího deště se zvýšila hladina vody, která poničila silnici blízko přehrady. Vlastník přehrady nesplnil určité zákonné povinnosti týkající se stavidel a údržby přehrady. Vlastník silnice z tohoto důvodu nárokoval náhradu za škody způsobené na silnici porušením zákonných povinností žalovaného. Soud zjistil, že sesuv půdy v oblasti silnice byl do určitého stupně způsoben porušením povinnosti vlastníka přehrady. Na druhou stranu, pokud by k sesuvu půdy došlo i v případě, že by vlasník přehrady dodržel veškeré své povinnosti, pak nemůže být porušení povinnosti ze strany vlastníka přehrady považováno za *csqn* vzniklé újmy. Toto jednání je typickým příkladem následku přírodní události (*vis maior*). Škodní následky takové události jsou však intenzivnější v důsledku zaviněného opominutí žalovaného, pokud by žalovaný neporušil své povinnosti, následek by nenastal v takové intenzitě, v jaké nastal. Žalovaný byl proto odsouzen k náhradě škody odpovídající tomu, oč se škoda z důvodu porušení povinnosti zvýšila proti normálnímu průběhu události (1/3).

Poslední případ *omise* uvádíme ze dvou důvodů, jednak se jedná o medicínskoprávní případ, jednak v jeho odůvodnění italský soud⁶⁷⁶ prokázal vysokou znalost teoretických otázek týkajících se kauzality. Pacient podstoupil chirurgický zákrok z důvodu závažného infekčního onemocnění, nicméně příčinu infekce se nepodařilo identifikovat. Pacient byl nadále léčen antibiotiky a po deseti dnech byl pro stabilizaci stavu a absenci teploty poslán domů. O tři dny později byl opět hospitalizován, protože trpěl velkými bolestmi v oblasti břicha. Ukázalo se, že se infekce nekontrolovaně rozšířila. Po několika dnech pacient následkem infekce zemřel. Vedoucí lékařského týmu, který rozhodl o propuštění pacienta bez komplexního zhodnocení a specifikace příčiny in-

⁶⁷⁴ WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 47.

⁶⁷⁵ Hogsta domstolen NJA 1936, 560, ze dne 2. 10. 1936.

⁶⁷⁶ Corte di Cassazione, sezioni unite penali, 10 July 2002, Franzese. *Foro it.* 2002, II, 601, note by O. Di Giovine; *Danno e resp.* 2003.

feke byl shledán viným z trestného činu zabití u soudu první instance i u odvolacího soudu. Kasační soud vysoce sofistikovaně⁶⁷⁷ a se znalostí teoretického kontextu odkázal nejprve na otázku logického kontrafaktuálního rozvažování založeného na generalizaci zkušenostních či vědeckých zákonů (univerzálních či statistických). Podle soudu doktor nejednal tak, jak by jednat měl, a na základě toho by hypotetický následek (smrt pacienta) v případě konání *lege artis* vůbec nenastal nebo nastal později, případně byl méně devastující. K verifikování tohoto rozhodnutí využil soud i pravděpodobnostní a statistickou rozvahu, která potvrdila, že lékařovo opomenutí (*omise*) bylo nutnou podmínkou vzniklé újmy. Nicméně, vzhledem k tomu, že nedostatečnost pravděpodobnostních zjištění vytváří vždy jistou míru nejistoty ohledně kauzálního nexu, soud rozhodl, že v trestněprávní rovině je tato nejistota důvodem pro to, aby byl obžalovaný zproštěn viny. Zároveň ale soud vyjádřil názor, že faktuelní empirické zkoumání prokázalo jistotu v míře dostačující pro civilněprávní zhodnocení situace a rozhodl o tom, že lékař je civilněprávně odpovědný k uhrazení způsobené újmy, kterou příbuzní zemřelého pacienta uplatnili v adhezním řízení.

⁶⁷⁷ Srovnej jeho argumentaci shrnutou v WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0, s. 35 a násl.

6. Příčinná souvislost a její prokazování

Stanovení faktické příčinné souvislosti je záležitostí skutkovou⁶⁷⁸ – jedná se o zjištění relace mezi určitými skutečnostmi⁶⁷⁹. Ačkoliv by řada lidí mohla říci, že stanovit vztah příčiny a následku mezi dvěma skutečnostmi nemůže být obtížné, opak je pravdou. Samozřejmě zde máme jednoduché případy, kdy se stanovením i prokázáním kauzálního nexu nejsou problémy (např. škůdce rozbije věc apod.), ale v řadě případů je stanovení příčinné souvislosti i její prokázání spojeno s obrovskými problémy. Jednou z oblastí, pro kterou jsou tyto problémy příznačné, jsou tzv. medicínskoprávní spory⁶⁸⁰. V těchto případech může totiž docházet k tomu, že příčin, které mohou způsobit daný následek, je více (multikauzálnost)⁶⁸¹ nebo za současného stavu věcí nejsou kauzální průběhy v konkrétním případě objasnitelné⁶⁸². Přesto nezbytnou podmínkou úspěchu v těchto sporech je nejen zodpovědět otázku, zda v rámci poskytnuté péče došlo ze strany zdravotnického pracovníka k pochybení či postupu, který by bylo lze označit za *non lege artis*, ale rovněž prokázat existenci příčinné souvislosti mezi škodlivým jednáním a vzniklou újmou.

V oblasti stanovení příčinné souvislosti a jejího prokazování je možno vysledovat několik problematických rovin, které budou diskutovány dále. Společným jmenovatelem všech těchto okruhů je problematika pravděpodobnosti (probability).

Je skutečností, že v právu je pojem pravděpodobnosti využíván relativně často, byť v různých významových rovinách. S ohledem na příčinnou souvislost jsou však typické dva druhy pravděpodobnostních úvah. První úvaha se vztahuje k problematice zjišťování skutkového stavu: Jaká je pravděpodobnost toho, že následek Y nastal v důsledku příčiny X? Druhá úvaha je pak procesněprávního charakteru a směřuje k míře přesvědčivosti důkazů o existenci kau-

⁶⁷⁸ Např. rozsudek NS ČR ze dne 21. 2. 2002, sp. zn. 21 Cdo 300/2001.

⁶⁷⁹ Obdobně WRIGHT, Richard. Proving causation: Probability versus Belief. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 1849460868, s. 205: „Causation is empirical relation between concrete conditions.“

⁶⁸⁰ Blíže viz KATZENMEIER, Christian. *Arzthaftung*. Tübingen: Mohr Siebeck, c2002. ISBN 3161476816, s. 417.

⁶⁸¹ Může se jednat o následek postupu *non lege artis* při poskytování zdravotní péče nebo zhoršení zdraví pacienta v důsledku přirozeného vývoje (progrese) nemoci, vrozených vad či škodlivých vlivů okolního prostředí. Často působí tyto vlivy také současně.

⁶⁸² Typické je to u skupiny případů, kdy je člověk vystaven vlivu toxických látek (tzv. *toxic torts*).

zálního nexu: S jak vysokou mírou pravděpodobnosti musí být prokázáno, že Y nastalo v důsledku X? Každá z těchto úvah míří k odlišnému chápání pojmu pravděpodobnosti a v obou případech, jak bude ukázáno níže, je dokonce použití tohoto pojmu problematické.

6.1. Využití pravděpodobnosti při stanovení příčinné souvislosti v konkrétním případě

Běžně uváděnou, intuitivní definicí pravděpodobnosti je, že pravděpodobnost zkoumaného jevu vyjadřuje míru naděje, že tento jev nastane. Další typy definic jsou již formalizované⁶⁸³, přičemž nejznámější je klasická definice, podle níž je pravděpodobnost definována jako podíl počtu příznivých událostí a celkového počtu událostí, které mohou při náhodném pokusu nastat⁶⁸⁴. Pravděpodobnost v tomto smyslu se tedy vždy vztahuje k hodnocení výskytu určité události v obecné rovině. Její využití pro hodnocení míry pravděpodobnosti výskytu určité události v konkrétním případě je však nemožné⁶⁸⁵. I další upřesnění, např. pomocí tzv. Bayesova teoremu⁶⁸⁶, umožňují sice dále specifikovat pravděpodobnost v závislosti na již známých faktech, ale přesto výsledná pravděpodobnost je stále pouze obecným vyjádřením počtu příznivých událostí v závislosti na existenci určitých podmínek⁶⁸⁷.

Proto i v případě velmi vysoké pravděpodobnosti nelze bez dalšího v konkrétním případě dovozovat existenci příčinné souvislosti⁶⁸⁸. Pro ilustraci si

⁶⁸³ Existují čtyři základní definice pravděpodobnosti (klasická, statistická, geometrická a axiomatická) a vedle toho tzv. podmíněná pravděpodobnost.

⁶⁸⁴ Pravděpodobnost jevu A nazveme číslo $P(A) = \frac{n}{N}$, kde n je počet všech výsledků náhodného pokusu a N je počet výsledků příznivých jevu A .

⁶⁸⁵ POPPER, Karl. *Unended quest: an intellectual autobiography*. Rev. ed. La Salle, Ill: Open Court, 1985. ISBN 9780875483436, s. 178: „For the objective probability tells us only what happens on the average if that sort of events is repeated many times: about the single event itself the objective statistic probability says nothing.“, obdobně Nejvyšší soud Maine ve věci Day v Boston & Maine Railroad: „Quantitative probability, however, is only the greater chance. It is not proof, nor even probative evidence, of the proposition to be proved.“

⁶⁸⁶ Blíže k tomu např. HAACK, S. Evidence Matters v kapitole Legal probabilism, kde o tomto druhu probabilitismu hovoří jako o subjektivním bayesianismu (HAACK, Susan. *Evidence matters: science, proof, and truth in the law*. 1. New York, NY: Cambridge University Press, 2014. ISBN 1107698340.) nebo WRIGHT, Richard. Proving causation: Probability versus Belief. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 1849460868, s. 210 a násl.

⁶⁸⁷ Přesto lze využití Bayesova teoremu doporučit, byt z něj nelze dovozovat existenci příčinné souvislosti.

⁶⁸⁸ „Der unmittelbare (ohne weiteres erfolgende) Schluss von einer [...] statistischen Wahrscheinlichkeit auf Einzelfall ist methodisch prinzipiell unzulässig.“ WEBER, Helmut. *Der Kausalitätsbeweis im Zivilprozess: Kausalität, Beweiswürdigung und Beweismass, Beweiserleichterungen vornehmlich im Blick auf den Schadensersatzprozess wegen unerlaubter Handlungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1997. ISBN 9783161467455, s. 36.

představme, že fotbalové utkání navštíví 1000 lidí. Ale pouze 50 z nich zaplatí u pokladny vstup. Další vniknou na stadion bez placení. Přestože pravděpodobnost u každého návštěvníka, že se dostal na stadion bez placení, je 95 %, zdráhali bychom se v konkrétním případě bez dalšího rozhodnout, že tento návštěvník skutečně nezaplatil.

A právě tato úvaha vede k tomu, že je nutno v rámci úvah o příčinné souvislosti rozlišit obecnou (statistickou) kauzalitu⁶⁸⁹, která je založena na pravděpodobnostních úvahách, od kauzality specifické, tj. kauzality v konkrétním případě. Máme-li tedy u určitého léčiva napsáno, že vedlejší účinky v podobě nevolnosti se mohou projevit v 10 % případů, a paní X bere toto léčivo a trpí nevolností, nelze bez dalšího říci, že nevolnost byla způsobena léčivem. Tento údaj nám pouze říká, že je statisticky pravděpodobné, že v případě 100 lidí se může po použití daného léčiva u 10 % z nich objevit nevolnost. Současně ale tento údaj neříká, že se skutečně objeví, a již vůbec nespecifikuje, u které konkrétní osoby by se měla nevolnost projevit. V oblasti medicínskoprávní jsou pak tyto údaje týkající se obecné kauzality často používány, aniž by byly chápány jako obecná data, ke stanovení příčinné souvislosti v konkrétním případě⁶⁹⁰.

Údaje, které jsou v rámci obecné kauzality v medicínskoprávních sporech používány, jsou údaje epidemiologického charakteru, tedy údaje vztahující se k populaci, nikoliv k jednotlivci. Výsledky epidemiologických studií také mají primárně odlišnou funkci, než je objasnění existence kauzálního vztahu v určitém případě – jejich funkce je spíše prognostická než vysvětlující. Na druhou stranu nelze obecnou kauzalitu ponechat zcela stranou, neboť je často indikátorem, zda lze o příčinné souvislosti (a v jaké míře) uvažovat v konkrétním případě⁶⁹¹. S velkou naléhavostí se tato problematika objevuje zejména v oblasti sporů, kde újma vznikla v důsledku působení toxické látky (např. léčiva)⁶⁹² a usuzovat zde na specifickou kauzalitu bez pomoci statistických údajů je téměř nemožné⁶⁹³.

⁶⁸⁹ Wright nazývá tuto oblast jako *causal capacity issue*, tedy schopnost být příčinou.

⁶⁹⁰ Asi nejznámějším případem je používání statistické pravděpodobnosti pro prokázání existence příčinné souvislosti americkými soudy – tzv. *doubling the risk doctrine*; ale obdobné problémy nastávají i v případě ztráty šancí, neboť často se jedná o šance statistické, nikoliv osobní (blíže k tomu v oddíle o ztrátě šancí).

⁶⁹¹ Lord Dyson v případě Sinkiewitz konstatoval: „[...] *Epidemiology is based on the study of of populations, not individuals. [...] In an individual case, epidemiology alone cannot conclusively prove causation. At best, it can establish only certain statistical probability that a randomly selected case of disease was one that would not have occurred absent exposure.*“

⁶⁹² Tyto spory jsou nazývány *toxic torts* a spadají sem spory od vystavení vlivu azbestu až po konzumaci léčiv.

⁶⁹³ Jedná se o údaje poskytované farmako-epidemiologií.

Při zkoumání specifické kauzality by tedy měl být prováděn dvoustupňový test. Nejdříve by v rámci zkoumání mělo být zjišťováno, zda v obecné rovině může být daná újma vyvolána daným jednáním či látkou (tedy zjištění obecné kauzality) a teprve následně by mělo dojít ke zkoumání v konkrétním případě – zde už hrají roli i jiné faktory než pravděpodobnost⁶⁹⁴ a jejich prostřednictvím je odlišena korelace od kauzality⁶⁹⁵.

Jak bylo řečeno shora, zjištění existence kauzality je věcí empirie. Často ovšem naše empirické poznání není schopno jednoznačně konstatovat, že určité jednání nebo událost je příčinou konkrétního následku. V těchto případech pak tvrdíme, že určité jednání způsobilo následek s určitou mírou pravděpodobnosti⁶⁹⁶. Právní řády ale s probabilitou ve sféře existence příčinné souvislosti pracují jen zřídka⁶⁹⁷, daleko častěji se pravděpodobnostní úvahy váží k míře přesvědčivosti důkazů o existenci kauzálního nexu⁶⁹⁸.

6.2. Míra přesvědčivosti důkazů o existenci kauzálního nexu

Na první pohled by se mohlo zdát, že oddělování existence kauzálního nexu a přesvědčení o existenci kauzálního nexu je zbytečné, neboť obě by měly vést k podobným závěrům. Potřeba oddělování se ale ukazuje zejména v situacích, kdy je využíváno pravděpodobnosti. R. W. Wright uvádí příklad⁶⁹⁹, který osvětluje problém paradoxnosti využití pravděpodobnosti při stanovení míry přesvědčivosti důkazů o existenci příčinné souvislosti v konkrétním případě: Na

⁶⁹⁴ I když je řada autorů, kteří v rámci zjišťování specifické kauzality využívají Bayesova teorému a snaží se prostřednictvím této podmíněné pravděpodobnosti dospět ke konkrétní kauzalitě. Např. Goldberg uvádí: „[...] *the most interesting potential use of Bayes' Theorem is refining what may be termed statistical chances into 'personal' chance which are peculiar to a particular individual.*“ GOLDBERG, Richard. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 1849460868, s. 39. R. W. Wright ale uvádí příklad, který využití Bayesova teorému zpochybnuje – představme si situaci, že pouze jeden z 1000 diváků skutečně zaplatil. Pořadatel tohoto diváka A. identifikuje a je zde pouze 2% pravděpodobnost, že se pořadatel může splést. Pokud je apriorní pravděpodobnost v tomto případě 99,9%, pak i po úpravě pomocí Bayesova teorému zůstává pravděpodobnost, že divák A. je neplatič, 95 %. A to i přes jasné svědectví pořadatele. Wright, *Proving causation: Probability versus Belief*. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 1849460868, s. 211.

⁶⁹⁵ Pro oblast následků toxických látek viz pasáž o Bradford-Hillových kritériích.

⁶⁹⁶ V tomto případě se již nejedná o statistickou pravděpodobnost, ale spíše o subjektivní přesvědčení o existenci kauzality v konkrétním případě.

⁶⁹⁷ Bliže k tomu např. EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182.

⁶⁹⁸ „*Wahrscheinlichkeit stellt hier eine Art von auf empirischen Befunden beruhenden rationalen Glaubens.*“ BUNGE, Mario. *Kausalität, Geschichte und Probleme*. Tübingen: Mohr, 1987. ISBN 9783169448067, s. 348.

⁶⁹⁹ Jedná se o příklad, který uvedl L. J. Cohen v *The Probable and the Provable*. Oxford University press, 1977, s. 75.

rodeo se dostavilo 1000 diváků. Z toho pouze 499 zaplatilo lístek, zbytek byl neplaticí (*gatecrasher*). Pravděpodobnost, že určitý divák je neplaticím, je 50,1 %. Pokud by tedy míra přesvědčivosti důkazu byla dána pravděpodobností, a vyžadovalo by se pro její prokázání, že daná skutečnost je pravděpodobnější než její opak (*more likely than not*), pak bychom museli v každém jednotlivém případě dospět k tomu, že se jedná o neplatiče.

Otázkou tedy je, zda vůbec má být pravděpodobnost jako taková relevantní pro tvorbu přesvědčení o existenci kauzálního nexu v konkrétním případě⁷⁰⁰ a případně, jak vysoká míra pravděpodobnosti je nezbytná pro přesvědčení o existenci kauzálního nexu? Tyto otázky se otevírají zejména v souvislosti s nároky kladenými jednotlivými právními řády na míru přesvědčivosti důkazních prostředků.

Jak již bylo řečeno shora, musí být pro úspěšné uplatňování odpovědnostních nároků prokázána existence příčinné souvislosti. Její případné prokázání pak významně ovlivňuje nároky kladené na míru důkazní přesvědčivosti, s níž musí být důkaz existence příčinné souvislosti proveden.

Nároky na provedení důkazů jsou v různých státech různé a liší se také v závislosti na právním odvětví⁷⁰¹. V některých právních řádech, například v Německu, je vyžadováno, aby příčinná souvislost byla prokázána s určitostí (*Gewissheit*)⁷⁰². Ve Švýcarsku je vyžadováno, aby příčinná souvislost byla prokázána s převládající pravděpodobností (*überwiegende Wahrscheinlichkeit*). Obdobné nároky jsou kladeny na prokázání příčinné souvislosti v Rakousku. Nižší míra na prokázání je vyžadována v Anglii, kde stačí prokázat, že je pravděpodobnější (*more likely than not*)⁷⁰³, že újma nastala v důsledku tvrzeného protiprávního jednání než v důsledku jiné skutečnosti. V České republice⁷⁰⁴ by příčinná souvislost měla být prokázána s určitostí – judikatura trvá dokonce na bezpečném prokázání příčinné souvislosti, kdy nestačí pouhá pravděpodobnost⁷⁰⁵.

⁷⁰⁰ Blíže k tomu Wright, R. nebo Haack nebo Ehlgen, Weber atp.

⁷⁰¹ Standardně je požadavek vyšší míry přesvědčivosti důkazu kladen na důkazy v trestním řízení, kde je vyžadováno, aby příčinná souvislost byla bezpečně prokázána (*beyond reasonable doubt*).

⁷⁰² Viz § 286 ZPO (Zivilprozessordnung) s tím, že dřívější judikatura používala při stanovení pojmu určitosti odkaz na pravděpodobnost – „an Sicherheit grenzende Wahrscheinlichkeit“. Říšský soud tvrdil: „[...] gilt [...] der hohe Grad von Wahrscheinlichkeit als Wahrheit“ RG 15, 338f.

⁷⁰³ *On the balance of probabilities* nebo americký standard *on preponderance of evidence*.

⁷⁰⁴ Obdobný postoj má i slovenská judikatura.

⁷⁰⁵ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR NS – R 21/1992 a 25 Cdo 168/2003, kdy Nejvyšší soud konstatoval následující: „Příčinná souvislost mezi zaviněným protiprávním jednáním žalovaného a vznikem škody na zdraví musí být bezpečně prokázána; nestačí tu pouhá pravděpodobnost.“; na druhou stranu jsou zřejmé tendence od tohoto vysokého standardu ustupovat – viz např. rozhodnutí NS 25 Cdo 1628/2013: „[...] znalci uváděná pravděpodobnost 70 % až 80 % je pro závěr o příčinné souvislosti mezi nesprávným postupem žalované a úmrtím poškozeného dostačující.“

Všechny shora uvedené příklady pracují s pojmem pravděpodobnosti. Jeho chápání se ovšem liší od objektivní pravděpodobnosti, která byla diskutována výše. V tomto případě se spíše jedná tedy o pravděpodobnost ve smyslu míry přesvědčení soudce o existenci příčinné souvislosti – *belief*⁷⁰⁶, *subjektive Wahrscheinlichkeit*⁷⁰⁷. Jednou ze zásadních otázek ve vztahu k míře přesvědčení je, v závislosti na čem se toto přesvědčení vytváří. V obecné rovině lze říci, že se toto přesvědčení bude vytvářet v závislosti na obecné pravděpodobnosti a konkrétních okolnostech případu. V jaké míře ale má být zohledňována obecná pravděpodobnost? Zodpovězení této otázky nás ovšem zpětně přivádí ke vztahu objektivní pravděpodobnosti a míry přesvědčení.

Z našeho pohledu je zohledňování obecné pravděpodobnosti pouze podružným kritériem, které by mělo být bráno v potaz pouze v kombinaci s ostatními důkazy v konkrétním případě⁷⁰⁸. Nadměrné zohlednění objektivní pravděpodobnosti může vést ale k chybným výsledkům⁷⁰⁹. Bylo by tedy mylné se domnívat, že objektivní pravděpodobnost, byť jakkoliv vysoká, je základem pro míru přesvědčivosti důkazu. Proto také není možno chápat americký a britský standard míry přesvědčivosti důkazu v civilním právu (*more likely than not*, 50+) jako vyjádření statistické pravděpodobnosti⁷¹⁰. Tento standard je

⁷⁰⁶ *Standard of persuasion.*

⁷⁰⁷ „[...] die subjektive Wahrscheinlichkeit drückt den Grad an Überzeugung aus, mit der eine Person an ein ihr unbekanntes Ereignis glaubt.“ EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182, s. 46 s četnými odkazy na subjektivní chápání pravděpodobnosti, viz pozn. pod čarou 182.

⁷⁰⁸ Obdobně Haack, S. *Evidence Matters, The Weight of Combined Evidence*, také Ehlgen, který ke vztahu objektivní a subjektivní pravděpodobnosti říká: „Dass es sich um verschiedene Wahrscheinlichkeitsbegriffe handelt, schließt jedoch nicht aus, die statistische Wahrscheinlichkeit zur Basis einer induktiven Wahrscheinlichkeitsaussage zu machen“, EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182, s. 48.

⁷⁰⁹ Viz příklad s neplatiči, kdy fotbalové utkání navštíví 1000 lidí. Ale pouze 50 z nich zaplatí u pokladny vstup. Další vniknou na stadion bez placení. Objektivní pravděpodobnost u každého návštěvníka, že se dostal na stadion bez placení, je 95 %, přesto by bylo chybné dovozovat z tohoto údaje míru přesvědčení v konkrétním případě, že daná osoba skutečně vnikla na stadion bez placení, a dokonce z tohoto vyvozovat právní následky; obdobně Lord Rogers v kauze *Sienkewitz*: „[...] By leading the epidemiological evidence, the only 'fact' that the plaintiff can prove and offers to prove, on the balance of probability, is that in most cases the injury would have been related to the exposure [...] In short, the chances are that it was. Whether, in particular case, the claimant's injury was actually caused by the exposure is a matter of fact – and one that remains unknown, if the only available evidence is statistical [...]“; jinak ale Seifert nebo Ehlgen, kteří tvrdí, že v případě, že nemáme další upřesňující informace je objektivní pravděpodobnost a míra přesvědčení shodná (EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182, s. 49, nebo SEIFERT, Ralph B. *Ärztlicher Behandlungsfehler und schicksalhafter Verlauf: zur haftungsrechtlichen Bewältigung eines Kausalitätsdilemmas*. Baden-Baden: Nomos, 2008. ISBN 9783832936860, s. 64).

vždy vztažen ke konkrétnímu případu a znamená, že v daném případě je soudce přesvědčen, že daný následek vznikl v důsledku konkrétní skutečnosti, a nikoliv jiné⁷¹¹. Toto přesvědčení je pak subjektivního charakteru⁷¹² a nelze je vyjádřit číselně⁷¹³.

Nejilustrativnějším příkladem chybného odvozování míry přesvědčivosti důkazu od objektivní pravděpodobnosti je velmi rozšířená americká teorie – *the Doubling of the Risk Doctrine*.

6.2.1. Doubling of the risk doctrine

Doubling of the risk doctrine je zvláštní teorií, která se vyvinula na pozadí sporů, kde byl poškozený vystaven vlivu určité toxické látky. Běžně jsou tyto případy označovány jako *toxic torts*. V těchto případech je totiž provedení důkazu specifické kauzality nadmíru obtížné, a proto hraje velkou roli obecná, epidemiologická kauzalita. I v těchto případech by samozřejmě měl probíhat dvoustupňový test existence specifické kauzality – v první fázi na základě farmako-epidemiologických studií je posuzováno, zda určitá látka je schopna způsobit daný typ újmy. Následně je přistoupeno k hodnocení, zda tato látka skutečně způsobila danou újmu. A právě druhá část testu se v mnoha případech ukazuje jako velmi obtížná, případně nemožná. Někdy jsou tyto obtíže dány časovým odstupem, častěji je ovšem obtížnost dána inherentní nejistotou, která je typická pro expozici toxickým substancím. Vezmeme-li v úvahu

⁷¹⁰ „Abstract statistics do not have ‘weight’. Concrete evidence specific to particular case does have ‘weight’.“, Wright, Proving causation: Probability versus Belief. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 1849460868, s. 202.

⁷¹¹ Podle Federal Jury Practice and Instructions (Civil): „to establish by a preponderance of the evidence means to prove that something is more likely so than not so. In other words, a preponderance of the evidence in the case means such evidence as, when considered and compared with the opposed to it, has more convincing force, and produces in your minds belief that what is sought to be proved is more likely than not. This rule does not, of course, require proof to absolute certainty, since the proof to an absolute certainty is seldom possible in any case.“ DEVITT, E. H. *Federal Jury Practice and Instructions (Civil)*. 4. vydání. West Publishing, St. Paul, 1987.

⁷¹² Např. J. R. Simon a L. Mahan provedli zajímavý výzkum, který kvantifikoval míru přesvědčivosti nutnou pro naplnění důkazního standardu *more likely than not*, a ukázalo se, že řada respondentů by potřebnou míru přesvědčení umístila na pravděpodobnostní škálu mezi 70 až 80. SIMON, J. R. – MAHAN, L. Quantifying Burdens of Proof: A view from the Bench, Jury and the Classroom. *Law and Society Review*. Vol. 5, 1971.

⁷¹³ Ve známém případě *Cipillone*, týkajícím se výskytu rakoviny v důsledku kouření, se soud vyjádřil k matematickému vyčíslování pravděpodobnosti přesvědčení: „We are convinced that when jury determines that ‘but for’ a defendant’s conduct, the injury would not have occurred, it is determining that the chances of that injury being the result of defendant’s conduct are 50 % or greater. Traditionally, jury instructions have been in words, not numbers.“ *Cipillone v. Liggett Group Inc* (1990) 893 F 2d 541, 561 fn 17 (United States Court of Appeals, Third Circuit).

známé případy léčiv jako např. Benedictin⁷¹⁴, pak je zřejmé, že ne všem ženám, které užívaly Benedictin, se narodily malformované děti a současně se malformované děti narodily i ženám, které Benedictin neužívaly. A právě tato situace, kdy ne všichni, kdo jsou vystaveni expozici určité látky, onemocní a zároveň často onemocní i lidé, kteří expozici vystaveni nejsou, je pro prokázání specifické kauzality extrémně obtížná⁷¹⁵. V některých případech jsou ale poškození vystavování vlivu určité látky v zájmu ochrany veřejného zdraví – nejtypičtější jsou případy očkování – a v těchto případech je vhodné, aby poškozeným bylo prokázání specifické kauzality ulehčeno⁷¹⁶. A právě v takovéto situaci byly položeny základy *Doubling of the risk doctrine*, která se následně rozšířila i na ostatní případy *toxic torts*.

Tato teorie se poprvé objevila v případě *Cook v. United States* z roku 1982⁷¹⁷, kdy pan Cook tvrdil, že po aplikaci očkovací vakcíny byl postižen tzv. Guillain-Barré syndromem. Podstatou této teorie je využití míry relativního rizika pro prokázání specifické kauzality. Relativní riziko je ukazatel vystihující vztah mezi expozicí rizikovému faktoru a zdravotním následkem⁷¹⁸. Je-li relativní riziko rovno 1, pak daný faktor nemá na vznik onemocnění vliv. Je-li ale větší než 1, pak se jedná o rizikový faktor. V případě *Cook* byla popsána úvaha, za jakých okolností je možno v závislosti na výši relativního rizika usuzovat na míru přesvědčivosti důkazu⁷¹⁹. Ačkoliv je tato úvaha ve vztahu ke specifické kauzalitě od počátku chybná, přesto se ujala a následně se stala inspirativní i pro další případy⁷²⁰. Základní tezí této teorie je, že jakmile je výše relativního

⁷¹⁴ Jednalo se o známou kauzu léčiva zvaného Benedictin (debendox), kdy vzniklo podezření, že užívání tohoto léčiva může mít důsledky na potomstvu, kdy se rodily děti se specifickými malformacemi – nejčastěji fokomélií.

⁷¹⁵ HAACK, Susan. *Evidence matters: science, proof, and truth in the law*. 1. New York, NY: Cambridge University Press, 2014. ISBN 1107698340, s. 269.

⁷¹⁶ Blíže k tomu kapitola Očkování a kauzalita.

⁷¹⁷ *Cook v. United States*, 545 F. Supp. 306 (N.D. Cal. 1982).

⁷¹⁸ Blíže viz BENCKO, Vladimír et al. *Epidemiologie, výukové texty pro studenty 1*. LF UK Praha. 2. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, 2002.

⁷¹⁹ V poznámce k rozhodnutí *Cook v. U.S.* je dán tento hypotetický příklad, který ovlivnil chápání vztahu obecné a specifické kauzality v rozhodování soudů v USA na dalších 30 let: „*This fact is readily illustrated by a hypothetical example. Suppose the relative risk for vaccines nine weeks after vaccination is two i.e., that they are twice as likely to experience onset of GBS after that interval as are persons in the unvaccinated population during the calendar week. If fifty GBS cases occur among a million unvaccinated persons that week, then a hundred cases would be expected among a million nine-week vaccinees. Of that hundred, fifty would have been expected without vaccination, while the other fifty are explained only by the event of vaccination. Thus, the likelihood that a given nine-week vaccinated case of GBS is attributable to vaccination is 50 %. Similarly, if the relative risk of GBS to nine-week vaccinees is four, then 75 % of all nine-week vaccinees are vaccine-linked. Once the relative risk rises above two, it becomes more probable than not that a given case was caused by the vaccine.*“

rizika vyšší než 2, pak je pravděpodobnější (*more probable than not*), že daný následek nastal v důsledku expozice rizikovému faktoru (toxické látce). V řadě případů se dokonce výše relativního rizika vyšší než 2 stala pro stanovení potřebné míry přesvědčivosti důkazů o existenci kauzálního nexu nejen postačující, ale dokonce nutnou podmínkou⁷²¹.

Tato teorie tedy umožnila odvozování míry přesvědčivosti důkazu od pravděpodobnosti (obecné kauzality), aniž by brala v potaz kauzalitu specifickou. Tato teorie nebyla však ani v USA přijímána všeobecně a často byla (zejména z akademických kruhů⁷²²) kritizována. S ohledem na shora uvedené o vztahu obecné a specifické kauzality je nutno využitelnost této teorie odmítnout.

⁷²⁰ Např. *De Lucca v. Merrel Dow Pharmaceuticals* z roku 1990, *Agent Orange* nebo *Daubert*.

⁷²¹ V případě *Bartley* bylo řečeno, že pokud důkaz neobsahuje tvrzení o tom, že daná příčina dvakrát zvyšuje relativní riziko výskytu zdravotního následku, pak jej nelze uznat za dostatečně průkazný (*probative*) a žalobu je nutno zamítnout.

⁷²² Viz např. HAACK, Susan. *Evidence matters: science, proof, and truth in the law*. 1. New York, NY: Cambridge University Press, 2014. ISBN 1107698340. V kapitole *Risky Bussiness: Statistical Proof of Specific Causation*, nebo Wright, R. W. *Proving causation: Probability versus Belief*. In: R. Goldberg. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 1849460868, s. 215.

7. Odklony od prokazování příčinné souvislosti

Většina právních řádů vychází z toho, že určitý subjekt je možno činit právně odpovědným pouze v situaci, kdy je prokázána příčinná souvislost mezi škodním jednáním a vzniklou újmou⁷²³. Pokud se pak podaří poškozenému prokázat existenci kauzálního nexu dosti přesvědčivě⁷²⁴, náleží mu náhrada celé újmy – byť o její celé přičitatelnosti určitému škodnímu jednání může panovat určitá nejistota. Běžné právní systémy tedy aplikují v rámci prokazování příčinné souvislosti pravidlo „vše nebo nic“ (*all or nothing*), které vede pouze ke dvěma druhům výsledků⁷²⁵ – poškozený prokáže existenci kauzálního nexu a je mu přiznána plná náhrada nebo tuto existenci neprokáže, a není mu přiznána žádná náhrada. Aplikace tohoto pravidla se ale zejména v medicínsko-právních sporech ukazuje jako velmi problematická. Neboť v řadě případů je zřejmé, že existence příčinné souvislosti je více či méně pravděpodobná. Nejistota ohledně kauzálních průběhů v oblasti medicínskoprávních sporů je podmíněna řadou faktorů – nedokonalostí medicínských postupů, nedokonalostí poznání, povahou biologických procesů, odlišností jednotlivců, souběhy s jinými faktory apod.⁷²⁶

Základním pravidlem ve vztahu k rozložení důkazního břemene je ve většině právních řádů to, že tvrdit a prokazovat musí žalobce⁷²⁷, kterým je pacient. Řada medicínskoprávních sporů končí proto pro pacienty neúspěšně, neboť nejsou schopni dostát požadavku patřičného prokázání příčinné souvislosti, a to někdy i v situacích, kdy je zřejmé, že protiprávní jednání lékaře nebo expozice určité látky na zdraví pacienta určitý vliv mělo. Z právně-politického hlediska se jeví tato situace často jako nepřijatelná, a proto jsou hledány cesty, které

⁷²³ Výjimkami mohou být případy odpovědnosti za potenciální příčinnou souvislost (alternativní kauzalita).

⁷²⁴ Podle shora uvedených pravidel – V naší literatuře k tomu blíže např. HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 9788073576431, s. 136 a násl.

⁷²⁵ Bez ohledu na potřebnou míru přesvědčivosti důkazu.

⁷²⁶ Blíže k tomu např. SEIFERT, Ralph B. *Ärztlicher Behandlungsfehler und schicksalhafter Verlauf: zur haftungsrechtlichen Bewältigung eines Kausalitätsdilemmas*. Baden-Baden: Nomos, 2008. ISBN 9783832936860, s. 86 a násl. nebo Ehlgén: „Zurückführen lassen sich diese Schwierigkeiten auf einen Zustand, der als Unvollkommenheit der Medizin beschrieben werden kann.“ EHLGÉN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182, s. 147.

⁷²⁷ Byť existují četné modifikace tohoto pravidla.

by měly napomoci překonání obtíží při prokazování kauzálního nexu v těchto situacích⁷²⁸ a umožnit přiznat pacientovi náhradu újmy. Velmi ilustrativní příklad umožňující pochopit rozsah i dosah některých odklonů od tradičního chápání odpovědnostních modelů nebo od tradičního rozvržení důkazního břemene uvádí Jansen.

A dostane infarkt. Pokud by byl ošetřen ihned, měl by 80procentní šanci na přežití. Ale během jeho transportu do nemocnice chodec B, který přechází ulici, se nerozhledne a způsobí svou nedbalostí dopravní nehodu, která vede ke zdržení sanitky o 10 minut. Toto zdržení sníží šance A na přežití z 80 na 40 procent. Následně v důsledku hrubého nedbalosti lékaře C při příjmu není A ošetřen dalších 10 minut. Lékař C se totiž domnívá, že nejde o naléhavý případ a raději si ještě dopíše šálek čaje. A. následně zemře v důsledku všech tří „příčin“.⁷²⁹

Z tradičního pohledu na dokazování nebylo jednání B ani C *conditio sine qua non* a současně snížilo každé z jednání šanci na záchranu pouze o 40 %, a tedy náhrada újmy by byla vůči B i C odmítnuta. V případě Německa by ale v důsledku kvalifikace jednání lékaře jako hrubého pochybení při léčbě došlo k převrácení důkazního břemene a je velmi pravděpodobné, že by lékař nebyl schopen přinést důkaz o tom, že bez jeho jednání by ke smrti nedošlo, a tedy by vůči C byla přiznána náhrada újmy v celém rozsahu. V případě některých dalších zemí by byl případ řešen pomocí doktríny ztráty šancí. Přístupy k řešení daného případu jsou tedy nejednotné a vedou ke zcela odlišným výsledkům.

Jsou ale tyto výsledky spravedlivé? A je motivací těchto přístupů skutečně přispět k osvětlení problematiky kauzálního nexu ve složitých, multikauzálních případech? Jak je vidět na shora uvedeném případě, nejde při řešení těchto situací o snahu přispět k zjištění existence kauzálního nexu, ale o rozložení případné odpovědnosti, která by odrážela naše úvahy o spravedlivém rozložení odpovědnosti⁷³⁰. K tomu lze dospět, jak v rámci stávajícího systému odpovědnosti za újmu založeném na pravidle „vše nebo nic“⁷³¹, tak modifikací tohoto systému a připuštěním jiných, alternativních systémů odpovědnosti.

⁷²⁸ Blíže k tomu např. EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182, s. 149 nebo MÄSCH, Gerald. *Chance und Schaden: zur Dienstleisterhaftung bei unaufklärbaren Kausalverläufen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. ISBN 9783161483646, s. 127 a násl.

⁷²⁹ JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer), pp. 271–296.

⁷³⁰ Často beroucí v potaz i tíži zavinění nebo míru rozporu se standardy v daném případě.

⁷³¹ Ovšem nevyhovujícím a nespravedlivým způsobem – viz řešení příkladu shora.

7.1. Odklony v rámci systému: presumpce kauzálního nexu, odlehčení nebo otočení důkazního břemene

V některých zemích dochází v důsledku tvrzeného slabšího postavení poškozeného pacienta⁷³² ke snahám soudů kompenzovat tyto deficity poškozeného pacienta v řízení prostřednictvím institutů, které se projevují zejména v rovině procesního postavení jednotlivých účastníků. Ve výjimečných případech operují právní předpisy či judikatura s tzv. presumpcí kauzálního nexu, v dalších případech přinášejí možnosti tzv. odlehčení či převrácení důkazního břemene. Propracovaný systém těchto „odklonů“ od běžného důkazního řízení má zejména Německo⁷³³, kde si judikatura byla vědoma problematičnosti prokazování příčinné souvislosti ze strany pacienta a jistými modifikacemi důkazního řízení mu vyšla vstříc⁷³⁴.

⁷³² To je dáno předpisy hmotného práva, požadavky kladenými na prokázání kauzálního nexu, ale zejména situací, ve které se pacient nalézá.

⁷³³ Blíže viz KATZENMEIER, Christian. *Arzthaftung*. Tübingen: Mohr Siebeck, c2002. ISBN 3161476816, s. 374 a násl. nebo FASTENRATH, Jorg. *Arzthaftpflichtprozess und Beweislastverteilung*. New York: P. Lang, c1990. Europäische Hochschulschriften, Bd. 983. ISBN 3631429975.

⁷³⁴ V důsledku nedostatečného zákonného zakotvení byly tyto odklony v Německu soudy zdůvodňovány odkazy na ústavní principy – zejména princip právního státu a jeho vyjádření prostřednictvím článku 103 GG (Grundgesetz), ze kterého je dovozován tzv. příkaz rovnosti zbraní v řízení (Waffengleichheitsgebot). V konkrétních případech je pak tento příkaz rovnosti zbraní prováděn v medicínskoprávních sporech uplatněním následujících institutů:

- 1) *Anscheinbeweis* (důkaz *prima facie*) – tento institut slouží jako instrument soudcovského ulehčení dokazování; umožňuje prostřednictvím domněnky, která vychází z obecné zkušenosti považovat určitou skutečnost za prokázanou. Tento důkaz se uplatní v případech, že dochází k typickému průběhu události. Tento instrument lze použít, pokud z medicínských zkušeností vyplývá, že souvislost mezi postupem *non lege artis* a výslednou škodou je běžným, resp. typickým průběhem události. Tento instrument v medicínskoprávních sporech není téměř využíván, neboť průběhy události jsou často zcela netypické, resp. obtížně určitelné;
- 2) Hrubé pochybení v léčbě – v případech tzv. hrubého pochybení lékaře docházelo ve prospěch pacienta k přechodu důkazního břemene prokazování příčinné souvislosti mezi chybným lékařským postupem a škodou. Tato úprava měla své kořeny již v rozhodování Říšského soudu. Její legitimita byla opírána o princip rovnosti zbraní, neboť měla umožnit zmírnění časté důkazní nouze pacienta v případech závažných pochybení lékaře. Tento element byl ale často kritizován, neboť mezi závažným pochybením a důkazní nouzí neexistuje žádný vztah. Definici „hrubého“ pochybení vytvořila judikatura. V odborné literatuře byl však tento institut často kritizován pro svoji vágnost a snahu některých soudů pod tento pojem zahrnout co nejširší škálu pochybení při léčbě; kritika směřovala také k tomu, že se v řadě případů pacienti, pokud je prokázání příčinné souvislosti obtížné, raději snaží o provedení důkazu hrubého pochybení při léčbě, který přenesou důkazní břemeno ve vztahu k vyvrácení příčinné souvislosti na lékaře;
- 3) Porušení řádného vedení zdravotnické dokumentace – v judikatuře se v případě porušení řádného vedení dokumentace objevuje rovněž tendence k odlehčení nebo úplnému obrácení důkazního břemene ve prospěch pacienta. Nejedná se však o každé pochybení ve zdravotnické dokumentaci, ale pouze v případech, kdy je zdravotní dokumentace nedostačující, a tím je ztížena pozice pacienta z hlediska prokázání skutečného stavu věci, resp. prokázání vzniku škody;

Tyto judikatorní úpravy se následně prostřednictvím tzv. *Patientenrechtegesetz*⁷³⁵ staly součástí BGB, i když již nikoliv v rovině procesněprávní (tj. odlehčením nebo převrácením důkazního břemene), ale přímo v rovině zakotvení presumpce existence kauzálního nexu v rovině hmotněprávní⁷³⁶. Presumpci existence kauzálního nexu nalezneme také např. v USA v *US National Childhood Vaccine Injury Act*⁷³⁷. Zatímco v případě amerického zákona upravujícího odpovědnost za následky některých očkovaní je presumpce kauzálního nexu z právně-politického hlediska pochopitelná⁷³⁸, v případě BGB je zakotvení této domněnky již problematičtější. V samotném Německu byla soudní praxe umožňující převrácení důkazního břemene ve vztahu k prokázání existence kauzálního nexu v případě hrubého pochybení lékaře často kritizována⁷³⁹ – a většina kritických výtek zůstává v platnosti i po zakotvení vyvrátitelné domněnky existence kauzálního nexu v BGB.

Pokud jsou však v praxi prováděny odklony od běžného prokazování existence příčinné souvislosti v rámci stávajícího systému odpovědnosti, nevedou tyto odklony k tomu, aby v daném případě byla příčinná souvislost skutečně objasněna nebo respektován její probabilistický charakter, ale k pouhému přesunu problematických aspektů spojených s prokazováním příčinné souvislosti v těchto sporech na druhého účastníka.

4) Plně ovladatelná rizika – povinností zdravotnického zařízení je dodržovat obecná bezpečnostní opatření během léčby (údržba přístrojů, hygiena nebo může být toto ustanovení použito při operacích prováděných začátečníky nebo organizačních pochybeních), jejichž účelem je eliminace známých rizik, jimž lze a musí být předcházeno. Zjistí-li se, že primární poškození pramení z plně ovladatelného rizika, je možno postupovat podle § 280 I 2 BGB (původně § 282) a poskytovatel lékařské péče musí sám vyvrátit domněnku zaviněného pochybení.

⁷³⁵ Jednalo se o novelu BGB z roku 2013, která zakotvila některá doposud pouze judikatorně dovozovaná práva pacientů přímo do textu BGB (ustanovení § 630a až 630h).

⁷³⁶ V současné době se jedná o ustanovení § 630h odst. 5 BGB, zejména věta první: „*Liegt ein grober Behandlungsfehler vor und ist dieser grundsätzlich geeignet, eine Verletzung des Lebens, des Körpers oder der Gesundheit der tatsächlich eingetretenen Art herbeizuführen, wird vermutet, dass der Behandlungsfehler für diese Verletzung ursächlich war.*“

⁷³⁷ Ustanovení US National Childhood Vaccine Injury Act § 300aa-13(a)(1)(A) ve spojení s § 300aa-11.

⁷³⁸ Blíže k tomu v kapitole Očkovaní a kauzalita.

⁷³⁹ Kritiku lze nalézt zejména v MÄSCH, Gerald. *Chance und Schaden: zur Dienstleisterhaftung bei unaufklärbaren Kausalverläufen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. ISBN 9783161483646, s. 126 (*Die deutsche Praxis: Kein Vorbild für Europa*) nebo u EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182, s. 173 a násl., kde je argumentováno tím, že obrácení v tomto případě má sankční charakter a z hlediska samotné existence příčinné souvislosti k ničemu nepřispívá, neboť lékař je ve stejné pozici jako pacient. Někteří autoři dokonce tvrdí, že obrátit důkazní břemeno v medicínskoprávním sporu znamená učinit závěr o odpovědnosti: „*Im Arzthaftungsprozess sei die Zuweisung der Beweislast somit gleichbedeutend mit Haftungsast.*“ Např. SEIFERT, Ralph B. *Ärztlicher Behandlungsfehler und schicksalhafter Verlauf: zur haftungsrechtlichen Bewältigung eines Kausalitätsdilemmas*. Baden-Baden: Nomos, 2008. ISBN 9783832936860, s. 135.

7.2. Odklony mimo stávající systém – odpovědnost založená na pravděpodobnosti

Ze shora uvedeného je zřetelné, že řešení problematiky prokazování kauzálního nexu v rámci stávajícího systému „vše nebo nic“ nevede k uspokojivým řešením. Proto se objevují přístupy, které se snaží doplnit stávající systém nebo ho nahradit. Společným jmenovatelem těchto přístupů je skutečnost, že v rovině zjišťování příčinné souvislosti operují s pravděpodobností. V rámci těchto přístupů se tedy jedná o odpovědnost založenou na pravděpodobnosti a lze vysledovat dva základní modely – náhradu ztráty šance⁷⁴⁰ nebo náhrady založené na probabilistické proporcionální odpovědnosti⁷⁴¹.

V rovině medicínskoprávní se o těchto alternativách stávajícího systému založeného na pravidle „vše nebo nic“ diskutuje obzvláště často. Důvodem pro to je častá multikauzálnost, tj. mnohost příčin, které všechny vedou nebo mohou vést k určitému následku, a nemožnost nebo obtížnost stanovení *conditio sine qua non* mezi jednotlivými příčinami. Zejména v situacích, kdy tedy pacient není schopen v rámci stávajícího systému prokázat existenci příčinné souvislosti v dostatečném rozsahu⁷⁴², může se doplnění stávajícího systému založeného na pravidle „vše nebo nic“ jevit jako spravedlivé řešení. Pokud je prokázáno, že zaviněné protiprávní jednání lékaře přispělo k pacientově újmě ze 40 %, proč nenechat lékaře právě v této části nahradit újmu? Současně se ale stejně legitimně lze ptát, proč nechat lékaře nahradit celou újmu, když bylo v řízení prokázáno, že jeho jednání přispělo k pacientově újmě z 51 % nebo ze 70 %? Tato druhá otázka ovšem vede již k nabourání principů, na nichž je postaven stávající „vše nebo nic“ systém. Proto je přijetí probabilistické proporcionální odpovědnosti veskrze odmítáno, zatímco doktrína ztráty šance akceptována. Ačkoliv jsou totiž obě tyto teorie založeny na probabilistickém přístupu, rozsah jejich využití je odlišný a přináší odlišné problémy.

7.2.1. Probabilistická proporcionální odpovědnost⁷⁴³

Koncept probabilistické proporcionální odpovědnosti spočívá v tom, že v rovině stanovení existence kauzálního nexu vychází z pravděpodobnosti, v jaké

⁷⁴⁰ *Loss of chances, perte d'une chance.*

⁷⁴¹ Obdobné řešení zmiňuje i Holčapek, ale hovoří pouze o proporcionální odpovědnosti, viz HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 9788073576431, s. 166. Správné je ale hovořit o probabilistické proporcionální odpovědnosti, pokud chceme zdůraznit řešení ve vztahu k zjištění příčinné souvislosti.

⁷⁴² Tj. s dostatečnou mírou přesvědčivosti, která je na prokázání určité skutečnosti vyžadována – viz výše.

bylo určité jednání (událost) příčinou konkrétního následku; tato pravděpodobnost se následně promítá i do roviny určení výše náhrady újmy – tj. subjekt je odpovědný pouze v té míře, ve které přispěl ke vzniku určitého následku. Ve vztahu k systému „vše nebo nic“ vede tato koncepce k modifikaci požadavků na prokázání kauzálního nexu, neboť dostačuje pouhé přispění ke vzniku následku, tj. kauzální nexus není prokazován v relaci k celé újmě, ale pouze v relaci k újmě, ke které jednání skutečně přispělo. Současně se tato probabilistická koncepce promítá do stanovení výše náhrady újmy – tj. škůdce odpovídá pouze poměrně (proporcionálně), v relaci s mírou pravděpodobnosti, se kterou přispěl ke vzniku škodlivého následku. Přispělo-li tedy zaviněné protiprávní jednání⁷⁴⁴ lékaře z 20 % ke vzniku škodlivého následku, bude lékař odpovídat pouze ve výši 20 % z výše celkové újmy.

Jedním z výjimečných případů, kdy došlo k použití probabilistické proporcionální odpovědnosti, byl případ *Sindell v. Abbott Laboratories*, kdy žalovaný vyráběl a uváděl na trh léčivo DES (diethylstilbestrol⁷⁴⁵). V tomto případě šlo ale o modifikovaný přístup k probabilistické proporcionální odpovědnosti, který bývá označován jako *market share liability*, tj. odpovědnost podle podílů na trhu. V tomto případě šlo o situaci, kdy paní Sindell tvrdila, že byla vystavena působení DES *in utero*. V důsledku této expozice se u ní objevil nádor na močovém měchýři. Po chirurgickém odstranění tohoto nádoru se u ní rozvinula adenóza pochvy. Paní Sindell podala hromadnou žalobu proti pěti výrobcům léčiva DES. Nejvyšší soud Kalifornie pak v rámci tohoto případu odmítl běžné přístupy k řešení a vytvořil nový přístup, který měl lépe odpovídat tomuto typu sporů, kdy je velmi obtížně prokazatelné, že léčivý přípravek určité farmaceutické společnosti způsobil újmu či přispěl k újmě na zdraví žalobkyně. Soud dovodil, že v tomto případě je nejspravedlivější určit podíl odpovědnosti jednotlivých žalovaných podle podílů na prodeji léčiva DES v rozhodném období, tj. období, kdy měla matka paní Sindell léčivo užívat.

Jak uvádí řada autorů⁷⁴⁶, přináší řešení v případě *Sindell v. Abbott Laboratories* více otázek než odpovědí. I z hlediska kauzálního nepřinesl tento případ

⁷⁴³ Podrobné pojednání o této problematice Ehlgen nebo také Gillead, I. In: L. Tichý. *Prokazování příčinné souvislosti*, s. 11 a násl.

⁷⁴⁴ Může tomu tak být ale i v případě objektivní odpovědnosti, kdy určitá činnost přispěje ke vzniku následku.

⁷⁴⁵ Jednalo se o lék, který se užíval jako orální kontraceptivum (hormonální antikoncepce) a také s cílem zabránit potratu. V roce 1971 se zjistilo, že má teratogenní účinky a zvyšuje možnost výskytu rakoviny prsu zejména u dcer pacientek, které DES užívaly.

⁷⁴⁶ Např. GOLDBERG, Richard. *Causation and risk in the law of torts: scientific evidence and medicinal product liability*. Portland, Or.: Hart Pub., 1999. ISBN 190136285X, s. 61.

žádné zvláštní vylepšení oproti běžné probabilistické proporcionální odpovědnosti – a dokonce odsunul problematiku příčinné souvislosti zcela do pozadí tím, že přesunul důkazní břemeno o způsobení škody na žalované⁷⁴⁷. Případ *Sindell* je tak nutno chápat zejména jako politické rozhodnutí, kdy se jevílo jako přijatelnější rozložit odpovědnost mezi výrobce než ponechat poškozeného bez odškodnění.

Ponecháme-li stranou *market share liability*, je probabilistická proporcionální odpovědnost relativně zajímavou teorií, která umožňuje distribuovat odpovědnost proporcionálně mezi ty, kteří újmu skutečně způsobili, resp. k jejímu vzniku přispěli⁷⁴⁸. Ovšem právě tento aspekt „přispění“ je relativně problematický, neboť toto přispění ke způsobení škody nemusí být podmínkou *sine qua non*, a dokonce často může být míra přispění zcela zanedbatelná (např. 1 %). Připuštění probabilistické proporcionální odpovědnosti by ovšem znamenalo přehodnotit dosavadní principy, na nichž je odpovědnost za škodu postavena⁷⁴⁹. Proto je akceptace probabilistické proporcionální odpovědnosti výjimečná a jsou konstruovány jiné druhy probabilistické odpovědnosti, zejména teorie ztráty šancí.

7.2.2. Ztráta šancí a využitelnost této doktríny v ČR

Ačkoliv se o teorii ztráty šancí⁷⁵⁰ v ČR celkem často hovoří, bylo o ní doposud napsáno relativně málo⁷⁵¹ a je zejména v soudní praxi předmětem dezinterpretací. Nejběžnějším omylem je využití teorie ztráty šance jako procesního institutu ke snížení důkazního standardu v rámci stávajícího systému „vše nebo nic“.

V právních řádech se objevují různé druhy ztráty šance⁷⁵², nejproblematictějším druhem je však ztráta šance na uzdravení. A právě této ztrátě se budeme dále věnovat.

⁷⁴⁷ Např. soudce Richardson J ve své disentaním stanovisku konstatoval, že ve vztahu k existenci příčinné souvislosti zůstává „*wholly speculative and conjectural whether any of the five named defendants actually caused the plaintiff's injuries*“.

⁷⁴⁸ S touto teorií pracuje i PETL viz čl. 3: 103 odst. 2; obdobně také § 2925 odst. 2 OZ v případě zvýšení nebezpečí vzniku škody při provozu zvláště nebezpečném.

⁷⁴⁹ Velmi kritický k této odpovědnosti je Jansen, který tvrdí, že by její připuštění zcela zničilo smysl a účel deliktního práva, JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer).

⁷⁵⁰ Loss of chances, *perte d'une chance*.

⁷⁵¹ Viz např. HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 9788073576431, s. 166.

⁷⁵² Např. ztráta šance na výhru, ztráta šance na uzdravení, ztráta procesní šance, ztráta šance při rozhodování viz HEINRICH, Elke. *Haftung bei alternativer Kausalität mit Zufall: Arzthaftung bei unaufklärbarem Kausalverlauf*. Wien: Verl. Österreich, 2010. ISBN 9783704655080, s. 85 a násl.

Teorie ztráty šancí je modelem odpovědnosti založené na pravděpodobnosti, ovšem v jiném smyslu než shora zmiňovaná probabilistická proporcionální odpovědnost. Probabilistická proporcionální odpovědnost se zaměřuje zejména na problematiku kauzálního nexu, teorie ztráty šancí přichází s novým druhem újmy – ztrátou šance⁷⁵³.

Zatímco stávající dogmatika vychází v rámci úvah o odpovědnosti ze skutečně způsobené újmy, teorie ztráty šancí ponechává tuto kategorii zcela stranou a za nahraditelnou újmu považuje již samu ztrátu šance (příležitosti)⁷⁵⁴. Podstatná v rámci této teorie je také skutečnost, že žalobci nikdy nemůže být přiznána náhrada v plné výši, ale vždy pouze ve výši, v níž došlo ke ztrátě šance. Pokud bychom tedy vyšli ze shora uvedeného Jansenova příkladu, pak by lékař odpovídal za ztrátu šance na uzdravení ve výši 40 %.

Teorie ztráty šancí je využívána jako doplněk stávajícího systému založeného na principu „vše nebo nic“; nepodaří-li se totiž v rámci stávajícího systému provést v dostatečné míře důkaz o existenci kauzálního nexu a újmu na straně poškozeného, přichází v úvahu aplikace teorie ztráty šancí. V případě chybujícího lékaře by tedy 40 % příspěví ke vzniku škodlivého následku v rámci systému „vše nebo nic“ nestačilo pro přičtení odpovědnosti; poškozený by tedy zůstal neodškodněn, a to přesto, že bylo prokázáno, že protiprávní jednání lékaře výrazně přispělo ke vzniku následku.

Z hlediska teorie ztráty šancí je však nutno se na celou situaci dívat odlišně. Bez ohledu na existenci škodlivého následku snížil lékař svým jednáním šanci na přežití pacienta, a to o 40 %. A v této míře také vznikla pacientovi újma, spočívající právě ve ztrátě šance. Výše této újmy se zpravidla stanoví procen-

⁷⁵³ „The idea of a lost chance says that the loss of a chance should be legally acknowledged as a new kind of harm generating recovery. Thus, it factually transforms problems of proof of causation into terms of the assessment of damages.“ JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer), s. 282; obdobně KOZIOL: „[...] the cases resolved by application of the loss of a chance theory could also be discussed as applications of the theory of alternative causation, more precisely the competition between an event which triggers liability and coincidence as alternative causes. Nevertheless, the starting points for the two theories are quite different. As opposed to alternative causation, the theory of loss of a chance begins with the definition of damage thus removing all obstacles of causation in the sense of a *conditio sine qua non*.“ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 153.

⁷⁵⁴ „However, it is important to realize that the main point of this idea is normative: it relates to legal rights (norms), and not to causal issues (facts). If the loss of a chance is legally acknowledged as constituting a recoverable harm, it sets a limit to how far the defendant may look at what would have happened, without his tortious action, in the consequence of the already apparent risk.“ JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer), s. 283.

tuálním vyjádřením ve vztahu ke skutečné újmě⁷⁵⁵. Podstatné v rámci teorie ztráty šance je, že ostatní předpoklady odpovědnosti za újmu zůstávají nedotčeny – včetně kauzálního nexu. V praxi to znamená, že důkaz o existenci kauzálního nexu musí být proveden již s potřebnou mírou přesvědčivosti. V případě lékaře, který snížil svým jednáním šanci na přežití pacienta o 40 %, musí tak být příčinná souvislost mezi tímto jednáním a škodou bezpečně prokázána⁷⁵⁶. Ve většině případů ale již nebude problematické důkaz s patřičnou mírou přesvědčivosti předložit⁷⁵⁷, neboť tento důkaz se již nevztahuje ke způsobení skutečné újmy na zdraví, ale je pouze ve vztahu ke ztrátě šance. Z hlediska kauzálního nazírání je teorie ztráty šancí prostředkem⁷⁵⁸, který umožňuje zachovat v platnosti požadavek existence podmínky *sine qua non* v případech, kde by to bylo jinak nemožné. Teorie ztráty šance však není všeobecně akceptována, neboť s sebou přináší několik problematických aspektů. Předně se jedná o problematiku existence nového druhu újmy a možnosti jejího odškodnění v mezích stávajících právních řádů⁷⁵⁹. Vedle toho bývá často zmiňována problematika odlišení ztráty šance a zvýšení rizika výskytu škodlivého následku, vymezení újmy spočívající ve ztrátě šance a jejího vyčíslení a konečně i vzájemného vztahu újmy spočívající ve ztrátě šance a skutečné újmy. Ačkoliv většina uvedených problémů není spjata s problematikou kauzálního nexu, přesto budou dále ve stručnosti zmíněny.

Prvním a základním problémem je skutečnost, že ztráta šance představuje pro řadu právních řádů nový druh újmy, který je obtížné zařadit do stávající systematiky náhrady újmy⁷⁶⁰. Jednou z hlavních námitek je skutečnost, že ztráta šance není vázána na vznik skutečné újmy⁷⁶¹ – tj. mohlo by se stát, že

⁷⁵⁵ blíže k výpočtu viz MÄSCH, Gerald. *Chance und Schaden: zur Dienstleisterhaftung bei unaufklärbaren Kausalverläufen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. ISBN 9783161483646, s. 320–359.

⁷⁵⁶ Podle standardů kladených na míru přesvědčivosti důkazních prostředků v civilním řízení v ČR.

⁷⁵⁷ „Der Nachweis des Kausalzusammenhangs zwischen potentieller Schädigungshandlung und Chancenverlust ist somit im Regelfall ein Leichtes.“ viz EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182, s. 12, obdobně JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer), s. 283.

⁷⁵⁸ V zásadě je možno hovořit o triku.

⁷⁵⁹ „A further, very decisive problem is addressed by Stoll: the chance of recovery is not an independent legally protected good, such as could trigger duties to compensate when injured. Rather, it is only bodily integrity that is comprehensively protected.“ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854, s. 154.

⁷⁶⁰ „The idea of a lost chance says that the loss of a chance should be legally acknowledged as a new kind of harm generating recovery.“ JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer), s. 282.

⁷⁶¹ Např. KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 9783902638854.

lékař v důsledku svého protiprávního jednání sníží šanci pacienta na uzdravení, ale pacient se přesto uzdraví. Tato námitka však nemůže obstát v situaci, kdy důsledně odlišujeme zvýšení rizika výskytu škodlivého následku a ztrátu šance, neboť v situaci, kdy se pacient uzdravil, ke ztrátě šance na uzdravení nedošlo, pouze se zvýšilo riziko vzniku škodlivého následku. Teorie ztráty šance může tak být použita pouze v případě, kdy v důsledku jednání škůdce skutečně došlo ke ztrátě šance, nikoliv v situaci, kdy jeho jednání pouze zvýšilo riziko výskytu škodlivého následku.⁷⁶²

Často také bývají vedeny diskuse, jaký druh újmy ztráta šance představuje. Zejména v souvislosti se ztrátou šance na uzdravení vystupuje tento problém do popředí. Jedná se o majetkovou újmu, či nemajetkovou újmu na přirozených právech člověka? Zatímco zahraniční autoři se shodují na tom, že se jedná o zvláštní druh škody⁷⁶³, objevil se v ČR názor, že „ztráta šance na zlepšení zdraví je reparovatelným nárokem, který bude za současného stavu možné uplatnit jako nemajetkovou újmu na přirozených právech člověka podle § 2956 ObčZ“⁷⁶⁴ s tím, že se tento názor opírá o nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 1. 2014, sp. zn. III. ÚS 2253/13⁷⁶⁵. Tento závěr je ovšem podle našeho názoru nutno odmítnout, neboť újma spočívající ve ztrátě šance je zvláštním druhem újmy, nikoliv újmu na přirozeném právu člověka podle § 2956 OZ. Z tohoto pohledu je také velmi

⁷⁶² Blíže JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer), s. 295 a 296: „The law, therefore, on the one hand should give a claim if there was no prior substantial risk of the final injury, even if after the defendant's act there was some chance left. Then the defendant should be liable, since his act constitutes a *conditio sine qua non* for the final harm. On the other hand, the law also should give a claim if there was no substantial chance left. Then the defendant should be liable for destroying the chance. However, there should be no liability if a plaintiff's situation was already endangered so that the defendant only infringed a chance and where also a substantial chance was left. For these cases of a mere reduction of a chance or increase of risk, I see no feasible way for giving a tort law claim within the traditional conceptual framework of a *conditio sine qua non*.“ K tomuto argumentu ovšem KOZIOL uvádí: „The exclusion of a chance-reduction is, moreover, of very decisive significance, as chances are regularly not completely destroyed but merely diminished.“ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 978390238854.

⁷⁶³ STOLL, H. Schadensersatz für verlorene Heilungschancen vor englischen Gerichten in rechtsvergleichender Sicht. *Steffen-FS* (1995), s. 475 a násl.

⁷⁶⁴ VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. Praha: Leges, 2014. Praktik (Leges). ISBN 9788075020451.

⁷⁶⁵ Ve kterém ústavní soud dovodil, že: „Ústavně konformní výklad (z hlediska základního práva na plnou náhradu veškeré utrpěné újmy na zdraví) § 444 odst. 1 občanského zákoníku (ve znění do 31. 12. 2013) tak vyžaduje, aby se pod termínem „škoda na zdraví“ rozumělo nejen zhoršení zdravotního stavu poškozeného, nýbrž i ztráta jeho očekávaného zlepšení způsobená vadami postupu poskytovatele zdravotní služby.“

obtížné hovořit o její kompenzaci v rámci stávajícího deliktního práva, neboť ustanovení § 2910 se uplatní pouze v případě zásahu do absolutního práva člověka nebo v situacích, kdy dojde k zásahu do jiného práva poškozeného zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva, tj. zdraví. Zákonné ustanovení, které by stanovilo povinnost chránit šanci na uzdravení, však v našem právním řádu nena-
lezneme⁷⁶⁶. Kvalifikovali-li bychom ztrátu šance na uzdravení jako nemateriální újmu svého druhu, pak je nutno vycházet z ustanovení § 2894 odst. 2 OZ, které stanoví, že povinnost nahradit jinému nemajetkovou újmu postihuje škůdce pouze v případech, je-li tak výslovně ujednáno nebo stanoví-li to zvláště zákon. Zákonné ustanovení, které by stanovilo povinnost k náhradě nemateriální újmy spočívající ve ztrátě šance na uzdravení, žádný zákon však neobsahuje. Obdobně v rámci smluvní odpovědnosti bude bez výslovného smluvního ujednání obtížné dovodit, že by předmětem smlouvy o péči byla rovněž ochrana šance na uzdravení⁷⁶⁷.

Dalším z problematických aspektů aplikace teorie ztráty šance je možnost dvojího požadavku na odškodnění (*double claim*), neboť ztráta šance a újma na zdraví jsou dva odlišné právní statky a při jejich odškodnění se neuplatní zásada *ne bis in idem*⁷⁶⁸.

U ztráty šance na uzdravení je rovněž velmi obtížné dospět k vyčíslení ztráty šance, neboť odvíjet její hodnotu od skutečně vzniklé škody může být komplikované⁷⁶⁹. Významným aspektem při hodnocení, zda skutečně došlo ke ztrátě šance v daném případě, je také rozlišování osobních a statistických šancí⁷⁷⁰ – kdy statistická šance by neměla být dostačující pro přiznání náhrady za ztrátu šance⁷⁷¹. Vzhledem k jedinečnosti životních průběhů v konkrétních případech je ale často velmi obtížné osobní šanci predikovat s potřebnou mírou přesvědčivosti. Francouzi v těchto případech hovoří o tom, že šance musí být *sérieuse et réelle*⁷⁷², nikoliv tedy pouze hypotetická (statistická).

⁷⁶⁶ Obdobně BEZOUŠKA, P. In: M. Hulmák a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1555, odlišně ale náleží Ústavního soudu ČR ze dne 9. 1. 2014, sp. zn. III. ÚS 2253/13.

⁷⁶⁷ Blíže k tomu EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182, s. 244 a násl.

⁷⁶⁸ Blíže k tomu KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 978390238854, s. 158.

⁷⁶⁹ Zejména v situaci, kdy bychom připustili náhradu ztráty šance i v situacích, kdy ke skutečné, finální škodě nedojde.

S ohledem na shora uvedené je tedy nutno považovat teorii ztráty šancí za relativně problematický koncept, který pouze obchází problémy způsobené nemožností objasnit kauzální průběhy v určitých situacích, ale k řešení těchto situací v rovině kauzální nijak nepřispívá⁷⁷³.

⁷⁷⁰ Statistická šance je šance bez vztahu ke konkrétnímu jednotlivci.

⁷⁷¹ „A statistical chance is insufficient since it is not personal to the plaintiff and statistics do not relate to a particular case.“ GOLDBERG, Richard. *Causation and risk in the law of torts: scientific evidence and medicinal product liability*. Portland, Or.: Hart Pub., 1999. ISBN 190136285X, s. 37, proto také ve známém anglickém případě *Hotson v East Berkshire* byla kompenzace ztráty šance odmítnuta: „Unless and until the data is ‘personalised’, a statistical chance should not be sufficient to form a compensative loss or [...] the gist of a negligence action.“ a soudce Croom-Johnson LJ konstatoval: „If it is proved statistically that 25 % of the population have a chance of recovery from a certain injury and 75 % do not, it does not mean that someone who suffers that injury and who does not recover from it has lost 25 % chance. He may have lost nothing at all. What he has to do is to prove that he was one of the 25 % and that his loss was caused by the defendant’s negligence. To be a figure in statistics does not by itself give him a cause of action.“

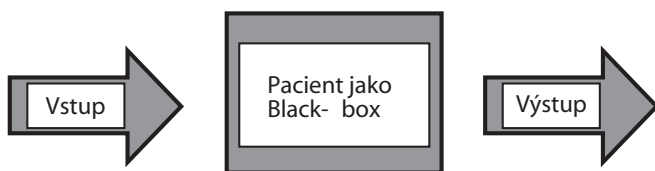
⁷⁷² „La chance perdue doit être réelle et sérieuse et non pas seulement hypothétique.“ Cour de cassation (cass. civ. 1ère 14 décembre 1965, JCP 1966 II 14753, D 1966).

⁷⁷³ Koziol se k akceptaci teorie ztráty šance vyjadřuje velmi skepticky: „It appears doubtful, however, that this doctrine offers a dogmatically appropriate solution that is in harmony with the overall system.“ KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. ISBN 978390238854, s. 153 a dále: „In my opinion, this all speaks very clearly against adopting the doctrine of loss of a chance.“, s. 158.

8. Zvláštní aspekty pojetí kauzality v medicínskoprávních sporech

8.1. Pacient jako black box (černá skříňka) a problematika multikauzálnosti

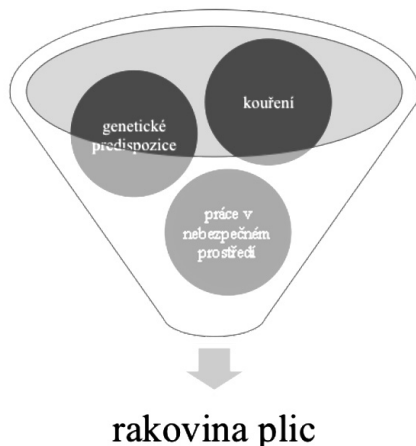
Člověk je žijící a měnící se organismus. Procesy v jeho těle jsou často nepředvídatelné a vědecky dosud neprobádané. Proto medicínskoprávní spory přitahují takovou pozornost, neboť se v nich téměř vždy objevuje prvek nejistoty – nejistoty ohledně příčiny, ale i samotného průběhu procesu. Často se říká, že pacient je černou skříňkou (*black-box*), neboť známe vstup, známe výstup, ale nejsme schopni uspokojivě odpovědět, co se děje uvnitř organismu.

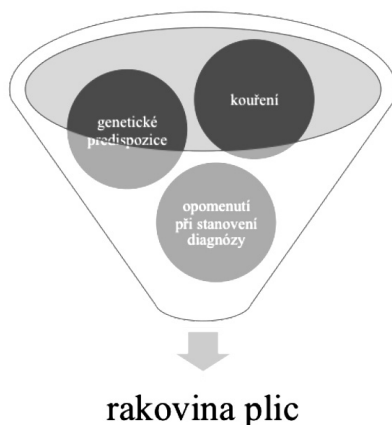
Obrázek: Známe vstup, známe výstup, ale co se děje uvnitř organismu zůstává „black box“.

Ve většině případů je ale situace ještě komplikovanější, neboť vstup není pouze jeden, ale je jich více. Tyto vstupy – podmínky (příčiny), pak mohou být nejrůznějšího charakteru – faktory prostředí (společenského, životního), genetické predispozice, pochybení na straně zdravotnických pracovníků apod.⁷⁷⁴ A často nelze určit, která z těchto příčin je *conditio sine qua non* vzniku škodlivého následku, a dokonce je možné, že škodlivý následek mohl vzniknout až společným působením dvou nebo více příčin.

⁷⁷⁴ Velmi ilustrativní je popis skutkového stavu a nejistoty ohledně skutečné příčiny vzniku následku v kanadském případě *Snell v. Farrell*: „Nine months after an operation to remove a cataract, it was discovered that the plaintiff had lost her eyesight as a result of optic nerve atrophy. The experts could not, however, agree on the cause of the damage: it could have flowed from the doctor’s negligence in continuing with the surgery despite the presence of a retrobulbar bleed which could be indicative of a haemorrhage; or it could have been the result of a stroke in the eye, likely to occur in a patient suffering, as the plaintiff did, from high blood pressure or diabetes. Moreover, the plaintiff was also suffering from severe glaucoma, which can, over a long period, also produce optic nerve atrophy.“

V řadě případů je ovšem jasné vyjádření podílu míry, se kterou se určitá příčina podílela na vzniku škodlivého následku, nadměru obtížné nebo nemožné⁷⁷⁵. Zejména tomu tak bývá v případě *omisivních deliktů* na straně zdravotnických pracovníků – např. opomenutí při stanovení včasné diagnózy, neodeslání pacienta na specializované vyšetření apod.

⁷⁷⁵ Viz např. KHOURY, Lara. *Uncertain causation in medical liability*. Portland, Or.: Hart Pub., 2006. ISBN 1841135178, s. 52: „Moreover, when the possible causes include the defendant’s negligence alongside other, non-faulty, factors it may indeed be impossible to assess whether the defendant participated in the creation of the injury and, if he did, to what extent.“

V medicínskoprávních sporech tedy často nelze pravou příčinu vzniku škodlivého následku zjistit nebo je nutno se omezit na pouhé pravděpodobnostní úvahy. V těchto případech je ale nutno vzít v potaz i další elementy, na nichž je odpovědnost za újmu postavena (zavinění, protiprávnost), a zohlednit je v kontextu kauzální nejistoty, tak aby výsledek odpovídal principům, na nichž je odpovědnost za újmu (deliktní právo) postavena⁷⁷⁶; nejistota ve vztahu ke stanovení kauzálního nexu ovšem musí být spravedlivě distribuována, aby odpovědnost za náhodu nepatřičně nezatěžovala pouze jednu ze stran.

8.2. Kauzalita ve specifických medicínských případech

8.2.1. Informovaný souhlas a kauzální nexus

Informovaný souhlas je v současné medicínskoprávní doktríně obecně přijímán jako základní premisa pro jakýkoliv zásah do fyzické integrity pacienta. V rovině přirozenoprávní je vnímán jako projev práva na soukromí, na autonomní rozhodování a na sebeurčení.⁷⁷⁷ To ostatně odpovídá i významu v bioetické teorii,⁷⁷⁸ kdy je informovaný souhlas nejčastěji považován za autonomní autorizaci medicínského zákroku (*individual's autonomous authorization of a medical intervention*), která je nutnou a dostačující podmínkou pro provedení lékařského výkonu.⁷⁷⁹ Za ideální je pak považována situace, kdy lékař a pacient dospějí k rozhodnutí o zdravotním výkonu společnými silami, na základě vzájemné dohody. V takovémto případě lékař garantuje odbornou stránku postupu⁷⁸⁰, zatímco pacient vyjevuje svá autentická přání. Tento koncept bývá nazýván také tzv. spolurozhodovacím procesem (*share-decision-making*).⁷⁸¹ Byť se v současných teoriích objevila určitá pochybnost o tom, zda by koncept

⁷⁷⁶ Blíže k tomu WILBURG, Walter. *Die Elemente des Schadensrecht*, Marburg: N.G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, G. Braun, 1941.

⁷⁷⁷ FADEN, Ruth R. – BEAUCHAMP, Tom L. *A history and theory of informed consent*. 1st ed. New York: Oxford University Press, c1986. ISBN 01-950-3686-7.

⁷⁷⁸ Informovaný souhlas bývá používán jako kontrastní teorie k paternalistickému přístupu, kde o pacientově léčbě rozhodoval pouze lékař. Srovnej např. BEAUCHAMP, T. L. – McCULLOUGH, L. B. *Medical Ethics: the Moral Responsibilities of Physicians*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, c1984. ISBN 01-357-2652-2, s. 42.

⁷⁷⁹ BEAUCHAMP, Tom L. – CHILDRESS, James Franklin. *Principles of biomedical ethics*. 6th ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-533570-5, s. 119.

⁷⁸⁰ Obecným problémem vztahu lékaře a pacienta (etického i právního) je to, že lékař a pacient od počátku nejsou v rovném postavení. Lékař má postavení výhodnější jednak v množství informací, které má k dané problematice, jednak i z toho důvodu, že není v postavení toho, kdo žádá o pomoc, tj. koneckonců není ten, kdo by byl nemocný. Je tedy i v mocensky výhodnější pozici, která má být ovšem srovnávána na základě konceptu sdíleného rozhodování. Protože je to naopak pacient, který ví více o tom, jaký je jeho autentický životní plán.

informovaného souhlasu měl skutečně vycházet z principu autonomie a zda by neměl být spíše projevem důvěry mezi lékařem a pacientem,⁷⁸² v naprosté většině právních, medicínských a jiných odborných publikací se autoři shodují, že informovaný souhlas vyjádřením autonomie vůle pacienta je a zároveň vyjadřuje panství nad svým vlastním tělem.⁷⁸³

Slavný je v tomto smyslu výrok soudce Justina Benjamina Cardoza v rozhodnutí *Schloendorff v. Society of New York Hospital* z roku 1914, kde uvedl následující: „Každá lidská bytost dospělého věku a jasně myslí má právo rozhodnout o tom, co se bude dít jejímu tělu; a chirurg, který provádí operaci bez pacientova souhlasu, se dopouští právního deliktu, na základě něhož je odpovědný za vzniklou újmu.“⁷⁸⁴ Tato dominance principu autonomie a nároku na sebeurčení pacienta je ostatně vyjádřena i v mezinárodních závazných i nezávazných úmluvách⁷⁸⁵ a jednotlivých právních řádech.

Tyto leckdy okázalé proklamace jsou ovšem pouze jednou z forem promítnutí informovaného souhlasu do práva. Byly by ovšem pouze imperfektní právní normou, pokud by neměly za sebou i vynucující aparát. Ten spočívá v samotné právní odpovědnosti lékařů, přičemž kauzalita je i v tomto ohledu jedním z klíčových aspektů řešených v soudních síních. Aby lékaři zabránili možné žalobě v medicínskoprávních sporech, musí nejen poskytovat pacientovi náležitou odbornou péči, ale zároveň také chránit pacientovo právo na sebeurčení.⁷⁸⁶ V případech nedostatečného informovaného souhlasu se totiž obdobně jako v obecné teorii právní odpovědnosti zabývá soud zejména protiprávností jednání (resp. porušením právní povinnosti), způsobenou újmou a příčinnou souvislostí mezi výše uvedeným porušením právní povinnosti a způsobeným

⁷⁸¹ KATZ, Jay. *The Silent World of Doctor and Patient*. Johns Hopkins Paperbacks ed. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2002. ISBN 08-018-5780-5. K námitkám k tomuto konceptu srovnej např. WHITNEY, S. N. – McCULLOUGH, L. B. et. al. Beyond Shared Decision Making: An Expanded Typology of Medical Decisions. *Medical Decision Making*. 2008, vol. 28, s. 699–705.

⁷⁸² Mluví se o teorii „přehodnocení informovaného souhlasu“. Srovnej např. O'NEILL, O. Some limits of informed consent. *Journal of Medical Ethics*. 2003, vol. 29, s. 4–7.

⁷⁸³ Koncepce odvozující svůj původ od Johna Locka a v řadě odborných textů i judikátů se opakující idea. K některým úskalím této teorie srovnej CALABRESI, G. Do we own our bodies? *Yale School Faculty Scholarship Series Paper*. 1991, vol. 1, s. 5–18.

⁷⁸⁴ „Every human being of adult years and sound mind has a right to determine what shall be done with his own body; and a surgeon who performs an operation without his patient's consent commits an assault, for which he is liable in damages.“

⁷⁸⁵ Koncept informovaného souhlasu se v tomto smyslu objevil zejména v souvislosti s výzkumem a jeho zneužitím za 2. světové války. Nejprve Norimberský kodex z roku 1947, dále pak Helsinská deklarace Světové lékařské asociace z roku 1964. Právně závazná pro Českou republiku je Úmluva o lidských právech a biomedicíně, která upravuje informovaný souhlas jak pro klinickou praxi, tak i pro výzkum.

⁷⁸⁶ PARZELLER, M. – WENK, M. – ZEDLER, B. – ROTHSCCHILD, M. Patient Information and Informed Consent before and after Medical Intervention. *Deutsches Ärzteblatt*. 2007, vol. 104, is. 9, s. 578.

následkem. Újmou přitom může být samotný zásah do lidské důstojnosti garantující pacientovu autonomii.

Při zkoumání těchto předpokladů pro vznik právní odpovědnosti lékaře (v naší analýze s přihlédnutím především k příčinné souvislosti) je nutno vycházet z toho, že informovaný souhlas je hybridní koncept, který je složen ze dvou odlišných elementů – jednak povinnosti lékaře podat pacientovi informace, jednak pak z pacientova autentického a svobodného přání podstoupit určitý medicínský zákrok.⁷⁸⁷ Oba elementy je třeba brát v úvahu při řešení problému užití kauzálního nexu v otázce nutného informovaného souhlasu, nicméně klíčová část prokazování se bude ve většině medicínskoprávních případech týkat dostatečnosti podávaných informací. Kauzální podmínková věta v souladu s *conditio sine qua non* zní:

*Pokud by byl pacient **náležitě** informován o svém zdravotním stavu, pak by byl nepodstoupil daný medicínský výkon;*

nebo v některých případech

*pokud by byl pacient **náležitě** informován o svém zdravotním stavu, pak by byl nepodstoupil daný medicínský výkon a nevznikla mu tak újma na zdraví.*

Slovo *náležitě* zde ve zkratce obsahuje výčet, který zahrnuje řádné informace o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích a o alternativách zákroku.

V případě těchto situací je tedy řešení podřaditelné pod problematiku tzv. hypotetické kauzality, resp. argumentu jednání v souladu s právem⁷⁸⁸. My se budeme zabývat zejména situacemi tzv. hypotetického souhlasu, tj. situacemi, kdy lékař tvrdí, že pacient by i po řádném poučení souhlas udělil.

K úvahám o možnosti užití takového hypotetického souhlasu (tj. odkazu na jednání v souladu s právem) je nutno ve stručnosti zmínit několik zásadních principů souvisejících s informovaným souhlasem pacienta.

§ 1. Povaha souhlasu, rozsah poučení a problematika újmy

Předně je nutno zopakovat, že informovaný souhlas je považován za legitimitační důvod pro jakýkoliv zásah do integrity pacienta. V rovině přirozeno-

⁷⁸⁷ KATZ, J. Informed Consent – Must It Remain a Fairy Tale? *Journal of Contemporary Health Law and Policy*. 1994, vol. 10, s. 74 a násl.

⁷⁸⁸ Katzenmeier odlišnost těchto situací spatřuje v tom, že při argumentu jednání v souladu s právem bude lékař namítat, že i při správném jednání by pacient souhlas udělil, zatímco v případě hypotetické kauzality by namítal, že újma na zdraví by vznikla stejně, i pokud by k lékařskému zákroku nedošlo, viz KATZENMEIER, Christian. *Arzthaftung*. Tübingen: Mohr Siebeck, c2002. ISBN 3161476816, s. 347 a násl.

právní je vnímán jako projev práva na soukromí, na autonomní rozhodování a na sebeurčení⁷⁸⁹.

Právní teoretici se dále shodují, že při aplikaci právních norem týkajících se informovaného souhlasu je nutné se věnovat zejména následujícím úvahám: Kdo má (správně) informovat, komu mají být informace směřovány, kdy je správný čas na sdělení informací, jaké informace mají být poskytnuty, jakým způsobem mají být poskytnuty a do jaké míry má být dbáno na detaily. I když i první tři otázky mají svůj význam, nevzbudily tak silnou diskusi jako otázky následující. Obecně se má za to, že informace poskytuje pacientovi lékař, nejlépe ošetřující⁷⁹⁰, a to pacientovi při konverzaci tváří v tvář tak, aby mohl pacient klást doplňující otázky.⁷⁹¹ Otázka časová bývá řešena *ad hoc* podle zdravotního stavu pacienta, obecně se mluví o tom, že by měly být informace poskytovány v dostatečné době před medicínským zákrokem, aby měl dostaččný časový interval k rozmyšlení a udělení souhlasu.⁷⁹²

Ovšem jak v právním, tak i bioetickém diskursu se řeší problém, jaké informace a v jakém množství mají být pacientovi sdělovány. Pro zohlednění hypotetických kauzálních průběhů je právě tato otázka klíčová. Často se totiž neřeší, zda byl či nebyl informovaný souhlas vůbec poskytnut, ale spíše, zda před medicínským zákrokem byly pacientovi poskytnuty podstatné informace.

Obecně se informace mají týkat zejména určení diagnózy, účelu a povahy léčby, rizik a možných negativních následků, dalších postupů po provedeném zákroku a konečně i alternativních možností řešení pacientovy situace. Vzhle-

⁷⁸⁹ Blíže k tomu DOLEŽAL, T. Problematické aspekty vztahu lékaře a pacienta zejména s ohledem na institut tzv. informovaného souhlasu. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2011, roč. 1, č. 1, s. 25–35. ISSN 1804-8137.

⁷⁹⁰ Německá judikatura, která se informatikou informovaného souhlasu podrobně věnovala, například výslovně odmítla, že by podávání informací mohlo být delegováno na nemedicínský stav (rozhodnutí BGH NJW 1974, 604 [605 f.]). Jiný než ošetřující lékař může poskytnout informace v případě, že má náležitě znalosti, medicínskou odbornost a zná pacientův stav (OLG Karlsruhe NJW-RR 1998, 459 [461]). Takový lékař je ovšem odpovědný za nesprávně podané informace (BGH NJW 1980, 1905 [1906]).

⁷⁹¹ Výjimky, kdy se přímo pacientovi nemusejí vždy podávat informace, jsou následující: 1. neodkladná péče, 2. nekompetentní pacient (nezletilý nebo osoba s omezenou svéprávností), 3. pacientovo odmítnutí. Otázka bývá kladena i nad tzv. terapeutickým privilegiem (v angloamerické soudní praxi bývá akceptováno, v německé judikatuře bylo výslovně odmítnuto rozhodnutím Nejvyššího soudu Cf. BGH NJW 1983, 328 ff.). Blíže k výjimkám z informovaného souhlasu srovnej např. FADEN, Ruth R. – BEAUCHAMP, Tom L. *A history and theory of informed consent*. 1st ed. New York: Oxford University Press, c1986. ISBN 01-950-3686-7, s. 35 a násl. nebo PARZELLER, M. – WENK, M. – ZEDLER, B. – ROTHSCCHILD, M. Patient Information and Informed Consent before and after Medical Intervention. *Deutsches Ärzteblatt*. 2007, vol. 104, is. 9, s. 6.

⁷⁹² V případě, kdy byla pacientův souhlas podán dlouhou dobu dopředu, může být vyžadováno druhé pořízení. K tomu alespoň dospěla německá judikatura (srovnej BGH NJW 1992, 2351).

dem k tomu, že množství a výběr informací není přímo uváděn právními předpisy, vyvinula se zejména v Německu a v angloamerických zemích zajímavá judikatorní praxe. Zatímco německá praxe je více technicistní a podává zajímavě konkrétní odpovědi, *common law* systémy reagují více obecně a poskytují tak pouze obecné přístupové vodítko v podobě precedentů⁷⁹³.

a) Německá judikatura – podle německé judikatury je možné pochybení související s informováním o terapii pacienta považovat spíše za léčebné pochybení než pochybení v informování (BGH NJW 1989, 2318 2319f.). To je poměrně silná teze, a proto se v Německu upřesňovalo, co musí být sděleno. Podle rozhodnutí z roku 1994 nemusí být všeobecně známé riziko výslovně zmíněné (BGH NJW 1994, 2414 [2414]). Nicméně, nejvážnější rizika musí být výslovně zmíněna, i kdyby byla velice zřídka, pokud jsou nicméně typickou komplikací spojenou s navrhovaným zákrokem. Rozsah informací může být omezen v případě akutnosti lékařského zákroku (BGH NJW 1991, 2349 [2349]). Naopak, informace o alternativních postupech a jejich rizicích nesmějí být zatajeny (BGH NJW 2004, 3703).

V konkrétních případech musí být pacienti informováni tím obsáhleji o zákroku, čím obsáhlejší je riziko následku (BGH NJW 1984, 1397). Podobně je to i v případě podávané medikace. Navíc, pokud jsou podávána *off label* léčiva, musí být pacient informován vždy včetně poučení o rizicích a důvodech pro použití tohoto typu léčiv (BGH NSTZ 1996, 34 (34)). Poskytovatel zdravotních služeb musí informovat pacienta i o rizicích zahrnujících velmi neobvyklé komplikace, pokud v případě jejich vyskytnutí bude život pacienta a jeho schopnosti žít normální život ovlivněny vážným způsobem. Byť se takové komplikace vyskytují zřídka, jsou totiž neodvisle spojeny právě s konkrétním zákrokem (BGH NJW 2006, 2108, BGH NJW 1984, 1395). V některých rozhodnutích byla dokonce stanovena i míra rizika, obecně se pohybuje od pravděpodobnostní hranice 0,05 % do 1 %.

⁷⁹³ Kromě jiného začaly soudy také s dělením mezi *battery* případy a *negligence* případy odpovědnosti a nastavily tak otázku, zda musí vzniknout ještě jiný škodní následek, než je zásah do lidské důstojnosti způsobený porušením autonomie pacienta. Pro americké soudy bylo a je typické, že situaci řeší ve dvou odpovědnostních režimech – buď se jedná o tzv. *battery* nebo tzv. *negligence*. V případě *battery* je jednání považováno za deliktní, pokud dojde k zásahu do fyzické integrity bez souhlasu, aniž by musel být způsoben následek v podobě újmy a aniž by se řešilo zavinění pachatele. Jedná se o zásah do důstojnosti. Centrálním bodem dokazování je pouze to, zda byl či nebyl dán souhlas. V případě *negligence* odpovědnosti se naopak řeší jednak otázka subjektivní stránky deliktu, jednak i následek. Jedná se o delikt způsobený neúmyslně, ale nedbalostně, ať už konáním, nebo opomenutím. V tomto případě musí vzniknout také následek spočívající v újmě na zdraví. Blíže k tomu např. FISCHER, G. – LILLIE, H. *Ärztliche Verantwortung im europäischen Rechtsvergleich*. 1.vydání. München: Carl Heymann Verlag, 1999. ISBN 3-452-24230-7, s. 50.

b) Také v angloamerickém světě se zabývaly problematikou informování pacienta soudy dlouhodobě. Americká judikatura je v tomto smyslu preciznější a obsáhlejší, proto se více zaměříme na jednotlivé soudní případy z amerického prostředí.

Jak již bylo řečeno shora, stalo se pro problematiku informovaného souhlasu klíčové rozhodnutí *Schloendorff v. Society of New York Hospital* z roku 1914 a výrok soudce Justina Benjamina Cardoza. Americké soudy se ale také zabývaly tím, jaký informační standard by měl být naplněn při poskytování informací. Obecně soudy nejprve zastávaly teorii, že je postačující standard vyplývající z profesionálních pravidel, tzv. *The Professional Practice Standard*, tj. standard profesionální péče. Tento typ chápal náležitě informování v souladu s tím, jak by informoval správně postupující lékař ve shodných podmínkách. V roce 1972 ovšem v případě *Cantebury v. Spence* soud odmítl použití tohoto profesionálního standardu poučení, a naopak konstatoval, že by se v uvedených případech mělo vycházet standardu „rozumné osoby“ (*Standard of reasonable person*), tj. objektivního standardu imaginárního jednajícího. Informace jsou náležité, pokud by z nich „běžná, rozumně uvažující osoba,“ která představuje společensky akceptovanou normu, byla schopna pochopit rizika péče.⁷⁹⁴ Mnoho teoretiků se ovšem tomuto objektivnímu standardu vzpíralo,⁷⁹⁵ protože podle nich je naprosto v rozporu se smyslem a účelem informovaného souhlasu. Proto by se podle nich měl užívat tzv. subjektivní standard (*The Subjective Standard*),⁷⁹⁶ zaměřený na konkrétního individuálního pacienta a jeho vlastní schopnosti rozumět poskytnutým informacím. Jedině tak bude rozhodnutí pacienta plně autonomní. Tento subjektivní standard možná odpovídá více ideální spravedlnosti, na druhou stranu klade na lékaře příliš velký nárok v případě prokazování, protože otázka čemu by konkrétní pacient rozuměl, či nikoliv, může být *ex post* pouze hypotetická (blíže k problémům subjektivního standardu se vyjádříme v dalším oddíle o vlastní kauzalitě).

§ 2. Příčinná souvislost

V případě odpovědnosti lékaře lze pak zkoumat problematiku příčinné souvislosti ve dvou situacích:

⁷⁹⁴ FADEN, Ruth R. – BEAUCHAMP, Tom L. *A history and theory of informed consent*. 1st ed. New York: Oxford University Press, c1986. ISBN 01-950-3686-7, s. 135.

⁷⁹⁵ Srovnej např. WEISBARD, A. J. *Informed Consent: The Law's Uneasy Compromise With Ethical Theory*. *Nebraska Law Review*. Vol. 65, is. 4, s. 749–767 nebo TENENBAUM, E. M. *Revitalizing Informed Consent and Protecting Patient Autonomy: An Appeal to Abandon Objective Causation*. *Oklahoma Law Review*. 2012, vol. 64, s. 697–758.

⁷⁹⁶ A v několika málo případech byl použit i při soudní aplikaci.

– lékař porušil povinnost informovat pacienta náležitým způsobem a souhlas pacienta byl dán na základě nedostatečného poučení;

– souhlas pacienta nebyl vůbec dán.

Současně je nutné rozlišovat situace, kdy následně došlo k újmě na zdraví pacienta.⁷⁹⁷

Pokud tedy nebyl souhlas vůbec dán a následně nedošlo k újmě na zdraví pacienta⁷⁹⁸, pak je nutno hodnotit jednání jako zásah do lidské důstojnosti, když došlo k porušení práva na autonomní rozhodování. Ve Velké Británii by se jednalo o tzv. battery případy, v kontinentální Evropě o žaloby na způsobenou imateriální újmu spočívající v zásahu do přirozeného práva na soukromí. Zajímavější z hlediska kauzálního je situace, kdy souhlas nebyl dán a při lékařském zákroku došlo k újmě na zdraví, lékař ovšem namítá, že by k újmě na zdraví došlo i v situaci, kdy 1) by souhlas měl, 2) by zákrok vůbec nebyl proveden (např. v důsledku progresu nemoci). Ani v prvním, ani v druhém případě se lékař nezbaví odpovědnosti za zásah do lidské důstojnosti, problematičtější je však posouzení odpovědnosti za újmu na zdraví. Zatímco v prvním případě lékař za újmu odpovídat bude, v druhém případě je nutno posoudit situaci podle pravidel o zohledňování hypotetických kauzálních průběhů.⁷⁹⁹

Daleko častější ale budou případy, kdy lékař porušil povinnost informovat pacienta náležitým způsobem a souhlas pacienta byl dán na základě nedostatečného poučení, tj. souhlas byl dán, ale pacient tvrdí, že pokud by měl k dispozici všechny relevantní informace, souhlas by neudělal. Naproti tomu lékař tvrdí, že i kdyby pacient tyto informace měl, jeho rozhodování by to neovlivnilo, tj. odvolává se na to, že i kdyby jednal v souladu s právem, výsledek by byl stejný.

Tuto problematiku je možno nazírat ve dvou úrovních. V první úrovni je nutno zkoumat principiální přípustnost argumentu jednání v souladu s právem v těchto případech; přípustíme-li možnost tohoto argumentu, je nutno se ve druhé úrovni zabývat tím, jak má být toto hypotetické jednání pacienta prokazováno.

⁷⁹⁷ Toto rozlišení postrádá významu v Německu, kde je jakýkoliv zákrok bez řádného informovaného souhlasu považován za ublížení na zdraví, blíže FISCHER, G. – LILLIE, H. *Ärztliche Verantwortung im europäischen Rechtsvegleich*. 1. vydání. München: Carl Heymann Verlag, 1999. ISBN 3-452-24230-7, s. 49.

⁷⁹⁸ Vyjma Německa.

⁷⁹⁹ Viz kapitola pátá, oddíl 5.3. Hypotetická (preemptivní) kauzalita, s. 130.

i. Přípustnost argumentu jednání v souladu s právem v případě nedostatečného poučení

Jak již bylo řečeno jinde⁸⁰⁰, o možnosti využití argumentu jednání v souladu s právem neapanuje shoda⁸⁰¹. Zcela jasně jsou situace, kdy je využití tohoto argumentu povoleno zákonem – tak např. ustanovení § 630h odst. 2 BGB stanoví možnost zohlednění hypotetického souhlasu pacienta se zákrokem v případě, kdy poučení nevyhovovalo zákonným požadavkům a souhlas byl udělen na základě neúplných informací⁸⁰². V případech, kdy tak zákon výslovně nestanoví, nelze učinit jasný, obecný závěr o přípustnosti tohoto argumentu. Při zkoumání možnosti připuštění tohoto argumentu v konkrétním případě je vždy nutno zvažovat ochranný účel normy a funkci daného pravidla v rámci systému náhrady škody.

Z tohoto pohledu je zajímavé, že argument hypotetickým jednáním v souladu s právem bývá v medicínskoprávních sporech v situacích, kdy byl zákrok proveden bez patřičného poučení pacienta, běžně připouštěn. Tento názor zastává německá judikatura⁸⁰³ i část doktríny⁸⁰⁴; implantován byl i do českého práva⁸⁰⁵. Současně je nutno zmínit i skutečnost, že část německé doktríny se k přípustnosti tohoto argumentu staví s ohledem na ochranný účel normy (ochrana autonomie pacienta) velmi odmítavě⁸⁰⁶. Domníváme se, že při současné právní úpravě je nutno zohlednit i tyto kritické výtky a o přípustnosti argumentu jednáním v souladu s právem pochybovat.

⁸⁰⁰ Viz kapitola pátá, oddíl 5.3. Hypotetická (preemptivní) kauzalita, s. 130 a násl.

⁸⁰¹ Blíže k tomu např. LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 199 a násl. nebo VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54*, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996, s. 30 a násl.

⁸⁰² „ošetřující se může odvolat na to, že pacient by i v případě řádného poučení vyslovil souhlas se zákrokem.“

⁸⁰³ BGHZ 29,176 (187); 90, 103 (111); BGH NJW 1994,799 (801); 1996, 3073 (3074); 1998, 2734.

⁸⁰⁴ Staudinger/Schiemann § 249 Rn 107, Soergel/Zeuner § 823 Rn 253; Kern/Laufs, Die ärztliche Aufklärungspflicht, 1983, s. 165 apod.

⁸⁰⁵ ŠUSTEK, P. – HOLČÁPEK, T. *Informovaný souhlas: Teorie a praxe informovaného souhlasu ve zdravotnictví*. 1.vydání. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-268-6, s. 55 a násl., kteří přebírají tuto myšlenku z německé judikatury a pouze se věnují tomu, kdo a jak musí prokazovat, že by se pacient při úplném poučení rozhodl jinak.

⁸⁰⁶ LANGE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X, s. 207 nebo VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht: Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962. Schriftenreihe – Svazek 54*, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996, s. 35, neboť tvrdí, že účelem informovaného souhlasu je ochrana autonomního rozhodování pacienta a argument hypotetickým souhlasem mu tuto rozhodovací možnost odmíná.

ii. *Hypotetický souhlas pacienta a jeho prokazování*

a) Výše položená otázka může být modifikována také následovně – pokud by lékař pacienta náležitě informoval, za jakých podmínek by ten vyjádřil svůj souhlas s medicínským zákrokem?⁸⁰⁷ To je požadavek na prokázání hypotetického rozhodovacího procesu (*decision-causation requirement*).⁸⁰⁸

Původní judikatura v USA zabývající se tím, za jakých okolností by pacient v hypotetickém případě vyjádřil svůj souhlas, využívala metodu prokázání kauzality na základě subjektivního standardu – tj. zda by konkrétní pacient léčbu podstoupil, pokud by mu byly náležitě poskytnuty informace. Tento subjektivní standard kauzálního usuzování byl kombinován s profesionálním standardem poskytnutých informací. Žalobci pak často prokazovali, že by nebyli léčbu podstoupili, pokud by měli náležitě informace, které jim podle profesního standardu měly být poskytnuty.⁸⁰⁹ Nicméně takový náhled byl často kritizován, protože názor žalobce mohl být snadno ovlivněn tím, že v soudní síni již dobře ví, že mu vznikla újma (dívá se nazpět, *backward looking causality*). Pokud pacient ví, že mu medicínský zákrok nepomohl, naopak přímo uškodil, je pak zpětně možné snadno tvrdit, že by byl býval jednal jinak. Tento typ hypotetického usuzování spoléhající víceméně na vyjádření pacienta–žalobce byl podroben v 70. letech kritice. Lékař je podle této kritiky v moci pacientovy svévole, zkresleného zpětného zkoumání, jeho naštvanosti a nelibosti.⁸¹⁰ Z toho důvodu bylo pravidlo subjektivního kauzálního standardu opuštěno, a to nejen v doktrínální teorii, ale i soudně. V případě *Cantebury v. Spence* se soud vyslovil tak, že by měl být nadále při kauzálním zkoumání používán objektivní standard kauzálního posuzování (*objective standard of causation*). Tento standard je založen na otázce, jak by se rozumná osoba v pacientově postavení za shodných okolností rozhodla, pokud by jí byly poskytnuty náležitě informace. Po rozhodnutí *Cantebury* byl subjektivní kauzální standard použit jen v malém množství případů, naopak objektivní standard byl zanesen i do právních úprav jednotlivých států.⁸¹¹

Kritika tohoto přístupu se rozpoutala téměř okamžitě a byla předpokládána. Podle autorů kritizujících objektivní kauzální standard takové soudní rozho-

⁸⁰⁷ WEISBARD, A. J. Informed Consent: The Law's Uneasy Compromise With Ethical Theory. *Nebraska Law Review*. Vol. 65, is. 4, s. 755.

⁸⁰⁸ TENENBAUM, E. M. Revitalizing Informed Consent and Protecting Patient Autonomy: An Appeal to Abandon Objective Causation. *Oklahoma Law Review*. 2012, vol. 64, s. 711.

⁸⁰⁹ TENENBAUM, E. M. Revitalizing Informed Consent and Protecting Patient Autonomy: An Appeal to Abandon Objective Causation. *Oklahoma Law Review*. 2012, vol. 64, s. 709.

⁸¹⁰ SHULTZ, M. M. From Informed Consent to Patient Choice: A New Protected Interest. *Yale Law Journal*. 1985, vol. 95, n. 2, s. 249.

dování zcela popírá smysl a účel konceptu informovaného souhlasu. Takový přístup „*má jen málo co do činění s autonomním rozhodováním pacientů*“⁸¹². Standard objektivního, hypoteticky rozumného pacienta v prokazování kauzálního nexu je podle těchto autorů ještě více neakceptovatelný než dříve, neboť „*vzrůstající komplexita medicínské péče a stále se rozšiřující spektrum možností léčby způsobuje, že volba budoucí léčby je stále závislejší na hodnotách a preferencích pacienta, než tomu bylo kdykoliv v minulosti*“⁸¹³. Obdobně německá judikatura i doktrína byla nucena se s tímto problémem vypořádat. Německé soudy nechtěly dát průchod čistému subjektivismu hodnocení ze strany pacienta, proto vytvořily určité kompromisní řešení – přihlížejí k subjektivním důvodům pacienta, ale tam, kde by tyto důvody byly v rozporu s medicínskými názory nebo by v případě neprovedení zákroku hrozila stejná nebo vyšší rizika⁸¹⁴, tam musí pacient prokazovat, proč jsou tyto důvody zrovna v jeho případě důležité pro rozhodování o neudělení souhlasu⁸¹⁵. Jedná se tedy o subjektivní standard, modifikovaný objektivními prvky.

§ 3. Požadavek rozumnosti požadavků kladených na poučení

Je zjevné, že v mnoha případech jsou přílišné požadavky kladené na rozsah poučení kontraproduktivní – nejen že nevedou k lepšímu informování pacienta, ale mohou být také zneužity samotným pacientem, který není spokojen s výsledkem lékařského zákroku. Ovšem v obou případech vzbuzuje přičtení odpovědnosti za neposkytnutí řádného poučení řadu pochybností.

Medicínská praxe v rámci nejistoty ohledně rozsahu poučení reagovala totiž na právní praxi zdlouhavými, právníky komerčně vypracovanými formuláři

⁸¹¹ „*In all but four states, a patient cannot prevail on an informed consent claim without proving objective causation. The patient must show that a reasonably prudent person in the patient's medical condition would not have chosen the procedure had he been fully informed. In applying this standard, the courts must focus on the hypothetical preferences of a reasonable person, rather than on the values of the individual patient.*“ TENENBAUM, E. M. Revitalizing Informed Consent and Protecting Patient Autonomy: An Appeal to Abandon Objective Causation. *Oklahoma Law Review*. 2012, vol. 64, s. 697.

⁸¹² WEISBAR, A. J. Informed Consent: The Law's Uneasy Compromise With Ethical Theory. *Nebraska Law Review*. Vol. 65, is. 4, s. 761.

⁸¹³ TENENBAUM, E. M. Revitalizing Informed Consent and Protecting Patient Autonomy: An Appeal to Abandon Objective Causation. *Oklahoma Law Review*. 2012, vol. 64, s. 697.

⁸¹⁴ Tj. názor by byl v rozporu s rozumným očekáváním (standardem jednání běžné osoby).

⁸¹⁵ „*Wäre eine Ablehnung der Behandlung medizinisch unvernünftig gewesen oder hätten im Falle der Nichtbehandlung gar gleichartige Risiken mit höherer Komplikationsdichte bestanden, dann muss der Patient plausible Gründe dafür darlegen, dass er sich bei erfolgter Aufklärung in einem Entscheidungskonflikt darüber befunden hätte, ob er den Eingriff – wie tatsächlich durchgeführt – vornehmen lassen sollte.*“ KATZENMEIER, Christian. *Arzthaftung*. Tübingen: Mohr Siebeck, c2002. ISBN 3161476816, s. 348 a 349.

informovaného souhlasu. Velmi často mají tyto administrativní formuláře neuvěřitelně široký záběr, takže informují téměř o veškerých komplikacích. Obavy lékařského týmu z právních následků nakonec často vedly až k „*formalistické recitaci téměř nekonečného výčtu řady rizik otupujícího mysl (a možná také děsíciho), který tak zahltí pacienta, až naprosto otupí jeho schopnost zachytit nejpodstatnější informace.*“⁸¹⁶ Jak ovšem správně uvedl soud v rozhodnutí *Cobbs v. Grant* „*pacientův zájem být informován se nevztahuje na zdlouhavé výpočty zahrnující veškeré možné komplikace. Minikurz o medicínské vědě není vyžadován...*“ Zájem právního diskursu, který příkládá význam náležitému informování o rizicích zákroku, tak jak se ukládá v praxi „*může spíše znesnadnit než ulehčit úlohu pacienta při snaze pochopit a využít podstatné informace, na základě nichž by učinil jasné rozhodnutí.*“⁸¹⁷ Písemné formuláře informovaného souhlasu jsou samozřejmě jako důkazní prostředek vhodnější, nicméně znamenají jedině – opětovné omezování individuálního přístupu k pacientovi, opětovné navozování „ticha mezi lékařem a pacientem“. Formuláře se stávají více náhradou než záznamem o poskytnutí informovaného souhlasu, jak tomu mělo být na počátku. V řadě případů postačí pouze podpis pod formulář. Právní praxe pak čím dál častěji reaguje tím, že standardizované formuláře odmítá. Standardizované formuláře sice mohou být používány, ale pouze jako komplexní podpora paměťové složky. Pouhé předání psaného formuláře bez ústního vysvětlení není dostačující pro náležité informování pacienta (BGH NJW 1994, 793 [794]). Formulář má sloužit pouze pro předběžnou informaci, která musí být doplněna v průběhu diskuze.

Vedlejším produktem těchto administrativních formulářů, které mají neuvěřitelně široký záběr, je to, že je plíživě navyšován rozsah údajů, které mají být v rámci poučení pacientovi sdělovány. Pokud však obsaženy nejsou, může pacient následně rozporovat udělení souhlasu. Má ale opravdu smysl poučovat pacienta o rizicích, jejichž četnost výskytu se udává v promile?

8.2.2. Korelace a kauzalita v případech *toxic torts*

Jak bylo uvedeno již v předchozím textu je v řadě medicínskoprávních sporů obtížné určit skutečnou příčinu vzniku určité nemoci, a to dokonce i v rovině obecné (epidemiologické) kauzality⁸¹⁸. Tento problém je obzvláště výrazný

⁸¹⁶ WEISBARD, A. J. Informed Consent: The Law's Uneasy Compromise With Ethical Theory. *Nebraska Law Review*. Vol. 65, is. 4, s. 756.

⁸¹⁷ WEISBARD, A. J. Informed Consent: The Law's Uneasy Compromise With Ethical Theory. *Nebraska Law Review*. Vol. 65, is. 4, s. 756.

⁸¹⁸ Blíže k tomu např. AICKIN, Mikel. *Causal analysis in biomedicine and epidemiology: based on minimal sufficient causation*. New York: Marcel Dekker, c2002. Biostatistics (New York, N.Y.), 9. ISBN 0824707486.

v oblasti tzv. *toxic torts*, tj. případů, kdy poškozený byl vystaven vlivu určité toxické látky (např. léčiva). Naše mysl je velmi náchylná k tomu, aby v těchto případech dovozovala, že pokud určité onemocnění (újma) vzniklo v časové souvislosti s expozicí určité toxické substancí, je příčinou onemocnění právě tato substance⁸¹⁹. V mnoha případech je ale výskyt onemocnění náhodným souběhem s expozicí této substancí a pravá příčina onemocnění se ukrývá jinde⁸²⁰. Korelace tedy nemusí nutně indikovat kauzalitu. K tomu, aby bylo možno lépe odlišit náhodnou shodu výskytu onemocnění od jeho příčiny, navrhl sir Austin Bradford Hill, britský statistik v oblasti veřejného zdravotnictví, několik kritérií. Tato kritéria by měla pomoci při stanovení, zda statisticky významná asociace v rámci populace mezi expozicí určité toxické substancí a výskytem onemocnění umožňuje učinit závěr o existenci příčinné souvislosti⁸²¹.

Hill navrhl devět různých kritérií, která mohou být použita pro posouzení existence kauzality:

1. **síla asociace:** velmi silná asociace se zvýšením rizika nemoci o jeden, či dokonce několik řádů svědčí pro kauzalitu (např. expozice karcinogenům zvyšuje dramaticky riziko nádorů⁸²²), i když slabá asociace kauzalitu nevyklučuje;

2. **konzistence:** podobnost výsledků v různých studiích podporuje kauzalitu, přičemž velkou váhu má konzistence dat v retrospektivních a prospektivních epidemiologických studiích;

3. **specifita faktoru:** pokud je faktor asociován se specifickou formou nemoci, svědčí tento jev pro kauzalitu (např. zvláštní typ nádorů u pracovníků

⁸¹⁹ Často se jedná o tvrzení v souvislosti s očkováním – např. že MMR vakcína způsobuje autismus.

⁸²⁰ Různé případy uvádí WHO v příručce *Causality assessment of adverse event following immunization (AEFI): user manual for the revised WHO classification*. Jedním ze zajímavých případů je situace, kdy vzniklo podezření, že virovou encefalitidu u některých dětí způsobilo očkování – nakonec se ukázalo, že za to mohla konzumace určitého druhu fazolí: „*Japanese encephalitis vaccine was blamed for a viral encephalitis outbreak in Uttar Pradesh, India in 2007. Investigations (into the seasonality as well as the epidemiological, clinical and laboratory profile of cases) later proved that accidental consumption of the Cassia occidentalis beans by the children concerned was responsible for the disease which was not encephalitis as initially believed but a syndrome of acute hepato-myoecephalopathy*“.

⁸²¹ „*We see that event B is associated with environmental feature A, [e.g.] that some form of respiratory illness is associated with dust in the environment. In what circumstances can we pass from this observed association to a verdict of causation? On what basis should we do so? [...] Our observations reveal an association between two variables [...] beyond what we would care to attribute to the play of chance. What aspects of that association should we especially consider before deciding that the most likely interpretation of it is causation?*“ HILL, A. B. *The Environment and Disease: Association or Causation?* *Proc R Soc Med.* 1965 May; 58(5), s. 295.

⁸²² Hill zmiňuje extrémně zvýšené riziko vzniku rakoviny varlat u kominíků – až 200x vyšší než u jiných osob.

s určitou chemikálií nebo specifické fenotypové projevy určitých mutací). Současně Hill dodával, že absence tohoto kritéria kauzality nevyklučuje, neboť většina nemocí má mnohočetné příčiny a tento faktor by neměl být přeceňován⁸²³;

4. **časová posloupnost:** příčina musí v čase předcházet následku, tedy expozice faktoru A se musí vyskytnout dříve, než se objeví nemoc. Ovšem i tuto zásadu Hill následně relativizuje⁸²⁴;

5. **biologický gradient:** kauzality podporuje výskyt lineární závislosti mezi množstvím faktoru A a frekvencí či tíží nemoci. Hill zde uvádí příklad závislosti mezi vyšším počtem vykouřených cigaret a úmrtími na rakovinu plic;

6. **plauzibilita:** působení faktoru by mělo být vysvětlitelné současnými znalostmi o biologických mechanismech nemoci; při zkoumání tohoto kritéria se však nesmí zapomínat na možnost, že mechanismus působení faktoru může být dosud neznámý;

7. **koherence:** nerozpornost dat mezi odlišnými rovinami studií (tedy např. molekulovou, buněčnou, klinickou, populační či sociální) podporuje kauzality;

8. **experimentální důkaz:** kauzality podporuje v případě proveditelnosti i experiment, v němž se zesílí či zeslabí studovaný faktor a tato změna je následovaná odpovídající změnou frekvence či tíže nemoci⁸²⁵;

9. **analogie:** chybějí-li některé jiné důkazy, může být analogie použita jako jedno z pomocných kritérií pro stanovení kauzality.

Bradford-Hillova kritéria jsou často v epidemiologii používána pro prokázání kauzality, důležité však je si uvědomit, že sám Hill nepovažoval žádné z kritérií samo o sobě za nutnou podmínku a vyzýval k individuálnímu pohledu na každý jednotlivý případ nemoci. Tato kritéria tedy musí být brána jako pouhý návod, neboť žádné z těchto kritérií nemůže být samo o sobě důkazem kauzality a zároveň absence kteréhokoliv z nich kauzality nevyklučuje. Tato kritéria by však měla umožnit zodpovězení otázky, zda existuje jiné, přesvědčivější vysvětlení než existence vztahu příčiny a následku⁸²⁶. Z těchto kritérií a zásad vycházejí i moderní manuály, které mají pomoci stanovit vztah příčiny a následku při vystavení vlivu určité toxické látky a vzniku určitého onemocnění. Typickým příkladem je manuál WHO pro hodnocení kauzality při škodlivém

⁸²³ HILL, A. B. The Environment and Disease: Association or Causation? *Proc R Soc Med.* 1965 May; 58(5), s. 279.

⁸²⁴ Hill uvádí příklad, že by počáteční stadium nemoci způsobené nějakou endogenní příčinou mohlo změnit chuťové vjemy osoby, tyto změněné chutě vést ke změně dietních návyků a že by tato dieta mohla být pak považována za příčinu nemoci.

⁸²⁵ Hill dokonce tvrdí, že se může jednat o nejsilnější argument pro stanovení kauzální hypotézy; HILL, A. B. The Environment and Disease: Association or Causation? *Proc R Soc Med.* 1965 May; 58(5), s. 299.

následku po očkování⁸²⁷, který vychází z modifikovaných Bradford-Hillových kritérií a současně předpokládá, že jasné stanovení kauzálního vztahu je v těchto případech téměř nemožné a v individuálních případech musíme operovat pouze s větší či menší mírou pravděpodobnosti⁸²⁸.

Ačkoliv jsou v české právní sféře Bradford-Hillova kritéria téměř neznámá a jsou doménou zájmu veřejného zdravotnictví, v zahraničí s nimi soudy v rámci *toxic torts* běžně pracují⁸²⁹. Je zřejmé, že Bradford-Hillova kritéria pomáhají určit kauzalitu zejména v rovině obecné, epidemiologické kauzality⁸³⁰. Jak již ale bylo řečeno výše, je stanovení obecné kauzality podstatným elementem i pro zkoumání kauzality v konkrétním případě, a proto je nezbytné, aby úvahy spočívající na aplikaci Bradford-Hillových kritérií byly v rámci *toxic torts* činěny.

V české praxi bývá v rámci *toxic torts* nejčastěji diskutována otázka škodlivých následků očkování, proto této problematice bude dále věnována zvláštní pozornost.

8.2.3. Kauzalita a očkování

Újmy na zdraví v důsledku očkování patří do širší skupiny tzv. *toxic torts*, tj. případů, kdy újma vznikne v důsledku expozice toxické látky – léčivu. Prokazování příčinné souvislosti je tedy v případech očkování stejně obtížné jako v případech jiných *toxic torts*⁸³¹. Očkování je ale pro společnost velmi důležité,

⁸²⁶ „[...] I do not believe [...] that we can usefully lay down some hard-and-fast rules of evidence that must be obeyed before we accept cause and effect. None of my nine [factors] can bring indisputable evidence for or against the cause and effect hypothesis, and none can be required as a sine qua non. What they can do, with greater or less strength, is to help us make up our minds on the fundamental question – is there any other way of explaining the facts before us, is there any other answer equally, or more, likely than cause and effect?“ HILL, A. B. The Environment and Disease: Association or Causation? *Proc R Soc Med.* 1965 May; 58(5), s. 299.

⁸²⁷ WHO. *Causality assessment of adverse event following immunization (AEFI): user manual for the revised WHO classification.*

⁸²⁸ „Causality assessment usually will not prove or disprove an association between an event and the immunization. It is meant to assist in determining the level of certainty of such an association. A definite causal association or absence of association often cannot be established for an individual event.“ WHO. *Causality assessment of adverse event following immunization (AEFI): user manual for the revised WHO classification*, s. 3.

⁸²⁹ V USA např. *Daubert v. Merrell Dow Pharm Inc.* nebo *Joint Eastern & Southern District Asbestos Litigation.*

⁸³⁰ Tj. zodpovězení otázky: může vakcína u určitých lidí a za určitých okolností způsobit negativní reakci (*Can it?*); jak často způsobí vakcína negativní reakci (*Will it?*). V této rovině se jedná o statistické údaje pracující s pravděpodobností v obecné rovině bez vztahu ke konkrétnímu případu.

⁸³¹ Velmi jasně shrnuje situaci Goldberg: „The current common law position in the United Kingdom regarding causation and vaccines has been a bleak history of plaintiffs consistently failing on the grounds of causation.“ GOLDBERG, Richard. *Causation and risk in the law of torts: scientific evidence and medicinal product liability.* Portland, Or.: Hart Pub., 1999. ISBN 190136285X, s. 135.

proto se často právě v souvislosti s očkováním hovoří o jistých odklonech od běžného systému odškodňování⁸³².

Jak uvádí Světová zdravotnická organizace, je očkování nejspěšnější a nejefektivnější nástroj veřejného zdravotnictví. V důsledku očkování je odvráceno 2 až 3 miliony úmrtí na záškrt, tetanus, černý kašel a spalničky každý rok⁸³³. Očkovací látky ovšem nejsou zcela bezpečné a ve výjimečných případech mohou způsobit těžké újmy na zdraví⁸³⁴. A právě tyto případy by neměly zůstat neodškodněny. Očkování představuje totiž benefit nejen pro konkrétního člověka, ale rovněž pro společnost – čím vyšší je proočkovanosť v populaci, tím nižší je pravděpodobnost výskytu a rozšíření dané nemoci. Vzhledem k významnému preventivnímu dopadu očkování a jeho efektivitě je pak mnoha státy očkování proti určitému typu nemocí podporováno, nebo dokonce vyžadováno. A právě v těchto případech se otevírá otázka, kdo za případné škodlivé následky očkovacích látek má nést odpovědnost a případně, neměly-li by být požadavky pro nástup odpovědnosti určitým způsobem modifikovány. Tyto otázky představují základní body veškerých úvah o systémech odpovědnosti za újmu způsobenou očkovací látkou.⁸³⁵

Z hlediska subjektu odpovědnosti přichází v úvahu zejména výrobce⁸³⁶ nebo distributor očkovací látky, zdravotnické zařízení, které látku aplikovalo⁸³⁷ nebo stát⁸³⁸. Z hlediska podmínek nutných pro nástup odpovědnosti je relativně

⁸³² Pearsonova komise ve Velké Británii (The Royal Commission on Civil Liability and Compensation for Personal Injury) se obsáhle zabývala i problematikou očkování a vztahu běžných léčiv a očkovacích látek a konstatovala, že existuje obrovský společenský rozdíl mezi vakcínou a běžným léčivem, neboť z očkování profituje celá společnost (na rozdíl od běžného léčiva, kde profituje pouze konkrétní pacient).

⁸³³ WHO. *Causality assessment of adverse event following immunization (AEFI): user manual for the revised WHO classification*, s. 1.

⁸³⁴ Americký Kongres při tvorbě zvláštního očkovacího fondu (Vaccine Fund) konstatoval: „[w]hile most of the Nation's children enjoy great benefit from immunization programs, a small but significant number have been gravely injured.“

⁸³⁵ Zcela stranou ponecháváme v ČR hojně diskutovanou otázku povinného očkování, neboť tato problematika souvisí s odpovědností spíše okrajově.

⁸³⁶ Tak tomu bylo např. v USA, kde výrobci vakcín v důsledku hrozících řízení odmítli vakcíny vyrábět. Proto v roce 1976 při hrozící epidemii prasečí chřipky převzala odpovědnost za případné újmy na zdraví federální vláda, blíže k tomu GREY, J. B. The plague of causation in the national childhood vaccine injury act. *Harvard Journal on Legislation*, s. 351.

⁸³⁷ Tak tomu bylo např. v ČR, kdy právní odpovědnost za újmu na zdraví vzniklou v důsledku povinného očkování nesli poskytovatelé zdravotních služeb na základě aplikace ustanovení § 421a OZ 1964 (zákon č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník).

⁸³⁸ Tak je tomu např. v USA na základě The US National Childhood Vaccine Injury Act z roku 1986 nebo ve Velké Británii na základě Vaccine Damage Payments Act z roku 1979; při úvahách o případné odpovědnosti státu je vhodné zmínit stanovisko Pearsonovy komise: „since the vaccination is recommended by government or local authority, the government or local authority should be strictly liable in tort/delict for severe damages suffered by anyone as a result of vaccination recommended in community's interest.“

časté, že na straně škůdce není vyžadováno zavinění, a jedná se tedy o systémy založené na objektivní odpovědnosti (*No-fault*)⁸³⁹. Achillovou patou přístupu k odškodnění však vždy zůstává problematika prokazování příčinné souvislosti.

V případech újmy na zdraví vzniklé v důsledku aplikace očkovací látky je obdobně jako v případech jiných *toxic torts* problematické prokázat zejména specifickou kauzalitu, tj. kauzalitu v konkrétním případě. Často jediné, co mají poškození při prokazování kauzálního vztahu mezi působením očkovací látky a onemocněním k dispozici, jsou údaje o obecné kauzalitě – tj. statistické údaje pocházející z klinického testování léčiva, případně následných studií⁸⁴⁰. Jak ale bylo ukázáno výše, existence obecné kauzality nedostačuje sama o sobě k prokázání kauzality v konkrétním případě (specifické).

Skutečnost, že prokázání kauzálního nexu mezi působením očkovací látky a onemocněním je obtížné, ilustrují i případy ze zemí, kde byla vytvořena zvláštní kompenzační schémata pro tento druh újem. Ačkoliv např. ve Velké Británii byl přijat zvláštní zákon o odškodňování újem na zdraví v souvislosti s očkováním, který je postaven na principu objektivní odpovědnosti, přesto počet odškodněných není nijak vysoký, neboť požadavek na prokázání příčinné souvislosti zůstal nezměněn⁸⁴¹.

Zákonodárci by si měli být těchto problémů s prokazováním kauzality při očkování vědomi a při úvahách o nastavení systému odpovědnosti⁸⁴² pracovat zejména s možnými odklony a modifikacemi při prokazování příčinné souvi-

⁸³⁹ Tak tomu bylo v ČR podle ustanovení § 421a OZ 1964; a dále je tento model zaveden v USA na základě The US National Childhood Vaccine Injury Act z roku 1986 („Congress created a no-fault, streamlined alternative compensation system to compensate families of victims injured by childhood vaccines, funded solely by an excise tax on each recommended childhood vaccine. Thus, the Vaccine Act was born from a need to achieve a delicate balance – to support a particular industry by protecting it from civil liability while ensuring that victims would receive compensation in an expeditious manner.“ GREY, J. B. The plague of causation in the national childhood vaccine injury act. *Harvard Journal on Legislation*, s. 352) nebo ve Velké Británii na základě Vaccine Damage Payments Act z roku 1979 nebo v Rakousku na základě zákona o odškodnění za škody způsobené v souvislosti s očkováním (BGBl. 371/1973, Impfschadengesetz).

⁸⁴⁰ V některých případech jsou nežádoucí následky vakcín tak vzácné, že ani nejsou předmětem vědeckých studií.

⁸⁴¹ Žalobce tedy musí prokázat existenci kauzálního nexu *on the balance of probabilities* a jak tvrdí Goldberg: „Under the Vaccine Damage Payments Act 1979 proof of causation remains necessary and indeed difficult.“ GOLDBERG, Richard. *Causation and risk in the law of torts: scientific evidence and medicinal product liability*. Portland, Or.: Hart Pub., 1999. ISBN 190136285X, s. 173; obdobně tomu bylo v ČR za účinnosti OZ 1964, kdy většina případů končila na nemožnosti bezpečně prokázat příčinnou souvislost.

⁸⁴² Pokud jejich cílem je, aby co největší počet poškozených získal odškodnění a nebyl zbytečně zpochybňován systém očkování, který má sloužit jak ochraně zdraví v konkrétním případě, tak zejména zachování veřejného zdraví.

stlosti. Jednou z nejúčinnějších možností se jeví presumpce kauzálního nexu v určitých případech tak, jak to činí *The US National Childhood Vaccine Injury Act* z roku 1986.

Americký *National Vaccine Injury Compensation Program* byl vytvořen v roce 1980. Do té doby museli poškození podávat žaloby na náhradu újmy vzniklé v důsledku aplikace vakcíny v rámci běžných pravidel *common law*⁸⁴³. Tyto žaloby byly podávány proti výrobcům vakcín a postupem času se začali výrobci těchto žalob obávat a hrozili ukončením výroby vakcín⁸⁴⁴. Proto v roce 1976 při hrozící pandemii prasečí chřipky byl přijat *National Swine Flu Immunization Program (Swine Flu Act)*, který přenesl odpovědnost za případné újmy na stát (federální vládu). Tímto programem však nebyl vytvořen zvláštní systém odškodňování, pouze pasivně legitimovaným subjektem v soudních sporech byl stát, který poškozené odškodňoval ze zvláštního fondu⁸⁴⁵. Následně se ovšem ukázalo, že soudní cesta je velice zdlouhavá a prostředky vynaložené na řízení nejsou vynaloženy efektivně. Proto se Kongres rozhodl vytvořit zvláštní systém odškodňování, který by se řídil podle vlastních pravidel, a spory by nebyly řešeny u běžných soudů. Tak byl v roce 1986 přijat zvláštní zákon – *The US National Childhood Vaccine Injury Act*, který vytvořil zvláštní systém odškodňování újem vzniklých po aplikaci očkovací látky, založený na objektivní odpovědnosti s tím, že bylo výrazně odlehčeno poškozenému při vedení sporu, a zejména při dokazování⁸⁴⁶. Spory jsou vedeny u zvláštních rozhodců (*special Masters*), kteří jsou jmenováni federálními soudci. Poškození musí nejdříve uplatnit své nároky v rámci tohoto systému, teprve poté mohou vznést své nároky u soudu. V případě, že rozhodce (*special Master*) dospěje k tomu, že by poškozený měl být odškodněn, vyplácí se odškodnění ze zvláštního fondu⁸⁴⁷.

⁸⁴³ Tj. jednalo se o běžné typy sporů před soudy při respektování procesních pravidel jako v jiných případech.

⁸⁴⁴ „Because public health officials feared his death was caused by a strain of influenza similar to the strain present in the pandemic of 1918, in which twenty million people died worldwide, they encouraged the federal government to start mass immunization against influenza. Congress responded by authorizing the procurement of 200 million batches of flu vaccine for a mass inoculation program in April 1976. Government officials assumed that they would have no difficulty procuring the needed vaccine from manufacturers. Yet insurers declared that they would end coverage for all vaccine manufacturers as of June 30, 1976, in large part in response to the Reyes decision, and vaccine manufacturers balked at providing the needed vaccine without some form of liability protection.“ GREY, J. B. The plague of causation in the national childhood vaccine injury act. *Harvard Journal on Legislation*, s. 351.

⁸⁴⁵ „The Act did not create an alternative dispute scheme for resolving swine flu cases – it left the resolution of those cases to the court system.“ GREY, J. B. The plague of causation in the national childhood vaccine injury act. *Harvard Journal on Legislation*, s. 351.

⁸⁴⁶ „All of the guidelines were designed to relax the rules of evidence, discovery, and procedure.“ 42 U.S.C. § 300aa-12(d)(2).

Podstatnou roli při odškodňování hraje tzv. *Vaccine Injury Table*, tedy tabulka, která obsahuje seznam vakcín a následků, které jsou odškodnitelné v rámci tohoto programu⁸⁴⁸. Z hlediska prokazování kauzálního vztahu mezi aplikací očkovací látky a vzniklou újmou je podstatné, že pokud daná újma vznikne způsobem předpokládaným v *Vaccine Injury Table*⁸⁴⁹, je kauzální nexus presumován – jedná se o vyvratitelnou právní domněnku, jejíž existenci musí vyvrátit žalovaný, tj. stát. Nenastanou-li škodlivé následky ve lhůtě a způsobem, jak je ve *Vaccine Injury Table* předpokládáno, je spor projednáván jako *off-Table* a poškozený musí prokázat příčinnou souvislost mezi aplikací očkovací látky a vzniklou újmou. Jakmile rozhodce (*special Master*) rozhodne, může žalobce rozhodnutí buď přijmout a vzdát se práva na podání civilní žaloby, nebo jej odmítnout a podat žalobu proti výrobci vakcíny u státního nebo federálního soudu.

Americký systém odškodňování újem vzniklých po aplikaci očkovací látkou je v mnohém inspirativní a překonává běžné problémy spojené s prokazováním kauzality v těchto případech. Stát jako subjekt, který má zvláštní zájem na vysoké proočkovánosti svých obyvatel, je tím, kdo je postižen důkazním břemenem při případném vyvracení presumpce kauzálního vztahu. Takto nastavený systém je k potenciálně poškozeným přívětivější a umožňuje odškodnit vyšší počty osob⁸⁵⁰.

Zvláštní systémy odškodňování újem vzniklých po aplikaci očkovací látkou často ale neřeší problematiku prokazování kauzálního nexu mezi aplikací očkovací látky a vzniklou újmou. Jak jsme ovšem konstatovali, je takový důkaz často velmi obtížný. Proto WHO vypracovala manuál, který má pomoci stanovit existenci příčinné souvislosti v konkrétním případě⁸⁵¹ – i když WHO hovoří o tom, že stanovení kauzálního vztahu je v těchto případech téměř nemožné

⁸⁴⁷ Který je vytvořen právě k těmto účelům a do nějž přispívají výrobci vakcín určitou částkou – jedná se o daň ve výši \$.75 za prodanou očkovací látku (blíže viz <<http://www.hrsa.gov/vaccinecompensation/about/index.html>>).

⁸⁴⁸ Srovnej odkaz na <<http://www.hrsa.gov/vaccinecompensation/vaccineinjurytable.pdf>>.

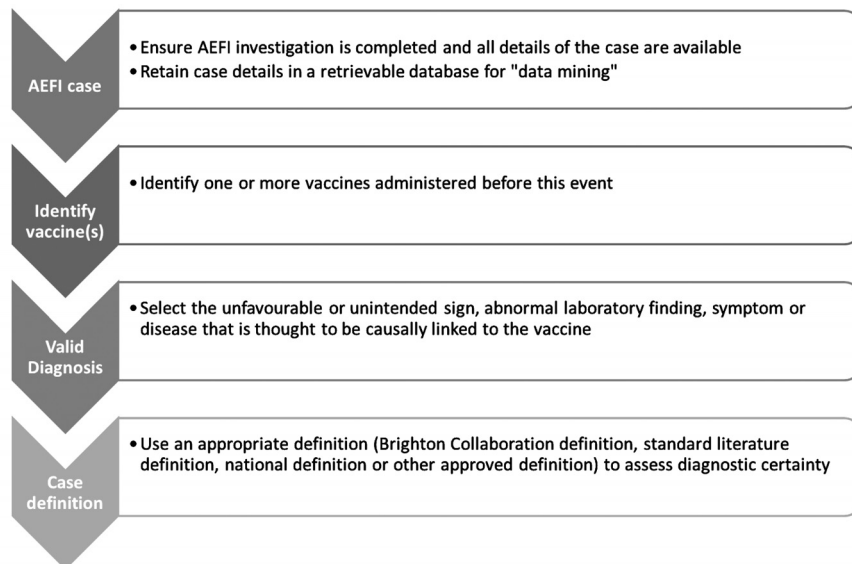
⁸⁴⁹ „This list also specifies time periods within which vaccine-related injuries must manifest themselves to be recognize.“ GREY, J. B. The plague of causation in the national childhood vaccine injury act. *Harvard Journal on Legislation*, s. 354.

⁸⁵⁰ Jasně to ukazuje srovnání s britským systémem, který je také zvláštním systémem založeným na principu objektivní odpovědnosti, ale ponechává prokázání kauzálního nexu na poškozeném – počty odškodněných jsou v britském systému velmi nízké, blíže GOLDBERG, Richard. *Causation and risk in the law of torts: scientific evidence and medicinal product liability*. Portland, Or.: Hart Pub., 1999. ISBN 190136285X, s. 175; k počtu odškodněných v USA viz <<http://www.hrsa.gov/vaccinecompensation/data/index.html>>.

⁸⁵¹ Velmi zajímavá je rovněž publikace STRATTON, Kathleen R. *Adverse effects of vaccines: evidence and causality*. Washington, D.C.: National Academies Press, 2012. ISBN 978-0-309-21435-3.

a v individuálních případech musíme operovat pouze s větší či menší mírou pravděpodobnosti⁸⁵². Manuál WHO v zásadě vychází z Bradford-Hillových kritérií⁸⁵³ a zavádí čtyřstupňový test⁸⁵⁴:

Krok č. 1: Hodnocení přijatelnosti – Tento krok slouží k tomu, aby bylo rozhodnuto, zda případ splňuje minimální kritéria pro hodnocení kauzality (jako např. časová posloupnost).

⁸⁵² „Causality assessment usually will not prove or disprove an association between an event and the immunization. It is meant to assist in determining the level of certainty of such an association. A definite causal association or absence of association often cannot be established for an individual event.“ WHO. *Causality assessment of adverse event following immunization (AEFI): user manual for the revised WHO classification*, s. 3.

⁸⁵³ WHO. *Causality assessment of adverse event following immunization (AEFI): user manual for the revised WHO classification*, s. 5 a 6.

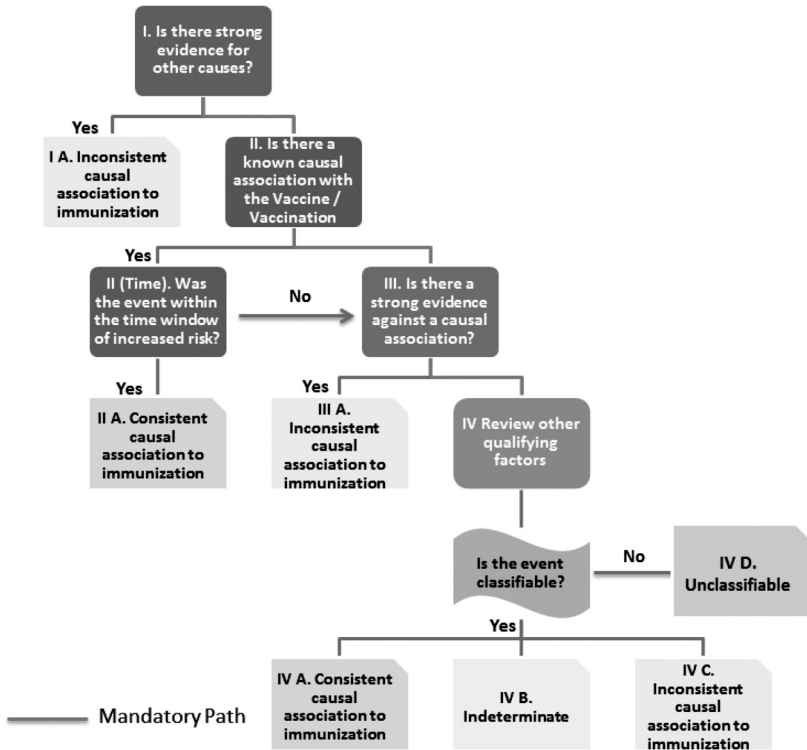
⁸⁵⁴ Níže uvedené grafického vyobrazení čtyřstupňovitého testu v tomto oddíle je citováno z následujícího zdroje: WHO, *Causality assessment of adverse event following immunization (AEFI): user manual for the revised WHO classification*.

Krok č. 2: Checklist – Druhý krok zahrnuje systematické uvedení relevantních a dostupných informací, na jejichž základě je možno hodnotit případné kauzální vztahy.

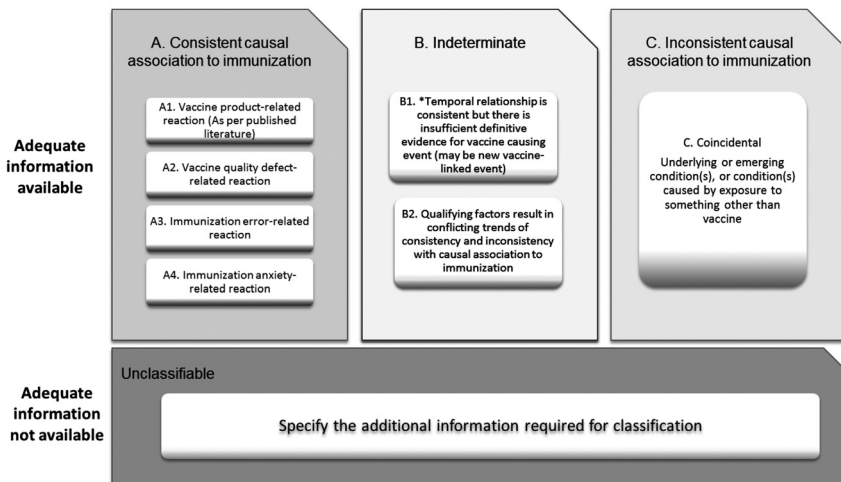
I. Is there strong evidence for other causes?	Y N UK NA	Remarks
Does a clinical examination, or laboratory tests on the patient, confirm another cause?	☐ ☐ ☐ ☐	
II. Is there a known causal association with the vaccine or vaccination?		
<i>Vaccine product(s)</i>		
Is there evidence in the literature that this vaccine(s) may cause the reported event even if administered correctly?	☐ ☐ ☐ ☐	
Did a specific test demonstrate the causal role of the vaccine or any of the ingredients?	☐ ☐ ☐ ☐	
<i>Immunization error</i>		
Was there an error in prescribing or non-adherence to recommendations for use of the vaccine (e.g. use beyond the expiry date, wrong recipient etc.)?	☐ ☐ ☐ ☐	
Was the vaccine (or any of its ingredients) administered unsterile?	☐ ☐ ☐ ☐	
Was the vaccine's physical condition (e.g. colour, turbidity, presence of foreign substances etc.) abnormal at the time of administration?	☐ ☐ ☐ ☐	
Was there an error in vaccine constitution/preparation by the vaccinator (e.g. wrong product, wrong diluent, improper mixing, improper syringe filling etc.)?	☐ ☐ ☐ ☐	
Was there an error in vaccine handling (e.g. a break in the cold chain during transport, storage and/or immunization session etc.)?	☐ ☐ ☐ ☐	
Was the vaccine administered incorrectly (e.g. wrong dose, site or route of administration; wrong needle size etc.)?	☐ ☐ ☐ ☐	
<i>Immunization anxiety</i>		
Could the event have been caused by anxiety about the immunization (e.g. vasovagal, hyperventilation or stress-related disorder)?	☐ ☐ ☐ ☐	
II (time). If "yes" to any question in II, was the event within the time window of increased risk?		
Did the event occur within an appropriate time window after vaccine administration?	☐ ☐ ☐ ☐	
III. Is there strong evidence against a causal association?		
Is there strong evidence against a causal association?	☐ ☐ ☐ ☐	
IV. Other qualifying factors for classification		
Could the event occur independently of vaccination (background rate)?	☐ ☐ ☐ ☐	
Could the event be a manifestation of another health condition?	☐ ☐ ☐ ☐	
Did a comparable event occur after a previous dose of a similar vaccine?	☐ ☐ ☐ ☐	
Was there exposure to a potential risk factor or toxin prior to the event?	☐ ☐ ☐ ☐	
Was there acute illness prior to the event?	☐ ☐ ☐ ☐	
Did the event occur in the past independently of vaccination?	☐ ☐ ☐ ☐	
Was the patient taking any medication prior to vaccination?	☐ ☐ ☐ ☐	
Is there a biological plausibility that the vaccine could cause the event?	☐ ☐ ☐ ☐	

Note: Y: Yes; N: No; UK: Unknown; NA: Not applicable.

Krok č. 3: Algoritmus hodnocení – Tento krok obsahuje jakýsi návod, jak posuzovat ve vztahu ke kauzalitě informace, které byly získány v checklistu.

Krok č. 4: Hodnocení (klasifikace) – Tento poslední krok kategorizuje stupně asociace mezi vakcínou nebo očkováním a újmou na základě postupů stanovených v algoritmu.

*B1 : Potential signal and maybe considered for investigation

Pokud by tedy byla v souvislosti s aplikací očkovací látky prokazována existence příčinné souvislosti mezi aplikací očkovací látky a vzniklou újmou v konkrétním případě, pak je vhodné využít hodnotících kritérií navržených WHO s tím, že nic nebrání použití dalších doplňujících možností.

8.2.4. Příčinná souvislost při wrongful birth a wrongful life žalobách⁸⁵⁵

Wrongful birth a *wrongful life* žaloby jsou zvláštním typem žalob, které jsou podávány v důsledku narození „nechtěného“ dítěte. Skutkový základ obou typů žalob je v obecné rovině stejný – jedná se o případy, kdy se rodičům narodí dítě, které neplánovali, resp. nechtěli, a které se jim narodilo v důsledku pochybení lékaře při provedení lékařského zákroku nebo v důsledku nesprávné (či nedostatečné) informace poskytnuté lékařem budoucím rodičům. Ačkoliv jsou tyto žaloby založeny na stejných skutkových okolnostech, jedná se v pří-

⁸⁵⁵ Tato kapitola vychází z článku Doležal, T. Problematika příčinné souvislosti při wrongful birth a wrongful life žalobách. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, roč. 3, č. 3, dostupné na: <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal>>.

padě žaloby za nechtěný život a žalob za nechtěné narození dítěte o návrhy zcela odlišného druhu, neboť aktivně legitimován je v každém z případů odlišný subjekt. Zatímco žalobu za nechtěný život podává samo nechtěné dítě (nebo jeho zástupci) a požaduje náhradu škody, která mu vznikla v důsledku jeho narození (jeho existence), podává žalobu za nechtěné početí nebo narození matka dítěte, resp. jeho rodiče, kteří požadují náhradu tělesných, duševních a finančních újem, které jim vznikly v důsledku narození neplánovaného dítěte.

V souvislosti s těmito typy žalob pak bývá problematika kauzálního nexu zmiňována v několika souvislostech:

- a) v souvislosti se situacemi, kdy lékař nezjistil těhotenství ženy;
- b) v souvislosti se situacemi, kdy lékař v průběhu těhotenství neprovedl určité testy nebo rodiče nesprávně informoval (opominul informovat) o možnosti postižení plodu (případy chybné prenatalní diagnostiky);
- c) v souvislosti s možností (povinností) umělého přerušení těhotenství a chápáním této možnosti (povinností) jako *novus actus interveniens*.

§ 1. Skutkové okolnosti některých případů *wrongful life* a *wrongful birth*

Pro snazší následnou analýzu problematiky příčinné souvislosti v případech *wrongful life* a *wrongful birth* je vhodné uvést několik těchto případů z praxe:

i. *Wrongful life* případy

Prvním typickým případem *wrongful life* je případ *Perruche*. Dne 17. dubna 1982 diagnostikuje rodinný lékař Perrucheových u jejich čtyřleté dcery zarděnky. Stejný lékař zjišťuje 10. května 1982 symptomy této choroby rovněž u těhotné paní Perrucheové. Těhotná žena poté, co byla lékařem informována o případných rizicích této nemoci, sdělila mu výslovně, že pokud se diagnóza potvrdí, hodlá podstoupit umělé přerušení těhotenství. Ošetřující lékař poté *lege artis* nařídil laboratorní vyšetření na zarděnky, provedené *Laboratoire de biologie médicale d'Yerres*. Přestože výsledky obou odběrů byly rozdílné, lékař ujišťoval pacientku, že nehrozí nebezpečí a že může dítě bez obav donosit.

Laboratoř podle platných předpisů provedla kontrolní test prvního vzorku, ten však chybou personálu nepotvrdil podezření na zarděnky, což neodpovídalo skutečnosti. Dne 14. ledna 1983 porodila paní Perrucheová syna Nicolase, u něhož se o rok později prokázal Greggův syndrom, jehož příčinou byla infekce viru zarděnek v prenatalním vývoji. Nicolas vyžaduje neustálou péči, je hluchý na obě uši, trpí těžkou mentální retardací, srdeční vadou a je slepý na pravé oko (zelený zákal).

Wrongful life žaloba byla podána i v případě *Kelly Molenaar*. Rodiče následně narozené těžce postižené Kelly Molenaar informovali ošetřující porodní lékařku, že synovec otce je postižen chromozomovou aberací. Navzdory tomu lékařka žádnou rodinnou anamnézu nezjišťovala ani v tomto případě nebylo konzultováno odborné pracoviště klinické genetiky. Malformace plodu proto nemohla být včas odhalena a Kelly přišla na svět s mnohačetným fyzickým i mentálním postižením: nemůže chodit, mluvit, zřejmě nerozeznává ani své rodiče, má deformované nohy a trpí neustálými bolestmi; prodělala několik operací srdce a do svých dvou a půl let musela být devětkrát hospitalizována pro „neutěšitelné naříkání“.

ii. *Wrongful birth* případy

Klasickým případem *wrongful birth* byl případ *McFarlane vs. Tayside Health Board*. Hlavní příčinou kauzy *McFarlane* byla chybně provedená vazektomie pana *McFarlane* v říjnu 1989. V březnu následujícího roku byl na základě provedených zkoušek, tzv. spermogramu, informován, že jeho spermie jsou neplodné a může tedy mít pohlavní styk i bez antikoncepčních prostředků, neboť nehrozí případné početí dítěte. Paní *McFarlane*, která již měla s manželem čtyři děti, otěhotněla v září 1991 a v květnu roku 1992 porodila zdravou dívku.

Současně je možno oba případy uvedené jako případy *wrongful life* možno považovat i za skutkové stavy případů *wrongful birth*, neboť v obou případech byly skutečně nároky rodičů projednávány.

§ 2. *Wrongful birth* případy a příčinná souvislost

Pro potřeby posuzování jednotlivých elementů právní odpovědnosti škůdce (nejčastěji lékaře nebo zdravotnického zařízení) je nutno v případě *wrongful birth* trvat na terminologickém a skutkovém rozlišování jednotlivých subtypů nároků.⁸⁵⁶ Zatímco v případech *wrongful birth* (včetně *wrongful conception* nebo *wrongful pregnancy*)⁸⁵⁷ není příčinná souvislost mezi pochybením lékaře a narozením dítěte principiálně zpochybňována⁸⁵⁸, v dalších případech, v nichž pochybení spočívá v nesprávné prenatalní diagnostice nebo v podání nesprávné

⁸⁵⁶ Viz DOLEŽAL, T. Úvod do problematiky „wrongful birth“ a „wrongful life“ žalob. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, roč. 3, č. 3, dostupné na: <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal>>.

⁸⁵⁷ Například kauza *McFarlane*.

⁸⁵⁸ Tj. v případech chybně provedené sterilizace nebo v případech nepovedeného potratu není zpochybňováno, že nesprávné jednání lékaře nebylo příčinou narození dítěte (samozřejmě je uznáváno, že se nejedná o příčinu jedinou).

informace o rizicích souvisejících s narozením dítěte⁸⁵⁹, je problematika stanovení kauzálního nexu již obtížnější⁸⁶⁰. V souvislosti se stanovením příčinné souvislosti mezi pochybením lékaře a újmou v těchto případech je nutno vycházet z toho, že újma vzniká na straně rodičů a tato újma (porodní bolesti, finanční ztráty spojené s těhotenstvím, ale i životní náklady dítěte apod.) by v případě, že by lékař nepochybil při diagnóze⁸⁶¹, nevznikla. Předpokladem příčinné souvislosti v těchto případech je ovšem skutečnost, že rodiče jsou schopni dokázat, že v případě poskytnutí informace lékařem by se rozhodli těhotenství přerušit⁸⁶². Pokud tedy rodiče v tomto ohledu uspějí, faktická kauzalita je naplněna⁸⁶³, neboť lze dovodit, že újma spojená s narozením dítěte by jim nevznikla, pokud by se na základě podané informace rozhodli těhotenství přerušit, a dítě by se tedy nenarodilo⁸⁶⁴.

V souvislosti s těmito typy žalob jsou ovšem v rovině faktické kauzality zmiňovány další dva problémy:

- i) problematika kauzálního nexu při tzv. *omisivních deliktech*,
- ii) problematika přerušení kauzálního řetězce v důsledku následného chování matky (rodičů)⁸⁶⁵.

⁸⁵⁹ Tj. jedná se o případy, kdy rodiče sice chtějí dítě, ale zdravé. Pochybením lékaře se však nedozví o (možném) postižení plodu, a v důsledku toho jsou připraveni o volbu ukončit těhotenství. V těchto případech tedy, kdyby lékař nepochybil a informoval je (nebo je informoval pravdivě), dítě by se vůbec nenarodilo. I zde se dá hovořit o tzv. *genetic torts*, resp. *wrongful genetic counselling cases*.

⁸⁶⁰ Principiálně se jedná o případy *Perruche* a *Molenaar*, ale vztažené k újmě vzniklé rodičům.

⁸⁶¹ „If one fails to order or correctly perform prenatal tests as to the state of health of the foetus, if for instance a chromosome test is not carried out properly (a case of wrongful genetic counselling), a handicapped child might be born where otherwise, had the testing been done correctly, the pregnancy would have been terminated by the parents. Had the testing been performed correctly, they would have known the child would be born severely disabled and then they would have chosen an abortion to end the pregnancy. Due to the doctor's fault, however, they never got round to making or being able to make that decision.“ GIESEN, I. The Use and Influence of Comparative Law in Wrongful Life Cases. *Utrecht L. Rev.* 2012, 8, 35, s. 37.

⁸⁶² „In fact, it is crucial that they (parents) would indeed have made that choice; otherwise the claim fails on grounds of lack of causation.“ Viz GIESEN, I. The Use and Influence of Comparative Law in Wrongful Life Cases. *Utrecht L. Rev.* 2012, 8, 35, s. 43 – Tím se ovšem značná část problémů spojených s těmito žalobami dostává do roviny procesní.

⁸⁶³ Tj. na základě kontrafaktuální teorie spjaté s *but-for* testem, lze dovodit, že $c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost e je kontrafaktuálně závislá na události c , tj. dojde k c a e , přičemž kdyby nedošlo k c , nedošlo by ani k e .

⁸⁶⁴ Ovšem výjimečně je příčinná souvislost i v těchto situacích vylučována: „In New Zealand there is a no fault compensation scheme. It is, however, instructive to note that the Accident and Compensation Authority held that there was no causal connection between the medical error and the cost of raising the child: Re: Z [1982] N.Z.A.R. 279, XY v. Accident Compensation Corporation [1984] 4 N.Z.A.R. 219“, z rozhodnutí *MacFarlane*.

i. Problematika kauzálního nexu při tzv. omisivních deliktech

Byť ve filosofické teorii může *omisivní* pochybení⁸⁶⁶ jako počátek kauzální linie vzbuzovat značné pochyby, v právní praxi bývá porušení povinnosti na základě kontrafaktuálního testu (*conditio sine qua non* test) akceptováno⁸⁶⁷ a považováno za možný prvek v kauzálním spojení mezi pochybením a škodním následkem⁸⁶⁸. V soudních rozhodnutích tedy bývá téměř bezvýhradně nedbalost na straně lékaře, byť ve formě opomenutí informovat, považována za adekvátní příčinu vzniku újmy na straně rodičů⁸⁶⁹. Tak např. v případě *Salih v. Enfield Health Authority* konstatoval soudce Butler-Sloss LJ, že dítě bylo narozeno jako následek nedostatečné informovanosti rodičů⁸⁷⁰.

ii. Problematika přerušení kauzálního řetězce v důsledku následného chování matky (rodičů) – novus actus interveniens

Vzhledem k tomu, že největší část újmy vzniklé rodičům v důsledku nechtěného dítěte je újma spočívající v nákladech vynaložených na výchovu, výživu, atp. dítěte, nabízí se samozřejmě otázka, zda rodiče mohli vzniku těchto nákladů zabránit. V souvislosti s těmito úvahami se v několika případech objevily námitky spočívající v tvrzení žalovaných, že žalobce nevyužil veškeré možnosti zabránit vzniku těchto nákladů – např. podstoupením legálního umělého přerušení těhotenství nebo následného nabídnutí dítěte k adopci. Tak v kauze *Emeh v. Kensington and Chelsea and Westminster Area Health Authority* [1985] 1 Q.B. 101 prvoinstanční soudce Park J posoudil rozhodnutí rodičů nepodstoupit umělé přerušení těhotenství jako *novus actus interveniens* a odmítl

⁸⁶⁵ Tato problematika je diskutována i v souvislosti s tzv. *wrongful conception* případy.

⁸⁶⁶ Může absence jednání být kauzou? Moore např. prokazuje, že absence něčeho nemůže být nikdy příčinou, a dokonce ani následkem. Moore dokonce o smyslu absence události (jednání) tvrdí: „*My own take on such effort is that they are both unnecessary and give no leg-up to the theories being defended. Preferable is the conclusion that failures to prevent and double-preventions are simply non-causal relationships of a counterfactual or probabilistic nature. They are themselves independent desert-bases, and thus need not rely on some ghostly ‘causation’ by negative events, negative properties, or artificial construction of true (positive) events or properties. There is thus no demand placed on a theory of causal relata to account for such relations – other than the demand to make sense of such alternative relationships and the entities they relate in order to explain away a lot of loose ‘causal’ talk about omissions, preventions, and double-preventions.*“ MOORE, M. S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, xxvi, s. 353.

⁸⁶⁷ Srovnej např. HART, H. L. A. – HONORE, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, lxxxii, s. 127.

⁸⁶⁸ Blíže k tomu viz kapitola pátá, odíl 5.6. Kauzalita a *omise* – opomenutí jako příčina?, s. 161 a násl.

⁸⁶⁹ Pouze v některých státech je problematizována možnost poskytnout ženě bolestné za těhotenství, neboť těhotenství samo o sobě nelze považovat za újmu.

⁸⁷⁰ „*The child was born as a direct result of the lack of advice which, if given, would have resulted in a termination of pregnancy.*“

rodičům přiznat odškodnění vzniklé původně v důsledku pochybení lékaře. Tento přístup byl také prezentován v australském rozhodnutí ve věci *CES v. Superclinics (Australia) Pty Ltd*⁸⁷¹. Současně je nutno zmínit, že tento přístup je spíše výjimečný a byl opakovaně odmítnut⁸⁷², včetně vyjádření Sněmovny Lordů ve věci *McFarlane*, kdy se Lord Millet velmi ostře vyhradil vůči názoru prezentovanému v rozhodnutí *CES v. Superclinics (Australia) Pty Ltd*⁸⁷³ a závěrem konstatoval: „*Chtít po rodičích, kteří čekají potomka kvůli nedbalosti lékaře, aby žena podstoupila interrupci, nebo se dokonce rodiče dítěte vzdali a předali ho adopci, je stejně tak zvrácené jako srovnávat narození zdravého dítěte s újmou.*“

§ 3. *Wrongful life* a příčinná souvislost

Zásadní problémy v oblasti posuzování příčinné souvislosti ale vznikají v souvislosti s *wrongful life* nárokem. Podstatou tohoto nároku je totiž kom-

⁸⁷¹ Soudec Priestly JA zde konstatoval: „*The point in the present case is that the plaintiff chose to keep her child. The anguish of having to make the choice is part of the damage caused by the negligent breach of duty, but the fact remains, however compelling the psychological pressure on the plaintiff may have been to keep the child, the opportunity of choice was in my opinion real and the choice made was voluntary. It was this choice which was the cause, in my opinion, of the subsequent cost of rearing a child. Putting the matter another way, in my opinion, [...] the defendant's negligence should not, as a matter of ordinary common sense and experience, be regarded as a cause of the ordinary expenses of rearing a child that [its] parent has chosen to bring up. The plaintiff having chosen to keep the child in the human way that as I have said I think most people in the community would approve of, is not entitled to damages for the financial consequences of having made that difficult but ordinary human choice.*“

⁸⁷² Tak druhoinstanční soudec v kauze *Emeh* v reakci na prvoinstanční rozhodnutí konstatoval: „*The judge [...] was, I think, really saying that the defendants had the right to expect that, if they had not performed the operation properly, she would procure an abortion. I do not, for my part, think that the defendants had the right to expect any such thing. By their own negligence, they faced her with the very dilemma which she had sought to avoid by having herself sterilised.*“ *Emeh v. Kensington and Chelsea and Westminster Area Health Authority* [1985] 1 Q.B. 101.

⁸⁷³ „*The present argument is different. It is that, however reasonable, the parents' decision to keep the child breaks the chain of causation. The point is well expressed by Priestley J.A. in C.E.S. v Superclinics (Australia) Pty. Ltd. (1995) 38 N.S.W.L.R. 47, 84–85: [viz citát v textu]. I find the conclusion more attractive than the route by which it is reached. If the parents have a choice, it is one they should never have been called upon to make. But there is no choice if there is no realistic alternative. It would be better to substitute the word 'decision', but even this is not necessarily appropriate. It is doubtful whether Mr. and Mrs. McFarlane made any conscious decision to keep Catherine. It is more likely that they never even contemplated an alternative. The critical fact is that they have kept her, not that they deliberately chose or decided to do so. It is, of course, that fact which has inevitably involved them in the responsibility and expense of bringing her up. But I cannot accept the proposition that this has broken the chain of causation. Catherine's conception and birth, and the restoration of the status quo by abortion or adoption, were the very things that the defenders were engaged to prevent. If conception and birth occurred, they inevitably had financial consequences. The costs of bringing her up are no more remote than the costs of an abortion or an adoption would have been. In each case the causal connection is strong, direct and foreseeable.*“

penzace újmy samotného postiženého dítěte, která je neoddělitelně spojena s jeho životem s postižením. Újma, která má být kompenzována, je tedy spatřována ve vlastním životě s postižením. A právě toto definiční vymezení újmy představuje v oblasti kauzálního nexu nepřekonatelné obtíže. Principiálně totiž nelze spatřit příčinnou souvislost mezi porušením povinnosti ze strany lékaře (neinformování rodičů) a újmou narozeného dítěte. Postižení totiž vzniká na základě geneticky podmíněných predispozic plodu, tj. striktně vzato příčinná souvislost existuje pouze mezi těmito predispozicemi a postižením⁸⁷⁴. Je sice pravda, že pokud by byl býval lékař informoval rodiče, došlo by k přetržení kauzálního řetězce a k následku by nedošlo, nicméně z tohoto nelze dovozovat kauzální spojitost mezi pochybením lékaře a postižením, protože zde takové spojení neexistuje.

i. Problematika faktické kauzality – aplikace but-for testu (conditio sine qua non)

Jak již bylo řečeno shora, v právní teorii je $c \rightarrow e$ kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost e je kontrafaktuálně závislá na události c . Tedy v případě *wrongful life* je nutno posuzovat, zda *pochybení lékaře* \rightarrow *narození dítěte s postižením*.

V souvislosti s testem naplnění podmínky *conditio sine qua non* lze použít metod eliminace a metody substituce. A právě při uplatnění těchto metod se v rámci posuzování kauzálního nexu u *wrongful life* případů dostáváme do komplikované situace.

Využijeme-li při prostém uvažování o *conditio sine qua non* narození dítěte s postižením metody eliminace, pak dospějeme nutně k závěru, že pochybení lékaře není příčinou narození dítěte s postižením; to je totiž primárně početí a následně genetická predispozice plodu (budoucího dítěte). Odmyslíme-li si tudíž pochybení lékaře, kauzální následek zůstane i po vytržení tohoto jednání stejný. Obtížnější se jeví posouzení situace při použití metody substituce. Zde opět – při prostém uvažování – nehraje nahrazení chybného jednání lékaře za správné žádnou roli, tj. ani podání správné informace by nezabránilo narození postiženého dítěte. Ale v praxi je tato prostá úvaha komplikovanější, neboť při správném postupu lékaře by rodiče dítěte nebyli připraveni o volbu, zda

⁸⁷⁴ „For *wrongful life* actions, one of the biggest reasons for controversy is raised by the question of what is actually the cause of the suffering and disabilities of the child in question. At first glance, the answer is obvious: the genetic defect, the ‘flaw’ in the development of the child due to a bad chromosome is the cause.” GIESEN, I. The Use and Influence of Comparative Law in Wrongful Life Cases. *Utrecht L. Rev.* 2012, 8, 35, s. 43.

podstoupit potrat, či si dítě i za této situace ponechat⁸⁷⁵. Ani zde ovšem nelze říci, že při správném jednání by se narodilo nepostížené dítě, a tedy chybné jednání lékaře bylo příčinou postižení dítěte⁸⁷⁶. Při správném jednání lékaře by dítě neexistovalo⁸⁷⁷; čímž dochází v rámci *wrongful life* případů k paradoxní situaci, kdy opakem *wrongful life* není život, který by byl hoden žití, ale neexistence.

ii. Další problémy spojené se stanovením kauzality

Jak je všeobecně uznáváno, je existence faktické kauzality nutnou podmínkou právní odpovědnosti; není-li stanovena, nemá cenu⁸⁷⁸ zkoumat další nekauzální instituty tzv. právní kauzality⁸⁷⁹. Někteří autoři ale vycházejí z toho, že faktická kauzalita je dána a zabývají se tak i dalšími instituty vymezujícími rozsah odpovědnosti – tak je v některých případech argumentováno tím, že pochybení lékaře není bezprostřední podmínkou pro následnou újmu,⁸⁸⁰ nebo v kauze Molenaar bylo naopak argumentováno ve prospěch postiženého dítěte ochranným účelem normy⁸⁸¹.

⁸⁷⁵ O možnosti a morální relevanci těchto úvah viz Doležal, A. Wrongful life, wrongful birth žaloby – etické a právní úvahy. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, roč. 3, č. 3, dostupné na: <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal>>.

⁸⁷⁶ „The counterfactual test may be applied to help answer this question, and when it is, wrongful life suits run into the mind-boggling nonexistence paradox. The actual, impaired condition of the plaintiff is compared with the condition the plaintiff would have been in if the negligence had not occurred.“ HANSON, F. A. Suits for Wrongful Life, Counterfactuals, and the Nonexistence Problem. *Southern California Interdisciplinary Law Journal*. 1996, Vol 5:1, s. 1.

⁸⁷⁷ „The next step is highly controversial – that concerning causation and damage. In assessing whether these elements are satisfied, there is no coherent basis for ignoring the fact that the child was already afflicted with the impairment and that but for the negligence the child would have been dead. If all forms of life are always considered inherently preferable to non-existence, then wrongful life actions should be rejected on the basis that there is no nexus between the negligence and harm – on the contrary the negligence has conferred a benefit upon the child. A person should not be entitled to compensation where as a consequence of another’s mistake or negligence such benefit has been gained.“ DIMOPOULOS, P. – BAGARIC, M. The Moral Status of Wrongful Life Claims. *Common Law World Review*. 2003, vol. 32, s. 63.

⁸⁷⁸ „[...] we stress first that csqn is [...] a prerequisite for liability. If this test is not met, that is the end of the story.“ PETL, Art. 3:102, PETL Text and Commentary, Springer Verlag, Wien, 2005.

⁸⁷⁹ Viz PETL Art. 3:201.

⁸⁸⁰ „Because the physician’s negligence is not the proximate cause of the injury or handicap, wrongful life cases, that is, those brought by the child, appear to present an additional legal hurdle.“ KENDRICK, M. M. *The Growing Dilemma of Wrongful Life Cases*. *Children’s Legal Rights Journal*. 1982, Vol. 4, s. 4.

⁸⁸¹ V rámci rozhodnutí kauzy Molenaar bylo dovozováno, že lékařka měla právní povinnost řádné péče a informace nejen ve vztahu k těhotné pacientce, ale též k jejímu nenarozenému dítěti. Apelační soud dokonce vyšel z toho, že fétus může být z hlediska práva považován za spolukontrahenta (na straně rodičů) smlouvy uzavřené se zaměstnavatelem chybující lékařky (*JLeids Universitair Medisch Centrum*). Současně bylo v rozhodnutí konstatováno, že i v případě neexistence takové smlouvy mezi nemocnicí a nacisturem by to nic neměnilo na skutečnosti, že nemocnice měla právní povinnost šetřit zájmy nascitura. Smlouva o lékařské péči mezi porodnicí a matkou implikuje povinnost pečovat o zájmy nenarozeného dítěte. Podle soudu lze dále dovodit, že právně relevantním zájmem dítěte není jen přijít na svět živé, ale bez postižení.

8.2.5. Kauzalita a rozhodnutí na konci života (*end-of-life-decisions*)

Kauzalita je považována za jeden z rozhodujících faktorů také při poskytování zdravotních služeb na konci pacientova života. V angloamerickém světě se mluví o problémech, které bývají shrnuty pod termín *End-of-life-decisions*, tedy rozhodnutí na konci života⁸⁸². V praxi se bude jednat o otázky zvolení postupů u pacientů, kteří jsou na sklonku svého života, jsou v terminálním stadiu nemoci nebo jsou chronicky nemocní. Specifická síla akceptování určitého typu teorie kauzality spočívá v tom, že kromě otázek *de lege lata* má silný dopad i na otázky *de lege ferenda*. Zejména na otázku, zda by měla být akceptována beztrestnost aktivní eutanazie, nebo nikoliv. Zastánci eutanazie totiž tvrdí, že z morálního hlediska není rozdíl mezi aktivním usmrčením (*killiing*) a pasivním ponecháním zemřít (*letting die*).⁸⁸³ Někteří z jejich oponentů poukazují na to, že zde rozdíl je a spočívá právě v posouzení kauzálního prvku.⁸⁸⁴ Tuto složitou debatu ještě komplikuje tradiční problematika rozlišení „příčiny“ od „pouhé podmínky“. V daném případě také (jako ve většině medicínských sporů) bude možných příčin více a jejich výběr poměrně nesnadný. Opět totiž narážíme na problematický fenomén „černé skříňky“ a vědecké nejistoty ohledně stoprocentního určení příčiny. Problematická se na první pohled může jevit i značná významová diverzifikace významů „kauzy“ v jednotlivých soudních rozhodnutích. Jakoby nám praxe v této oblasti potvrdzovala, že ve skutečnosti nemluvíme o faktické kauzalitě, ale o fiktivní kauzalitě vytvořené čistě pro účely právní vědy a právní praxe.

§ 1. Typy zkoumaných jednání

Pro usnadnění orientace na začátku této kapitoly vyjasníme situace, které mohou nastat při lékařském hodnocení a rozhodování na konci života. Hodnocena jsou jednání, která by v praxi mohla omezit pacientovo utrpení, ale vedou k téměř jisté smrti.

i. Aktivní vyžádaná eutanazie

Nejvíce diskutovaným problémem bývá otázka, zda má být povolena určitá míra beztrestnosti aktivní vyžádané eutanazie. V praxi je toto jednání kromě

⁸⁸² V tomto případě je kauzalita zkoumána i v rovině trestněprávních dopadů, což bylo v předchozích částech zcela vynecháno.

⁸⁸³ Shrnutí argumentace lze nalézt v článku MILLER, Franklin G. – TRUOG, Robert D. – BROCK, Dan W. *Moral Fictions and Medical Ethics*. *Bioethics*. 2010, vol. 24, is. 9, s. 453–460.

⁸⁸⁴ STAUCH, Marc. *Causal authorship and the equality principle: a defence of the acts/omissions distinction in euthanasia*. *Journal of Medical Ethics*. 2000, vol. 26, s. 237–241. Kromě distinkce ve sféře kauzality bývá dále jako rozlišující prvek zmiňována ještě intence, otázka postupu *lege artis* a marné léčby a rozlišení mezi konáním a nekonáním (resp. jednáním a opominutím).

několika států (např. Nizozemí, Belgie, Lucembursko) zakázáno a považováno za trestný čin. Podobně zakázaná je tzv. asistovaná sebevražda (povolena je např. ve Švýcarsku, v Německu, v USA ve státě Oregon), nicméně tento problém není řešen z kauzálního hlediska – za vlastní příčinu smrti je totiž považováno jednání pacienta.

ii. Pasivní eutanazie

Tradičně bývá pasivní eutanazie chápána jako ponechání pacienta zemřít (*letting die*), ať již má toto ponechání povahu jednání (odpojení od přístrojů), či nejednání (nepodání léku). Nicméně velká část autorů s touto definicí nesouhlasí. Od řady medicínských odborníků se ozývá obava, aby nebylo toto označení aplikováno i na situace, kdy medicínský tým nejedná ve prospěch pacienta. I z toho důvodu pak určitá (ne malá) skupina odborníků odmítá termín „pasivní eutanazie“ vůbec používat. Vzhledem k uvedenému jsou níže specifikována jednání/opominutí, která jsou v této souvislosti zmiňována:

a) *upuštění od život udržující léčby, která je marná (withdrawing)*

Prvním typickým jednáním, které je v medicínské praxi považováno za jednání *lege artis*, je tzv. upuštění od život udržující léčby, která je marná. Jedná se o případ, kdy již probíhá určitý typ léčby pacienta, nicméně lékařský tým dojde k závěru, že tato kurativní léčba již pacientovi dále nijak nepomáhá. Jedná se o situace, ve kterých je důvodné domnívat se, že „*přínos pokračování v dané léčebné metodě s ohledem na zdravotní stav nemocného nepřevažuje nad rizikem komplikací, bolesti, dyskomfortu a strádání pro pacienta a nedává možnost příznivého ovlivnění zdravotního stavu nebo záchrany jeho života.*“⁸⁸⁵ Specifickou problematikou je pak otázka odpojení od přístrojové podpory zajišťující vitální funkce.

b) *nezahájení život udržující léčby, která je marná (/withholding)*

Dalším, v řadě států právně tolerovaným způsobem ukončení života za asistence zdravotnického personálu, je tzv. nezahájení život udržující léčby, která je klasifikována jako marná. Jedná se o situaci, kdy z medicínského hlediska by bylo marné zahajovat určitý typ léčby, protože by pro pacienta neměl žádný zdravotní přínos a pouze by prodlužoval jeho utrpení.

c) *zkrácení života v důsledku dávkování léčiv zmírňující utrpení s úmyslem zbavit bolesti pacienta (nejčastěji v terminálním stavu) (hastening death)*

⁸⁸⁵ DOPORUČENÍ PŘEDSTAVENSTVA ČLK č. 1/2010 k postupu při rozhodování o změně léčby intenzivní na léčbu paliativní u pacientů v terminálním stavu, kteří nejsou schopni vyjádřit svou vůli.

Situace, kdy vzhledem k utrpení pacienta jsou předepsány silné léčivé přípravky, které mají tlumící účinek vůči bolesti, nicméně mohou mít vliv i na ukrácení života pacienta.

§ 2. Teoretické problémy – odlišení zabití a ponechání zemřít z čistě kauzálních hledisek

Část autorů, kteří z morálního hlediska odmítají akceptovat aktivní vyžádanou eutanazii, zatímco pasivní eutanazie je pro ně přijatelná, odkazují na kauzální rozdíl mezi oběma situacemi. Podle nich je kauzální rozdíl v tom, že zatímco zabití přímo zapřičiňuje smrt, v případě ponechání zemřít tomu tak není. Smrt pacienta je zapřičiňena probíhající nemocí nebo přetrvávajícím zraněním. Někteří se také dovolávají toho, že je rozdíl mezi „způsobením smrti“ oproti „zabití“, opět tento rozdíl spatřují v kauzalitě. V případě aktivní eutanazie je lékařovo jednání přímým „iniciátorem“ (spouštěčem) kauzálního řetězce. Naopak v případě ponechání zemřít je pouze podmínkou umožňující pokračování kauzálního procesu, který již předtím nastal.⁸⁸⁶ „*Pokud někoho zabijete, spustíte smrtelný kauzální proces, který vede k úmrtí dané osoby. Pokud někoho ponecháte zemřít (allow to die), pouze umožníte pokračování průběhu kauzálního procesu, který jste nespustil (neinicial), a to až k jeho následku, tj. úmrtí dané osoby.*“⁸⁸⁷ Tomu oponuje jiná skupina autorů. Australská bioetička Khuse například uvádí, že ačkoliv doktor přímo pacienta nezabil (protože nespustil akci), je jednoznačně kauzálním činitelem. Tímto kauzálním aktérem bude i v případě, kdy se zdrží jednání, pokud takové zdržení povede ke smrti. Kromě toho pak upozorňují tito autoři na to, že hledáme morální, nikoliv pouze faktický rozdíl.

i. Nezahájení nebo upuštění od život udržující léčby v případě, kdy se jedná o „čisté“ opomenutí

a) Obecný problém s kauzalitou u opomenutí (omisí) a kauzalitou

Typicky bývá opominutí považováno za jednu z možných příčin škodního následku. Podle nich je jednoduché připsat odpovědnost lékařů i v případě, kdy nejedná v případě, kdy by měl poskytovat pomoc. Vycházejí z jednoduchého pravidla vyplývajícího z *but-for* testu, které zní: „*kdyby nebylo opominutí lékaře, byl by pacient i nadále naživu*“.

⁸⁸⁶ WILLIAMS, Glenys O. *Intention and causation in medical non-killing*. New York: Routledge–Cavendish, 2007, p. cm. ISBN 978-041-5423-021, s. 67.

⁸⁸⁷ BROCK, Dan W. *Life and death: philosophical essays in biomedical ethics*. New York: Cambridge University Press, 1993. ISBN 05-214-2833-5, s. 189.

Někteří právněteoretičtí autoři to ovšem odmítají, protože odmítají obecně, že by nekonání (*omise*) mohlo být příčinou a nést kauzální následky. To odůvodňují argumenty, které jsme uvedli v části týkající se kauzality související s případy *omisi*.⁸⁸⁸ Většina autorů právních textů se v současné době shoduje v tom, že i opomenutí může být považováno za faktickou příčinu určitého následku. I ti, kteří toto odmítají, přiznávají to, že je jednoznačně možnou příčinou z hlediska tzv. legální kauzality.⁸⁸⁹

b) problém s morálním rozlišením mezi konáním a nekonáním (příklad Brock)

To, že akceptujeme, že i opomenutí může být za určitých okolností příčinou úmrtí, ještě neznamená, že bychom stavěli mezi obě situace morální rovnítko.

Představme si tuto hypotetickou situaci:⁸⁹⁰ Pacient v terminálním stádiu umírá na rakovinu. Podstupuje velkou bolest a tato bolest může být odstraněna pouze za cenu, že je celkově neschopný komunikovat s ostatními a téměř nevnímá okolí. Pacient již předtím vyjádřil dříve vyslovené přání, že za takovýchto okolností si nepřeje být držen na živu a jeho život může být buď aktivně ukončen, nebo může dojít k upuštění od další léčby. V nedávném lucidním momentu toto dříve vyslovené přání znovu potvrdil. Lékařský tým i rodina pacienta jsou ve shodě, že by toto přání pacienta mělo být splněno. Máme dvě alternativní řešení případu.

1. řešení: manželka přiloží polštář a zadusí svého manžela.

2. řešení: manželka je přítomna v okamžiku, kdy se u muže objeví problémy s dechem (ve stavu bezvědomí) a nutně potřebuje zavedení respirátoru. Manželka ovšem nepřivolá pomoc.

Je jednání manželky v prvním případě morálně horší než jednání v druhém případě? Podle některých autorů tomu tak skutečně je. Důvodem je přitom tzv. kauzální autorství příčiny smrti.

Opomenutí lékařů bývá totiž při rozhodování na konci života považováno za specifické. Vychází se z názoru, že opominutí je pouze sekundárním kauzálním statusem ke kauzálnímu statusu jednání. Primární pozitivní jednání často předchází sekundárnímu opominutí. Příkladem může být situace, kdy

⁸⁸⁸ Kapitola pátá, oddíl 5.6. Kauzalita a *omise* – opomenutí jako příčina?, s. 162.

⁸⁸⁹ Např. Moore sice odmítá, že by *omise* mohla být příčinou v reálném světě, ale může s takovým specifickým nekonáním být spojena odpovědnost, pokud dojde k porušení povinnosti. Oproti kauzálnímu nazírání je v takovém případě podle něho vhodné použít hledisko kontrafaktuálního posouzení (a tedy i testu *csqn*). MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1, s. 435 a násl.

⁸⁹⁰ BROCK, Dan W. *Life and death: philosophical essays in biomedical ethics*. New York: Cambridge University Press, 1993. ISBN 05-214-2833-5, s. 187.

byl pacient např. pobodán a lékař následně selhal při operaci. „Selhání v zajištění poskytnutí lékařské pomoci nemůže být samo o sobě příčinou smrti osoby; nejprve musí potřebovat životzachraňující léčbu, a to z důvodu nemoci nebo z jiných důvodů,“ uvádí k tomu Stauch.⁸⁹¹

Primární příčinou může být i pacientův zdravotní stav, průběh jeho nemoci. Nekonání lékaře je tak pouze dovršením předcházející existující množiny kauzálních prvků nutným pro vznik následku, tj. smrti pacienta. Oproti tomu jednání lékaře (například aplikace smrtící látky v injekci) naopak typicky podněcuje vznik množiny kauzálních prvků nutných pro vznik shodného následku (smrti pacienta); jeho jednání je dostačující k produkci smrtelného následku (v normálním prostředí). Tento rozdíl může mít následky pro určení tzv. „individuálního kauzálního autorství“ určitého následku, tj. přičitatelnosti příčiny určitému subjektu. Srovnajme toto kauzální autorství pro oba případy:

a) V případě opominutí: pokud zákon nestanoví povinnost zachraňovat život v určitém případě, pak to, že lékař W nebude jednat (i když by mohl), znamená, že by mu bylo přičítáno autorství příčiny smrti pacienta Z, tak tomu bude pouze v případě, že tuto povinnost měl.

b) V případě aktivní eutanazie: pokud zákon stanoví, že je možné za určitých podmínek usmrtit pacienta, pak i přesto, že i v případě, že by W nejednal, zřejmě usmrtil pacienta Z někdo jiný, W bude i nadále přičítáno autorství příčiny smrti pacienta Z (je jedinou aktuální příčinou, ostatní jsou pouze hypotetickou příčinou).

Tento argument ovšem není jednoznačně akceptován, odmítán je zejména ze strany konsekvencialistických myslitelů.

Každopádně se zdá, že intuitivně většina lidí tyto dvě situace rozlišuje. V americkém sociologickém průzkumu z roku 1986 byla aktivní eutanazie vnímána výrazně negativněji než pasivní eutanazie, i lékařům byla přikládána vyšší míra odpovědnosti. Podobná studie se již v současné době v USA neprováděla, výsledky by zřejmě přinesly výrazně vyšší přijatelnost aktivní vyžádané eutanazie. Obdobné průzkumy v Nizozemí rozdily mezi přijatelností aktivní a pasivní eutanazie nezaznamenaly.

ii. případ odpojení od přístroje

Specifickou situací je pak případ odpojení od přístroje. Jeho problematičnost spočívá v tom, že je podle některých autorů (a i podle některých soudců) kla-

⁸⁹¹ STAUCH, Marc. Causal authorship and the equality principle: a defence of the acts/omissions distinction in euthanasia. *Journal of Medical Ethics*. 2000, vol. 26, s. 240.

sifikováno jako pouhé opominutí, nikoliv jako vlastní aktivní jednání. Miller, Truog a Brock k tomu uvádějí následující hypotetický případ:

Máme dva muže, Johna a Sama. Oba mají vážnou autonehodu a stanou se kvadruplegickými a závislími na dýchacím přístroji. Po dvou letech se Samův stav drobně zlepšil tak, že může dýchat bez pomoci dýchacího přístroje, jinak je ovšem stále naprosto totožný jako stav Johna. Vyhlídky na další zlepšení jsou u obou mizivé. Oba se proto rozhodnou, že je pro ně lepší zemřít. John na základě tohoto rozhodnutí odmítne další pokračování v napojení na dýchací přístroj a souhlasí pouze s paliativní péčí vedoucí k jeho smrti. Takové jednání bude právně dovolené, nebude se jednat o vraždu ani zabití, ale respektování práva nezasaňovat do fyzické integrity člověka bez jeho souhlasu.⁸⁹² Sam požádá o ukončení svého života taktéž, ovšem lékařským týmem je odmítnut, protože by museli aktivně jednat – tj. aplikovat smrtící látku, který Samovi ukončí jeho život.

Tento kolektiv autorů ukazuje, že naše distinkce obou jednání vyplývají pouze z morálních fikcí, které nemají opodstatnění. Jedním z elementů, který rozebírají, je právě otázka příčinné souvislosti. Podle konvenční medicínské etiky v případě Johna odpojení od přístroje je *opomenutím*, nikoliv jednáním a nezapříčiňuje smrt. Pacient umírá na postupující nemoc, nikoliv z důvodu opominutí lékaře.

Problém nastává při uplatnění klasického *but-for* testu. John v případě nevypnutí dýchacího přístroje mohl žít ještě další desítky let. Tedy:

pokud by nedošlo k vypnutí přístroje ze strany lékaře X, nenastala by smrt Johna.⁸⁹³

Navíc – v případě, že by k odpojení přístroje došlo bez souhlasu Johna, jednalo by se z právního (ale i morálního) hlediska o zabití, případně vraždu. Máme zde tedy totožný akt, totožný následek, pouze v jednom případě absentuje souhlas. Jak z absence souhlasu mohu dovodit jinou kauzální linku, jiné odůvodnění příčinné souvislosti? Příčina smrti je přece v obou případech shodná! Podobný argument uvedl soudce v případě Bland. Jaký je rozdíl v příčinné souvislosti, pokud v jednom případě odpojí od přístroje lékař (*lege artis*) a v jiném případě pouhý laik? Jak mohu říci, že u jedné osoby z důvodu povolání se jedná o opominutí, zatímco u jiných se bude jednat o aktivní konání?

Každopádně sociologická studie z roku 1986 v US (Sugarman (1986)) prokázala, že lékařský úkon spočívající v odpojení od přístroje nebyl považován za příčinu smrti, za hlavní příčinu byl považován postup nemoci.

⁸⁹² V ČR paradoxně bude možné odpojit od přístroje na základě negativního reversu, ale nebude možné ukončit na základě dříve vyslovených přání.

⁸⁹³ Tj. jednání p s intencí i ze strany osoby X se souhlasem J vede k události W.

iii. Příklad zkrácení života v důsledku dávkování bolest utišujících léčiv

Zkrácení života prostřednictvím bolest tlumících léčiv má celou řadu aspektů, které vzbuzují z právního i odborného hlediska složité řešitelné otázky. V této publikaci se ovšem zaměříme pouze na kauzální problematiku. Z tohoto hlediska jsou v podstatě možné tři kauzální varianty:

a) *Pacient zemřel následkem nemoci (zranění) a medikace na způsobení smrti neměla vliv.*

Tato varianta je samozřejmě bezproblémová. Podle některých odborníků je dokonce taková situace jediná lékařsky správná, protože správně podaná medikace neukracuje život nikdy.⁸⁹⁴ Je zřejmé, že i v této situaci bude složité rozpoznávat, co je příčinou smrti, protože opět narážíme na fenomén černé skříňky. Nikdy nebude zcela jistě prokázána kauzální souvislost mezi *pain-killer* medikací a smrtí, vždy bude možné objektivně mluvit pouze o korelaci.⁸⁹⁵

b) *Medikace urychlila umírání, které by jinak nastalo později v důsledku nemoci/zranění.*

Naprostá většina medicínských expertů se ovšem domnívá, že i správné dávkování utišujících prostředků může vést k urychlení smrti pacienta. Ani takové jednání však podle nich nemůže být považováno za protiprávní, protože pomáhá pacientovi utišit jeho bolest. Vedlejší účinek spočívající v urychlení smrtelného následku, který by ale bezpochyby stejně nastal, nepovažují za podstatný. Hart a Honoré v tomto kontextu uvádějí, že hlavní princip posuzování příčinné souvislosti musí být následující: stavům nebo událostem, i kdyby byly vedlejším následkem jednání subjektu, nemůže být přičítána negativní kauzální spojitost, pokud jsou normální nebo typické pro daný kontext.⁸⁹⁶ Tradičně platí zásada, že ukřácení života, byť by jinak tak jako tak nastala smrt, je považováno za trestný čin (nejčastěji zabití nebo vražda), byť by tak pachatel jednal ze soucitu. Jako hypotetický příklad uveďme následující situaci. Muž A vhodí muži C do jeho pití jed, proti kterému není protilék. C tak jistě zemře během tří dnů. Muž B v mezidobí bodne C a jeho bodnutí způsobí smrt A. V takovém případě bude muž B právně odpovědný za smrt a zkrácení života C,⁸⁹⁷ i když klasický *but-for* test bude problematický. Pokud by muž B muže C nebodl, ten by byl tak jako tak zemřel, a to jen o nepatrný časový úsek déle.

⁸⁹⁴ WILLIAMS, Glenys O. *Intention and causation in medical non-killing*. New York: Routledge-Cavendish, 2007, p. cm. ISBN 978-041-5423-021, s. 50.

⁸⁹⁵ Tamtéž, s. 51.

⁸⁹⁶ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 340.

⁸⁹⁷ V anglickém prostředí srovnej například rozhodnutí R. v *Fletcher, Levy v. The King* a další.

Nicméně v lékařském kontextu bývá posuzováno takové jednání, v případech naznačených výše, specificky. Hart a Honoré se dokonce pokusili učinit rozdíl mezi „způsobením“ smrti (*causing death*) a „uspíšením“ smrti (*accelerating death*). Mluví o speciálních případech, kdy oběť umírá na základě svého zranění nebo nemoci a smrt je jen lehce urychlena jednáním subjektu, který by nebyl dostačujícím pro způsobení smrti u osoby v normálním zdravotním stavu. Pokud lékař například učiní určité oprávněné medicínské opatření, po kterém smrt nastane místo v deset hodin v jedenáct hodin, nebo dokonce na místo v úterý ve středu, nebude smysluplné říkat, že lékař způsobil smrt a považovat lékaře za pachatele trestného činu.⁸⁹⁸ S touto argumentací se ovšem neztotožňuje řada odborníků⁸⁹⁹ a i my se domníváme, že definování rozdílu mezi tzv. akcelerováním smrti a jejím způsobením je z teoretického hlediska více než problematické. Intuitivní morálka samozřejmě rozeznává rozdíl mezi jednáním lékaře, který se snaží pomoci pacientovi tím, že u něj aplikuje bolest utišující léčiva s možným urychlujícím následkem smrti. Nicméně toto rozlišení zjevně nemá kauzální charakter.

c) Podání medikace přímo způsobí smrt, lékař je příčinou smrti pacienta.

Takové případy mohou nastat, jedná se ovšem jednoznačně o exces z poskytované lékařské péče, tedy jednoznačně lze mluvit o péči *non lege artis*. Za takové protiprávní poskytování lékařských služeb bude lékař právně odpovědný, včetně odpovědnosti trestněprávní.⁹⁰⁰

§ 3. Soudní praxe – aplikace a interpretace příčinné souvislosti

Ačkoliv ve výše uvedených případech je lékař jedním z kauzálních faktorů (tj. podmínek), soudy zaujaly takové stanovisko, že být jednou příčinou z mnoha nemusí ještě znamenat být *právní* příčinou. Zejména v angloamerickém prostředí se jednoznačně prokazuje, že kauzalita bývá interpretována v těchto typech případů odlišným způsobem než v klasických případech. Soudní praxe je s ohledem na předchozí precedenty nekonzistentní. Důvodem je

⁸⁹⁸ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 344.

⁸⁹⁹ Klasický argument lze nalézt v publikaci ASHWORTH, A. Criminal liability in a medical context: The treatment of good intentions. In: A. P. Simester – A. T. H. Smith. *Harm and culpability*. New York: Oxford University Press, 1995. Oxford monographs on criminal law and criminal justice. ISBN 01-982-6057-1, s. 174, který mezi situace pokládá rovnítko a jednoznačně tvrdí: „způsobit smrt znamená urychlit smrt...“

⁹⁰⁰ Srovnej například případ *Compassion in Dying v Washington*. O jiných případech mluví australská bioetička KUHSE, Helga. *The sanctity-of-life doctrine in medicine: a critique*. New York: Oxford University Press, 1987. ISBN 01-982-4943-8, s. 101.

tolerovatelná snaha, aby lékař nebyl trestněprávně postihován. S ohledem na tento cíl se ovšem nabourává právní jistota a důvěra v právní řád, protože docházíme k odlišné interpretaci případů, u nichž by měla být příčinná souvislost řešena analogicky. V praxi se tak v rozhodování soudů objevuje princip dvojího účinku. Soudy akceptují speciální kontext vztahu lékaře a pacient, při němž léčba zákonitě vždy zasahuje do fyzické integrity pacienta. Specifický je také v tom smyslu, že moderní „vítězná“ medicína dokáže pacienta udržovat při jeho biologickém životě po velmi dlouhou dobu, kdy už však takové udržování nemá žádný smysl. Pacient již nesetrvává v tzv. biografickém životě, z hlediska svého vědomí je již po smrti, i když některé funkce biologického organismu přetrvávají. V tomto smyslu upuštění od léčby nebo její nezahájení, které by v jiném kontextu bylo chápáno jako porušení speciální povinnosti poskytnout pomoc, bude beztrestné a vnímané jako nekauzální. Obě tyto situace se podepisují na judikatuře, která na základě toho interpretuje dvojím způsobem kauzální relaci. Tento dvojí interpretační přístup, byť není tak zřetelný, se objevuje i v kontinentálním právním systému, markantněji jej lze ale analyzovat na systému angloamerickém. Proto nejprve poukážeme na případy odehrávající se ve Spojených státech amerických nebo Spojeném království.

V soudních případech v *common law* týkajících se rozhodování na konci života není kauzalita rozhodujícím faktorem. Naopak spíše se v daných případech rozhoduje na základě kritérií, která nejsou v právních předpisech ukotvená, jako je morální intuice, politické zvažování a další faktory, které jsou plně závislé na relevantním kontextu. Soudy přesto v rozhodnutích odkazují na příčinnou souvislost, což ale vede k tomu, že s ní musí při výkladu složitě manipulovat.⁹⁰¹

Například v rozhodnutí *Guardianship of Jane Doe* u Nejvyššího soudu ve státě Massachussets soud rozhodl, že odpojení od umělé výživy není příčinou smrti pacientky. V daném případě se jednalo inkompetentní a hendikepovanou ženu v perzistentně vegetativním stavu. Soud rozhodoval, zda má být odpojena od umělé výživy, nebo nikoliv, přičemž hledal tzv. „substituční rozhodnutí“, tj. jak by se byla bývala Jane Doe rozhodla. Nakonec usoudil, že by nechtěla žít na přístrojích a povolil odpojení od přístroje, a to i z toho důvodu, že v takovém případě se nebude jednat o zakázanou praxi lékařské aktivní eutanazie. V disentaním stanovisku ovšem pregnantně vyjádřila svou pochybnost soudkyně O'Connor J s odkazem na využití *but-for* testu: „*Je jasné, že pokud by nedošlo k odpojení nebo nezapojení výživové trubice, Jane Doe by žila neurčitou, možná*

⁹⁰¹ WILLIAMS, Glenys O. *Intention and causation in medical non-killing*. New York: Routledge-Cavendish, 2007, p. cm. ISBN 978-041-5423-021, s. 90-91.

výraznou budoucnost. Bez této umělé výživy zemře okamžitě. Je zřejmé, že se v tomto případě jedná o bezprostřední příčinu (proximate cause) podle kterékoliv uznávané definice tohoto pojmu.⁹⁰²

K podobnému stanovisku jako Nejvyšší soud státu Massachusetts dospěla i anglická judikatura. Ve slavném případě *Airedale NHS Trust v Bland* ve Spojeném království se jednalo o odpojení od umělé výživy. Zdravotní podmínky pacienta byly takové, že nebyl schopen samostatně přijímat potravu a byl uměle vyživován. V řízení padla právní otázka, zda pacient zemřel následkem původní nemoci, nebo následkem vedlejší intervence lékaře. Soudce Devlin J v protikladu k soudkyni O'Connor J konstatoval, že „žádné jednání není vraždou, pokud nezpůsobí smrt. V právních souvislostech nediskutujeme o filosofické nebo technické kauzalitě, ale kauzalitě chápáné běžným zdravým rozumem (common sense). Příčinou smrti je nemoc nebo zranění, správná medicínská léčba, která je vykonávána a která má vedlejší vliv na určení přesného okamžiku smrti, není příčinou smrti v žádném přijatelném užití tohoto termínu...“⁹⁰³ Ukončení umělé výživy tak sice bylo příčinou podle *but-for* testu, ale nebylo shledáno příčinou v právním smyslu. Problém tohoto argumentu je zjevný – pacient v perzistentně vegetativním stavu sám neumírá, může v tomto stavu přežít při umělé výživě po řadu let. Z toho důvodu je obtížné považovat upuštění od této léčby za pouhé ponechání kauzálního procesu umírání dokonat svůj následek. Ve faktuální rovině je smrt jednoznačně přímým následkem vyhladovění, nikoliv procesu nemoci.

Manipulace s kauzálními principy je v těchto případech zřejmá a může být ilustrována na následujících případech:

i. Faktuální kauzalita (but-for test)

Při právních sporech týkajících se trestní i civilní odpovědnosti je prvním limitujícím prvkem ohraničujícím rozsah podmínka *conditio sine qua non*, tedy tzv. faktuální kauzalita.⁹⁰⁴ Teprve následně dochází k další limitaci při hledání právní kauzality (duální test), limitace faktuální kauzality. Tento limitující princip je ovšem pouze prvním principem a sám osobě nemůže být dostačující. Jak uvádí Lord Goff v anglickém soudním případě *R v Pagget (1983) 76 Cr App*

⁹⁰² O'Connor J, dissent k *Jane Doe*, čl. 1276.

⁹⁰³ DEVLIN, Patrick. *Easing the passing: the trial of Dr John Bodkin Adams*. London: Bodley Head, 1985. ISBN 03-703-0627-9, s. 171.

⁹⁰⁴ Toto zkoumání faktuální kauzality je typické téměř pro všechny evropské země. Srovnej *Principles of European Tort Law*, s. 43–44, *Principles of European tort law: text and commentary*. New York: Springer, c2005. ISBN 9783211230848.

R 279 v čl. 287 „je mnoho činů, které jsou podmínkou sine qua non zabití člověka, a přesto nejsou v právním, ale ani v běžném smyslu jeho příčinou. Pokud pozvu P na večeři a je cestou přepaden a zabit, moje pozvání je podmínkou sine qua non jeho smrti, ale nikdo by netvrdil, že jsem ho zabil, ani že jsem právně relevantním způsobem způsobil jeho smrt.“

V případech rozhodování na konci života může posloužit následující případ uváděný právě Lordem Goffem. Lékař vypne přístroj na základě řádné lékařské úvahy, kolektivního posouzení zdravotního stavu a zjištění marnosti další péče a souhlasu příbuzných – v takovém případě nebude odpovědný za způsobenou smrt pacienta. Naproti tomu jiná osoba vypne zcela shodným způsobem přístroj a bude shledána vinnou. V obou případech se jedná o *conditio sine qua non*, ale výsledek je zcela odlišný.

ii. *Novus actus interveniens*

Dalším limitujícím principem je eventuální přerušení kauzálního řetězce. Jeden z problémů, který bývá zmiňován, je řešení situace, kdy lékařský tým „upustil“ od péče, přičemž zároveň prvotní zásah v podobě zranění (ať už smrtelného, nebo nikoliv) způsobil pachatel trestného činu. Podle Williamse je i v těchto případech interpretace soudů a jejich vysvětlování *novus actus interveniens* teoreticky nekoherentní a podléhá spíše morální intuici a sociálním cílům, zejména s cílem zajistit průchod intuitivní spravedlnosti a minimalizovat újmy lékařského personálu.⁹⁰⁵

V souvislosti s upuštěním od léčby a *novus actus* jsou řešeny také soudní případy, kdy byla oběť zraněna třetí osobou, ale následně, na rozdíl od předchozích případů, byla udržována při životě umělými prostředky, aby bylo zabráněno smrti jako následku způsobených zranění. Hlavní otázka v těchto sporech zní – pokud se následně rozhodne o odpojení od přístrojové techniky, bude přerušena příčinná souvislost s protiprávním jednáním pachatele?

Jedním z prvních takových případů byla australská trestněprávní kauza R v *Kitching and Adams* (1976) 6 WWR 697. Dva muži vyhazovali opilého muže z baru, ten se při pádu na chodník udeřil do hlavy a upadl do kómatu. Muž byl udržován při životě na základě přístrojové techniky, dýchání probíhalo pomocí respirátoru. Byl odpojen poté, co byla diagnostikována mozková smrt. Obžalovaní se odvolali proti rozhodnutí soudu první instance, kterým byli shledáni vinnými z trestného činu zabití, přičemž hlavním odvolacím důvodem bylo to, že smrt způsobili lékaři vypnutím přístroje. Odvolání však bylo zamítnuto.

⁹⁰⁵ WILLIAMS, Glenys O. *Intention and causation in medical non-killing*. New York: Routledge-Cavendish, 2007, p. cm. ISBN 978-041-5423-021, s. 91 a násl.

Obdobný případ se odehrál ve Skotsku, ve věci *Finlayson v H. M. Advocate* (1978) SLT. Obžalovaný infikoval oběť zhoubnou látkou, na základě níž muž vážně onemocněl a byl v nemocnici připojen na život udržující přístroje. Nakonec byla další péče marná a muž byl odpojen od přístrojové techniky a posléze zemřel. Obhajoba poukazovala na to, že došlo k přerušení kauzálního nexu, nicméně soud rozhodl, že jednání obžalovaného bylo stále působící, podstatnou a pokračující příčinou smrti oběti. Odpojení nebylo možné posoudit jako vnější jednání, které by narušilo existující sled událostí. Podle soudce bylo nutné vzít v úvahu i řadu dalších faktorů, mimo jiné to, zda existovala jakákoliv dostupná léčba pro oběť, a pokud ano, zda by bylo medicínsky ospravedlnitelné takovou léčbu podstoupit a pokračovat v ní.

V anglickém případě *R v Malcherek, R v Steel* (1981) 73 Cr App R 173 byly dvě oběti napadeny dvěma obžalovanými a obě byly vážně zraněny, takže musely být napojeny na ventilátory. Následně bylo medicínským týmem rozhodnuto o marnosti léčby a byly odpojeny. Opět obhájci namítali přerušení kauzálního řetězce. Soudce Lord Lane, konstatoval, že péče byla nutná jen z důvodu jednání obviněných, jejich jednání je nutné považovat za stále působící, podstatnou a pokračující příčinu smrti oběti. Oběť by jistě zemřela, pokud by nezasáhl lékařský tým a nepřipojil je na přístrojovou techniku. Lékař tedy nemůže být tím, kdo ponese odpovědnost za smrt pacienta, když se pokoušel jej zachránit ze zranění způsobených obžalovanými.

Konečně v případě ze Spojených států amerických *Georgette Smith* (Vernaglia 1999:12) byla oběť, paní Georgetta Smith, postřelena vlastní matkou a ochrnula. Její matka tak učinila poté, co uslyšela, že ji chce dcera přemístit do pečovatelského domu. Podle vlastních slov ji chtěla výstřelem pouze varovat a neměla v úmyslu ji střílet. Proti matce bylo zahájeno řízení pro pokus o vraždu. Smith v důsledku jednání své matky mohla pouze mluvit, ale nemohla samostatně polykat a dýchat a následně si zažádala o odpojení od ventilátoru. Bylo jí vyhověno a paní Smith zemřela. Prokuratura pak navrhla změnit obžalobu tak, že se jedná nikoliv o pokus o vraždu, ale o vraždu prvního stupně. Pachatelka byla nakonec zproštěna obvinění z trestného činu vraždy. Celou kauzu komentovala celá řada komentátorů, na jedné straně se někteří s ohledem na praxi zahraničních soudů domnívali, že obžaloba by měla uspět. Kauzální linie nebyla podle nich dostatečně přerušena a střelbu lze považovat za stále působící, podstatnou a pokračující příčinu smrti paní Smith. Oproti tomu jiní experti odmítli takové kauzální spojení, když podle nich jednání paní Smith je volním aktem, na základě něhož se paní Smith dobrovolně rozhodla sama ukončit život a do rozhodování tak vstoupila nová příčina (*novus actus*).

iii. Předvídatelnost

Jedním z faktorů, který bývá v těchto případech zkoumán, je předvídatelnost následku.

Z teoretického hlediska bývá k této otázce předkládán hypotetický příklad oběti na pobřeží. Pachatel v této fiktivní scéně omráčí oběť a ponechá ji na pobřeží. Pokud se oběť utopí při přílivu, pachatel bude odpovědný za smrt oběti, protože mohl následek snadno předvídat. Pachatel ovšem nebude odpovědný za smrt oběti, pokud bude např. zabita bleskem nebo zemětřesením, protože to není předvídatelná událost. Jak správně usuzují Hart a Honoré, předvídatelnost je „*dokonce i vně právního systému často důležitým faktorem, který rozhoduje o tom, zda osobu budeme vinit z následku nebo ji naopak vyviníme.*“⁹⁰⁶ Díky této důležitosti byla předvídatelnost jako omezující princip vůči faktuelní kauzalitě aplikována i v jednotlivých případech. Aktér činu není odpovědný za jeho následky, i kdyby je způsobil, pokud je nemohl rozumně předpokládat.

Předvídatelnost byla přezkoumávána ve věci *R v Cheshire* (1991) 93 Cr App R 251 (shrnutí případu viz výše). Soud došel k tomu, že střílející pachatel mohl předvídat, že nastanou rizika při provádění zdravotnického výkonu a mohl počítat i s tím, že při poskytování zdravotních služeb v tak závažné věci jako je život zachraňující péče, může dojít k chybám.

Podobně posoudil soud i situaci vážně zraněné stopařky, která vyskočila z jedoucího auta. Jednalo se o případ *X R v Roberts* (1971) 56 Cr App R 95. Stopařka jela v autě s mužem, který jí začal dělat sexuální návrhy, proto vyskočila z auta. Na následky svého zranění následně zemřela. Podle soudu se jednalo o předvídatelnou skutečnost.

Soud obdobně posoudil i případ *Blaue*, kde byla obětí dívka, členka sekty Svědků Jehovových. Podle soudu bylo racionálně předvídatelné, že oběť, o které pachatel věděl, že je členkou sekty, odmítne krevní transfuzi.

§ 4. Nestabilní kritéria a soudní manipulace s pojmovou aplikací

Je zjevné, že v rozhodnutích na konci života se v judikatuře soudů ve vysoké míře objevuje odraz obecné morální intuice. Kauzální rozhodování tak má spíše než faktuelní, normativní charakter a institut kauzality není „křišťálově“ čistý, ale jeho obsah je spíše manipulovaný, aby bylo docíleno požadavku morální intuice a sociální spravedlnosti. Soudy nastavily takové

⁹⁰⁶ HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1, s. 254.

standardy pro chápání kauzality, za nichž bylo téměř nemožné odsoudit lékaře za to, že by byli příčinou smrti svých pacientů. Taková manipulace kauzality je ovšem nekonzistentní. Korektnější by bylo přijmout pravidla, která by nastolila konceptuální posuzování kauzálních dějů na základě kontextu v těchto typech kauz, než snažit se na ně aplikovat obecně pojímanou kauzality (zejména ve formě *but-for* testu).

Nejzřetelnějším případem je odpojení přístrojové vitální techniky lékařem a odpojení běžným člověkem. Z jakých ospravedlnitelných kauzálních důvodů jsme schopni říct, že lékař nezpůsobil smrt, zatímco nelékař odpojením smrt způsobil? Jaká je distinkce? Jednání je přece naprosto shodné, intence může být také naprosto shodná, okolnosti a podmínky jsou naprosto shodné, a dokonce i následek je shodný... Podobně tomu je ovšem i v jiných typech rozhodování o kauzálních záležitostech při rozhodování lékařů na konci života.

To vše poukazuje na neradostnou skutečnost – důvody rozhodnutí bývají vytvářeny teprve *ex post*, po našem morálně intuitivním rozhodnutí, a nejsou proto konstantní. Rozhodnutí je založeno na *morální intuici, instinktu, politickém rozhodnutí* a jiných *kontextuálních faktorech*. Zásada právní jistoty, legitimního očekávání a tzv. procesní spravedlnosti odrážející se v principu „v podobných případech rozhoduj podobně“ je tím narušena. Někteří dokonce mluví o morálním instinktu: „*vidíme nebo cítíme okamžitě, že tato osoba je vrahem, zatímco ta druhá není [...] následně pak hledáme pravidla a koncepty, abychom ukotvili náš intuitivní soud...*“⁹⁰⁷ V případě rozhodnutí na konci života tedy činíme „hodnotový soud“ (*value judgment*), nikoliv objektivní kauzální posouzení toho, co je zabití a co je pouhým ponecháním zemřít.⁹⁰⁸ Do rozhodování o tom, co je kauzální, je zcela nekonzistentně zahrnut i „motiv jednajícího“. Například v rozhodnutí *Le Brun*, R v [1991] CA v článku 107 je přímo uvedeno: „*pokud by bylo fatální zranění způsobeno z dobře myšleného důvodu směřujícího k pomoci oběti, pak by (pachatel) nebyl vinen zabitím nebo vraždou, protože kauzální řetězec by byl rozlomen, v případě, že tak jednal ze zlé vůle, kauzální řetězec se nepřerušil.*“

To, že hodnotové soudy mají velký dopad na rozhodování soudů, potvrzuje i komparující průzkum z rozhodnutí, kdy pacient vyjádřil informovaný souhlas s ukončením svého života, případně s urychlením svého umírání. Ač je takové jednání protiprávní i v případě, kdy pacient souhlasí s postupem způsobujícím

⁹⁰⁷ DUFE, Antony. *Intention, agency, and criminal liability: philosophy of action and the criminal law*. Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell, 1990, xii, 219 p. ISBN 06-311-5312-8, s. 36.

⁹⁰⁸ WILLIAMS, Glenys O. *Intention and causation in medical non-killing*. New York: Routledge-Cavendish, 2007, p. cm. ISBN 978-041-5423-021, s. 106.

jeho smrt, lékaři byli považováni za méně odpovědné v případě, kdy s jejich jednáním vyjádřil pacient souhlas. To je problematické.

Ve většině zemí bude situace, kdy kompetentní pacient požádá o urychlení smrti a lékař tak učiní, posuzována jako trestný čin vraždy nebo asistované sebevraždy. Obdobně v případě, kdy lékař upustí od léčby bez souhlasu pacienta a pacient umře, jedná se o trestný čin zabití nebo vraždy. Nicméně v případě *Airedale NHS Trust v Bland* (čl. 384) upuštění lékaře od další léčby na základě přímého odmítnutí pacienta není trestným činem. Také v případě, kdy lékař upustí od léčby v případě nekompetentního pacienta, přičemž se předpokládá, že by pacient vyjádřil svou vůli, aby péče nebyla dále poskytována, nejedná se o trestný čin. Z kauzálního hlediska se však jedná o totožnou situaci, přesto bývá v odůvodněních právě absence nebo přítomnost kauzálního prvku považována za klíčovou pro rozhodnutí o vině a trestu.

Soudci manipulují konceptem kauzality, aby uspokojili nároky kladené jejich smyslem pro spravedlnost a aby naplnili společenské očekávání; tato manipulace vedla až k tomu, že byly vysloveny pochybnosti o oprávněném užívání konceptu kauzality v medicínskoprávních sporech na konci života. I přes snahu soudů omezit odpovědnostní roli lékaře prostřednictvím institutů jako je *novus actus interveniens*, předvídatelnost, protiprávnost a povinnost plynoucí z povolání, je nutné jednoznačně konstatovat následující: Lékař sehrává v těchto případech kauzální roli při umírání pacienta. To ovšem nutně neznamená, že takovou smrt zavinil.

9. Závěr

V naší publikace jsme využili postupu, který by se dal symbolicky nazvat jako postup od obecného ke zvláštnímu. Po shrnutí a analýze obecných teorií jsme se zabývali samotnou právní praxí v jednotlivých typizovaných případech v medicínské praxi.

Z informací, které jsme uvedli, lze dovodit, že koncept kauzality v právu je konceptem pragmatickým, jasná teoretická východiska a ryze čisté nauky v oblasti kauzálního nexu nebylo dosaženo. Z tohoto důvodu jsme se vždy snažili⁹⁰⁹ prosazovat metodu tzv. konceptuální analýzy kauzality. Domníváme se, že na určité typy situací (paradigmatické případy) je vhodné využít kauzálních schémat, která přinášejí optimální řešení. V tomto smyslu považujeme za kauzální schémata i zavedené testy faktuální kauzality, které jsme v této publikaci popsali. Tyto testy jsou dostatečně obecné, aby v sobě zahrnovaly odlišná kauzální kritéria jednotlivých teorií a byly využitelné pro konceptuálně odlišné situace, ve kterých mají být využívány. Správné použití těchto testů by mělo přispět k zvýšení objektivitvy soudních rozhodnutí zejména v případech, kdy je hledání příčinné souvislosti obtížné. Testy kauzality by měly současně respektovat následující kritéria – měly by být jednoduché, objektivní, opakovatelné a mající shodné výsledky ve shodných případech. Konečně by měly být jasné a konzistentní a garantující spravedlivý přístup.

Domníváme se, že v současné době je nevhodnější aplikace následujících testů v těchto případech:

a) *běžné případy* – tj. na případy obvyčejného zjišťování příčinné souvislosti, kde vystupuje pouze jeden aktér a jedna příčina využít testu *conditio sine qua non*; ten je v základních paradigmatických případech použitelný a přináší intuitivně správné výsledky, a to i v případech tzv. *omisi*, noxální odpovědnosti či jiné objektivní odpovědnosti. Konečně je zavedeným testem v kontinentálním i angloamerickém systému, soudy s ním pracují a dokáží ho i vhodně používat;

⁹⁰⁹ I v našich předchozích odborných textech na toto téma, viz DOLEŽAL, Adam. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2012, Vol. 2, No. 3, s. 1–16, DOLEŽAL, Adam. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? Část druhá. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, Vol. 3, No. 2, s. 1–12, DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Kauzalita jako nutný prostředek pro uchopení právní odpovědnosti? *Právník*. 2014, Vol. 153, No. 5, s. 353–379. DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínsko-právních sporech. *Právník*. 2013, Vol. 152, No. 6, s. 577–588.

b) *případy souběžné kauzality* – test *conditio sine qua non* je neaplikovatelný, jeho modifikace pomáhají jen v takových případech, kdy se nejedná o případ odpovídající paradigmatickému vymezení souběžné kauzality. Mohou ale pomoci v případech, kdy se o skutečnou souběžnou kauzalitu nejedná, a najít skutečnou příčinu. V případě klasické souběžné kauzality je ovšem nevhodnější aplikovat test *NESS*. Ten naplňuje znaky jednoduchosti použití, objektivitu, konzistentnosti i jasnosti a v těchto případech přináší intuitivně akceptovatelné závěry;

c) *případy preemptivní kauzality* – opět nelze použít *conditio sine qua non* testu, při zjišťování příčiny lze ale použít *pravidlo zakazující zohledňování hypotetických kauzálních průběhů*. Tento typ testu provádějí soudy v trestněprávní doktríně. Pokud bychom ovšem akceptovali použití testu *NESS* v našich podmínkách, byl by tento použitelný i na situace preempece;

d) *případy alternativní kauzality* – v typických případech alternativní kauzality se můžeme pokusit aplikovat modifikovanou teorii testu *csqn* spočívající ve specifikaci následku. Pokud nám ovšem odpověď nepřinese, pak není možné aplikovat žádný z testů určujících příčinnou souvislost a je nutné využít *právně-politických institutů* zaměřených na přičtení škody tomu kterému škůdci;

e) *omise* – v případech jedné *omise* lze bez problémů použít test *csqn*, v případě mnohosti *omisi* platí shodně to, co bylo uvedeno v případech pozitivní události v případech a) až d).

Takovéto použití by mělo zajistit dostatečnou objektivnost, na druhou stranu by se v něm měla zračit i lidská intuice o příčinné souvislosti a konečně i morální intuice o právní odpovědnosti. V protikladu k některým autorům (kupříkladu Peterovi Singerovi) věříme, že lidská intuice nám dokáže opovědět správně na etické otázky i otázky poznání faktuelní kauzality. Podobně jako Hart a Honoré tedy svoji teorii opíráme o zdravý „selský“ rozum, o *common sense*, či běžnou intuici. Na rozdíl od uvedených autorů si uvědomujeme, že takovou intuici o skutečnostech faktuelních nebo morálních bude potřeba prokázat. Uvedené řešení je tak pouze naším *předpokladem o běžné intuici*, které bude nutně potřeba potvrdit metodou testování lidské intuice a morální intuice v jednotlivých specifikovaných paradigmatických případech. Stoprocentní verifikace samozřejmě ve společenských vědách není možná, nemáme možnost prostřednictvím klasických pokusů testovat skutečné jednání člověka. Nicméně v současné době se prokázalo, že tzv. experimentální filosofie přinášející poznatky o lidské intuici o filosofických problémech má svou váhu, protože se opírá o experimentálně zjištěná fakta. Bylo by proto vhodné využít experimentálně-filosofického otestování i na případy lidského kauzálního poznávání a poznávání morální intuice.

Pojmosloví kauzalita a vztah pojmů

Souběžná kauzalita	Concurrent causes Overdetermination	Kumulative Kausalität Konkurrierende Kausalität
Kumulativní kauzalita	Additive causation	Addierte Kausalität
Alternativní kauzalita	Alternative causes	Alternative Kausalität
Hypotetická kauzalita	Preemption (late preemption)	Hypothetische Kausalität
Předstihující kauzalita	Preemption, overtaking causes	Überholende Kausalität

Souběžná kauzalita – jedná se o situaci, kdy dvě na sobě nezávislé, souběžně působící podmínky, které jsou samy o sobě dostačujícími podmínkami pro vyvolání následku, tento následek souběžně způsobí.

Kumulativní kauzalita – jedná se o situaci, kdy více událostí (jednání) způsobí škodní následek. Na rozdíl od případu souběžné kauzality není každá z událostí dostačující podmínkou pro vznik celého následku, ale pouze pro vznik části následku, společně však způsobí následek celý.

Hypotetická kauzalita – jedná o situaci, kdy vedle reálné, skutečné příčiny máme ještě tzv. hypotetickou příčinu, která by za určitých okolností mohla rovněž způsobit škodlivý následek.

Předstihující kauzalita – jedná se o případ hypotetické kauzality, kdy je nutné, aby mezi skutečnou a hypotetickou příčinou existovala časová souvislost. Pouze tam, kde hypotetický kauzální řetězec již běžel a následně byl „předstížen“ tím, že následek vznikl v důsledku působení skutečné příčiny, se jedná o předstihující kauzalitu.

Alternativní kauzalita – jedná se o situaci, kdy oběti byla způsobena újma, která byla určitě způsobena událostí (jednáním) c_1 nebo c_2 , ale není možné reálně určit nebo prokázat, která z událostí byla ve skutečnosti příčinou vzniklého následku.

Summary

This book deals with the concept of causation in the legal discourse, especially in the tort law and the medical malpractice cases. For this reason, it first focuses on the concept of the causation on the level of science, philosophy and in a commonly used language.

When exploring problems of legal and moral responsibility, it is necessary to cope with the problems of the sense of causation, causal nexus as well as the cause and the effect. Subsequently, there is a number of questions to be explored in detail. Is the causation in a legal sense distinguished from the causation in science, everyday life, or is it understood in its metaphysical sense? Does the terminological accord in the term of causation have its substantiation? Does it make sense for the lawyers to come out of some theories on general causation, when exploring the legal causation? Isn't the legal causation only an artificial construct, which eventually under certain conditions accepts fiction of causal relation that is a basis for accepting the legal responsibility? In this case, spectra of opinions differ, while some authors claim that in principle the legal causation does not equal the causation in a proper sense of the word and therefore it only concerns pragmatic political decision-making on assertion of distributive and corrective justice, or efficient allocation of resources in the society, to the contrary the others claim, that causation as such has, even in law, its substantiation in the common use of this word, i.e. in the „*common sense*“ or even directly in the scientific sense. Thus, what criteria in the legal sense of the word lead us to being able to say that from the legal perspective, an action, or event is the cause of harm? What questions relevant for the philosophical discourse can be ignored in the legal discourse as non-essential in a way, so that the sense of the whole institute cannot be impaired? What is the function of the causation in the law? These are theoretical questions. One of the main objectives of this book was to answer these questions or at least show some possible approaches to solve them. In this book we show also the historical background of some of the legal causal theories. We outline some of the most problematic issues about factual causation (cause-in-fact) and legal causation.

The second objective of the book is to expose the main practical issues of causality in the tort law. The issue is to find out the role of causation in legal doctrines and legal norms and to examine the nature of causation made by such doctrines and norms. We introduced common tests of the factual and legal causation and used them on some of the paradigmatic cases. In factual causation the basic and dominant doctrinal test is the condition sine qua non test (or but-for test), but in this book we also use the NESS (Necessary Element of a Sufficient Set) test suggested by Richard Wright and “The Substantial-Factor Formula”. The cause is considered in continental Europe in present-day to be a necessary condition and causation is examined using the *condition sine qua non* formula. A circumstance is causal for a result if it cannot be imagined away without the result also disappearing. The NESS test on the other hand has another essence of the causation concept. A particular condition is a cause (condition con-

tributing to) a specific consequence if and only if it is a necessary element of a set of antecedent actual conditions that was sufficient for the occurrence of the consequence. Some theoreticians (and judges) in *common law* legal systems have turned to substantial-factor test, either as a supplement to the but-for test (to apply to the overdetermination-causation cases) or as a complete substitute for it. They proposed the following formula: Defendant's tort must have been a substantial factor in producing the damage complained of.

In this book we also describe the dominant tests for the legal causation: Adequate cause theory (adequacy theory), proximate cause, foreseeability, harm-within-the-risk test and the scope of the liability. While the adequacy theory is used in continental Europe, the proximate cause theory is used in common law systems. The adequacy theory is concerned with relation of the probability between the condition and the ultimate consequence. The proximate cause is an event sufficiently related to a legally recognizable injury to be held to be the cause of that injury. The most common test of proximate cause is foreseeability. It determines if the harm resulting from an action could reasonably have been predicted. The harm within the risk test determines whether the victim was among the class of persons who could foreseeably be harmed, and whether the harm was foreseeable within the class of risks. Where an unlawful activity is a cause, whether and to what extent damage may be attributed to a person depends also on the nature and the value of the protected interest, the basis of liability, the extent of the ordinary risks of life; and the protective purpose of the rule that has been violated.

We have tried to find in which cases the currently developed causal tests and models are functional and in which cases they fail. We have focused on providing the methodologically suitable approach to solve the individual problematic issues of the law, such as *ovedetermination* and *preemption cases*.

This publication also deals with medical malpractice cases and the impact of some new medical techniques on causal problems. In the more detail the issue of the end of life decisions, vaccination, wrongful life and wrongful birth action is discussed.

The paper uses a wide spectrum of court cases to support the theoretical considerations.

Literatura

Monografie

- AHRENS, H.J. – FISCHER, Ch.,B.,G. – SPICKHOFF, A. – TAUPITZ, J. *Medizin und Haftung*, 1.vydání, Heidelberg: Springer, 2009. ISBN 978-3-642-00612-8.
- AICKIN, Mikel. *Causal analysis in biomedicine and epidemiology: based on minimal sufficient causation*. New York: Marcel Dekker, c2002. Biostatistics (New York, N.Y.), 9. ISBN 0824707486.
- ANSCOMBE, G. E. M. *Causality and determination: an inaugural lecture*. London: Cambridge University Press, 1971. ISBN 05-210-8304-4.
- AQVIST, Lennart – MULLOCK, Philip. *Causing harm: a logico-legal study*. New York: De Gruyter, 1989. ISBN 3110115107.
- BEAUCHAMP, Tom L. – McCULLOUGH, Laurence B. *Medical ethics: the moral responsibilities of physicians*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, c1984, xvi, 172 p. ISBN 01-357-2652-2.
- BEAUCHAMP, Tom L. – CHILDRESS, James Franklin. *Principles of biomedical ethics*. 6th ed. New York: Oxford University Press, 2009, xiii, 417 s. ISBN 978-0-19-533570-5.
- BEEBEE, Helen – HITCHCOCK, Christopher – MENZIES, Peter Charles (eds.). *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-927973-9.
- BECHT, Arno C. – MILLER, Frank W. *The Test of Factual Causation in Negligence and Strict Liability Cases*. St Louis: Washington University, 1961, 224 s.
- BENTHAM, Jeremy. *An introduction to the principles of morals and legislation*. Dover ed. Mineola, N.Y.: Dover Publications, 2007, xxxii, 378 p. ISBN 978-048-6454-528.
- BERG, J. *Medical power and medical ethics*. New York: Norton, c1978, 91 p. ISBN 03-930-6428-X.
- BERRYMAN, Sylvia. *The mechanical hypothesis in ancient Greek natural philosophy*. New York: Cambridge University Press, 2009, x, 286 p. ISBN 978-052-1763-769.
- BEZOUŠKA, Petr (ed.). *Soudní judikatura ve světle nového občanského zákoníku: komentovaný rejstřík judikatury a její použití po rekodifikaci*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-090-6.
- BLAAUW, Martijn. *Contrastivism in philosophy*. New York: Routledge/Taylor, 2013. ISBN 978-041-5878-609.
- BLOCK, Florian. *Atypische Kausalverläufe in objektiver Zurechnung und subjektivem Tatbestand: zugleich ein Beitrag zur Rechtsfigur des Irrtums über den Kausalverlauf*. Berlin: Duncker & Humblot, 2008. ISBN 9783428127269.
- BLÖSER, Claudia. *Zurechnung bei Kant Der Zusammenhang von Person und Handlung in Kants praktischer Philosophie*. Berlin: De Gruyter, 2014. ISBN 31-103-7044-1.
- BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří. *Teorie práva*. Praha: Codex, 1997. ISBN 80-859-6338-8.
- BROCK, Dan W. *Life and death: philosophical essays in biomedical ethics*. New York: Cambridge University Press, 1993. ISBN 05-214-2833-5.

- BUBLICK, Ellen M. – ABRAHAM Kenneth S. *A concise restatement of torts*. 2nd ed. St. Paul, MN: American Law Institute Publishers, 2010. ISBN 978-031-4932-204.
- BUCKLAND, W. *The Roman law of slavery: the condition of the slave in private law from Augustus to Justinian*. Union, N.J.: Lawbook Exchange, 2000, xii, 735 p. ISBN 15-847-7068-6.
- BUNGE, Mario. *Kausalität, Geschichte und Probleme*. Tübingen: Mohr, 1987. ISBN 9783169448067.
- CAMPBELL, Joseph Keim – O'ROURKE, Michael – SILVERSTEIN, Harry (eds.). *Causation and explanation*. Cambridge, Mass.: MIT, c2007. Topics in contemporary philosophy. ISBN 9780262532907.
- CANTOR, Norman L. *Legal frontiers of death and dying*. Bloomington: Indiana University Press, c1987, xii, 208 p. ISBN 02-533-3290-7.
- CASEY, John (ed.). *Morality and moral reasoning: five essays in ethics*. S.l.: Routledge, 2013. ISBN 04-158-4088-0.
- CLARK, Peter – HAWLEY, Katherine. *Philosophy of science today*. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN 01-992-5055-3.
- COHEN-ALMAGOR, Raphael. *Euthanasia in the Netherlands: the policy and practice of mercy killing*. Boston: Kluwer Academic Publishers, c2004, xiii, 205 p. ISBN 14-020-2251-4.
- COLLINS, John David. – HALL, Edward J. – PAUL, L. A. *Causation and counterfactuals*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c2004. ISBN 0262033178.
- COPELSTON, Frederik. *Dějiny filosofie: I. Řecko a Řím*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014. ISBN 978-807-4121-678.
- DÁLE, Jacqueline, (ed.). *Philosophy of Logic*. Burlington: Elsevier, 2006. ISBN 978-008-0466-637.
- DE CRUZ, P. *Comparative Healthcare Law*. 1. vydání, London: Cavendish Publishing Limited, 2001. ISBN 1-85941-588-1
- DEAKIN, S. – JOHNSTON, A. – MARKESINIS, B. *Tort Law*, 6. vydání, Oxford: Clarendon Press, 2008. ISBN 978-0-19-928246-3
- DEUTSCH, E., SPICKHOFF, A., *Medizinrecht: Artzrecht, Artzneimittelrecht, Medicinproduktrecht und Transfusionsrecht*. 5. vydání, Heidelberg: Springer, 2003, ISBN 3-540-00048-8
- DEVLIN, Patrick. *Easing the passing: the trial of Dr John Bodkin Adams*. London: Bodley Head, 1985. ISBN 03-703-0627-9.
- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. *Ochrana práv pacienta ve zdravotnictví*. Praha: Linde, 2007. ISBN 80-7201-684-6.
- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. *Praktické dopady nového občanského zákoníku na provozování lékařské praxe*. Praha: Bofia medical, 2014. ISBN 978-80-87996-00-3.
- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. *Přehled judikatury z oblasti zdravotnictví I*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. Judikatura (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-676-9.
- DOWNING, A. *Euthanasia and the right to death: the case for voluntary euthanasia*. London: Owen, 1969, 206 p. ISBN 07-206-2830-X.
- DUCASSE, C. *Philosophy as a Science*. 1941, citováno z: <<http://www.ditext.com/ducasse/duc-cont.html>>.

- DUFF, Antony. *Intention, agency, and criminal liability: philosophy of action and the criminal law*. Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell, 1990, xii, 219 p. ISBN 06-311-5312-8.
- DUKES, M. N. G. – SWARTZ, Barbara. *Responsibility for drug-induced injury: a reference book for lawyers, the health professions, and manufacturers*. New York, NY, USA: Sole distributors for the USA and Canada, Elsevier Science Pub. Co., 1988. ISBN 0444810056.
- EGGLESTON, Richard. *Evidence, proof, and probability*. 2nd ed. London: Weidenfeld and Nicolson, 1983. ISBN 0297782630.
- EHLERS, A.P.F. – BROGLIE, M.G. a kol. *Arzthaftungsrecht*, 4.vydání, München: C.H.Beck, 2008. ISBN 978-3-406-56388-1
- EHLGEN, Christopher Bolko. *Probabilistische Proportionalhaftung und Haftung für den Verlust von Chancen*. 1. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013. ISBN 9783161523182.
- EPSTEIN, Richard Allen. *Torts*. Gaithersburg, [Md.]: Aspen Law & Business, c1999. ISBN 0735500479.
- European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Vienne: Springer Verlag, 2005. ISBN 3-211-23084-X
- FADEN, Ruth R – BEAUCHAMP Tom L. *A history and theory of informed consent*. New York: Oxford University Press, c1986, xv, 392 s. ISBN 01-950-3686-7.
- FASTENRATH, Jorg. *Arzthaftpflichtprozess und Beweislastverteilung*. New York: P. Lang, c1990. Europäische Hochschulschriften, Bd. 983. ISBN 3631429975.
- FEENSTRA, R. – ZIMMERMANN, R. (eds.). *Das römisch-holländische Recht: Fortschritte des zivilrechts im 17. Und 18. Jahrhundert*. 1. vydání, Berlin: Duncker and Humblot, 1992. ISBN 3-428-07465-3
- FEEST, Uljana. *Historical perspectives on Erklären and Verstehen*. 1. New York: Springer, c2010. Archimedes (Dordrecht, Netherlands), 21. ISBN 9789048135400.
- FEINBERG, Joel. *Doing and deserving: essays in the theory of responsibility*. Princeton: Princeton University Press, 1974. ISBN 06-910-1981-9.
- FEINBERG, Joel. *Harm to Others. Moral Limits of the Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 1984. ISBN 0199878579.
- FEINBERG, Joel. *Rights, justice, and the bounds of liberty: essays in social philosophy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c1980, xvi, 318 p. ISBN 06-910-2012-4.
- FENYVES, Attila – WEYERS, Hans-Leo – ELLIOTT, E. Donald. *Multikausale Schaden in modernen Haftungsrechten: Verhandlungen der Fachgruppe für Zivilrechtsvergleichung auf der Tagung für Rechtsvergleichung in Innsbruck 1987*. Frankfurt am Main: A. Metzner, c1988. ISBN 3787502386.
- FESER, Edward. *Philosophy of mind: a beginner's guide*. Reprinted. Oxford: Oneworld, 2006. ISBN 978-185-1684-786.
- FINKELSTEIN, Michael O. *Basic concepts of probability and statistics in the law*. 1. New York: Springer, c2009. ISBN 9780387875019.
- FISCHER, G. – LILLIE, H. *Ärztliche Verantwortung im europäischen Rechtsvergleich*. 1.vydání, München: Carl Heymann Verlag, 1999. ISBN 3-452-24230-7
- FRECKELTON, Ian R. – MENDELSON, Danuta. *Causation in law and medicine*. Burlington, VT: Ashgate Pub. Co., c2002. ISBN 0754622045.

- FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Překlad Jiří Příbáň. Praha: Oikoymenh, 1998, 229 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0565-8.
- GAJUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*, 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova, 1981. 60-018-81.
- GEBAUER, Martin. *Hypothetische Kausalität und Haftungsgrund*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161493225.
- GERHART, Peter M. *Tort law and social morality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. ISBN 9780521768962.
- GERVEN, W. van – LEVER, Jeremy – LAROUICHE, Pierre. *Common law of Europe casebooks: tort law*. Portland, Or.: Hart Pub., 2000. ISBN 18-411-3139-3.
- GIESEN, D. *International Medical Malpractice Law: A Comparative Law Study of Civil Liability Arising from Medical Care*. Tübingen: Mohr, 1988. ISBN 856-8374-8374-4.
- GIESEN, D. *Arzthaftungsrecht: Die zivilrechtliche Verantwortlichkeit des Arztes in rechtsvergleichender Sicht*, 1. vydání, Bielefeld: Giesecking, 1981. ISBN 3-7694-0415-7.
- GLASER, Julius. *Abhandlungen aus dem österreichischen Strafrecht*. Wien, 1858. Tandler & Comp.
- GÖERTZ, Susann. *Der Beweis der Kausalität bei Aufklärungspflichtverletzungen*. Berlin: wvb, Wiss. Verl, 2012. ISBN 9783865736703.
- GOLDBERG, Richard. *Perspectives on causation*. Portland, Or.: Hart Pub., 2011. ISBN 18-494-6086-8.
- GOLDBERG, Richard. *Causation and risk in the law of torts: scientific evidence and medicinal product liability*. Portland, Or.: Hart Pub., 1999. ISBN 190136285X.
- GOTTWALD, Peter. *Schadenszurechnung und Schadensschätzung: zum Ermessen d. Richters im Schadensrecht u. im Schadensersatzprozess*. München: Beck, 1979. ISBN 3406074081.
- GREEN, Leon. *Rationale Of Proximate Cause*. Kansas City: Vernon Law Book Company, 1927, s. 216.
- GRIFFITHS, John – BOOD Alex – WEYERS Heleen. *Euthanasia and law in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1998, xv, 382 p. ISBN 90-535-6275-3.
- GRIFFITHS, John – WEYERS, Heleen – ADAMS, Maurice. *Euthanasia and law in Europe*. Portland, Or.: Hart Pub., 2008, xlviii, 595 p. ISBN 978-184-1137-001.
- GROFF, Ruth. *Revitalizing causality: realism about causality in philosophy and social science*. New York: Routledge, 2008. ISBN 02-039-3263-3.
- GROSS, Hyman – HARRISON, Ross. *Jurisprudence: Cambridge essays*. New York: Oxford University Press, 1992. ISBN 01-982-5289-7.
- GRUBB, A. *Principles of Medical Law*. 2. vydání, New York: Oxford University Press, 2004. ISBN 0-19-926358-2.
- HAACK, Susan. *Evidence matters: science, proof, and truth in the law*. New York, NY: Cambridge University Press, 2014. ISBN 11-076-9834-0.
- HANAU, Peter. *Die Kausalität der Pflichtwidrigkeit: eine Studie zum Problem des pflichtmassigen Alternativverhaltens im bürgerlichen Recht*. Göttingen: O. Schwartz, 1971. ISBN 3509005465.
- HART, Herbert L. A. – HONORE, Tony. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, 516 p. ISBN 01-982-5474-1.

- HÄUSLER, Mara-Sophie. *Haftung ohne Kausalitätsnachweis*. Wien: Facultas.wuv, 2013. ISBN 9783708909882.
- HAVE, H. – WELIE Jos V. *Death and medical power: an ethical analysis of Dutch euthanasia practice*. Maidenhead, England: Open University Press, 2005, x, 242 p. Facing death. ISBN 0335217567.
- HEINRICH, Elke. *Haftung bei alternativer Kausalität mit Zufall: Arzthaftung bei unaufklärbarem Kausalverlauf*. Wien: Verl. Österreich, 2010. ISBN 9783704655080.
- HOLČÁPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 9788073576431.
- HONORE, Tony. *Responsibility and fault*. Portland, OR: Hart Pub., 1999. ISBN 18-411-3005-2.
- HOPE, R. *Medical ethics: a very short introduction*. New York: Oxford University Press, c2004, 152 p. Very short introductions, 114. ISBN 01-928-0282-8.
- HRUŠKA, Ivan. *Démon kauzality: filosoficko-historické zkoumání přičinnosti od Aristotela po Hegela*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-765-2.
- HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2072 s.
- HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. Reprinted from the Original Edition in three volumes and edited, with an analytical index, by L.A. Selby-Bigge, M.A., Oxford: Clarendon Press, 1896, citováno z http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=342&Itemid=28 dne 18.10.2013.
- HUME, David. *An enquiry concerning human understanding: a critical edition*. New York: Oxford University Press, 2000. ISBN 01-982-5060-6.
- HUME, David. *Zkoumání lidského rozumu*. Praha: Svoboda, 1972. 223 s.
- ILLARI, Phyllis – RUSSO, Federica. *Causality: philosophical theory meets scientific practice*. Oxford: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-966267-8.
- JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-732-5022-5.
- JUEN, T. *Arzthaftungsrecht – Die zivilrechtliche Haftung des Arztes für den Behandlungsfehler – der Arzthaftungsprozess in Österreich*, 2. vydání, Wien: Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 2005. ISBN 3-214-10180-3.
- JUSTINIAN. *Justinianske institucie*. Sestavil Peter Blaho. Bratislava: Iura Edition, 2000, 439 p. ISBN 80-887-1580-6.
- KAHRS, Hans Jürgen, *Kausalität und überholende Kausalität im Zivilrecht*. Hamburg, Cram, de Gruyter & Co., 1969.; Auflage: 1. Auflage. (1969)
- KAHRS, Hans Jürgen. *Die Conditio-sine-qua-non-Formel im Strafrecht und Zivilrecht und der Verlust einer Chance zur Vermeidung des schädlichen Erfolges 4600 kurzgefasste und erläuterte Entscheidungen zum Rechtsvergleich aus dem deutschen Sprachraum und deutsch wiedergegeben aus dem englischen Sprachraum mit einem Vorschlag zur Ergänzung der Formel*. Bremen: Donat, 2008. ISBN 9783938275399.
- KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Překlad Jaromír Loužil, Jiří Chotaš, Ivan Chvatík. Praha: Oikoymenh, 2001, 567 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 36. ISBN 80-729-8035-1.

- KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Bratislava: Spektrum, 1990. 180 s. Filozofické odkazy. ISBN 80-218-0051-8.
- KANT, Immanuel. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Praha: Svoboda, 1972. 229 s.
- KATZ, Jay. *The silent world of doctor and patient*. Johns Hopkins Paperbacks ed. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2002, xlviii, 263 p. ISBN 08-018-5780-5.
- KATZENMEIER, Christian. *Arzthaftung*. Tübingen: Mohr Siebeck, c2002. ISBN 3161476816.
- KEETON, Page – PROSSER, William L. *Prosser and Keeton on the law of torts*. 5th ed., Student ed. St. Paul, Minn.: West Pub. Co., 1984. ISBN 0314748806.
- KELSEN, Hans. *Všeobecná teorie norem*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2325-2.
- KEOWN, John (ed.). *Euthanasia examined: ethical, clinical and legal perspectives*. Repr. 1. paperback ed. with revisions. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, xv, 340 s. ISBN 05-215-8613-5.
- KHOURY, Lara. *Uncertain causation in medical liability*. Portland, Or.: Hart Pub., 2006. ISBN 1841135178.
- KHUSHF, George. *Handbook of bioethics: taking stock of the field from a philosophical perspective*. Boston: Kluwer Academic, 2004, vi, 568 p. ISBN 14-020-1870-3.
- KNAPPE, H.J., *Das Problem der überholenden Kausalität*. Göttingen, O. Schwartz, 1954.
- KOŁAKOWSKI, Leszek. *Metafyzický horor*. Praha: Mladá fronta, 1999, 132 s. ISBN 80-204-0767-7.
- KORIATH, Heinz. *Kausalität und objektive Zurechnung*. Baden-Baden: Nomos, 2007. ISBN 9783905455984.
- KORIATH, Heinz. *Kausalität, Bedingungstheorie und psychische Kausalität*. Göttingen: O. Schwartz, 1988. ISBN 3509014529.
- KÖSTLIN, C. R. *Neue Revision der Grundbegriffe des Criminalrechts*. 2. vyd. Tübingen: Prof. d. Rechte, 1863.
- KOZIOL, Helmut. *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012. Marginal number, ISBN 978-3-902638-85-4.
- KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. 3., neubearbeitete Aufl. Wien: Manzschsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1997. ISBN 32-140-4688-8.
- KREJČÍKOVÁ, Helena. *Ukončování léčby pacienta a trestní odpovědnost lékaře*. 1. vyd. Praha: Galén, 2014, 143 s. Theatrum medico-iuridicum. ISBN 978-80-7492-167-4.
- KRUSE, Constantin. *Alternative Kausalität im Deliktsrecht: eine historische und vergleichende Untersuchung*. Münster: Lit, 2006. ISBN 3825891275.
- KUHSE, Helga. *The sanctity-of-life doctrine in medicine: a critique*. New York: Oxford University Press, 1987. ISBN 01-982-4943-8.
- LANGHE, Hermann – SCHIEMANN, Gottfried. *Schadensersatz*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, c2003. ISBN 316147984X.
- LARENZ, Karl. *Lehrbuch des Schuldrechts*. 14., neubearbeitete Aufl. München: C.H. Beck, 1987-. ISBN 3406319971.
- LAUFS, A. – KATZENMEIER, Ch. – LIPP, V. *Arztrecht*, 6. Vydání, München: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-3-406-44842-3.

- LAUFS, A. – UHLENBRUCK, W. *Handbuch des Arztrechts*, 3. vydání, München: C.H. Beck, 2002. ISBN 3-406-48646-0
- LEWIS, David K. *Philosophical papers*. New York: Oxford University Press, 1986. ISBN 01-950-3646-8.
- LEWY, Guenter. *Assisted death in Europe and America: four regimes and their lessons*. New York: Oxford University Press, 2010, xii, 250 p. ISBN 978-0-19-974641-5.
- LOSEE, John. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, c2011. ISBN 978-141-2818-322.
- LUBY, Štefan. *Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve*. Bratislava: SAV, 1958.
- LUCHTE, James. *Pythagoras and the doctrine of transmigration: wandering souls*. New York: Continuum, c2009, 206 p. ISBN 08-264-6436-X.
- MACKIE, J. L. *The cement of the universe: a study of causation*. Oxford: Clarendon Press, 1980. Clarendon library of logic and philosophy. ISBN 01-982-4642-0.
- MADRICH, Matthias. *Das allgemeine Lebensrisiko: ein Beitrag zur Lehre von der Haftungsbegrenzung im Schadensersatzrecht*. Berlin: Duncker & Humblot, 1980. ISBN 3428045858.
- MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-7394-208-3.
- MASON, John Kenyon. *The troubled pregnancy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 317 s., ISBN: 9780521616249.
- MÄSCH, Gerald. *Chance und Schaden: zur Dienstleisterhaftung bei unaufklärbaren Kausalverläufen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. ISBN 9783161483646.
- MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník VIII. Svazek, § 2894-3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Leges, připravuje se.
- MILL, J. S. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive, Being a connected view of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. Citováno z <<http://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf>>.
- MILL, J. S. *On Nature*. Watts & Co., 1904, citováno z <www.lancs.ac.uk/users/philosophy/texts/mill_on.htm>.
- MOORE, Michael S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 01-992-5686-1.
- MULLER, Tobias. *Wahrscheinlichkeitshaftung von Alternativtatern: ein Beitrag zur Dogmatik des §830 BGB*. New York: Peter Lang, c2001. Europäische Hochschulschriften, Bd. 3045. ISBN 3631372965.
- NORRIE, Alan W. *Crime, reason and history: a critical introduction to criminal law*. Third edition. xxxiv, 415 pages. ISBN 05-217-3168-2.
- NUSSBAUM, Martha Craven – SEN, Amartya. *The Quality of life*. New York: Oxford University Press, 1993. Studies in development economics. ISBN 01-982-8797-6.
- OTLOWSKI, Margaret. *Voluntary euthanasia and the common law*. Oxford: Clarendon press, 1997, xxxiii, 564 s. ISBN 01-982-5996-4.
- OWEN, David G., editor. *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997. ISBN 01-982-6579-4.

- PEARL, Judea. *Causality: models, reasoning, and inference*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 9780521773621.
- PEARSON, K. *The Grammar of Science*. Adam & Charles Black in 1911, 3. Ed.
- PECZENIK, Aleksander. *Causes and Damages*. Lund: Juridiska Föreningen i Lund, 1979. Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 33. ISBN 91-544-1161-0.
- PECZENIK, Aleksander. *Causes and damages*. Lund: Studentlitt. (distr.), 1979. ISBN 9154411610.
- PERKINS, R. *Criminal Law*. Foundation Press. 2nd edition edition. 1969, 1115 s., ASIN: B000E7ZM52.
- PEXIDR, Karel – DEMJANČUK, Nikolaj. *Kauzalita*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-128-1.
- PIPKOVÁ, Petra Joanna. *Rozsah odpovědnosti za škodu způsobenou porušením soutěžních pravidel EU*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014. Prameny a nové proudy právní vědy. ISBN 9788087975060.
- PLATÓN. *Timaios: Kritias*. 3., opr. vyd. Překlad František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-729-8161-7.
- POPPER, Karl R. *Logika vědeckého bádání*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené. ISBN 80-860-0545-3.
- POPPER, Karl. *Unended quest: an intellectual autobiography*. Rev. ed. La Salle, Ill: Open Court, 1985. ISBN 9780875483436
- PRIAULX, Nicolette. *The harm paradox tort law and the unwanted child in an era of choice*. London: Routledge–Cavendish, 2007, ISBN: 978-1844721085.
- QUENTIN, Andreas. *Kausalität und deliktische Haftungsbegründung: zugleich ein Beitrag zum Kausalitätsproblem bei Waldschadensfällen*. Berlin: Duncker und Humblot, 1994. ISBN 3428080505.
- RADBRUCH, Gustav. *Die Lehre von adäquaten Verursachung (Abhandlungen des kriminalistischen Seminars an der Universität Berlin)*. N.F.Bd 1 (3)Guttentag, Berlin, 1902
- RACHELS, James. *The elements of moral philosophy*. 4th ed. Boston: McGraw-Hill, c2003, xi, 218, 10 p. ISBN 00-711-9876-8.
- Restatement of the law, torts--apportionment of liability*. Rev. and enl. St. Paul, MN: American Law Institute Publishers, 2000. ISBN 0314248846.
- RICŒUR, Paul. *Time and narrative*. Chicago: University of Chicago Press, 1988. ISBN 02-267-1331-8.
- RÖCKRATH, Luidger. *Kausalität, Wahrscheinlichkeit und Haftung: rechtliche und ökonomische Analyse*. München: Beck, 2004. ISBN 9783406517693.
- ROSS, W. D. *The Right and the Good*. Oxford: Oriel College, 1930.
- ROTHENFUßER, Christoph. *Kausalität und Nachteil*. München: Beck, 2003. ISBN 3406504841.
- RUSSELL, Bertrand. *History of Western philosophy and its connection with political and social circumstances from the earliest times to the present day*. 2. impr. New York: Simon, 1945. ISBN 978-067-1201-586.
- RUSSELL, Bertrand. *Mystika a logika a jiné eseje*. Překlad Antonín Otáhal. Praha: Academia, 2015. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2356-8.

- RUSSO, Federica. *Causality and causal modelling in the social sciences*. New York: Springer, 2008. ISBN 9781402088162.
- SALMON, Wesley C. *Causality and explanation*. New York: Oxford University, 1998. ISBN 978-0-19-510864-4.
- SEDLÁČEK, Jaromír – ROUČEK, František, eds. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Reprint původního vydání. Praha: ASPI publishing, 2002, 1192 s. Komentáře velkých zákonů československých, sv. 1. ISBN 80-859-6360-4.
- SEIFERT, Ralph B. *Ärztlicher Behandlungsfehler und schicksalhafter Verlauf: zur haftungsrechtlichen Bewältigung eines Kausalitätsdilemmas*. Baden-Baden: Nomos, 2008. ISBN 9783832936860.
- SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1998. ISBN 80-901-9164-9.
- SIMESTER, A. P. – SMITH A. T. H. *Harm and culpability*. New York: Oxford University Press, 1995. Oxford monographs on criminal law and criminal justice. ISBN 01-982-6057-1
- SINGER, Peter. *Practical ethics*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press, 1993, xiii, 395 p. ISBN 05-214-3971-X.
- SOFOS, Themistoklis I. *Mehrfachkausalität beim Tun und Unterlassen*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999. ISBN 3428094913.
- SOKOLOV, Vasilij Vasil'jevič. *Středověká filozofie*. Praha: Svoboda, 1988, 476 s.
- SOSA, Ernest – TOOLEY Michael (eds.). *Causation*. Oxford: Oxford University Press, 1993. Oxford readings in philosophy. ISBN 01-987-5094-3.
- SPIER, Jaap – BUSNELLI, Francesco Donato. *Unification of tort law: causation*. Boston, Mass.: Kluwer Law International, c2000. ISBN 90-411-1325-8.
- STAPLETON, Jane. *Disease and the compensation debate*. New York: Oxford University Press, 1986. ISBN 0198255527.
- STARK, Stanislav. *Filozofie 18.–20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 134 s. ISBN 978-807-3802-066.
- STRAWSON, Galen. *The secret connexion: causation, realism, and David Hume*. New York: Oxford University Press, 1989. ISBN 01-982-4853-9.
- SUNSTEIN, Cass R. – NUSSBAUM Martha C. *Animal rights: current debates and new directions*. Oxford [u.a.]: Oxford Univ. Press, 2006. ISBN 978-019-5305-104.
- ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠPŮR, Josef. *Úvod do systematické filozofie: filozofie přírody*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-738-0007-1.
- ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. *Informovaný souhlas: Teorie a praxe informovaného souhlasu ve zdravotnictví*. 1. vydání, Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-268-6.
- TARNOWSKI, H. *Die systematische Bedeutung der adäquaten Kausalitätstheorie für den Aufbau des Verbrechensbegriff*. Leipzig 1927.
- THOMASMA, David C. *Asking to die: inside the Dutch debate about euthanasia*. Boston: Kluwer Academic Publishers, c1998, xviii, 584 p. ISBN 0-792-35185-1.

- TICHÝ, Luboš – HRÁDEK, Jiří (eds.). *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 119 s. ISBN 978-808-7488-010.
- TICHÝ, Luboš (ed.). *Causation in Law*. Praha 2007. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2.
- TICHÝ, Luboš (ed.). *Vývoj práva delikt ní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě: sborník referátů z konference Právnické fakulty UK Praha, konané ve dnech 5. a 6. června 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. Vodnář, 2005. ISBN 8085889633.
- TICHÝ, Luboš, (ed.). *Odpovědnost advokáta za škodu*. Praha: C.H. Beck, 2013. 212 s. ISBN 978-80-7179-345-8.
- TOEPEL, Friedrich. *Kausalität und Pflichtwidrigkeitszusammenhang beim fahrlässigen Erfolgsdelikt*. Berlin: Duncker & Humblot, c1992. ISBN 3428074122.
- TRAEGER, Ludwig. *Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht. Zugl. e. Beitr. zur Auslegung des B.G.B.* Marburg: Elwert, 1904 - XI, 391 s. citováno z:
<<http://dlib-pr.mpier.mpg.de/m/kleioc/0010/exec/books/%22212428%22>>.
- VAHINGER, Hans. *The philosophy of 'as if': a system of the theoretical, practical and religious fictions of mankind*. Mansfield Center, CT: Martino Pub., 2009. ISBN 15-789-8825-X.
- VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. Praha: Leges, 2014. Praktik (Leges). ISBN 9788075020451.
- VANDERBEEKEN, Robrecht – D'HOOGHE Bart. *Worldviews, science, and us: studies of analytical metaphysics: a selection of topics from a methodological perspective*. Hackensack, N.J.: World Scientific, c2010. ISBN 9789814295819.
- VÍTOVÁ, Blanka. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku: komentář k § 2894 až § 2971 : metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví*. Olomouc: ANAG, 2015. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-940-3.
- VOJTEK, Petr. *Prehled judikatury ve vecech nahrady skody*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 978-807-3571-948.
- VON BAR, Ch. *The Common European Law of Torts*. Vol.2, 1.vydání, New York: Oxford University Press, 2000. ISBN 0-19-829839-0.
- VON BURI, Maxmilian. *Über Causalität und deren Verantwortung*. Leipzig: Gebhardt, 1873, dostupné na <http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/buri_causalitaet_1873?p=7>.
- VON CAEMMERER, Ernst. *Das Problem der überholenden Kausalität im Schadensersatzrecht*. Vortrag gehalten vor d. Juristischen Studiengesellschaft in Karlsruhe am 15. März 1962, Schriftenreihe – Svazek 54, Juristische Studiengesellschaft, Karlsruhe, Keip, 1996.
- WEBER, Helmut. *Der Kausalitätsbeweis im Zivilprozess: Kausalität, Beweiswürdigung und Beweismass, Beweiserleichterungen vornehmlich im Blick auf den Schadensersatzprozess wegen unerlaubter Handlungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1997. ISBN 9783161467455.
- WEINBERGER, Ota. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofia, 1997. ISBN 80-700-7096-X.

- WEYR, František. *Základy filosofie právní: Nauka o poznávání právnickém*. Brno: A. Piša, nakladatel, 1920.
- WILBURG, Walter. *Die Elemente des Schadensrecht*. Marburg: N.G. Elwert sche Verlagsbuchhandlung, G. Braun, 1941.
- WILBURG, Walter. *The development of a flexible system in the area of private law*. Inaugural address as rector magnificus of the Karl-Franzens University in Graz on November 22, 1950. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2000. ISBN 9783214148454.
- WILLIAMS, Glenys O. *Intention and causation in medical non-killing*. New York: Routledge-Cavendish, 2007, p. cm. ISBN 978-041-5423-021.
- WINIGER, Benedict – KOZIOL, Helmut – KOCH, Bernhard – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.). *Digest of European Tort Law. Essential cases on natural causation*. New York: SpringerWienNewYork, c2007. ISBN 32-113-6957-0.
- WOOLLARD, Fiona. *Doing and allowing harm*. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 01-996-8364-6.
- WRIGHT, Georg Henrik von. *Causality and determinism*. New York: Columbia University Press, 1974. Woodbridge lectures delivered at Columbia University. ISBN 02-310-3758-9.
- WRIGHT, Georg Henrik von. *Vysvětlování a rozumění*. Praha: Filosofia, 2013, 231 s. Základní filosofické texty, sv. 12. ISBN 978-807-0074-053.
- ZANNA, Mark P. ed. *Advances in Experimental Social Psychology*. London: Emerald Publishing, 2004. ISBN 0-12-015235-5.
- ZEMAN, Jiří. *Kauzalita a finalita*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003. ISBN 80-704-1186-4.
- ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, 1. vydání, New York: Oxford University Press, 1996. ISBN 978-0-19-876426-7 (PB).
- ZIMMERMANN, Reinhard. *Roman Law, Contemporary Law, European Law: The Civilian Tradition Today*. 1. vydání, Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 0-19-829913-3.
- ZUCKER, Marjorie B – ZUCKER, Howard D. *Medical futility and the evaluation of life-sustaining interventions*. New York: Cambridge University Press, 1997, xvi, 201 p. ISBN 05-215-6877-3.

Odborné články a jiné zdroje

- ADAMS, Eric. The Flexibility of Description and NESS Causation. *The Journal of Philosophy, Science & Law*. 2010, Vol. 10, s. 1–13.
- ALEXANDER, Larry. Michael Moore and the Mysteries of Causation in the Law. *Rutgers Law Journal*. 2011, vol. 42, no. 2, s. 301–315.
- AMATO, Anthony. The „Bad Samaritan“ Paradigm. *Northwestern University School of Law Review*. 1975, Vol. 70, No. 5, s. 798–812.
- BEEBEE, Helen. Legal Responsibility and Scalar Causation. *Jurisprudence*. 2013, vol. 4, Is. 1, s. 102–109.
- BEZOUŠKA, Petr. Ochranný účel smlouvy jako prostředek omezení příčinné souvislosti, aneb je stále důležitá předvídatelnost škody? *Právní rozhledy*. 2015, vol. 23, no. 22, s. 763–767.
- BIX, Brian. Michael Moore’s Realist Approach to Law. *University of Pennsylvania Law Review*. Vol. 140, s. 1293–1331.
- BORGO, John. Causal paradigms in Tort Law. *Journal of Legal Studies*. 1979, vol. 8, s. 419–455.
- BRAND-BALLARD, Jeffrey. Moral Emotions and Culpability for Resultant Harm. *Rutgers Law Journal*. 2011, vol. 42, no. 2, s. 315–347.
- CALABRESI, G. Do we own our bodies? *Yale School Faculty Scholarship Series Paper*. 1991, vol. 1, s. 5–18.
- CALABRESI, Guido. Some Thoughts on Risk Distribution and the Law of Torts. *The Yale Law Journal*. 1961, Vol. 70, No. 4, s. 499–553.
- CARPENTER, Charles E. Concurrent Causation. *University of Pennsylvania Law Reviv.* 1935, Vol. 83, No. 8. s. 941–952.
- COADY, David A. Testing for Causation in Tort Law. *Australian Journal of Legal Philosophy*. 2002, Vol. 27, no. 3, s. 83–95.
- COLLINGWOOD, R. G. On the So-Called Idea of Causation. *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series*. 1938, Vol. 38, s. 85–112.
- ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Civilní odpovědnost a svobodná vůle: otázky spojené s legitimitou současného konceptu právní odpovědnosti. *Právník*. 2014, Vol. 153, No. 10, s. 830–847. ISSN 0231-6625.
- DANNER, Douglas – SAGALL, Elliot, L. Medicolegal Causation: A Source of Professional Misunderstanding. *Amsterdam Journal of Law & Medicine*. 1978, Vol. 3, s. 303–308.
- DIMOPOULOS, P. – BAGARIC, M. The Moral Status of Wrongful Life Claims. *Common Law World Review*. 2003, Vol. 32, s. 35–64.
- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Kausalita jako nutný prostředek pro uchopení právní odpovědnosti? *Právník*. 2014. Vol. 153, No. 5, s. 353–379.
- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Nahlížení do zdravotnické dokumentace pacienta a sdělování informací o jeho zdravotním stavu po novele zákona o péči o zdraví lidu. *Právní rozhledy*. 2007, Vol. 15, s. 572 a násl.

- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy. *Právní rozhledy*. 2008. Vol. 15, s. 562 a násl.
- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Otázky úpravy právní odpovědnosti zdravotnických pracovníků – několik úvah k aktuálním tématům. *Právní rozhledy*. 2010, Vol. 12, s. 436 a násl.
- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínsko-právních sporech. *Právník*. 2013, Vol. 152, No. 6, s. 577–588.
- DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. Uplatnění PETL při řešení některých složitých kauz v oblasti příčinné souvislosti v medicínskoprávních sporech. *Soudní rozhledy*. 2013. Vol. 7-8, s. 242 a násl.
- DOLEŽAL, Adam. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2012, Vol. 2, No. 3, s. 1–16.
- DOLEŽAL, Adam. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? Část druhá. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, Vol. 3, No. 2, s. 1–12.
- DOLEŽAL, Adam. Informovaný souhlas jako vyjádření autonomie vůle nebo reflexe paternalistického vztahu? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2011, Vol. 1, No. 1, s. 1–13.
- DOLEŽAL, Adam. Wrongful life, wrongful birth žaloby – etické a právní úvahy. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 3, s. 38–57.
- DOLEŽAL, Tomáš. Problematické aspekty vztahu lékaře a pacienta zejména s ohledem na institut tzv. informovaného souhlasu. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2011, Vol. 1, no. 1, s. 25–35.
- DOLEŽAL, Tomáš. Úvod do problematiky „wrongful birth“ a „wrongful life“ žalob. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, Vol. 3, No. 3, s. 4–12.
- DOLEŽAL, Tomáš. Náhrada škody za nechtěné dítě? *Právní rozhledy*. 2006, No. 21, s. 785 a násl.
- DOWE, Phil. Moore s Account of Causation and Responsibility, and the Problem of Omissive Overdetermination. *Jurisprudence*. 2013, Vol. 4, Is. 1, s. 115–121.
- ELISCHER, David. Citová újma, ztráta naděje, reflexní újma, újma na kráse, budoucí škoda aneb pojetí újmy ve francouzském právu. *Zdravotnické fórum. Pravidelná příloha časopisu Právní fórum*. 2012, č. 4, s. 21–30.
- ELISCHER, David. Pojetí škody, resp. újmy v aktuálních dokumentech evropského deliktčního „soft law“. *Právník*. 2011, č. 4, s. 378–399.
- ELISCHER, David. Ke genezi a vývoji konceptu individuální občanskoprávní odpovědnosti za škodu, in: Soukromé právo na cestě, Pocta prof. Karlu Eliášovi, 2010.
- ELISCHER, David. Protiprávnost v Principech evropského deliktčního práva (PETL) a v Návrhu Společného referenčního rámce (DCFR). In Novotná, M. – Jurčová, M. (eds.): Súkromné právo v európskej perspektíve. Trnava 2011, ISBN 978-80-8082-477-8.
- EPSTEIN R. A., Intentional Harms. *The Journal of Legal Studies*. 1975, Vol. 4, No. 2, s. 391–442.
- EPSTEIN, Richard A. A Theory of Strict Liability. *The Journal of Legal Studies*. 1973, Vol. 2, No. 1 s. 151–204.

- FEINBERG, Joel. The Moral and Legal Responsibility of the Bad Samaritan. *Criminal Justice Ethics*. 1984, s. 56–68.
- FERZAN, Kimberly, K. The Unsolved Mysteries of Causation and Responsibility. *Rutgers Law Journal*. 2011, vol. 42, no. 2, s. 347–377.
- FISCHER, David A. Causation in Fact in Omission Cases. *Utah Law Review*. 1992, s. 1335–1384.
- FLEMING, James Jr., PERRY, Roger F. Legal Cause. *The Yale Law Journal*. 1951, Vol. 60, No. 5, s. 761–811.
- FOOT, Philippa. Hart a Honoré: Causation in the Law. *The Philosophical Review*. 1963, Vol. 72, No. 4, s. 505–515.
- FROEYMAN, A., De VREESE, A., Unravelling the methodology of causal pluralism. *Philosophica*. 2008, Vol. 81, s. 73–80.
- FUMERTON, R. – KRESS, K. Causation and the Law: Preemption, Lawful Sufficiency, and Causal Sufficiency. *Law and Contemporary Problems*. 2001, Vol. 64, No. 4, s. 83–105.
- FUMERTON, Richard. Moore, Causation, Counterfactuals, and Responsibility. *San Diego Law Review*. 2003, vol. 40, s. 1273–1343.
- FUNKHOUSER, Eric. Three Varieties of Causal Overdetermination. *Pacific Philosophical Quarterly*. Vol. 83, Is. 4, s. 335–351.
- GIESEN, I. The Use and Influence of Comparative Law in Wrongful Life Cases. *Utrecht Law Review*. 2012, Vol. 8, No. 2, s. 35–54.
- GREEN, Leon. The Causal Relation Issue in Negligence Law. *Michigan Law Review*. 1962, Vol. 60., No. 5, s. 543–576.
- HALPERN, Joseph Y. Cause, responsibility and blame: a structural-model approach. *Law, Probability and Risk*. 2015, Vol. 14, s. 91–118.
- HANSON, F. A. Suits for Wrongful Life, Counterfactuals, and the Nonexistence Problem. *Southern California Interdisciplinary Law Journal*. 1996, Vol 5, No.1, s. 1–24.
- HARRIS, John. Bad Samaritans Cause Harm. *The Philosophical Quarterly*. 1982, Vol. 32, No. 12, s. 60–69.
- HART, Herbert L., HONORÉ, Tony. Causation in the Law. *Law Quarterly Review*. 1956, Vol. 72, s. 398–417.
- HITCHCOCK, Christopher. The Methaphysical Bases of Liability: Commentary on Michael Moore s Causation and Responsibility. *Rutgers Law Journal*. 2011, vol. 42, no. 2, s. 377–405.
- HULSWIT, Menno. Causality and Causation: The Inadequacy of the Received View. *SEED* 2. 2004, Vol. 6, s. 3–23.
- KATZ, J. Informed Consent – Must It Remain a Fairy Tale? *Journal of Contemporary Health Law and Policy*. 1994, vol. 10.
- KELLEY, Patrick J. Causation and Justice: A Comment. *Washington University Law Quarterly*. 1978, No. 4, s. 635–644.
- KELLEY, Patrick J. Wrongful Life, Wrongful Birth, and Justice in Tort Law. *Washington University Law Quarterly*. 1979, No. 4, s. 919–963.
- KENDRICK, M. M. The Growing Dilemma of ‘Wrongful Life’ Cases. *Children’s Legal Rights Journal*. 1982, Vol. 4.

- LARRY, A. Alexander. Causation and Corrective Justice: Does Tort Law Make Sense? *Law and Philosophy*. 1987, Vol. 6, No.1, s. 1–23.
- LEWIS, D. Causation. *The Journal of Philosophy*. 1973, Vol. 70, Is. 17, s. 556–567.
- MACK, Eric. Bad Samaritanism and the Causation of Harm. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, Vol. 9, No. 3, s. 230–259.
- MACKIE, J., L. Causes and Conditions. *American Philosophical Quarterly*. 1965, Vol. 2, No. 4, s. 245–264.
- MALONE, Wex S. Ruminations on Cause-in-Fact. *Stanford Law Review*. 1956. Vol. 9, No. 1, s. 60–99.
- MELLO, Michelle M. – STUDDERT, David M. Deconstructing Negligence: The Role of Individual and System Factors in Causing Medical Injuries. *The Georgetown Law Journal*. 2008, Vol. 96, s. 599–624.
- MILLER, Franklin G. – TRUOG, Robert D. - BROCK, Dan W. Moral Fictions and Medical Ethics. *Bioethics*. 2010, vol. 24, is. 9, s. 453–460.
- MOORE, Michael S. Causation Revisited. *Rutgers Law Journal*. 2011, vol. 42, no. 2, s. 451–511.
- MOORE, Michael S. For What Must We Pay? Causation and Counterfactual Baselines. *San Diego Law Review*. 2003, vol. 40, s. 1181–1272.
- MORSE, Stephen J. The Moral Metaphysics of Causation and Results. *California Law Review*. 2000, Vol. 88, s. 879–894.
- MUMFORD, Stephen. Causes for Laws. *Jurisprudence*. 2013, vol. 4, Is. 1, s. 109–115.
- NEELMAN, A. – van de Koot, H. The Linguistic Expression of Causation. *UCLWPL*. 2010, no. 1, s. 78–100.
- NORRIE, Allan W. A Critique of Criminal Causation. *The Modern Law Review*. 1991, Vol. 54, No. 5, s. 685–701.
- O NEILL, O. Some limits of informed consent. *Journal of Medical Ethics*. 2003, vol. 29, s. 4–7.
- OLIPHANT, Ken. Uncertain Factual Causation in the Third Restatement: Some Comparative Notes. *William Mitchell Law Review*. 2011, Vol. 37, is. 3, s. 1599–1632.
- PARZELLER, M. – WENK, M. – ZEDLER, B. – ROTHSCILD, M. Patient Information and Informed Consent before and after Medical Intervention. *Deutsches Ärzteblatt*. 2007, vol. 104, is. 9.
- PEDRICK, Willard, H. Causation, The „Who Done it“ Issue, and Arno Becht. *Washington University Law Quarterly*. 1978, No. 4, s. 645–660.
- PEDRICK, Willard, H. The Test of Factual Causation in Negligence and Strict Liability Cases. By Arno G. Becht & Frank W. Miller. St. Louis: Washington University Studies. 1961. Pp. 224. £ 4.50. *New York University Law Review*. 1964, Vol. 58, s. 853–857.
- PEREGRIN, Jaroslav. Možné světy v logice. *Aluze*. 2005, Vol. 9, No. 1 (2005), s. 135–141.
- PHILIPS, Jerry J. Reflection on Factual Causation. *Washington University Law Review*. 1978, Vol. 1978, Is. 4., s. 661–667.
- PUNDIK, Amit, Can One Deny both Causation by Omission and Causal Pluralism? The Case of Legal Causation (May 11, 2006). Dostupné na SSRN: <<http://ssrn.com/abstract=942634>>.

- ROSEN, Gideon. Causation, Counterfactual Dependence and Culpability: Moral Philosophy in Michael Moore's Causation and Responsibility. *Rutgers Law Journal*. 2011, vol. 42, no. 2, s. 405–435.
- SARTORIO, Carolina. Moore on Doing versus Allowing Harm. *Rutgers Law Journal*. 2011, vol. 42, no. 2, s. 435–451.
- SCHAFFER, Jonathan. Contrastive Causation in the Law. *Legal Theory*. 2010, Vol. 16, s. 259–297.
- SCHAFFER, Jonathan. Disconnection and Responsibility. *Legal Theory*. 2012, Vol. 18, spec. is. 04, s. 399–435.
- SCHAFFER, Jonathan. Trumping Preemption. *The Journal of Philosophy*. 2000, Vol. 97, No. 4, Special Issue: Causation, s. 165–181.
- SCHROEDER, Ch., H. Corrective Justice and Liability for increasing risks. *UCLA Law Review*. 1989, Vol. 37, s. 439–478.
- SMITH, Patricia. Legal Liability and Criminal Omissions. *Buffalo Criminal Law Review*. 2002, vol. 5, s. 69–102.
- SPELLMAN, Barbara A. – KINCANNON, Alexandra. The Relation between Counterfactual („but for“) and Causal Reasoning: Experimental Findings and Implications for Jurors Decisions. *Law and Contemporary Problems*. 2001, Vol. 64, No. 4, s. 241–264.
- STAPLETON, Jane. Choosing what we mean by „Causation“ in the Law. *Missouri Law Review*. 2008, Vol. 73, s. 433–480.
- STAPLETON, Jane. Law, Causation and Common Sense. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1988, Vol. 8., No. 1, s. 111–131.
- STAUCH, Marc. Causal authorship and the equality principle: a defence of the acts / omissions distinction in euthanasia. *Journal of Medical Ethics*. 2000, vol. 26, s. 237–241.
- TENENBAUM, E. M. Revitalizing Informed Consent and Protecting Patient Autonomy: An Appeal to Abandon Objective Causation. *Oklahoma Law Review*. 2012, vol. 64, s. 697–758.
- TICHÝ, Luboš. Pravděpodobnost v hmotném právu a míra důkazu (skica o možné změně paradigmatu v NOZ). *Bulletin advokacie*. 2013, Vol. 43, No. 12., s. 28–32.
- TICHÝ, Luboš. Proportional Liability in Mesothelioma Case: Further Development of Natural Causation - Judgment of the Supreme Court of the United Kingdom of 9 March, 2011. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*. 2013. Vol. 2, s. 396–414.
- TILSCH, Emanuel. O příčinném spojení v právu soukromém. In: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Praha: Bursík & Kohout, 1904.
- VIATOR, James E. When Cause-in-Fact is More Than a Fact: The Malone-Green Debate on the Role of Policy in Determining Factual Causation in Tort law. *Louisiana Law Review*. 1984, Vol. 44, No. 5, s. 1519–1543.
- VISINGER, R. Teoretické otázky žalob wrongful life a pohled recentní zahraniční judikatury. *Právník*. 2006, Vol. 145, No. 10, s. 1125.
- WAGNER, Ulrich. Successive Causes and the Quantum of Damages in Personal Injury Cases. *Osgood Hall Law Journal*. 1972, Vol. 10, No. 2, s. 369–397.

- WEELE van der Tyler. Causal Diagrams for Empirical legal research: a methodology for identifying causation, avoiding bias and interpreting results. *Law, Probability and Risk*. 2011, vol. 10, s. 329–354.
- WEINRYB, Elazar. Omissions and Responsibility. *The Philosophical Quarterly*. 1980, Vol. 30, No. 118, s. 1–18.
- WEISBARD, A. J. Informed Consent: The Law s Uneasy Compromise With Ethical Theory. *Nebraska Law Review*, vol. 65, is. 4, s. 749–767.
- WEST, Euan. The Utility of the NESS Test of Factual Causation in Scots Law. Citováno z <https://www.abdn.ac.uk/law/documents/The_Utility_of_the_NESS_Test_of_Factual_Causation_in_Scots_Law.pdf>.
- WHITNEY, S., N. – McCULLOUGH, L. B., et. al. Beyond Shared Decision Making: An Expanded Typology of Medical Decisions. *Medical Decision Making*. 2008, vol. 28, s. 699–705.
- WOLFF, P. Direct causation in the linguistic coding and individuation of causal events. *Cognition*. 2003, vol. 88, s. 1–48.
- WRIGHT, Richard W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. 1985, Vol. 73, s. 1735–1828.
- WRIGHT, Richard W. Causation, Responsibility, Risk, Probability, Naked Statistics, and Proof: Pruning the Bramble Bush by Clarifying the Concepts. *Iowa Law Review*. 1988, vol. 73, s. 1001–1077.
- WRIGHT, Richard W. Once More into the Bramble Bush: Duty, Causal Contribution, and the Extent of Legal Responsibility. *Vanderbilt Law Review*. 2001, Vol. 54, No. 3, s. 1–51.
- WRIGHT, Richard W. Proving Causation: Probability versus Belief. *Chicago Kent College of Law*. 2011, from the Selected Works of Richard W. Wright, s. 195–220.
- WRIGHT, Richrad W. The NESS Account: Response to Criticisms. *Chicago Kent College of Law*, 2011, from the Selected Works of Richard W. Wright, s. 285–322.
- ZWIER, Paul J. „Cause in Fact“ in Tort Law – a Philosophical and Historical Examination. *DePaul Law Review*. 1982, Vol. 31, Is. 4, s. 769–817.

Věcný rejstřík

- Abnormální podmínka 44–45, 46, 83
- Adekvátnost 11, 12, 62, 68, 87–96, 104, 107, 150, 151
- Analýza běžného jazyka 39–48, 239
- Aktivní vyžádaná eutanazie 223–224, 225, 227–228, 231
- Bedingungstheorie 68–69
- Bezprostřední příčina 12, 35–36, 38, 39, 47, 52, 81, 86, 96–99, 232
- Běžná životní rizika 106–107
- Black box, viz černá skříňka
- But-for test viz *conditio sine qua non*
- Common law 33, 34, 162, 166, 198, 210, 231
- Conditio sine qua non
 - obecný test 60–78, 113–114, 126–127, 135–137, 149, 157–158, 167–168, 219, 221, 232–233, 238–239
 - a test individualizace případu 81–82, 114, 136
 - a test kontribuce ke kauzálnímu řetězci 81–82, 116, 137
- Černá skříňka 14, 192–194
- Doubling of the risk doktrína 177–180
- Duty risk theory 34–39, 40, 166
- Důsledek 10, 68, 136, 164
- Důkazní břemeno 150, 153, 180–192
- End-of-life-decisions, viz Rozhodnutí na konci života
- Hypotetický souhlas 202–203
- Informovaný souhlas 146, 157, 161, 167, 194–204, 236
- Kauzalita
 - souběžná 109–124
 - předstižná 130–145
 - kumulativní 125–130
 - hypotetická 130–145
 - alternativní 146–153
 - psychologická 154–161
 - právní 33–39, 39–40, 86–109, 120–121,
 - legální, viz právní kauzalita
 - faktuální 10, 12, 13, 16, 33–38, 47, 52, 58, 60–86, 109, 120, 128, 232–233, 238–239
 - preemtivní, viz hypotetická kauzalita
 - Singulární teorie 21–22, 31–33, 56–60, 61,
 - generální teorie 31–33, 58–59, 61, 68–69,
 - teorie pravidelné následnosti 19–21, 53
 - regularity teorie viz teorie pravidlené následnosti
 - redukcionistické teorie 19–27
 - individuální teorie 32–33
 - *Common sense* kauzalita 39–52
- Kauzální fikcionalismus 27–29
- Kauzální nexus viz kauzalita
- Kauzální paradigmata 55–56
- Kauzální pluralismus 27–29
- Kauzální pragmatismus 27–29
- Kauzální realismus 27
- Kauzální skepse 33–39
- Kauzální zobecňování 46–48
- Kontrafaktuální teorie 12, 24–25, 38, 58, 60, 61, 64, 76, 78, 109, 119, 132, 135, 137, 139–140, 155, 167, 170, 219
- Korelace 174, 204–207
- Letting die, viz ponechání zemřít
- Limitace odpovědnosti 47–48, 83, 128
- Loss of chances, viz Ztráta šancí

- Míra přesvědčivosti důkazů 14, 171,
174–180, 188, 190
- NESS teorie 13, 52–55, 60, 78–80, 90,
117–119, 127–128, 137–139, 168, 239
- NESS test viz NESS teorie
- Nexus protiprávnosti 104–106
- Nezahájení život udržující léčby 224
- Novus actus interveniens, viz Přerušení
kauzálního řetězce
- Očkování 14, 178, 183, 207–215
- Odlehčení důkazního břemene 180–182
- Odpojení od přístroje 224, 227–229,
231–232, 233, 234, 236
- Ochranný účel normy 34, 62, 86, 95, 96,
99–104, 146, 201
- Omise 12, 13, 58, 65, 68, 109, 161–170,
193, 218–219, 225–227, 238–239
- Omisivní akt, viz Omise
- Opomenutí, viz Omise
- Otočení důkazního břemene 150, 153,
180–182
- Pasivní eutanazie 223–237
- Ponechání zemřít 162, 223–237
- Pravděpodobnostní teorie 25–27, 81, 89,
93, 171–179
- Predispozice poškozeného 66, 86,
107–108
- Presumpce kauzálního nexu 151, 182–184,
210, 211
- Princip kauzální proporcionální odpověd-
nosti 26, 128, 142, 152–153, 154,
184–186, 187
- Princip solidární odpovědnosti škůdců
122, 124, 128, 129, 142, 148, 150–152,
- Probability teorie, viz Pravděpodobnostní
teorie
- Proximate cause, viz Bezprostřední příčina
- Předvídatelnost 35, 62, 81, 86, 93, 97–98,
235
- Přerušení kauzálního řetězce 48–52, 77,
82–85, 156, 216, 219–220, 233–235, 237
- Příčinná souvislost, viz Kauzalita
- Příčitatelnost 11, 12, 19, 33–34, 52, 74,
85, 86, 95, 99, 102, 105–107, 131, 142,
165–166, 180, 227
- Rozhodnutí na konci života 223–237
- Ryzí nauka právní 33–34
- Substanciální faktor 81, 115–116,
127, 137
- Teorie adekvátní příčinné souvislosti,
viz Adekvátnost
- Teorie adekvátnosti, viz Adekvátnost
- Teorie možného světa 139–140
- Teorie podmínky, viz Bedingungstheorie
- Toxic torts 204–207
- Účinek 10, 57
- Upuštění od život udržující léčby 225–227
- Withdrawing Treatment, viz Upuštění
od život udržující léčby
- Withholding Treatment, viz Nezahájení život
udržující léčby
- Wrongful birth žaloby 215–223
- Wrongful life žaloby 215–223
- Zákaz zohledňování hypotetických
kauzálních průběhů 119–120, 140
- Ztráta šancí 186–192

Tato kniha se zabývá pojetím kauzality v právním diskurzu. Autoři se v této monografii zabývají velmi složitou a v českém právním prostředí dosud nedoceněnou problematikou kauzálního spojení mezi příčinou a následkem.

Monografie zahrnuje nejen teoretické bádání nad pojmem kauzalita, analyzuje příčinnou souvislost v kontextu vědy, filosofie a lingvistiky, ale zabývá se také platnými právními úpravami a přináší řadu modelových příkladů a judikatury. Zvláštní pozornost je věnována problematice kauzálního nexu v medicínsko-právních sporech.

Autoři se také obšírně věnují problematickým typům kauzality jako jsou souběžná, kumulativní, alternativní a hypotetická kauzalita a přinášejí návody, jak stanovit existenci příčinného spojení v těchto případech.

Kniha nabízí zajímavé počtení pro širokou odbornou veřejnost, neboť kauzalita není pouhým abstraktním konceptem, ale má v právu významnou a ryze praktickou funkci – spojuje jednání osoby s odpovědností za toto jednání.